

Педагогічний вісник

СПЕЦВИПУСК

У ДІАЛОЗІ З КОБЗАРЕМ
Шевченківський рік крокує далі

2 - 2015

Вклонімося генію Шевченка

Коли хочуть щось сказати добре про народ, то оповідають про його землю, гори, ріки, ліси. Згадують, яких великих людей дала ця земля світові.

Українці - це народ Шевченка. Чи не в кожній світлиці по наших селах рідше на покуті під вишиваним рушником висів портрет Кобзаря, завжди дивилися на дітей зі стіни мудрі очі нашого духовного батька. Кожна українська хата, у якій на покуті був портрет Параса, а на полиці лежав "Кобзар", була твердинею духу народу. Сім'я входила в родину, родина в рід, рід в народ. Люди шанували в Шевченкові не тільки геніального поета. Через нього вони усвідомлювали себе як народ. Люди, що не відчують себе народом, не замислюються над тим, для чого живуть вони на землі, яка їхня роль в історії.

Нас просто не існує без Шевченка. У ньому - вся історія наша, все буття і всі наші мрії. Кому не відомо: Україна - це Шевченко, Шевченко - це Україна. Не знайти такого хірургічного скальпеля, який зміг би відділити одне від одного. Синонімічна пара на всі часи, доки й світу.

Уявити себе без Шевченка українцеві все одно, що без неба над головою. Він - вершина нашого родового дерева. Навіть тіло його вознесене на вершину. Іншої такої могили на планеті немає. Вона - немов козацька вежа, де при наблизненні небезпеки запалювали сторожовий вогонь. Вогонь на сторожовій вежі Шевченка не згасав ніколи. Той вогонь - народна пам'ять про нього.

Коли б волею якоїсь казкової сили наш народ постав перед необхідністю з-поміж усіх людських книг вибрати дві, то мав би взяти Біблію та "Кобзар". Без першої він був би неповноцінний морально, без другої - немислимий як народ.

Шевченко любив Біблію, рясно цитував, осмислював біблійні сюжети. "Кобзар" сповнений біблійною могутністю й мужністю. "Кобзар" - це Євангеліє від Параса.

Назвіть у гурті співвітчизників його ім'я. Чи ж є такий українець, який не знав би, про кого йдеться? Росіянин не назве Пушкіна Олександром, англієць Шекспіра Вільямом, німець не нарече по імені Шіллера чи Гете. Пам - інше сприйняття. Пам - відчуття дистанції. Для нас Шевченко дорогий та рідний.

Разом з тим Шевченко - завжди попереду. До нього треба доростати всім життям. І сьогодні він для нас необхідніший, ніж будь-коли. Необхідні його правдивість, пристрасть, внутрішня сила, невситима жага свободи.

*У нашій хаті на стіні
Висить портрет у рамі, -
Він дуже рідний і мені,
І татові, і мамі.
Він стереже і хату, й нас,
Він знає наші болю.
Я добре знаю - це Парас.
Що мучився в неволі.
Такий ріднесенький - дивись! -
Він мов говорить з нами,
Він на портреті, як живий,
Ось-ось і вийде з рами.*

В. О. Підпалько,
учитель української літератури Дирдинської ЗОШ I – II ступенів
Городищенської районної ради

Засновники журналу:
Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти педагогічних
працівників
Головне управління освіти і науки
Черкаської обласної державної
адміністрації
***

Рестраційне свідоцтво
ЧС № 417 від 15.01.2004
***

Журнал видається з березня 1995 року
щоквартально
***

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Н.М.Чепурна, ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент (головний редактор)

В.В.Данилевський, директор Департаменту освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації

К.М.Криворот (заступник головного редактора)
Г.А.Назаренко, проректор з наукової роботи, кандидат педагогічних наук (науковий редактор)

Н.С.Побірченко, науковий кореспондент Інституту педагогіки НАПН України, професор, доктор педагогічних наук

Н.І.Лісова, проректор з питань зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти, кандидат педагогічних наук

Ю.І.Завалевський, заступник директора ДНУ "Інститут інноваційних технологій та змісту освіти МОН України", кандидат педагогічних наук

В.М.Оржеховська, завідувач лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання АПН України, доктор педагогічних наук, професор

О.М.Коберник, професор, доктор педагогічних наук

М.Т.Мартинюк, професор, доктор педагогічних наук

С.А.Гаряча, кандидат педагогічних наук

О.А.Біда, професор, доктор педагогічних наук

О.В.Волошенко, кандидат педагогічних наук, доцент

Т.К.Андрюшенко, кандидат педагогічних наук

В.І.Коновальчук, кандидат психологічних наук, доцент

Н.М.Степанова, кандидат філософських наук

О.В.Крутенко, кандидат педагогічних наук
***

Технічна редакція та комп'ютерна верстка

В.М.Шемшура

Відповідальний за друк **І.В.Фурник**

Фото **В.Ф.Богдана**
***

Думка редакції не завжди збігається з думкою автора
***

Редакція рукописів не рецензує і авторам не повертає
***

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей відповідають автори публікацій
***

Рекомендовано до друку
вченою радою ОІПОП
Протокол №2 від 28.05.2015
Підписано до друку 2.06.2015
Папір друкарський №1
Умовн. друк. арк. 5,75

Зам.№1415

Тираж 1000 пр.
***

Адреса редакції:
18003, Черкаси, Бидгощська, 38/1,
ОІПОП, т. +380-472-64-21-78
e-mail: redaktor6@ukr.net

ОСВІТА ХХІ СТОЛІТТЯ Зміст

Чепурна Н.М. Творчість Т.Г.Шануймо спадщину великого Кобзаря... 2

НАУКА - ШКОЛИ

Крутенко О.В. Педагогіка В.Сухомлинського, О.Захаренка та мудре слово Тараса Шевченка у формуванні загальнокультурної компетентності особистості... 4

Коновальчук В.І. Феноменологія любові у психологічній сутності патріотизму в контексті творчості Т.Г.Шевченка... 6

Ніколаєску І. О. Соціально-педагогічна проблема сирітства на Україні: історія та сучасність... 8

СИСТЕМА РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО 200-РІЧЧЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

Карло Т.О. Духовна спадщина Т.Г. Шевченка в парадигмах сучасної української освіти... 10

Миколок Л.О. "О, Тарасе, нашрідний! Ти - душа України". Творчий проєкт... 12

Різник Л.Л. "Тарасова світлиця" - центр національно-патріотичного виховання... 16

Ковбасенко Т.С.Т. Г. Шевченко - голос душі українського народу. Творчий проєкт... 18

Лис С.М. Шлях до Кобзаря... 25

Мельник Ю. В., Миколайко О.В. "Садок вишневий коло хати...". Творчий дослідницький проєкт... 26

Маршуга З.І. Великі роковини... 28

Нерубайська Л.А. Шкільна шевченкіана... 29

Сайфудінова Г.П. Мистецька шевченкіана Черкащини... 30

Захарченко Р.Д. Зі словом Кобзаря у серці... 33

ВИХОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ Т. Г.ШЕВЧЕНКА

Гончар О. Г. На вічній шляху до Шевченка. Свято-презентація творчого проєкту... 34

Горбань А. М., Єременко О.Д., Юр'єва Л.М. Шевченко у житті моєї родини. Творчий проєкт... 38

Кузьменко Н.І. "Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття...". Розробка виховного заходу... 41

Буц Н.М. Сучасність і пророчі слова Шевченка. Розробка виховного заходу... 44

Жила І.А., Сидоренко Н.В. Безсмертна слава Кобзаря. Розробка літературно-музичного свята... 45

Оскірко О.П., Бабенко Н.В. Біомеморія Великого Кобзаря. Розробка виховного заходу... 48

Гончар С.Д. Шевченко поряд з нами. Розробка виховного заходу... 51

Івко О. М., Мазниця М. О. Проникнутий чарами народного танцю... Сценарій літературно-мистецької композиції... 54

МЕТОДИКА НА ЩОДЕНЬ

Перевертень В.І. Використання творчої спадщини Т. Г. Шевченка на уроках географії... 56

Іванова А.Ф. Сезонні явища в житті птахів. Поведінка птахів. Охорона птахів. Розробка уроку-конференції із зоології. 8 клас... 57

Іванько Г.Ф. Формування історичної колективної пам'яті української нації у творах Т.Г.Шевченка... 61

Фатіф С.М. Історична тема у творчості Т.Г. Шевченка. Поема "Іван Підкова". Розробка уроку з української літератури. 6 клас... 64

Власик Н.М. Т. Шевченко і біблія. Розробка уроку з української літератури. 9 клас... 66

Бардіна А.А. Перше видання збірки "Кобзар" Т. Г. Шевченка у критичному дискурсі... 68

Бублій Т.І., Коврига С.В. Мистецька шевченкіана Миколи Стороженка... 69

Гриценко Л.Ю. Вшанування величі Т.Г.Шевченка через століття і кордони. Розробка уроку із історії... 71

Мазур К.С. Використання творів Тараса Шевченка на уроках у загальноосвітньому навчальному закладі... 75

Шевченко Г.Ф. Шевченкове слово і досі живе. Розробка інтелектуально-спортивної гри - квесту. 2-4 клас... 77

Булеховець О.Г. Використання поезії Тараса Шевченка під час вивчення синтаксису простого і складного речення... 78

Пришлюк А.В. Тарас Григорович Шевченко - великий син українського народу. Розробка уроку з української мови. 3 клас... 80

Качан Л.Ф. Т. Шевченко - геній українського народу. Урок літератури рідного краю. 9 клас... 82

Шевченко Г.В. Жінки в драмі кохання Т. Шевченка. Урок-дослідження з елементами театралізації... 85

Н.М.Чепурна,

ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент

**ШАНУЙМО СПАДЩИНУ
ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ**

Він був сином мужика - і став володарем у царстві духа.

Він був кріпаком - і став велетнем у царстві людської культури.

Він був самоуком - і вказав нові світлі шляхи професорам і книжним ученим.

Іван Франко

В історії кожного народу є визначні постаті, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Генієм українського народу є Тарас Шевченко - велетень духу, митець могутньої творчої сили, непримиренний борець проти будь-якого гноблення людини людиною.

Як поет-новатор, Тарас Григорович Шевченко не лише вивів українську літературу на вершини народності, а й став знаковою, культовою фігурою у формуванні самосвідомості української нації, здійснивши найвище суспільне призначення поета. Мистецтво слова поєдналося в його творах із соціальною боротьбою за визволення народу, соціальну справедливість і духовне розкріпачення мас.

Нашого геніального земляка, великого сина України світова громадськість цілком справедливо вважає апостолом правди і свободи, нескореним борцем за волю України, яка постала перед великим Кобзарем поневоленою завойовниками з усіх сторін. Поет-пророк української нації виступив зі своїм полум'яним словом на її захист від поневолювачів, закликав до боротьби, залишив своїм "живим і ненародженим землякам" важливі дороговкази.

Заповіти Тараса Шевченка є особливо актуальними в умовах складних процесів українського державотворення, неоголошеної російської агресії, політичного протистояння між національно-патріотичними силами, які відстоюють демократичний розвиток нашої держави та її європейський вибір, - і силами проросійської орієнтації, які передусім задовольняють власні корпоративні інтереси.

Поборник правди і свободи, Тарас Григорович своєю полум'яною поетичною і художньою творчістю висловив одвічні волелюбні прагнення українського народу, який і сьогодні мріє дожити до часу здійснення Шевченкових ідеалів свободи і любові, коли справді нарешті "... на оновленій землі врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі".

Поезія та художні твори великого Кобзаря є цінним скарбом для розвитку культури та освіти нашої держави. Важливими для Т. Г. Шевченка були його роздуми про те, як просвітити український народ, як допомогти йому вибрати кращу долю.

Особливою турботою для Тараса Григоровича були освіта і виховання дітей. Незважаючи на те, що Шевченко не залишив спеціальних педагогічних

праць чи програм, у своїх поетичних і художніх творах ("Циганка-ворожка", "Слепая", "Вдовина хата на Україні", "Селянська сім'я", "На поселенні", "Селянське подвір'я", "Казахські діти - байгуші", "Щоденник", "Буквар") він висловлював актуальні й у наш час освітні погляди.

Митець порушував морально-етичні теми, розмірковував про важливість родинного виховання, освіти й освіченості в житті людини, про вплив народних звичаїв, традицій на становлення високоморальної особистості.

Тарас Григорович Шевченко наголошував на важливості ролі мистецтва, синтезу етичного і естетичного у вихованні дитини, звертав увагу на всебічний розвиток дитини. Він критикував тогочасну систему виховання і мріяв про загальнодоступну освіту для всіх верств населення, а також звертав увагу на підготовку високоосвічених педагогів, наголошуючи на необхідності втілення в українському суспільстві рівних прав на освіту для чоловіків і жінок, ратував за виховання у підростаючого покоління любові до рідної мови.

В останні роки свого життя Т. Г. Шевченко намагався бути корисним рідній українській освіті. Для недільних шкіл він написав "Букварь Южнорусский" (1861 р.), який посів одне з провідних місць в історії освіти і культури України. Як одна з перших навчальних книг українців, "Буквар" мав окремі розділи: азбука, склади, цифри, лічба, текстовий матеріал. Для того часу "Буквар" носив новаторський характер, оскільки він значно відрізнявся від попередніх букварів і заохочував учнів до свідомого читання.

Тарас Григорович Шевченко також замислював створити серію підручників з інших предметів (лічба, етнографія, географія, історія), які формували би в учнів народних і недільних шкіл основи знань. Але смерть великого поета-діяча перешкодила здійсненню цих планів.

Упродовж 2014 року, оголошеного Указом Президента України Роком Тараса Шевченка, все світове суспільство відзначало 200-річний ювілей видатного українського поета, художника, мислителя і гуманіста.

У ході підготовки до цієї визначної дати основні зусилля науково-педагогічного колективу Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників були спрямовані на популяризацію спадщини Великого Кобзаря,

зокрема його педагогічних поглядів та просвітницької діяльності.

Так, відділом початкової освіти інституту до 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка було проведено ділову гру - педагогічний турнір **"Із Шевченком в серці"** для вчителів початкових класів та вихователів груп продовженого дня, слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Крім цього, були розроблені навчально-методичні посібники:

- **"Черкащино! України рідної окраса, земля безсмертного Тараса"** (у збірнику вміщено методичні рекомендації, орієнтовна розробка святкового уроку для учнів початкових класів та дидактичні матеріали на допомогу вчителям початкових класів, вихователям груп продовженого дня для проведення Першого уроку та доцільного використання у подальшій підготовці до святкування ювілею Т.Г. Шевченка та 60-річчя утворення Черкаської області).

- **"У сім'ї великій, новій..."** (у збірнику для вчителів початкових класів, вихователів груп продовженого дня вміщено дидактичні матеріали, тексти для диктантів, кросворди, ребуси, пов'язані із життям і творчістю Т.Г. Шевченка, які можна використовувати на уроках української мови, літературного читання, під час проведення вікторин, конкурсів та інших заходів у 1-4 класах).

Методистами лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін під час підготовки до святкування 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка був реалізований творчий проект, що тривав протягом трьох етапів.

На першому етапі були підготовлені до друку програма і посібник "Письменники-лауреати Шевченківської премії - золотий фонд української літератури", які рекомендовані Міністерством освіти і науки України до використання в навчальних закладах. Посібник здебільшого зорієнтований на класи з поглибленим та профільним вивченням української мови і літератури за рахунок варіативної частини навчального плану.

Протягом наступного етапу проекту методистами лабораторії було підготовлено до друку дві книги з розробками уроків, круглих столів, літературних віталень та інших форм навчально-виховної роботи:

- **"Ми - нащадки твої, Тарасе"** (для дошкільних навчальних закладів);

- **"Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття"** (для загальноосвітніх навчальних закладів).

За підтримки голови Черкаської обласної державної адміністрації Юрія Олеговича Ткаченка виділено необхідні для друку кошти і до 1 вересня 2015 року кожен навчальний заклад області отримає примірники зазначених посібників.

Результатом плідної співпраці у рамках проекту методистів лабораторії гуманітарних дисциплін, лабораторії виховної роботи, відділів дошкільної та початкової освіти стало проведення таких заходів:

- обласної науково-практичної Інтернет-конференції "Відкриваємо нові грані шевченкознавства";

- обласного конкурсу художнього читання поезій Т. Г. Шевченка серед учнівської молоді;

- IV Міжнародного мовно-літературного конкурсу учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка (взяли участь 36 тисяч учнів області);

- обласного етапу Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості, присвяченого Шевченківським дням, що проходив під гаслом "Об'єднаймося ж, брати мої!";

- літературно-музичного дійства - перформанса "Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття";

- обласного конкурсу читців-аматорів, присвяченого дню народження Великого Кобзаря.

Своєрідним фіналом даного проекту став друк високохудожнього альбому **"Із Шевченком у серці"**, до якого увійшли роботи переможців творчих конкурсів - учнів загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладів області. Один із примірників цього альбому-посібника знаходиться в Музеї Т. Г. Шевченка у м. Києві.

Методистами лабораторії виховної роботи інституту у ювілейний Рік Тараса Шевченка проведено обласний конкурс на кращу розробку виховного заходу **"Прочитайте... тую славу"**. Переможцям конкурсу вручено Дипломи, їхні роботи увійшли до збірника з аналогічною назвою. Крім цього, були підготовлені до друку збірник пісень на тексти Т.Г.Шевченка "Слівоче джерело Черкащини" та інформаційно-довідкові матеріали на допомогу вчителю з тем: "Т.Г.Шевченко - художник", "Шевченко і пісня", "Історія землі Черкаської".

Значні зусилля методистів лабораторії були спрямовані на організацію проведення обласних конкурсів дитячої творчості "Образ Шевченка на карті Черкащини", "Творчість Т.Г. Шевченка - очима дітей", "Грайлива веселка", "Обдаровані діти - дітям".

Підсумки відзначення Року Тараса Григоровича Шевченка освітянською громадою Черкащини були підбиті на науково-практичній Інтернет-конференції **"Виховний потенціал творчої спадщини Т. Г. Шевченка для організації сучасного освітнього процесу"**, результатом якої стала збірка **"Мій рідний край, моя земля!"**

Крім цього, учасниками педагогічного Інтернет-клубу "КЛІО" на сайті Черкаського ОІПОПП були відкриті віртуальні сторінки "Слава Кобзареві" та "Нас об'єднав Великий Тарас" (<http://klio.klasna.com/uk/site/slava-kobzarevi.html> <http://klio.klasna.com/uk/site/nas-obednav-velikii-taras.html>). Відвідавши ці сторінки, всі охочі можуть ознайомитись із пам'ятними місцями, пов'язаними з життям і творчістю нашого великого земляка, пам'ятниками Кобзарю на Черкащині, діяльністю дослідників і науковців, які увіковічили спадщину Т. Г. Шевченка.

Вплив великого Кобзаря на нашу національну культуру залишається значним і сьогодні. Його творча спадщина є завжди актуальною, на ній виросло багато поколінь. Кожне наступне покоління буде мати свого Шевченка. І у кожної людини до Шевченка - свій шлях.

Сподіваємось, підготовлені науково-педагогічними працівниками нашого інституту навчально-методичні та інформаційно-довідкові матеріали допоможуть Вам знайти до спадщини Т. Г. Шевченка свою стежину.

О.В.Крутенко,

доцент кафедри педагогіки Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук

ПЕДАГОГІКА В.СУХОМЛИНСЬКОГО, О.ЗАХАРЕНКА ТА МУДРЕ СЛОВО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Одним із найголовніших шляхів підвищення якості загальної середньої освіти на даному етапі став компетентнісний підхід як ключова методологія модернізації усього навчально-виховного процесу.

Усе частіше звучить думка про необхідність гуманізації та гуманітаризації сучасної освіти, які актуалізують культурологічну (загальнокультурну) складову програм усіх шкільних предметів та позакласної роботи. Такий підхід сприяє тому, що особистість має можливість усвідомити себе як частину нескінченної та безмежної світової культури. Пізнання глибин власної душі в такому разі відбувається на основі діалогу культур, що забезпечує можливість пізнати себе в своїй власній культурі, примножуючи культуротворчий досвід людства. Саме в процесі культурологічної підготовки може відбуватися діалог людей, націй, народів, особистості і суспільства, людини і природи, людини і людини [1, с. 3-5].

Актуальність культурологічного підходу підкреслює В. Г. Кремінь: "Суспільство стає все більш людиноцентристським. Індивідуальний розвиток особистості за таких умов стає, з одного боку, основним показником прогресу, а з другого - головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Ось чому найпріоритетнішими сферами в ХХІ ст. стають наука як сфера, що продукує нові знання, та освіта як сфера, що олюднює знання і, насамперед, забезпечує індивідуальний розвиток людини" [2; стор. 6].

Зміна парадигми зі "знанієцентризму", тобто прагнення освітнього закладу дати школярам раціональне знання, на парадигму культуровідповідності і культуротворчості освіти дає шанс забезпечити освоєння усіма суб'єктами навчально-виховного процесу гуманітарних і культурних цінностей ("культуроцентризм") [1; стор. 3-5]. Одна із ключових компетентностей - загальнокультурна. Вона визначається як здатність людини аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності.

Корисним для аналізу й розуміння є трактування загальнокультурної компетентності, яке подано в матеріалах дискусій, що були організовані у рамках проекту ПРООН "Освітня політика та освіта "рівний - рівному"" ще в 2004 р., а саме: загальнокультурна компетентність стосується сфери розвитку культури особистості та суспільства в усіх її аспектах та передбачає формування культури міжособистісних відносин, оволодіння світовою та вітчизняною культурною

спадщиною, принципи толерантності, плюралізму і дозволяє особистості:

- аналізувати й оцінювати найважливіші досягнення національної, європейської та світової науки і культури, орієнтуватися в культурному та духовному контекстах сучасного українського суспільства;

- застосовувати засоби й технології інтеркультурної взаємодії;

- знати рідну й іноземні мови, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури, інтерактивно використовувати рідну й іноземні мови, символіку та тексти;

- застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на систему індивідуальних, національних і загальнолюдських цінностей, для розроблення й реалізації стратегій і моделей поведінки та кар'єри;

- опановувати моделі толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації [3].

Ураховуючи важливість формування загальнокультурної компетентності для сучасних школярів, вважаємо за потрібне звернутися до педагогічної спадщини визначних українських педагогів - Василя Олександровича Сухомлинського та Олександра Антоновича Захаренка. Обидва науковці велику увагу приділяли цьому питанню, хоча в ті часи цей термін "загальнокультурна компетентність" ще не використовувався. Неабияке значення для її формування мають твори Тараса Шевченка.

Важливим засобом формування гуманістичних цінностей педагог-письменник Василь Сухомлинський вважав рідне слово. Невипадково він читав разом із своїми вихованцями кращі літературні твори: народні оповідання та казки, вірші Тараса Шевченка та Лесі Українки, повісті Івана Франка, п'єси Івана Котляревського та багатьох інших письменників та поетів України та зарубіжжя. Красу слова особливо можна відчути в поезії Шевченка. Захоплюючись його віршами, діти відчували музику слова, проймалися найтоншими емоційними відтінками рідної мови. Школяр дістає велику насолоду, повторюючи слова, що запали йому в душу. Сухомлинський прагнув, щоб діти відчували й переживали музику поетичного слова. На лоні природи в ті хвилини, коли хлопчики й дівчатка були зачаровані красою навколишнього світу, він читав їм вірші. "Одного разу ми вийшли в поле; перед нами відкрився чудовий вид на став, у глибині якого тріпотіло віддзеркалення верб. Я прочитав дітям рядки з вірша Тараса Шевченка:

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами, над ставами
Верби зеленіють..."

Діти повторювали за вчителем, творючи живий словесний образ. Насолоджуючись красою побаченого, намагалися висловитися так, щоб зазвучала мелодія слова. У такі хвилини душу дитини проймає поетичне натхнення. Діти шукають і знаходять слова для висловлення своїх почуттів, думок, переживань. Зворушити дитяче серце - означає відкрити ще одне життєдайне джерело думки. "Сила цього джерела в тому, - казав Сухомлинський, - що слово відбиває не тільки предмет, явище, дає їм означення в людській мові, а й втілює глибоко особисті сприймання, почуття, переживання." [4, с. 185].

Міркуючи про роль школи та вчителя у процесі виховання підростаючої особистості, він писав: "Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли у ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова" [4, с. 201].

Ознайомлення з теоретичною спадщиною Олександра Захаренка дає підстави стверджувати, що однією із таких цінностей, що визначають сутність особистості, він вважав її ставлення до рідної мови. Він був переконаний, що для будь-якої людини мова не є суто системою звукових та графічних знаків. Функції мови не обмежуються також комунікативною сферою. Педагог погоджувався з важливістю усіх інших функцій мови: номінативної, гносеологічної, експресивної, творчої, естетичної, культурогенеративної. Але найважливішою функцією мови визнавав ідентифікативну. На його думку, мова - найсвятіша цінність, оскільки є основою поняття "національний". Йому була близька думка відомого німецького філософа і лінгвіста Вільгельма фон Гумбольдта, що мова - це той світ, що лежить між світом зовнішніх явищ і внутрішнім світом людини [5].

У багатьох статтях та виступах О.Захаренка звучала думка, яка перекликалася із словами класика української літератури П.Мирного: "Найбільше і найдорожче добро кожного народу - це його мова. Ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування" [6].

О.Захаренко порівнював мову із найціннішим скарбом, а тим людям, які вміли користуватися цим скарбом, пророкував щасливе майбутнє не тільки особисто для себе, а й для сім'ї, родини і навіть для всієї України. **Мудрий педагог вважав Т.Г. Шевченка** володарем скарбу, оскільки завдяки Тарасу українська мова була примножена, збагачена й передана наступним поколінням в її красі, величі, ніжності, щедрості й музикальності. Педагог зауважував, що не випадково в багатьох сільських хатах портрет Тараса Шевченка знаходиться поруч з іконою та Біблією як найсвятіша реліквія кожної української сім'ї.

Однак Олександра Антоновича Захаренка дуже турбувала тенденція, пов'язана з тим, що молодь, виїжджаючи за межі села, інколи забувала рідну мову, мотивуючи тим, що немодно спілкуватися українською. Звертаючись до випускників школи, він говорив: "Знати чужу культуру і звичай зовсім не означає, що слід забувати свої, адже надбання свого народу, його менталітет ціниться високо, перш за все, в своїй нації, і немає ніякого сумніву, що вони досконаліші, святіші, бо вони рідні [7, с.239]". На нашу думку, ці слова О.Захаренка є надзвичайно

глибокими за своєю суттю. Вони спрямовують молодь на роздуми про те, що справжніх патріотів цінують не тільки у власній країні - до них із повагою ставляться представники інших держав. Втрачаючи мову, людина деградує; занедбання мови на рівні нації означає її денационалізацію.

Зокрема, про Тараса Григоровича, малюнок сахнівської гори Дівичі якого знаходиться у Державному музеї імені Т.Г.Шевченка, учитель пише: "Шевченко - це сама Україна, добропорядність народу "

Педагог стверджував, що поповнювати власний лексичний запас дитина має із багатючих джерел творчості Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Лесі Українки. Олександрю Захаренку були близькі думки людини, яку називають лицарем української мови - Бориса Антоненко-Давидовича: "Мова - тонкий інструмент. Однією й тією ж мовою, незважаючи на красу її чи милозвучність, можна і "полову віяти", й "святий вогонь викресувати". Усе залежить від того, як хто вміє володіти цим чарівним інструментом. В одних устах вона звучить із такою силою, що, кажучи словами Івана Франка, "мов трубою, мільйони зве з собою", в інших - тільки ріже слух, вона - мов те лушпиння без животворного зерна... Розмовляти сучасною мовою свого народу, мати високий рівень культури власної мови - це не тільки показник інтелектуального розвитку особи, а й її обов'язок"[8].

Для сучасних учителів важливі думки педагогік-класиків, мудре слово Шевченка, оскільки в їхніх міркуваннях можна знайти шляхи формування загальнокультурної компетентності школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Життєва компетентність особистості: Науково - методичний посібник/ За ред..Л.В.Сохонь, І.Г.Єрмакова - К.: Богдана, 2003. - 520 с.
2. Кремень В.Г. Філософія освіти XXI століття // ОсвітаУкраїни. - 2002. - 28 грудня.
3. Пометун О. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики/ Під заг. ред. О.В.Овчарук. - К.: К.І.С., 2004. - С.16 - 25.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в п'яти томах. - К.: Радянська школа, 1977. - Т. 4.
5. Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человеческого рода // История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. - М.: Прогрес, 1960. - Ч.1. - С. 68 - 86.
6. Весела абетка [Електронний ресурс] / Читанка. Вислови про мову; автор ідеї Владзімерський Микола - Електр. дан. - Севастополь. - Режим доступу: http://abetka.ukrlife.org/mova_ua.htm.
7. Захаренко О. А. 210 шкільних лінійок. Загальношкільні лінійки, проведені в сільській школі іпротягом 1998-2000 року : метод. посіб. / О. А. Захаренко, С. О. Захаренко. - Сахнівка, 2002. - 295 с.
8. Дроздовський Дмитро. "Нації вмирають не від інфаркту..."[Електронний ресурс]. - Режим доступу:http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/r_mowa/strony_ukr02/publicystyka/00pub08.htm

В.І.Коновальчук,

завідувач кафедри психології Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат психологічних наук, доцент

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ЛЮБОВІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ СУТНОСТІ ПАТРІОТИЗМУ В КОНТЕКСТІ ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Для сучасного суспільного буття українців, яке визначають бурхливі біфукційні процеси та для освітньої практики, яка віддзеркалює суперечності та гостроту нинішніх подій актуальними є наукові дослідження, які покликані здійснити рефлексію провідних феноменів особистісного буття, найперше, патріотизму. Патріотизм у науковій літературі не має однозначного трактування. У психолого-педагогічних джерелах численна кількість підходів і спроб до визначення поняття "патріотизм" найчастіше ґрунтується на понятті любові у ставленні до свого народу і його традицій, до рідної природи, рідного краю, мови, культури і традицій свого народу.

Сучасні науково-психологічні дослідження доводять, що витоки своєрідної програми життєвої реалізації особистості, розгортання якої в кінцевому результаті визначає не лише буття індивідуальне, а й буття суспільства обумовлюються інтегрованим культурно-історичним, пренатальним досвідом та досвідом дитинства. Той факт, що вихідні параметри життєвого шляху людини значною мірою визначають його сутність, динаміку та особливості, передбачає в дослідженні своєрідності життєдіяльності людини необхідність виявлення таких вихідних характеристик та особистісно значущих переживань на початку життя.

Використовуючи сучасні досягнення психологічної науки, ми вбачаємо можливість виявленні сутності та онтологічного статусу феномену патріотизму у життєтворчості Т.Шевченка, що визначено було емоційним досвідом дитинства.

Феномену творчості Тараса Шевченка були присвячені психоаналітичні дослідження в літературно-практичному руслі С.Балея, М.Шлемкевича, І.Франка, Г.Костельника, М.Євшана. Психоаналіз, який використали С.Балей, М. Шлемкевич, Я.Ярема для інтерпретації психології творчості Шевченка, забезпечив висвітлення емоційного досвіду, що зумовив своєрідність життя і творчості поета.

Тарас народився 25 лютого (10 березня) 1814 року в убогій багатодітній кріпацькій родині Григорія та Катерини Шевченків. Дитинство поета проходило у сусідньому Кирилівці, рідному селі батька, куди родина переїхала у 1816 році. Усі перші життєві враження пов'язані саме з ним. Тяжко та невпинно працюючи, батьки сяк-так могли утримувати своїх шестеро дітей - Микиту, Катерину, Тараса, Йосипа, Ярину та сліпу Марію. У злиднях і тісноті проходило їх дитинство. Перші дитячі спогади згодом з болем відображалися у поезіях:

*...неволя,
Робота тяжкая...Ніколи
І помолитись не дадуть.*

У дитинстві Тарас, ще не усвідомлюючи свого кріпацького походження, почувався вільним: "Ішов він собі з хати, ходив, бігав, вештався де хотів, бавився собі на волі, як умів і бажав, чи сам, чи з іншими такими, як сам, недоглядними кріпацькими дітьми. Ніхто його не спиняв, ніхто не навчав; гуляв він собі на вулиці, на городі, в саду, в леваді; хата їх стояла на краю села, дак, певна річ, ходив він гуляти і в ліс, і в поле. До господи вертався він, звичайно, замурзаний, часом з гулею на лобі, з підбитим оком, часом з різачкою в животі, коли було наїсться глини, а він любив її їсти. Так і за нашого часу зростає по селах без догляду велика сила дітей" [2].

Повна воля дитині вештатися і бігати де хоче і скільки хоче, має свої особливості: дитина мусить сама міркувати про свої забавки; привчається мізкувати, придивлятися до всього, що діється навкруги, спостерігати і природу, і людей. Так було і з Тарасом, - і воля його, не спинена зайвою часом опікою догляду, мала добрий вплив на розвиток і склад його хисту і кебети. вона, властиво, більш за все не давала йому сидіти в тій хаті, де він бачив "пекло" [2].

"Ходячи по могилах та по долинах, по ярах та по гаях, сидячи біля ставу або біля ручая в саду, він придивлявся до всього і міркував своїм дитинячим мозком. Хлопець з природи цікавий і перенятливий, він придивлявся до природи, прислухався до гомону її і переймався вражіннями її. Гасання вітру по полю, гомін листви в дуброві, пісні солов'я і щебетання птаства глибоко западали в молоду його душу; природна краса місцевості брала його за очі, вабила його серце і наповала незримими чарами [2].

Місцевість, де жила сім'я Шевченків, була дуже мальовничою, що, безсумнівно, впливало на естетичний смак людей, і тому тут процвітало малярство. [2]. Саме до малювання у Тараса був неабиякий хист.

Необмежена свобода у ранньому дитинстві сприяла розвитку Тарасової креативності, укріпляла його позицію "всеможливості", що вплинуло на реалізацію природних обдарувань, а також сприяло розвитку нестереотипного мислення, що є дуже важливим фактором для ефективною життєтворчості. Досить сприятливі умови - відсутність гіперопіки та суворого контролю, заборон та обмежень дитячої діяльності через важку працю та брак часу у батьків на виховання дітей, що було звичним у тогочасній Україні, - давала хлопчику свободу дій. На наш погляд, такі умови були близькими до ідеальних.

Тарас був худорлявий, меншого, ніж би на його вік випадало, зросту. Пестливий і чутливий, своєю ніжною душею горнувся більше до матері та сестри. Біографи Шевченка відмічають, що вразливий і ласкавий, як дівчинка, він мав дуже теплі стосунки

з матір'ю, був надзвичайно прив'язаний до неї. Коли Тарасу було дев'ять років, її "ще молодою у могилу нужда та праця положила". Із втратою матері пов'язана найсильніша психологічна травма у дитячому досвіді Шевченка. Болючий емоційний досвід, хоч і витіснений з часом у підсвідомість, не відступав впродовж усього життя, актуалізуючись в різноманітних життєвих ситуаціях, що супроводжувалися подібними емоціями. З втратою матері хлопчик намагається замінити її старшою сестрою Катериною, яка на той час вийшла заміж та проживала у сусідньому селі, де він її часто навідував. Саме через свої власні переживання самотності, незахищеності, недолюбленості типовим для творчості Шевченка став образ стражденної дитини-сироти. Створюючи образи сиріт, описуючи їх поневіряння, поет несвідомо проектує на них свої почуття, особисті переживання. Проекція як захисний механізм психіки пов'язана з виділенням та приписуванням іншій особі якостей, почуттів чи бажань, які суб'єкт не визнає в самому собі. Тобто, Т.Шевченко наділяв своїми власними почуттями й бажаннями осіб, яких знав з історії, і осіб, з якими зводило його життя.

Дослідження життя і творчості поета свідчать, що Тарас Григорович у приватному житті був надзвичайно чутливою, вразливою, дещо самозаглибленою людиною, і, на жаль, нещасною в особистому житті. "Доля не дозволила поетови пережити повну, щасливу любов, а знаємо, як глибока була в його душі потреба любити і бути любленим", - пише С. Балей [1].

Намагаючись несвідомо замінити матір коханою жінкою в реальному житті, він паралельно заміщує її не тільки ліричною героїнею, а ще й образом України у творчості. Шевченко був далеко від Батьківщини усе своє життя, проте надзвичайно любив її. Звернемо увагу, що ідентифікуючи себе з українським народом, а матір з Україною, він досягає внутрішньої гармонії в ірреальній сфері. Україна та її народ як одне ціле вбачається нам глибокою за своїм значенням алегорією - Тарас та його мати.

Поет компенсує відсутність материнської любові, власного інтимного життя, свого кохання абсолютизацією любові до України [5, с.17 - 22.].

Я так люблю

Мою Україну убогу,

Що прокляну святого Бога,

За неї душу погублю.(Сон)

Я. Ярема вважає, що перенесення щирої, непідкупної, нерозтраченої любові з образу матері на образ України, яка в його житті така ж бажана, проте далека, обумовлює надзвичайно сильне почуття до Батьківщини [7, с.16]. Вона перетворюється на об'єкт любові, через який Шевченко намагається задовольнити нереалізовані стосунки з матір'ю, потребу у приналежності, любові та захищеності. В останні дні свого життя, за спогадами друзів, хворий Кобзар розказував про свою мрію: "От якби до весни дотягнути та на Україну... Там, може б, і полегшало, там може ще б трохи подихав". Друг Шевченка поет Лазаревський згадував його слова: "Ось якби додому, там би я може і видужав". Бажання відчуття спокою і затишку, які давала мати у дитинстві, Шевченко перекладає

на Україну, хоче бути ближчим до неї, перебуваючи у скруті, щоб полегшити свої фізичні та душевні страждання.

Окрім того, хлопчик дуже любив співати народних пісень, як і весь український народ, у них часто опісувалося нещасливе життя, біль, страждання. Вони мали певну терапевтичну дію, полегшували емоційний стан людей, що були у безвихідному становищі.

Після значущої події у житті дорослого Шевченка - викупу з кріпацтва, позбувшись статусу поневоленої людини, Тарас Григорович постійно підкреслював свою приналежність до українського народу.

Після значущої події у житті дорослого Шевченка - викупу з кріпацтва, позбувшись статусу поневоленої людини, Тарас Григорович постійно підкреслював свою приналежність до українського народу. "Любов до селянської маси, співчуття до її гіркої долі, неволі, страждань і злиднів живим джерелом б'є в його творах, але ця любов відбивається не тільки в його творах, вона постійно проявляється і в його поведінці. Він не тільки не приховував свого селянського походження, але, навпаки, незмінно підкреслював своє походження, пишався ним. Любов до свого народу він виявляв завжди і словом, і ділом. І менша братія глибоко цінувала це незвичне ставлення до неї земляка, який вийшов у пани" [6, с. 112]. Така любов та шана до своєї Землі розвивається та плачеється виключно щирою і безумовною любов'ю матері до дитини - почуттям, яке ніякими матеріальними благами не може бути підмінено. Духовне наповнення цього почуття є основою душевної величі та гідності людини у ставленні до себе, до світу у подальшому житті. Дефіцитарність, обмеженість первинної любові до дитини чи підміни її якимись ситуативними, зокрема, матеріальними цінностями, зумовлює викривлення особистісного розвитку і уможлиблює комплекс "павлика морозова", феномен, який є віддзеркаленням батьківського ставлення. Якщо суспільство ідеалізує подібні феномени, переслідуючи якісь ситуативні цінності, то сліпо моделює своє бездуховне та бездушне майбутнє і врешті-решт, деградує.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балей С. З психології творчості Шевченка / С.Балей. - Львів, 1916 - 67с.
2. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. - / Упоряд., підгот., тексти, передм., приміт., покажч. В. Л. Смілянська. - К.: Дніпро, 1991. - 702 с.
3. Листи до різних осіб. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 6 т. - К.: 2003. - Т.6. -С.11-56
4. Спогади про Тараса Шевченк. - К.: Дніпро, 1988. - С.469.
5. Томенко М. Трагедія та покликання Шевченкового кохання.// Томенко М. Теорія українського кохання. -К., 2002. - С.17 - 22.
6. Беренштам В. Л. Т. Г. Шевченко і простодюдини, його знайомі. Спогади про Тараса Шевченка./ В.Л.Беренштам - К.: Дніпро, 1982. - С.107- 112.
7. Ярема Я. Дитячі переживання і творчість Шевченка: Зі становища психоаналізу / Я. Ярема. - Львів, 1933. - 89с.

І. О.Ніколаєску,

доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат педагогічних наук

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА СИРІТСТВА НА УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ (НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т. ШЕВЧЕНКА)

Економічні та соціальні негаразди, що супроводжують трансформаційний період розбудови України, негативно відбиваються на функціонуванні сім'ї як окремого соціально-виховного інституту, загострюють демографічну кризу, спричиняють нові проблеми, які зумовлюють відмежування дитини від сім'ї, а також катастрофічне збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки.

Сирітство як соціально-педагогічна проблема є однією із найболючіших трагедій суспільства та має особливо загрозливий характер в умовах сьогодення. Існування в суспільстві сиріт обумовлює існування явища сирітства. Більшість дослідників (А. Капська, І. Пінчук, С. Толстоухова, І. Козубовська, І. Мигович, Л. Волинець, Н. Комарова, І. Іванова) дотримуються такого визначення цього поняття: "соціальне явище, поява якого обумовлена наявністю в суспільстві дітей, батьки яких померли, а також дітей, які залишилися без піклування батьків у результаті позбавлення останніх батьківських прав або визнання їх в установленому порядку недієздатними, безвісно відсутніми та ін."

Аналіз соціально-педагогічної літератури дозволив з'ясувати основні причини, які **спричинили появу явища сирітства**. Серед них:

- соціально-економічні, пов'язані із зубожінням сімей (безробіття обох або одного з батьків, жебрацтво батьків, тривала відсутність батьків, відсутність постійного житла, розлучення батьків);
- морально-етичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей);
- психологічні (суб'єктивні) - раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів;
- медичні - наявність хвороб у батьків, що унеможливають виконання батьківських обов'язків [1,4].

Крім того, через складність соціального життя зростає кількість дітей, соціальний статус яких невизначений, оскільки є невизначеним щодо них факт наявності чи відсутності батьківського піклування. Наприклад, такими є бездоглядні діти, які тривалий час перебувають поза батьківським піклуванням, і перебувають сам на сам з проблемами виживання. До цієї ж групи дітей можна віднести і тих, які тривалий час виховуються в інтернатних закладах і батьки яких, хоч і не позбавлені батьківських прав, але не цікавляться їхнім життям.

В Україні сьогодні в зоні соціального ризику перебуває 250 тис. дітей. До них належать: діти-сироти (98 тис.), з яких 63 тис. виховуються під опікою, 9,5 тис. дітей виховуються у прийомних сім'ях і дитячих будинках сімейного типу, 16 тис. перебуває в закладах інтернатного типу [5, с. 3]. Діти, які втратили постійний контакт з батьками, мають затримки в розвитку, схильні до соціальних депривацій, психічної анімії, затримуються у фізичному, інтелектуальному та психічному розвитку (параутизм, зріст пасивності, труднощі в спілкуванні).

За статистикою та даними Інтернет, загальна чисельність дітей-сиріт у 2008 році складала 103541 особи, у 2009 - 100787. Із цієї кількості під опікою

громадян на початок 2009 року знаходилося 62965 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а на початок 2010 року - 63154, а це відповідно 60,8% та 62,6% від загальної кількості таких дітей.

Проте проблема сирітства має давню історію існування та презентована у всіх сферах буття людини - від філософії й соціології до художньої літератури й мистецтва. У давніх літературних джерелах за своїм походженням слово "сирота" має праслов'янські корені, приклади його використання знаходимо в документах часів Київської Русі та у творах усної народної творчості, у яких традиційно сиротами вважали дітей та підлітків, що втратили батька й матір або одного з них. Крім того, сиротами могли називати людей одиноких, самотніх, убогих, таких, що залишилися без рідних та близьких, тим самим знімаючи вікові обмеження.

З розвитком суспільства та історичних подій явище сирітства набуває неабиякої масштабності. Насамперед, це пов'язано з революцією 1917 р., трьома руйнівними війнами (Перша світова, Громадянська, Велика Вітчизняна), терором 20 - 30-х рр., а також наслідками перебудови 80-90-х рр. XX ст.

У 50-і рр. XX ст. зміна політичних орієнтирів у країні спричинила зміни в сімейній політиці. В Україні вперше за її багатовікову історію з'явилися так звані "відмовні" діти, яких матері передавали під розписку державі, назавжди відмовляючись від прав на дитину.

Соціально-економічна та політична ситуація, яка виникла в 90-і рр. XX ст., має також свої особливості. Якщо після Великої Вітчизняної війни соціальними сиротами здебільшого були діти загиблих військових, то сьогодні - це діти з неблагополучних родин.

Формулювання понять "діти-сироти та діти, які залишилися без піклування батьків", подано в Законі України "Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування": дитина-сирота - це дитина, у якій померли чи загинули батьки; діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які залишилися без піклування батьків; у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, відбуванням батьками покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також підкинуті діти, батьки яких невідомі; діти, від яких відмовилися батьки, та безпритульні діти.

Питання сирітства посідало одне й найважливіших місць у літературній та мистецькій спадщині славетного Кобзаря та пророка Тараса Шевченка. Він, напевно, як ніхто відчув цей тягар на собі, залишившись у 9-річному віці сиротою. Його творчість стала промовистою екранізацією злиденного життя сироти, а малярські картини, яких понад 20 ("Хлопчик-жебрак, що дає хліб собаці", "Байгуші під вікном", "Мати мие дитину", "Хлопчик із собакою в лісі", "Казахський хлопчик біля грубки", Молитва матері та ін.), - епопеєю розвитку українського суспільства минулого.

Жебрак-сирота, занебане байстря, дівчина-покрита виступають у Шевченка як символ

найжахливішого соціального злочинства. З великим співчуттям до дітей-сиріт пише він і в віршах "На Великдень, на соломі", "І золотої й дорогої", "Якби ви знали, паничі" та інші. Навіть на далекому засланні не покидали Тараса Григоровича Шевченка сумні думи про убогих, зневажених, знівечених життям:

*Давно, давно колись
Я чув, як, стоя під вербою,
Тихенько дівчина співала,
І жаль мені, малому, стало
Того сірому-сироту,
Що він утомився,
На тин похилився,
Люде кажуть і говорять:
Мабуть, він упився.
І я заплакав, жаль малому
Було сірому-сироту.*

читаємо Шевченкові рядки про убогих наймитів, сиріт, знедолених покриток, нещасних удів, то інтуїтивно відчуваємо, що це не просто жаль поета, це його особисте горе:

*За що ж ти караєш її, молоду?
За те, що так щиро вона полюбила
Козацькі очі?. Прости сироту!
Кого ж їй любити? Ні батька, ні неньки,
Одна, як та пташка в далекому краю.*

Мотив заступництва проходить через усю творчість Шевченка, навіть перебуваючи у засланні, поет не перестає уболівати за знедолених і нещасних. Здається, що й на чужині він бав увесь їх тернистий шлях:

*...не дійде
До зросту дитина,
Гіде собі сліпця водить,
А тебе покине
Калікою на розпутьті,
Щоб собак дражнила,
Та ще й влагає. За те, бач,
Що на світ родила.
І за те ще, що так тяжко
Дитину любила.
І любитимеш, небого,
Поки не загинеш
Межи псами, на морозі
Де-небудь під тином.*

Поет наполегливо говорить про повне вірвання людей. Вже у ранніх його поезіях виразно чуються глибоко скорботні нотки:

*...Світ, бачся, широкий,
Та нема де прихилитись
В світі одиним.*

Рефлексії автора органічно відображають народний досвід, що своєрідно відбивав розуміння соціальної кривди і несправедливості:

*Люде б сонце заступили,
Якби мали силу,
Щоб сироті світило,
Сльози не сушило.*

Жодну категорію населення від покривджених, нещасних людей, вдів, самотніх матерів до знедолених трударів не обходить осторонь у поетичних рядках український світоць ("Неофіти", "Меж скалами, неначе злодій", "Катерина" та ін.).

Окремою складовою Шевченківських літературних творів є образ дитини та дитячої субкультури. Перечитуючи його рядки, присвячені дитинству, підтверджуємо думку про те, що світ дитинства має свої унікальні, притаманні саме йому особливості, що виявляються в дитячій субкультурі. Саме феномен дитинства розкриває певні традиції та звички (філософські, релігійні, обрядові тощо) та "при всій залежності від дорослих світ дитинства володіє певною психологічною автономією, і ця своєрідна дитяча культура повинна бути прийняття зсередини, а не просто пояснена функціонально, як підготовка до майбутнього життя" (2, с. 47). Неодноразово поет наголошував, що "самое высшее блаженство в жизни - это дети. Я так люблю детей, что не посмотрелся бы на верный от печаток ангела" (за повістю "Близнецы").

Проте у Тараса Шевченка світ дитинства, який нероздільно поєднаний з темою жінки-матері, не радісний та не мрійливий. Наприклад, у поемі "Княжна" сирітка-дівчинка, занедбана всіма забута, бавиться з іншими дітьми десь у калюжі; у поезії "У неділю не гуляла, та на шовки заробляла" дівчина-сирота чекає свого милого та не знає про його неминучу погибель, залишаючись сам-на-сам зі своєю самотністю та печаллю; у поетичних рядках "Із-за гаю сонце сходить" убогий парубок повертається з чужини в надії, що його чекає кохана дівчина, але "Той пан замикає... А дівчину покриткою по світу пускає".

Як майстер поетичного слова, Тарас Шевченко з-поміж печалі та туги за дитино-сиротою намагається звеличити цей образ зіставленням із всесвітньовідомими художніми образами. Так, дівчина-байстря Варочка порівнюється з красунею на картинах Рембрандта, а позашлюбна дитина Оленка була такої краси, якої "і у сні не бачили уславлені грецькі скульптори Фідій і Скопаз" (повість "Капітанша"); скам'яніла в горі кріпачка Настя нагадує поетові Пенелопу, героїню "Одісеї" (повість "Близнецы").

Образ сирітства та дитини-сироти проходить не тільки через поетичне слово Кобзаря, а через художнє - картини та графічні зображення.

Звичайно, художній світ дитинства у багатьох художників є привабливим та романтичним. У роботах XVII століття діти вже не є умовними немовлятами, а мають портретні риси та соціальну приналежність.

XIX століття зображує дітей у романтичному вбранні та дорогому одязі. Але художників цікавили постаті не лише тих дітей, які були з багатих сімей, а вони почали малювати портрети тих, за кого батьки не платили. Так з'являється тема селянських дітей та дітей-сиріт.

Продовженням цієї теми є роботи Т. Шевченка. Наприклад, сепію "Благословіння дітей" (1856) Тарас Шевченко виконав на євангельський сюжет. Художник привертає увагу до образу молодої матері з допомогою світло-тіньового контрасту: затемнена постать жінки рельєфно виступає на тлі білої стіни, яскраво осяяної сонцем. Молитовно зосереджена, жінка стоїть навколішки біля колиски, обережно доторкаючись рукою до чола дитини, мовби випрошуючи для неї всі блага землі і неба.

Придивляючись до зображень на портретах, можна з певністю засвідчити про соціальну приналежність цих людей. На картині "Хлопчик розпалює грубку" (1848-1849) зображення хлопчика, що сидить, підкладаючи у вогонь сухий очерет. Тіло його ледь прикрите, на голові старий тмак, що кидає тінь на обличчя, осяяне широкою, наївною усмішкою.

Чи-то його славнозвісне полотно "Катерина" (1842), у якому, на думку критиків, у межах академічних прийомів Шевченко намагається створити жанрове полотно з умовно задумливим і водночас трагічним та беззахисним обличчям героїні, ретельно і жорстко виписаним одягом, академічно визначеними межами світла і тіні. І водночас художник зумів висловити сміливість і внутрішній протест проти академічного мистецтва, прагнення сказати про життя українців без умовностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. .... к.соціол.н. : 22.00.03/О. О. Коваленко ; НАН України ; Ін-т соціології. - К., 2006. - 212 с.
2. Кон И. К этнографическому изучению мира детства // Советская педагогика. - 1981. - №9. - С. 44-48
3. Курінна С. М. Дитяче сирітство в Україні: теоретико-методологічний аналіз проблеми / С. М. Курінна // Педагогічний альманах. - 2012. - Вип. 16. - С. 234-242. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/pedalm_2012_16_42.pdf.
4. Осипова И. И. Социальное сиротство: теоретический анализ и практика преодоления / И. И. Осипова. - Н. Новгород : НИСОЦ, 2009. - 208 с.
5. Соціальне сирітство в Україні: експертна оцінка та аналіз існуючої в Україні системи утримання та виховання / [Л.С. Волинець, Н.М. Комарова, І.Б. Іванова]. - К., 1998. - 231 с.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар : [вибр. поетичні тв.] / Т. Г. Шевченко; [ред. О. Г. Таран]. - К. : МАУП, 2004. - 472 с.

Т. А. Карло,

директор Смілянського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №3-колегіум" Смілянської міської ради

ДУХОВНА СПАДЩИНА Т.Г. ШЕВЧЕНКА В ПАРАДИГМАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Слова Тараса Шевченка: "Освіта повинна збагачувати, а не обкрадати людське серце" - стали девізом нашої роботи. Знаючи, що сила і міць будь-якого народу полягає у його духовності, розуміємо, що саме творчість Тараса Шевченка є духовною спадщиною і національною святинєю українського народу. Тому педагогічний колектив навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів №3-колегіум" спрямовує свої зусилля на те, щоб учні, починаючи з початкових класів, вивчаючи твори Великого Кобзаря, вчилися любити рідну землю, відкривати її красу, розуміти її трагічне минуле, замислюватись над її майбутнім, сприймали взаємозв'язок життя, природи і людських трагедій і турбот. Таким чином, вони підніматимуться на нову сходинку у розумінні людини, літератури, життя у своєму духовному прозорінні.

До творчості Шевченка під час навчально-виховного процесу звертаємось постійно. Засобами шевченкового слова виховуємо любов до української природи на уроках біології, повагу до героїчної боротьби українського народу за незалежність - на уроках історії, вміння естетично освоювати світ на уроках художньо-естетичного циклу. А особлива роль вчителя-філолога, який знайомить учнів з глибоким світом Шевченкового слова, впливаючи, в першу чергу, на емоційну сферу дитини, коригуючи систему її цінностей, розширюючи кругозір, формуючи духовну сферу.

Традиційними на уроках української мови та літератури є поетичні хвилинки (хвилинки Кобзаря), диктанти різного виду, що дібрані з творчої спадщини Т. Шевченка, відеодиктанти, які виховують в учнях повагу до історичного минулого українського народу, долі великого Пророка, який на прикладі власного життя показав невмирущість українського духу.

Цікаво проходять уроки-мандрівки Шевченковим краєм, під час яких учні відвідують віртуальні музеї, поринають у світ дитинства, юності і зрілості українського поета. Ці подорожі спонукають учнів до творчого мислення, критичного ставлення до себе.

У старших класах під час вивчення творчості поета доречними є розв'язання проблемних завдань, пов'язаних з життям та творчістю Великого генія, під час проведення уроків-диспутів, уроків-конференцій, уроків-досліджень.

Співпраця учителя, учнів і письменника не обмежується тільки програмовим матеріалом та уроками. Вона продовжується у позакласній роботі.

Творчо підходячи до висвітлення життя і творчості Т.Г.Шевченка, ми сприяємо формуванню в учнів високої шляхетності, політичної культури, сили волі і сили духу, усвідомлення прав і обов'язків перед Україною, відповідальності перед рідним народом.

Проведення культурно-мистецьких, просвітницьких заходів, присвячених Тарасу Шевченку, сприяє популяризації творів великого Кобзаря, розкриває роль і місце його творчості для майбутньої історії України, активізує патріотичне виховання.

Позакласна робота і заходи розкривають більш широку гаму кольорів, більш яскраву палітру барв у житті Шевченка, постає він незрівняним, бо піднесений до геніальності.

Для підтримки молодих талантів діє студія "Літературний дивосвіт", працюють гуртки "Творча лабораторія", "Поетична скарбниця", проводяться літературно-музичні свята, конкурси на кращого читця поезій, інсценізації, ігри з літерами та словами, літературні вікторини, книжково-ілюстративні виставки, Шевченківські вернісажі; подорожі Шевченковими шляхами.

Реалізація зазначених заходів забезпечує гідне вшанування пам'яті Тараса Шевченка, збереження, вивчення та популяризацію його творчої спадщини, сприяє формуванню національної свідомості читачів, любові до рідної землі, готовності до праці в ім'я України.

Формуємо духовний світ кожної дитини засобом шевченкового слова і через залучення учнів до науково-дослідницької діяльності. Щороку творчість Тараса Шевченка досліджується учнями в різних аспектах. Так, протягом останніх двох років 13 учнів - членів шкільного наукового товариства "Пошук" створили роботи, пов'язані з життєвим та творчим шляхом Великого Кобзаря. Найкращі були представлені для участі у міському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, четверо з них стали переможцями міського та обласного етапів конкурсу. **Глибоко розкрито теми таких досліджень:**

- "Ботанічна лексика як складова індивідуального художнього стилю Т.Г.Шевченка (на матеріалі поеми Т.Г.Шевченка "Гайдамаки)";
- "Мотиви життя Т.Г.Шевченка та його образотворчого мистецтва (пейзажів 1845 р.) у творчості майстра художньої вишивки Т.Є.Зеленецької початку ХХІ століття: символіка рослин";
- "Тарас Шевченко і Черкащина";
- "Духовна присутність Біблії у творчості Тараса Шевченка".

Змістовними були виступи учнів та вчителів закладу на обласній конференції "**Черкащина в контексті історії України**", присвяченій 60-річчю утворення Черкаської області та 200-річчю з дня народження Тараса Шевченка.

Активно залучаються учні до різноманітних конкурсів, в тому числі і пов'язаних з життєвим та творчим шляхом Кобзаря.

Результативною є участь учнів у Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської молоді імені Тараса Шевченка. Лише впродовж останніх 5 років 22 учні стали переможцями міського етапу конкурсу.

Гордістю школи, міста та області є Гнатенко Дарина, яка протягом останніх 3 років була переможцем міського, обласного та Всеукраїнського етапів конкурсу і як неодноразовий переможець всіх етапів в 2014 році відзначена стипендією Президента.

Перші спроби пера юних поетів, нащадків Тараса Шевченка, оцінює журі під час проведення міського конкурсу "Тарасовими шляхами". Учні як початкових, так і старших класів стають переможцями конкурсу і їхні твори друкуються у збірниках творів юних смілян.

Свої знання глибин поезій Кобзаря демонструють учні під час участі у таких заходах:

- конкурсах читців до 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка: "І на сторожі їх поставлю слово...", "Слово Шевченка буде жити в віках"; конкурсі учнівської творчості "Ідея соборності України: творчість Тараса Шевченка; народ, суспільство, держава, родина. Минуле, сучасне і майбутнє";
- мистецькому конкурсі "Творчість Шевченка очима дітей";
- брейн-рингу в рамках фестивалю-конкурсу "Шлях до Тараса";
- конкурсі "Соняшник" (зокрема, у 2014 році, коли весь світ святкував 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка, і конкурс був присвячений Великому Кобзареві, в ньому взяли участь 163 учні закладу).

Розуміючи, що творча спадщина Великого Кобзаря - це не історія літератури, а, перш за все, моральні приписи, звернення до душі, сумління кожного, вчителі школи №3-колегіуму, долучаючи учнів до його творчості, намагаються творити самі.

У закладі створена база даних, в якій зібрано кращі зразки тематичних та поурочних планів, методичні розробки класних годин, роздатковий матеріал, розробки уроків з позакласного читання, зразки художньої й технічної творчості учнів з даної тематики.

Результативним було засідання методичного об'єднання у формі круглого столу з теми "Духовність та духовний розвиток особистості", психолого-педагогічні читання з теми "Освітньо-педагогічні погляди Т.Шевченка у контексті розвитку освіти".

Цікавою є робота "Клубу Знавців літератури рідного краю", члени якого стали ініціаторами проведення у березні наукової конференції, присвяченої Шевченківським дням. З ініціативи та за участю вчителів та учнів закладу було проведено "Наукові молодіжні соціолінгвістичні читання-2015" на базі Дитячої бібліотеки.

Для вчителів філологічного напрямку шкіл міста на базі школи №3-колегіуму проведено семінар-практикум з теми "Використання творчої спадщини Великого Кобзаря: педагогічний аспект", на якому вчителі української мови та літератури показали різні форми роботи на уроках української мови та літератури.

З ініціативи вчителів закладу була проведена міська науково-практична конференція вчителів філологічного циклу "Виховна сила Шевченкових творів у формуванні національно свідомих поколінь

української молоді". Власні мультимедійні презентації, розробки уроків, дидактичний матеріал з теми було розміщено на сайтах "Методичний портал", та "Учительський журнал он-лайн".

Традиційним є проведення у лютому Місячника педагогічної майстерності з теми "Творчий учитель-обдарований учень". Цього року робота під час місячника була проведена у напрямку "Духовна спадщина Шевченка". **Протягом місячника було показано багато різноманітних заходів:**

- Урок-вшанування "Вічне слово Шевченка", на якому представлені книги про життя і творчість поета, твори Шевченка, репродукції його живописних робіт, художні книги українських письменників про життя великого Кобзаря.
- Лінгвістична гра "Кришталь моєї мови дорогої".
- Літературна вікторина "Стежки творчості генія".
- Урок - інформаційне досє "Життя Кобзаря - уроки для нащадків".
- Урок - віртуальна подорож Шевченківськими місцями.
- Музичний вернісаж "У світі пісень на слова Шевченка".
- Дебати на тему "У бронзі і граніті".

Яскравим та змістовним був виступ директора школи Тетяни Карло на Всеукраїнській науково-практичній конференції, учасниками якої були члени Всеукраїнської Асоціації "Відроджені гімназії України". Тетяна Анатоліївна розкрила різні аспекти діяльності закладу з використання духовної спадщини Т.Шевченка як на уроках, так і в позакласних формах роботи, у науково-дослідницькій, методичній роботі, проаналізувала результативність роботи школи-колегіуму.

Ми прагнемо успіхів, боремось за перемоги, перебуваємо в постійних пошуках, йдемо до нових звершень і відкриттів. А головне - формуємо нову особистість, творчу еліту, якій притаманні почуття належності до свого народу, власної гідності, особистість, яка здатна до самореалізації та самовдосконалення. Тому прагнемо, щоб юні українці відкрили Тараса Шевченка для себе повсюдно, адже у кожної людини є своя мікрогалактика, у якій - свій неповторний набір пріоритетів і шкала цінностей. А ще, говорячи про Шевченка, безумовно, не треба забувати, що він - звичайна людина, як і ми з вами. Але особливість генія у тому, що він схожий на всіх, а на нього - ніхто!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваненко О.Д. Тарасові шляхи / О.Д. Іваненко. - К.: Україна, 1987.- 78с.
2. Правдюк О. А. Народні пісні на слова Т. Г. Шевченка / О.А. Правдюк // Народна творчість та етнографія. - Ч. 1. -1960. - С. 115-120.
3. Спогади про Тараса Шевченка / [Упоряд. і приміт. В. С. Бородіна і М. М. Павлюка; передм. В. Є. Шубравського]. - К.: Дніпро, 1982. - 547 с.
4. Храплива Леся. На весь божий рік. Вірші про Тараса Шевченка / Л.Храплива[Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org>
5. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. - К.: Радянська школа, 1983. -607с.

Л. О. Миколук,

заступник директора з виховної роботи Розсішської загальноосвітньої школи I – III ступенів Христинівської районної ради

«О, ТАРАСЕ, НАШ РІДНИЙ! ТИ – ДУША УКРАЇНИ»

ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ

Доля України, доля рідного народу для Шевченка була найпершим його болем, найпершою його турботою, тому 200-річчя з дня народження Кобзаря – це свято не лише Черкаського краю, це свято всього українського народу, всього світу.

Виховна робота педагогічного колективу Розсішської загальноосвітньої школи I – III ступенів підпорядкована проблемній темі «Гуманізація виховного процесу в умовах соціалізації особистості».

Складовими успіху шкільного колективу є демократизм у стосунках, взаємоповага, розвиток творчого потенціалу всіх учасників виховного процесу і водночас – відповідальність кожного за доручену справу, чітка організація роботи. А найважливішою складовою є ідея, яка єднає колектив.

Це стало поштовхом для розробки та створення проекту:

«О, Тарасе, наш рідний!

Ти – душа України»

Мета проекту:

- поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Т.Г.Шевченка – поета та художника;
- розвивати пізнавальні інтереси школярів, їх навички і вміння збирати, досліджувати, узагальнювати та систематизувати пошуковий матеріал, активізувати асоціативне мислення, творчу уяву і фантазію, навички виразного читання, а також формувати естетичні смаки;
- виховувати почуття співпереживання, шанобливого ставлення до надбань культури, поваги до життєвого і творчого шляху генія України, його творів, а також любові до рідного краю, його героїчної історії.

Тип проекту: творчо-інформаційний, груповий, практично-зорієнтований.

Тривалість: середньої тривалості.

Учасники проекту – учні 5 – 11 класів.

Завдання:

1. Створити виховний простір, який сприяв би розвитку естетичних почуттів і знань учнів про світ як гармонію і прекрасне.
2. Розуміння та аналіз образів в літературних та художніх творах.
3. Сформуванню естетичну культуру особистості через використання інформаційно-комунікативних технологій.

План виконання проекту

1. Обговорення з учнями важливості проблеми.
2. Формування робочої групи з числа учнів школи та розподіл на підгрупи.
3. За допомогою вчителя визначити джерела інформації.

Біографи. Дитинство Т.Г.Шевченка.

Літературознавці. Юні поети Христинівщини про Кобзаря.

Художники. Виконання творчих робіт «У вінок Кобзареві».

Історики. «Козацькому роду – нема переводу».

Фотографи. Фотовиставка краєвидів Христинівщини «Любіте ньеньку Україну так, як її любив Тарас».

Красознавці. Шевченко і моя Батьківщина.

Мистецтвознавці. Шевченко – художник.

Режисери: презентують вірші та уривки з творів, співпрацюють з іншими групами, підбирають костюми для театралізації.

4. Визначення форми представлення результату – виставка дитячих малюнків «У вінок Кобзареві», творчих робіт, фотовиставка «Любіте ньеньку Україну так, як любив її Тарас», проведення години спілкування.

Ключове питання:

«Тарас Шевченко – наш земляк... поет, борець, художник»

Очікувані результати:

1. Посилення мотивації до самоосвіти та самопізнання в дітей шкільного віку, розвиток творчих здібностей, задоволення дитиною своїх потреб і інтересів.
2. Підвищення зацікавленості школярів до художнього мистецтва через велику культурну спадщину Т.Шевченка.
3. Виникнення необхідності творчого пошуку виховної системи школи з домінуючим ціннісним ставленням до мистецтва і культури взагалі.
4. Формування компетенції сприйняття об'єктів оточуючого світу як естетичної цінності, і зростає імідж школи, як головного осередку становлення творчої особистості дитини.
5. Уміння приймати спільні рішення, відповідально виконувати доручену справу, спільно підбивати підсумки та аналізувати результати власної діяльності.

Актуальність проблеми

Робота педагогічного та учнівського колективу школи направлена на реалізацію Державної програми «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів у загальноосвітніх навчальних закладах України. Важливе місце відводиться напрямку «Ціннісне ставлення до культури і мистецтва». Саме це й стало поштовхом до розробки проекту

«О, Тарасе, наш рідний!

Ти – душа України»

Впровадження у школі інноваційного процесу, нових освітніх технологій, прийомів, засобів і методик, які допомагають дітям «відкрити себе».

Саме на Черкаській землі виріс і процвітав талант Шевченка. Тут у Христинівському краї живуть талановиті юні художники та поети, які з гордістю згадують у своїх творах Кобзаря. Він став живим символом національної єдності українського народу. Т.Шевченко, як художник, займає одне з найпочесніших місць в українському образотворчому мистецтві. Він був одним з перших художників, які проклали реалістичний напрям, основоположник критичного реалізму в українському мистецтві.

Мета: зміцнити світосприйняття та ціннісну орієнтацію учнів через призму розуміння краси навколишнього світу очима Шевченка поета і художника та очима його нащадків.

Провідна проблема: дослідити за збірками книг юних поетів Христинівщини, навчально-методичними посібниками, довідниками, інтернет-ресурсами інформацію про Шевченка поета, борця та художника.

Спосіб вирішення проблеми.

Збір та аналіз інформації та поширення її серед учнів школи.

Освітній продукт.

Виставка дитячих малюнків та робіт «У вінок шани Кобзареві», фотовиставка «Любіте неньку Україну так, як любив її Тарас», проведення години спілкування «О, Тарасе, наш рідний Ти – душа України» ...*Пам'ятайте, що на цій планеті, відколи створив її пан Бог, ще не було епохи для поетів, але були поети для епох!*

Ліна Костенко

Хід години спілкування

(Хореографічна композиція «Славимо Шевченків край»)

Вчитель. В історії назавжди залишаються імена, які з гордістю вимовляє, пам'ятає і шанує людство. До них належить ім'я великого українського поета Тараса Григоровича Шевченка, 200 – річчя від дня народження якого ми святкуємо в цьому році. Весь свій могутній талант він присвятив служінню народові. «Історія мого життя, - писав поет, - становить частину історії моєї батьківщини».

Шевченко вийшов з народу, жив народом і не тільки думкою, а й обставинами життя був з ним міцно і кровно зв'язаним.

(Діти виконують пісню «З днем народження, Тарасе» слова В.Дворецької, музика Н.Рубальської)

Учень – літературознавець 1.

Тарас Шевченко – наш земляк,

Він українець гожий

Талант. Великих справ мастак,

Поет, борець, художник.

Важкий його життєвий шлях:

В кріпацтві народився

Ще в Енгельгардта, козачках

Талант його пробився.

Як пролісок, з глибин землі

Наснагу брав творити,

Його картини і вірші

Безсмертні. Будуть жити!

(Наталія Ткач)

Ведуча. ... Я вам розповім про одного хлопчика, який народився в селянській родині. Звали його Тарасиком.

І досі сниться: під горою

Між вербами понад водою

Біленька хаточка. Колись

Мене там мати сповивала

Та, сповиваючи співала.

(Виходить мати з дитиною на руках, сідає.

Колише дитину і наспіває)

Мати.

Даю тобі, мій синочку,

Тарасику любий,

Щире серце, карі очі і чорні брови.

Дай же йому, Божа Матір,

Тії благодати,

Всього того, чого матір

Не зуміє дати.

Мати. (Звертається до дітей). Ідіть до мене, дітки. Зараз ми разом заспіваємо колискову нашому Тарасику, щоб він міцно спав і швидко підростав.

(Діти стають навколо матері, співають і виконують рухи)

Люлі, люлі, мій синочку,

Зроблю тобі колисочку –

Мальовані бильця,

Срібні коло кільця.

Та нову колисоньку

Повішу на калиноньку.

Будуть гулі прилітати.

Будуть вітри повітати,

Калиноньку колихати.

Колишися, колисонько,

Засни, моя дитинонько.

(Діти пригортаються до матері, наче засинають. Потім вони виходять, а мати кладе дитину в колиску і йде поратись до печі, готувати вечерю).

Ведуча. Швидко промайнув час, підріс наш Тарас. (До зали заходить хлопчик у солом'яному капелюсі, українській сорочці, з торбою за плечима).

Мати. Ой, мій синочок нарешті прийшов. Іди, мій любий, ось сідай скоренько, я тобі вечерю приготувала. (Тарасик сідає за стіл, починає їсти)

Мати. (гладить його по голівці)

Ой сину, мій сину,

Моя ти дитино!

Чи є кращий на всім світі,

На всій Україні!

Нема кращого... а долю,

Долю роздобуде.

(Цілує Тарасика) Ану ж розкажи мені, що ти бачив, що чув?

Тарасик.

Тече вода із-за гаю

Та полід горою,

Хлюпочуться качаточка

Поміж осокою,

А качечка впливає

З качуром за ними,

Ловить ряску, розмовляє

З дітками своїми.

От зараз піду і намалюю.

(Мати і Тарас виходять)

Вчитель. Так, діти, Тарас часто малював калину – символ щастя, чистоти та любові. Згодом у творах він часто згадує про неї.

Швидко промайнули дитячі роки, виріс наш Тарас і став дорослим. «У всякого своя доля і свій шлях широкий».

Та не дуже щасливо склалася доля Тараса. Помер батько, померла мати, залишився він сиротою.

І тільки поховали батька, зібрав Тарас у свою торбинку паламар, перо та крейду і пішов по шляхах шукати собі долі.

Учень – літературознавець 2.

Кивають верхами високі тополі.

Чого зажурились вони

При битій дорозі в широкому полі?

В Кирилівку їдуть пани.

Гуркоче берлин. Копитами цокочуть

Три пари буланих, як день,

Гривистих, баских...

І так лунко регочуть

На конях дзвіночки:

Дзінь – дзень!

Гуркоче берлин.

Та все ближче, все ближче...

Танцюють, хропуть жеребці

І голови хилять все нижче та нижче

На стернях колючих женці.

Один тільки хлопчик

Панам не вклонився,

Шевченка Григорія син.

Сердито, з-під лоба, Тарас подивився

На панський розкішний берлин.

(Василь Бондарчук)

Учень – літературознавець 3.

Поет великий наш Тарас,

Улюбленець народу,

Він до дяка ходив у клас,

Щодня молився Богу.

Та зрозумів малий тоді,

Що Бог тут ні до чого,

Бо люд у кріпацьким ярмі

Страждав від панства злого.

Сирітська доля кріпака

І юність у засланнях

Лиш гартували юнака –

Це видно з творів ранніх.

(Наталія Косінова)

(Діти декламують вірші «Доля», «Не називаю її раєм», «Давно те діялось».)

Учень-історик 1. Відомо, що обидва діди Т.Г.Шевченка-Яким Бойко та Іван Шевченко - мають козацьке походження. Поет сам шукав ці корені, витокі, докопувався до джерел. Не випадково половину його бібліотеки складали книги з історії України, запорозького козацтва. Саме вони наснажували поета. Друзі часто називали Шевченка козаком, отаманом, гетьманом. Насправді ж Шевченко був родом козак, а духом – запорожець, і це добре знали і відчували всі, хто спілкувався з ним.

Учень-історик 2. Душа поета, за його висловом, «душа щира козацького роду». Вона проміниться в кожному рядку «Кобзаря», бо «щирі сльози козацькі в серці запеклися».

Поет закликає:

*Нехай душі козацькі
В Україні витають.*

(«Думи мої, думи мої»)

Він вірить:

*Прокинеться доля,
Козак заспіва.*

(«Гайдамаки»)

Він переконаний:

*Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.*

(«Кавказ»)

Вчитель. Дорогі друзі! А зараз ми запрошуємо краєзнавців. Багато відомих людей дав наш Христинівський край і зокрема наше село Розсішки.

Що ж поєднає наше село із творчістю відомого поета Т.Г.Шевченка?

Учень – краєзнавець 1. В нашому селі народився ватажок козаків, сотник Іван Гонта. Своїй популярності і місцю в історії село завдячує подіям 1768 року – Коліївщини.

Учень – краєзнавець 2. Протягом XVIII – XIX ст. село належало польському магнату С.Щ.Потоцькому, найбільшому поміщику на Уманщині і Брацлавщині (ще називали його кварцовим шляхтичем). На нього працювало 160 тис. кріпаків. Експлуатація селян з кожним роком посилювалась.

Учень – краєзнавець 3. Становище селян було дуже важким. Їх терпінню настав кінець. Одним із таких повстань було повстання 1768 року, відома в історії «Коліївщина». Очолив це повстання запорожець Максим Залізняк. Повстанців називали гайдамаками.

Учень – краєзнавець 4. Повсталий народ боровся проти кріпацтва, за звільнення від національного та релігійного гноблення. Коли гайдамаки підступили до Умані, до них приєднався зі своїми козаками Іван Гонта. Український народ зберіг в своїй пам'яті ім'я Івана Гонти. Про нього складено багато пісень і переказів, а Т.Г.Шевченко присвятив йому у своїй поемі «Гайдамаки» розділ «Гонта в Умані».

Учень – літературознавець 1.

*Давно те минуло, як, мала дитина
Сирота в ряднині, я колись блукав
Без свити, без хліба по тій Україні,
Де Залізняк, Гонта з свяченим гуляв
Давно те минуло, як тими шляхами,
Де йшли гайдамаки, - малими ногами
Ходив я, та плакав, та людей шукав,
Щоб добру навчили... Я тепер згадав,
Згадав, та й жаль стало, що лихо минуло,
Молоде лихо!...*

*Спасибі, дідою, що ти заховав
В голові столітній ту славу козачу,
Я її онукам тепер розказав.*

(Т.Г.Шевченко)

Вчитель. Україна... Рідна, найдорожча земля... Яку так любив! Більше за все на світі.

*Я так люблю її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю.*

(Звучить пісня Т.Петриненка «Україна»)

Вчитель. Діти, чому Шевченка називають Кобзарем? Хто такі кобзарі?

Учень – біограф 1. Колись у сиву давнину ходили по Україні старі люди, співали пісні про тяжке життя, про людські страждання. Співаючи, вони грали на старовинному музичному інструменті – кобзі. Від назви цього інструменту їх і називали кобзарями.

Учень – біограф 2. Т.Г.Шевченко у своїх віршах та поемах теж описував тяжке життя, яке не обійшло і його самого. Коли читаєш його вірші, то ніби чуєш ніжну, сумну пісню.

А ще тому, що Шевченко підписував свої вірші простим та зрозумілим для людей словом Кобзар.

Учень – літературознавець 2.

*Коли читаєш в голос «Кобзаря»,
То відчуваєш, як до Батьківщини
Відносився з любов'ю наш Тарас
І як любив він рідну Україну
І що не віриш, то пісня – крик душі
Про долю українського народу,
Про гніт кріпацтва, що народ душив,
Про Україну безталанну вроду.
Про рід прекрасний із глибин віків
І мову роду мелодійну, милу,
Про герці гайдамаків, козаків,
Про матір, що дітей на світ родила,
Про кобзарів – провісників добра,
Про справедливість і блаженство миру.
Тарас рід кликав мудрість пера
За волю в герці вигострив сокиру
І заходиться доленьку будить,
Щоб не проспала серед поля
І научила, як потрібно жити,
Коли буде в борні здобута воля.*

(Юлія Орлик)

Учень-літературознавець 3:

*Тарас Шевченко-наш земляк,
Художник і поет великий,
Пророк, борець, колись кріпак
Став вільним, знаним чоловіком.
З кріпацтва викупив його
Брюллов, Сошенко – мудрі люди,
Розвити божий дар поміг
Народ російський в Петрограді.
І, ставши вільним, наш Тарас
Боровся проти царства гніту,
Хоч був ув'язнений не раз,
Про це сказав він в «Заповіті».
Його безсмертний «Заповіт»
Звав і тепер зове до бою,
Його співає людства світ,
Бо це священний гімн за волю
Шевченка знає кожен з нас:*

*Прозаїка і музиканта,
Його не зітре плину час,
Він – геній і взірєць таланту*

(Богдан Калиндрузь)

(Вчитель знайомить учнів з авторською фотовиставкою Б.Калиндрузя «Любіте неньку Україну так, як любив її Тарас»)

Вчитель. Т.Г.Шевченко був не тільки поетом, він був ще й талановитим художником. Давайте звернемось до мистецтвознавців.

Учень – мистецтвознавець 1. 1831 року пан Енгельгердт вийшов у відставку і оселився в Петербурзі. А наступного року, зваживши, що він матиме з Шевченка більш як з дворового художника, ніж як із слуги, віддав його на чотири роки навчатися до Петербурзького майстра декоративного живопису Василя Ширяєва, людини грубої і жорстокої. Разом з іншими учнями

Ширяєва Шевченко розписував інтер'єри Петербурзьких театрів – Большого, Михайлівського. А ввечорами відвідував рисувальні класи Товариства заохорання художників. Тут молодий Тарас найшов товаришів, які познайомили його з викладачами Петербурзької Академії мистецтв. У жовтні 1835 року авторитетний комітет Товариства на чолі з професором Федором Толстим розглянув малюнки Шевченка і схвально оцінив їх. Шевченко мріяв навчатися в Академії, але добре розумів, що кріпакам туди дорогу заказано.

Учень – мистецтвознавець 2. Долею українського поета зацікавилися передові діячі російської культури – художники Олексій Венеціанов, Карл Брюлов, поет Василь Жуковський, композитор Михайло Вієльгорський. Карл Брюлов, ознайомившись з малюнками Тараса, відчув у них міцну основу, на якій у майбутньому міг розвинути чудовий художник, майстер неабиякого обдарування. Він запросив Шевченка відвідувати свою майстерню, познайомив зі своїми друзями, однодумцями. Діячі російської культури розуміли, що в кріпацтві такий талант загине, і тому почали дії щодо викупу Шевченка з кріпацтва.

Учень – мистецтвознавець 3. 16 квітня 1838 року в будинку Вієльгорського відбувся великий концерт для друзів композитора. Зібралися відомі діячі культури, шанувальники музики й живопису. Після концерту розіграли портрет Василя Андрійовича Жуковського роботи Карла Брюлова. А через шість днів, одержавши 2 500 карбованців, поміщик Енгельгардт підписав документи про звільнення Шевченка. Шевченка прийняли до Петербурзької Академії мистецтв у клас Карла Павловича Брюлова – професора Академії.

Учень – мистецтвознавець 4. 1838 – 1840 роки – час, коли Шевченко багато і плідно працював як художник і поет, випереджаючи академічну програму. Крім занять із спеціальних мистецьких дисциплін, багато читав, цікавився історією своєї батьківщини, інших європейських країн.

Уже після першого року навчання в Академії – у травні 1839 року – Шевченко здобув срібну медаль другого ступеня за екзаменаційну роботу – рисунок з натури. Наступного року – знову срібна медаль: цього разу за композицію побутового характеру «Хлопчик – жебрак, що дає хліб собаці». 1841 року рада Академії присуджує 27 річному Шевченкові третю срібну медаль за акварель «Циганка - ворожка».

Вчитель. Давайте уважно розглянемо репродукції картин, послухаємо, про що вони нам розкажуть.

(Репродукція картини Т.Г.Шевченка «Автопортрет», 1840 року)

- Хто впізнав людину, яка дивиться на нас із глибини часу?

- Так, це автопортрет молодого Шевченка. Що таке автопортрет?

- В якому настрої був художник, коли писав свій автопортрет?

- Дивлячись на цю людину, розкажіть, яка вона?

Так, Шевченко був добрим, спостережливим, лагідним, розумним, чуйним, талановитим. А що підказало вам це? Що головне в портретах?

Так, очі. У Тарасових очах – невиплакані сльози, печаль, біль. Високе чоло свідчить про глибокий розум. Ми відчуваємо, як його переполюють думки. Про що він думає?

Він думає про свою долю, про дитинство, про рідних людей, про батьківський дім, про Україну. Вслухайтесь у музику слів.

(Звучить повільна музика)

Учень – літературознавець 2.

Думи мої, думи мої

Лихо мені з вами!

Нащо стали на папері

Сумними рядами?..

Чом вас вітер не розвіяв

В степу, як пилину?

Чом вас лихо не приспало,

Як свою дитину?..

Вчитель. Надзвичайно хороші жіночі портрети Шевченка. Писались вони, як правило в овалі, на темному фоні. Чому? Як вигадаєте?(Розглядають портрет Кейкуатової) Овал нагадує нам дзеркало. Людина, яка дивиться на портрет, може, й себе могла б побачити? Темний фон для того, щоб нічого не відволікало нашої уваги від обличчя, очей, погляду. Писались портрети тонкими прозорими мазками, тому, як би ми близько не підходили, не бачимо, як рухався пензель.

Темне вбрання, чорне, як вороняче крило, волосся, здавалося, що коли скільки чорного кольору, то портрет має бути суворим. Але який він? (Відповіді учнів).

- Що пом'якшує портрет? Так, біла мереживна блуза, обличчя ніби світиться з середини. Ми милуємося цією жінкою.

Художник розповідає нам не тільки про зовнішні риси, а й про характер людини. Яка це жінка? Про це розповідають її очі та ледь усмінені уста.

(Діти виконують пісню «України славний син» слова Миколи Турківського, музика Володимира Стецька)

Учень – мистецтвознавець 1. Мистецька спадщина Шевченка – художника нараховує 835 творів – живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів (із них близько 300 не віднайдено), свідчить про те, що він був першокласним акварелістом, предтечею європейського імпресіонізму.

Учень – мистецтвознавець 2. Він був портретистом – психологом. Шевченко виконав 150 портретів, із яких – 43 автопортрети. Художнику належать 20 олійних полотен.

Учень – мистецтвознавець 3. Шевченко – академік гравюри. Він виконав 6 офортів серії «Живописна Україна» та 21 офорт періоду останніх років життя в Петербурзі.

Учень – мистецтвознавець 4. Йому належать понад 230 олівцевих рисунків ландшафтів України, передусім етюдів з натури, виконаних в Аральській та Каратауській експедиціях.

Вчитель. Які різноманітні за жанрами живописні роботи Шевченка: автопортрети, портрети, пейзажі.

- Як ви гадаєте, до якого жанру можна віднести картину Шевченка «Селянська родина»?

Це побутова або жанрова сценка, тобто це жанровий живопис.

- Давайте уважно розглянемо її. Який настрої викликає у вас ця картина? Чому?

Картина тепла, затишна. Тихий літній вечір, останні промінчики сонця лягли на біленьку селянську хату. Старенький дідусь про щось мріє. Як ви думаєте про що? Так, давно вже пройшло його дитинство, юність, його літо. Холодна зима сивиною лягла на його скроні. Сумно. Але нам не хочеться сумувати, дивлячись на цю картину. Чому? Щось світле і радісне живе в ній. Що саме? Так, це дитя, яке робить свої перші кроки по землі. Батько й мама щасливі, усмінені, дивляться на свою дитину.

Лагідні, ніжні руки матері готові кожної миті допомогти. Батько, втомлений важкою працею, задумався, дивлячись на сина. Він немов промовляє: «Йди, синку, ступай сміливіше. Хай твоя доля буде щасливою».

Радіють батько й мати, а разом із ними, неначе усміхається, біленька хата. Тарас теж виріс у такій хатині серед простих людей, тому він з такою любов'ю, ніжністю, теплою змальовує цю просту сцену із селянського життя.

Які вірші, на вашу думку, Т.Г.Шевченка підходять до цієї репродукції?

(Діти читають вірші «Село на нашій Україні...», «Садок вишневий коло хати» та інші. Разом пояснюють, чому вірш підходить до репродукції.)

Аналіз дитячої виставки малюнків «У вінок шани Кобзареві».

Кожен учень-художник коротко повідомляє, чому він виконав саме цей малюнок.

Вчитель. І знову перед нами портрет ... кого? Підійдемо до автопортрета в зимовому одязі («Автопортрет» 1861р.) Спробуйте уважно подивитися на обличчя. Подивіться на очі... Що змінилося в обличчі художника? А що не змінилось?

Старий, сивий, із хворими, сумними очима, але такими ж мудрими і добрими. Через все своє життя він проніс любов до матері, до неньки – України, до простих людей. Це один із останніх портретів Шевченка.

Давайте порівняємо його з портретом, який вишили ваші мами. Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Учень літературознавець.

Портрет Шевченка на стіні

Висить в моїй кімнаті,

Здається мовить він мені

Вірші свої крилаті:

Про заслання. Про непокій:

«Караюсь..., хоч не каюсь...»

Його вірші, всяк прози твор

Всю правду розкривають

Як він малим ягнята пас,

І аж до «Заповіту»

Змальовують кріпацтва час

І волю непохитну.

Так, він боровся і помер

За волю України...

Народ шанує і тепер

Шевченка – свого сина

Портрет Шевченка на стіні

Висить у кожній хаті.

Здається мовить він для всіх

Вірші свої крилаті.

(Діана Ковальчук)

(Діти виконують пісню «Живеш, Тарасе, поміж нами» слова Анатолія Драгомирецького, музика Надії Галабурди).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко Т. Національний музей Тараса Шевченка: [Альбом] / Андрущенко Т., Гальченко С. – К.: Мистецтво, 2002. – 224 с: іл.
2. Криницький В.І. Зернято / В.І.Криницький. – Умань: видавничо-поліграфічне підприємство, 2001. – Вип. 2.- С. 82-83.
3. Криницький В.І. Зернято / В.І.Криницький. – Христинівське поліграфічне підприємство, 2003- Вип. 4. – С. 74-75, 77-78, 115-116, 147-148, 172.
4. Криницький В.І. Зернято / В.І.Криницький. – Христинівське поліграфічне підприємство, 2007 – Вип. 6 – С. 69-71, 101-102, 170-171, 176-177.
5. Криницький В.І. Зернято / В.І.Криницький. – Христинівське поліграфічне підприємство, 2010 – Вип. 9. – С. 60.
6. Криницький В.І. Зернято / В.І.Криницький. – Христинівське поліграфічне підприємство, 2012. – Вип. 10 – С. 42-43, 58-59, 66-67, 71, 103, 139-141, 156-157, 176-177.

Л.Л.Різник,

директор Коврайського НВК "ЗОШ І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" імені Г.С.Сковороди Золотоніської районної ради

"ТАРАСОВА СВІТЛИЦЯ" - ЦЕНТР НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

"Своїм життям, своєю наскрізь українською вдачею Шевченко дав нам приклад доброго, ідейного українського патріота, не вгнутого борця за волю, апостола правди, миру та братання. Він зробив наше слово струною, що грає, і мечем, що рубас; універсальним інструментом наших думок і почувань. А визволивши українця з рабських оков блазня-весельчака, наймита-послугача, поставив на сторожі національну окремішність та державну незалежність. Без нього... хто знає, що було б з нами!"

З метою вшанування пам'яті Т.Шевченка, виховання учнів на прикладах видатних особистостей української історії, в рамках проведення акції "З Кобзарем у серці" у Коврайському НВК було розроблено освітньо-виховний проект "Тарасова світлиця" - центр національно-патріотичного виховання учнів". До реалізації проекту долучилися учні та вчителі школи, батьківська громадськість, місцевий підприємець В.В.Лісовий, органи місцевого самоврядування с. Коврай. Другий проект передбачав створення "Тарасової світлиці", в якій буде висвітлено життєвий і творчий шлях Кобзаря. Вчителям доручено здійснити розробку навчально-методичного забезпечення роботи центру, підготовку учнів до проведення інтерактивних екскурсій та занять. Було розроблено план роботи щодо організації оформлення стендів та презентаційних матеріалів, заходи щодо підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т.Шевченка, складено графік проведення уроків української літератури, читання, історії України, всесвітньої історії та інших.

Для проведення екскурсій з числа учнів 7 класу створено групу екскурсоловів та читців творів Т.Шевченка. Вчителями та учнями школи зібрано книги про Т. Шевченка - Шевченкіану. Світлицю прикрасили твори декоративно-прикладного мистецтва - роботи переможців конкурсу "З іменем Тараса".

1 стенд "ЯКБИ ВИ ЗНАЛИ, ПАНИЧІ, ДЕ ЛЮДЕ ПЛАЧУТЬ ЖИВУЧИ" висвітлює сторінки дитинства Т.Шевченка. Екскурсолов знайомить відвідувачів з презентацією, яка ближче і глибше розкриває картину покріпаченої України, важке життя родини Шевченка. Учні читають вірші поета.

2 стенд. "ДАВНО ТЕ ДІЯЛОСЬ, ЩЕ В ШКОЛІ, ТАКИ В УЧИТЕЛЯ-ДЯКА, ГАРНЕНЬКО ВКРАДУ П'ЯТАКА, БО Я БУЛО ТРОХИ НЕ ГОЛЕ, ТАКЕ УБОГЕ - ТА Й КУПЛЮ ПАПЕРУ АРКУШ" знайомить гостей з поведінкою дитини-сироти по вчителях-дяках.

3 стенд. "В НЕВОЛІ ВИРІС МІЖ ЧУЖИМИ, І, НЕОПЛАКАНИЙ СВОЇМИ, В НЕВОЛІ, ПЛАЧУЧИ, УМРУ" висвітлює життя Тараса в Петербурзі та вихід його з кріпацтва.

Відвідувачі зупиняються біля банера з портретом молодого Шевченка. Екскурсолов: "Подивіться на портрет молодої людини в розквіті. Високе чоло інтелектуала, тонкі чутливі риси, у яких одсвічує вишуканість потомственного інтелігента. То чи не помилилася природа, наділивши кріпака обличчям патриція? Ні, природа, як завжди, діяла з геніальною безпомилковістю. Бо це портрет Т.Шевченка".

4 стенд "... ЖИВУ, УЧУСЬ, НІКОМУ НЕ КЛАНЯЮСЬ..."

Розповідь екскурсовода про навчання в Петербурзькій Академії продовжує презентація "Кобзар". Презентація "Живописна Україна" розкриває нам надзвичайний талант поета-художника. Наш народ протягом віків виробив стійку традицію формувати національну свідомість, духовність засобами художнього відображення дійсності. Коли у високій художньо - образній формі розкриваються почуття, естетичні цінності, ідеали, в учнів успішно розвиваються інтелектуальні і вольові якості. Завдяки художньо-образній формі сприймання учні глибоко засвоюють національні і загальнолюдські цінності, які в своїй єдності були домінуючими в житті і творчості народу, його синів і дочок. Українці мають багату спадщину народного і професійного національного мистецтва. Художні образи служать високій меті: глибше і правдивіше розкривають життя, забезпечують яскравість зображення дійсності, її краси, допомагають передати від покоління до покоління духовні цінності. Презентаційні матеріали поглиблюють знання відвідувачів про художню спадщину Т.Шевченка.

Презентація "**Переяславська осінь Кобзаря**" переносить нас в період перебування поета на Україні. Саме в Переяславі, в тяжкій годині загострення хвороби було написано "Заповіт".

В "Тарасовій світлиці" центральне місце займає панно, на якому вміщено барельєф Т.Шевченка, ролевецький рушник - саме такий замовив на своє весілля поет, над рушником - ангел - символ вічно живого духу Кобзаря, перо і свіча, палітра - незмінна супутниця життя Тараса-художника, кобза та книга "Кобзар". Кобзар - художній образ, взятий за назву книги, став другим іменем для великого сина українського народу.

Презентація "Кобзар 1860 року" розпочинається словами М.Гориня:

"У світ виходить "Кобзар" Тараса Шевченка. Виходить у вічність священна книга пророка української нації. З'являється слово, яке стає на сторожі народу. Ось уже півтора сторіччя воно береже і живить українську націю, її духовну соборність, веде нас крізь морок і нетрі до жаданої волі. Чи є на світі поет, слово якого б урятувало народ? Слово, яке дає відповідь на найпекучіші питання, що постають перед цим народом за будь якої доби. Кожне покоління гортало "Кобзаря" як Святе Письмо - книгу пізнання добра і зла. Розгорнімо ж цю книгу і сьогодні! І ми побачимо: те, що нині нуртує в наших душах, що постійно хвилює і не дає нам спокою, - там є!"

На цьому етапі екскурсії гостям пропонується запалити маленькі свічки від свічі Тараса: " У ту хвилину, коли ви запалюєте свої крихітні свечечки від символічної Шевченкової, маємо всі разом подумати про її місце в нашому сьогоденні, у житті народу і кожного з нас. Вона - це дух поета, помисли і заповіді. Нині вони не повинні бути самотніми. Їх полум'я горітиме ясніше, а темряви довкола буде менше, коли ми відчуємо в них потребу. Не дамо ж їм погаснути. Не дамо спинитися поетовому серцю; це означало б і наш кінець. Повсякчас боримося за найвищі вершини нашого духу так, як навчав великий син української землі".

5 стенд. "СВОЮ УКРАЇНУ ЛЮБІТЬ, ЛЮБІТЬ ЇЇ... ВО ВРЕМЯ ЛЮТЕ В ОСТАННЮ ТЯЖКУЮ МИНУТУ ЗА НЕЇ ГОСПОДА МОЛІТЬ" висвітлює участь Т.Шевченка в діяльності Кирило-Мефодіївського братства. Розповідь екскурсовода доповнюється тематичними презентаціями.

6 стенд. ЧИ БУДЕ ПРАВДА МІЖ ЛЮДЬМИ? ПОВИННА БУТЬ, БО СОНЦЕ СТАНЕ, І ОСКВЕРНЕННУ ЗЕМЛЮ СПАЛИТЬ висвітлює період перебування поета на засланні та останні роки життя.

З метою посилення освітньої функції центру розроблено і тематичні екскурсії: "Образ жінки-матері в творчості Т.Шевченка", "Історія України в творчості Шевченка", "Історична тематика творів Кобзаря".

"Не можна уявити Тараса Шевченка без України, - писав вірменський поет Аветік Ісаакян, - і не можна пізнати Україну без Тараса Шевченка". З Шевченкової спадщини

ми дізнаємося про звичаї, побут, характер українського народу, його минуле і, звичайно, його історію - драматичну і криваву історію України. В освітньому центрі "Тарасова світлиця" проводяться уроки історії в 5-11 класах, тематика яких пов'язана з біографією Т.Шевченка:

5 клас. Люди в історії. Історичні персонажі, групи людей і народи.

7 клас. Всесвітня історія. Ян Гус і гуситські війни.

9 клас. Кирило-Мефодіївське братство. Нова українська література.

Розвиток мистецтва. Т.Шевченко. Живописна Україна. та інші.

Поетичні і прозові твори відтворюють чітку картину покритого Тарасовою України. Учнями 9 класу створено презентації, що висвітлюють соціально-економічні та політичні погляди поета, його участь в діяльності Кирило-Мефодіївського братства.

Епоха козацтва, одна з центральних тем історичної поезії Кобзаря, створила багатогранну, глибоку духовність, що стала гордістю і окрасою української історії та національної культури. Її освітньо-виховний потенціал покладено в основу національної системи виховання. Т.Шевченко в своїх творах оспівував козацьку звитягу, незламність і непереможність в найвідповідальніші години української історії. Посилаючись на вірші історичної тематики, на приклади вчинків героїв, вчителі доносять до учнів відчайдушний запал цілої когорти патріотів, адже козацтво було аристократією національного духу, високomorальною елітою своєї нації. Палкий український патріотизм козаків був могутнім стимулом до державотворчого і незалежного життя. Вчителями створено презентації "Козацька звитяга у творчості Т.Шевченка", "Гетьмани, гетьмани...", розроблено виховні заходи. Із полум'яних творів Кобзаря весь світ дізнався, що є така прекрасна країна - Україна, з її чудовим, добрим роботящим народом, героїчною і трагічною історією.

З метою вивчення життєвого і творчого шляху великого українського поета і письменника, Пророка української нації, генія Тараса Шевченка, ознайомлення учнів школи з місцями перебування поета та з історичними пам'ятками населених пунктів даного маршруту, учні школи долучилися до туристично-краєзнавчого проекту "**Тарасовими шляхами**".

Завдання проекту - залучити учнів школи до участі в дослідженні життєвого і творчого шляху Тараса Шевченка, пробудити інтерес до вивчення минулого свого народу. В процесі реалізації проекту учнів 8-11 класів залучено до екскурсійно-краєзнавчої та дослідної роботи; учні оволоділи поглибленими об'єктивними знаннями про Великих українців; відвідали історичні місця, пов'язані з перебуванням у них Т.Шевченка: Шевченкове, Моринці, Будище Звенигородського району - ознайомилися із маршрутом "Золотої підкови Черкащини", місто Переяслав-Хмельницький та село Прохорівка; ознайомилися з творами поета, написаними на Черкащині; склали "Літературну карту Кобзаря"; під час відвідування музею "Заповіту" в Переяславі провели літературну вітальню "Переяславська осінь Кобзаря"; відвідали Черкаський Академічний обласний український музично-драматичний театр ім. Т.Г.Шевченка та музей Кобзаря в місті Черкаси.

Відповідно рішення педагогічної ради, в "Тарасовій світлиці" щорічно навчатимуться випускники 11 класу. Вважаємо, що освітньо-виховний центр "Тарасова світлиця" стане центром виховання громадянина-патріота, сприятиме становленню і розвитку особистості учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вічний як народ (сторінки до біографії Т.Г. Шевченка). - К.: Либідь, 1998. - 75с.
2. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка / Б. Лепкий. - К.: Україна, 1994. - 56с.
3. Черкаський край - земля Тараса і Богдана. - К.: Українські пропілеї, 2002. - 98с.
4. Шевченко Т. Кобзар / Т. Шевченко. - К.: Радянська школа, 1987. - 606 с.

Т.С.Ковбасенко,

заступник директора з навчально-виховної роботи Боровицької загальноосвітньої школи I - III ступенів Чигиринської районної ради

Т. Г. ШЕВЧЕНКО - ГОЛОС ДУШІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ

Ми всі з вами народилися на Україні, наша шкільна родина знаходиться у мальовничому селі Боровиця, козацького краю - Чигиринщині, Черкаської області.

У стінах нашої школи згідно з планом проходили заходи щодо відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка:

Місце проведення: Боровицька загальноосвітня школа I - III ступенів Чигиринської районної ради Чигиринського району Черкаської області.

Керівник проекту: Т. С. Ковбасенко - заступник директора з навчально-виховної роботи.

На кого розрахований проект: педагогічний, учнівський колективи школи.

№ п /п	Зміст роботи, форма проведення	Термін проведення	Класи	Відповідальні
1	Провести виховні години «Тарас Шевченко – наш земляк»	18.01.2013	1-11 кл.	Класоводи, вч.-телі літератури
2	Урочиста загальношкільна лінійка – відкриття тижня «Вінок Кобзареві»	04. 03. 2013	1-11 кл.	Вчителі укр. літератури
3	В шкільній бібліотеці оформити виставку книг на тему «Шевченкове слово в віках не старіє»	До 10.03. 2013	1-11 кл.	Бібліотекар
4	Взяти участь в конкурсі «Тарасовими шляхами»	Березень 2013	5 - 11 кл.	Вчителі укр. літератури
5	Взяти участь у Міжнародному мовно-літературному конкурсі учнівської та студентської молоді імені Тараса Шевченка	Листо-пад 2013	5 - 11 кл.	Вчителі мови
6	Провести тематичні уроки: <ul style="list-style-type: none"> • «Наш Шевченко» • «Мандрівки Тарасовими шляхами» • «Шевченко – співець краси рідного краю» • урок музики «Народна пісня в житті Шевченка» • урок історії «Шевченко і Чигиринщина» 	Жов-тень – листопад 2013 Січень – лютий 2014	1-2 кл. 5 - 8 кл. 11 кл. 6 кл. 8 кл.	Вчителі почат-кових класів Вчителі літератури Вчитель музики Вчитель історії
7	Конкурс малюнків «Шевченко очима дітей»	2013	8-11 кл.	Вчитель образ.мист.
8	Конкурс альбомів та куточків, присвячених 200-річчю Т. Г. Шевченка	2013	1-11 кл.	ЗДВР
9	Взяти участь в конкурсі «Кобзар у моєму серці»	Кві-тень 2013		Вчителі літератури
10	Організувати виставку малюнків-ілюстрацій до творів Шевченка.	Кві-тень 2013	5-9 кл.	Вчитель образ.мист.
11	Підготувати і провести конкурси: <ul style="list-style-type: none"> • декламаторів (на краще читання творів Шевченка) • знавців творів Шевченка (вікторини, кросворди) • творчих робіт 	Протягом року	5-9 кл.	Вчителі літератури, класні керівники
12	Провести уроки на тему «Черкашино! Вкраїні рідної окраса, Земля безсмертного Тараса!»	Вересень 2013	1-11 кл.	Класні керівники, класоводи
13	Виставка дитячих малюнків до творів Т. Г. Шевченка.	Бере-зень 2014	1-11 кл.	Вч. обр. мист. Класоводи
14	Конкурс презентацій «Творча спадщина Т. Г. Шевченка».	Бере-зень 2014	8-11 кл.	Класні керівники
15	Провести літературно-музичну композицію «Ми чуємо Тебе, Кобзарю, крізь століття».	Бере-зень 2014	1-9 кл.	Вч. літер, вч. музики
16	Створити проект «Уклін тобі, Тарасе»	Бере-зень 2014	8-11 кл.	ЗДВР

Закономірно і символічно, що широкопланові ювілейні заходи розпочалися на цьому святі Черкаській землі, яка народила для України Тараса Шевченка і Богдана Хмельницького. Це мальовниче місто Чигирин завжди символізувало державність України, її нескореність, славу минувшину. Чигирин пережив і занепад, славу і здобуття. Занепад міста усвідомлювався як занепад нашої держави: "Спи, Чигирине, нехай гинуть у ворога діти, спи, гетьмане, бо встане правда на сім світі". Так пророко писав великий Кобзар. І правда встала.

Як підсумок проведеної роботи до 200-річчя великого Кобзаря пропонуємо проект "Т.Г. Шевченко - голос душі українського народу".

Тип проекту: практично-орієнтований, колективний тривалий.

Мета проекту: донести до свідомості учнів школи сутність збереження і популяризації творчості великого Кобзаря, виявлення її основної антитези - полум'яна любов до своєї знедоленої нації і пристрасний протест проти її гнобителів, духовний та культурний розвиток, патріотичне виховання у творчості Т. Г. Шевченка.

Завдання проекту:

1. Ознайомити учнів з життям та творчістю Т. Г. Шевченка.

2. залучити всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, вчителів до роботи над проектом.

3. Розвивати творчу самодіяльність і громадянську активність учнів.

4. Формувати активну життєву позицію.

5. Показати неповторність творчої спадщини Т. Г. Шевченка, його значення для розвитку української літератури, домогтися усвідомлення учнями того, що кожна людина неповторна особистість.

6. Привчати школярів до самостійної пошукової роботи, розвивати творчу уяву, цікавість до минулого.

7. Виховувати любов, повагу до постаті Кобзаря і його творчої спадщини.

8. Виховувати естетичні та патріотичні почуття, гордість за славне минуле нашого народу і його кращих представників.

Термін реалізації проекту: 2013 - 2014 навчальний рік.

Актуальність проекту.

Тарас Григорович Шевченко - великий поет, геній українського народу. Поет зробив неocenенний вклад у духовну скарбницю людства. У своїй творчості митець сягнув на світовий рівень. Його довершені твори сяють зернами світла й добра, палахкотять незгасимим полум'ям безкомпромісної справедливості, проникливої мудрості. Не було такої сфери життя, якої не торкнулося б перо Кобзаря. Разом із тим поет закликав усі народи об'єднатися і разом боротися проти царизму. Він вірив, що на звільненій від експлуататорів землі настане щасливе, прекрасне життя.

Тарас Григорович Шевченко... Без його імені не можна уявити нашої літератури, нашої культури, нашої країни. Його творчість невмируща. Життя Кобзаря можна вважати справжнім подвигом у мистецтві, бо він віддав усі свої сили, щоб врятувати український народ, українську культуру та відкрив перед нами шлях у майбутнє.

Т. Г. Шевченко - це вічний вогонь, що ніколи не згасне в серцях народу. Творчість Т. Г. Шевченка - це святиня, якою дорожить і гордиться український народ. Ми, нащадки, будемо завжди берегти у своєму серці той вогник любові до Вітчизни, який запалив поет своїми безсмертними творами.

Етапи реалізації проекту

1. Т. Г. Шевченко і Чигиринщина.

2. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка у шкільній бібліотеці.

3. Слово Шевченка у навчальному процесі.

4. Роль Т. Г. Шевченка у вихованні підростаючого покоління.

5. Тарас Шевченко і сьогодні.

1. Т. Г. ШЕВЧЕНКО І ЧИГИРИНЩИНА

Місцеві легенди розповідають, що саме в урочищі Холодний Яр колись зупинявся Тарас Шевченко, коли у 1822 р. з дідом Іваном, який був учасником гайдамацького повстання, вперше мандрував до Мотронинського монастиря на прощу, тоді йому було вісім років. Тут дід розповідав йому про давні події. У 1843 і 1845 роках відомий український письменник і художник Тарас Григорович Шевченко знову відвідує Чигиринщину: село Мельники, Мотронинський монастир, Холодний Яр, Суботів та сам Чигирин. Вивчає його історію, пише поезії і малює тут свої картини. У 1845 році зупинявся Шевченко в Атаманському парку, що розташований по дорозі між Медведівкою і Головківкою.

Шевченка найбільше в історії України цікавила Козацька доба, саме боротьба українського народу за становлення своєї незалежної державності. Тому в його поезії і у малярстві особливе місце належить Чигирину - гетьманській столиці. Під враженням почутого й побаченого в Мельниках та на основі дитячих спогадів написав вірш "Холодний Яр", слухаючи оповідання місцевих жителів про гайдамаків під дубом Максима Залізняка і написав поему "Гайдамаки" (1841 р.), де багато приділено уваги

Чигирину (назва "Холодний Яр" стала відома завдяки поезії Шевченка). У поемі "Гайдамаки" їй присвячено розділ:

*Гетьмани, гетьмани, якби-то ви встали,
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Встали, подивились на той Чигирин,
Козацької слави убогих руїн.*

Що ви будували, де ви панували!

"Гайдамаки. Свято в Чигирині" (1841 р.)

Поема сповнена віри у перемогу козацтва, а словосполучення "І Україна, і Чигирин" символізує саму Державність. Із втратою Чигирина національно-визвольна боротьба українського народу, розпочата під ордою Б. Хмельницького, припинилася. Т. Г. Шевченко вперше написав і обґрунтував думку існування суверенної Української Гетьманівської Держави.

Поміж возами нігде стать:

Козацьке панство походжає

Неначе в ірії, налетіло

В киреях чорних, як один

З Смілянщини, з Чигирина,

Тихенько, ходя, розмовляє

Просте козацтво, старшина,

І поглядає на Чигирин.

На певне діло налетіли.

"Чигрине, Чигрине" (1844 р.)

Доля Чигирина у нього завжди асоціюється з наявністю Гетьманської держави, про що яскраво завідує вірш "Чигрине, Чигрине", призначений автором для нелегального поширення: За що ж боролись ми з ляхами?

За що ж ми різались з ордами?

За що скородили списами

Московські ребра??

"Чигрине, Чигрине" (1844 р.)

Найяскравіше свідчення державницьких ідей Т. Г. Шевченка - це вірші альбому "Три літа" (1843-1845 рр.), де подано його роздуми над долею Гетьманщини, якими він був сповнений, проживаючи у рідних краях. Поет розглядає Гетьманщину як форму української державності. Свої погляди він яскраво і зрозуміло, аргументовано-переконливо розкрив у своїх політичних шедеврах "Розрита могила..." (1843 р.), "Чигрине, Чигрине..." (1844 р.), "Сон", "Великий льох", "І мертвим, і живим, і ненародженим...", "Холодний Яр", "Як умру, то поховайте...". Історично-поетично та світоглядно Кобзар протиставив славне державницьке минуле України, демократичність козацького ладу і героїчну боротьбу народу за Волю і Незалежність поневоленій тогочасності Батьківщини у Російській імперії. Візія однозначного переконання Т. Г. Шевченка про неминуче відродження Української соборної держави, зруйнованої неодноразово і поневоленої поки що російським царатом, оптимістично звучить у віршах "Чигрине, Чигрине", "Стоїть в селі Суботіві...", "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє", у "Заповіті".

Спи, Чигрине, нехай гинуть

Спи гетьмане, поки встане

У ворога діти,

Правда на сім світі.

"Чигрине, Чигрине" (1844 р.)

Не смійтеся, чужі люде!

І розвіє тьму неволі,

Церков-домовина

Світ правди засвітить,

Розвалиться... і з-під неї

І помоляться на волі

Встане Україна.

Невольничі діти!..

"Стоїть в селі Суботіві..." (1845 р.)

Про великий інтерес поета до козацького краю свідчить назва 2-го збірника віршів Т. Г. Шевченка

"Чигиринський кобзар". Він не лише опоетизовує її історію (історії Чигирини присвячені твори "Хустина" (1847 р.), "У неділеньку святу" (1848 р.), у творох "Стоїть в селі Суботові", "Великий льох", "Заступила чорна хмара" (1848 р.) неодноразово згадує про село Суботів, поема "Княжна" (1843 р.), "За що ми любимо Богдана", "Якби-то, ти, Богдане п'яний", п'єси "Назар Стодоля", "Нікіта Гайдай"), але й змальовує пам'ятки цього краю.

Перебування, хоч і короткочасне, митця на Чигиринщині у вересні 1843 р. досить мало досліджене, проте наявні відомості дозволяють зробити висновок, що цього разу поет побував в Суботові і в Чигирині. Не виключено, що Т. Г. Шевченко встиг замалювати їх загальний вигляд. Принаймні 1844 р. в проспекті, надрукованому на зворотному боці "Живописної України", художник обіцяв передплатникам у 1845 р. види Чигирини і Суботова.

Під враженням першої поїздки в Чигирин він виконує уже у Петербурзі у 1844 році малюнок "Дари в Чигирині", присвячений козацькій раді 1649 р. Із Царяграда, із Варшави і Москви прибували посли з великими дарами єднать Богдана і народ український, уже вольний і сильний. Султан, окреме великого скарбу, прислав Богданові червоний оксамитовий жупан на горностаєвій хутрі, [к]штальт княжої порфири, булаву і шаблю, одначе рада (опріче славного лицаря Богуна) присудила єднать царя московського.

Ескізи малюнка "Смерть Богдана Хмельницького" (На малюнку зображено момент передачі Богданом Хмельницьким гетьманських клейнодів молодшому синові - Юрію Хмельницькому. Подія відбувалася в квітні 1657 р. у Чигирині, у резиденції гетьмана, під час його тяжкої хвороби. Про передачу Хмельницьким булави Юрію розповідалося й у відомій Шевченкові за рукописними списками "Истории Русов", у думі "Смерть Богдана і вибір Юрія Хмельницького гетьманом", так само, як виконаного 1836 р. малюнка "Смерть Олега, князя древлянського", вказує на рух творчих зацікавлень Шевченка від виконуваних у 1835 - 1837 рр. за академічними зразками малюнків з античної історії до створення композицій, присвячених важливим сторінкам історії України. Датується орієнтовно з огляду на викладене 1836 - 1837 рр.).

Проте, малюнки, виконані Т. Г. Шевченком у 1843 р., до нас не дійшли. В альбомі 1839 - 1843 рр. їх немає. Отже, не виключено, як твердять багато сучасних краєзнавців, істориків, мистецтвознавців, що міг існувати ще один альбом з малюнками, виконаними Шевченком в Суботові та Чигирині.

Під час свого другого приїзду у 1845 році на Чигиринщину з-під пензля Тараса Шевченка з'являється велика серія малюнків історичного характеру.

Перебуваючи у вересні 1845 р. на Чигиринщині, Т. Г. Шевченко по завданню Київської Археографічної комісії замалював чимало пам'яток старовини краю. Враження, отримані під час першої подорожі на Чигиринщину, значно підсилені наступними відвідинами, вилилися в цикл художніх творів, котрі мають пізнавально-історичну цінність дотепер. Більше того, в міру суспільно-політичних обставин, що склалися з часом навколо окремих пам'яток, роботи Т. Г. Шевченка стали єдиним взірцем для їх реставрації (Свято-Троїцька церква - акварель "Мотрин монастир" (1845 р.) намалював, перебуваючи в Холодному Яру, що є унікальним джерелом вивчення історії споруд знаменитої обителі), а то й рідкісною згадкою про їх існування. Під час перебування Шевченка в Холодному Яру, вражений холоднороськими дубами, яких було тоді більше сотні, намалював картину "Дуб Залізняка" та "Стінка".

Акварель "Богданові руїни в Суботові" (1845 р.), до речі, є припущення, що на цій акварелі на краю

схилу в ледь помітній постаті, що ніби зливається з тлом хмарного неба, митець зобразив себе. На користь цієї версії виступає і сама статура чоловіка, і його одяг; та й в руках, напевно, він тримає, аркуш паперу і олівець). Для істориків ця акварель мала досить важливе значення, оскільки

Т. Шевченку поталанило замалювати залишки оборонних споруд незадовго до їх знищення.

Контури Іллінської церкви, що видно на акварелі "Богданова церква в Суботові" (1845 р.) на задньому плані, дали змогу дослідникам археологам в другій половині ХХ ст. визначити точне місце розташування однієї із оборонних споруд укріплень маєтку Богдана Хмельницького в с. Суботові. На думку більшості біографів, Т. Г. Шевченко і під час свого другого візиту до Чигирини, Суботова та Холодного Яру не мав змоги зупинитися тут надовго. На перешкоді був надзвичайно напружений ритм даного періоду його життя.

Проте це не завадило появі з-під пензля художника, окрім згаданих нами, інших неперевершених акварелей: "Чигирин з Суботівського шляху", виконаний у квітні - жовтні 1845 р., до речі, як встановили сучасні краєзнавці, цей малюнок було виконано з двору родини Марії Федорівни Щербини-Лютенко з Чигирини (1927 р.н.), в родині якої донині з гордістю згадують цю обставину, "Будинок Хмельницького в Суботові" (останній малюнок, на прелекий жаль, не зберігся), "Богданова церква в Суботові" та сепій "Чигиринський дівочий монастир", виконаний у квітні - жовтні 1845 р. (до речі, цей малюнок є цінним джерелом при сучасному дослідженні жіночого монастиря, який активно функціонував у ті роки в Чигирині). Чигиринський дівочий монастир знаходився у кол. Чигиринському пов., Київської губ. Існував з 1617р. і спочатку був чоловічим, в 1735 р. перетворений у жіночий. В літературі зустрічається під назвою "Монастырь в Чигирине. 1844".

"Кам'яні хрести в Суботові", виконаний у квітні - жовтні 1845 р. Суботів - село Чигиринського пов., Київської губ., де був маєток Хмельницького. Вперше Шевченко був тут у 1843 р., але невідомо, чи малював він тоді краєвиди. Приділяючи велику увагу особі Богдана Хмельницького, Шевченко замальовував місця, зв'язані з його ім'ям. Датується часом перебування Шевченка на Полтавщині та Київщині. В літературі згадується під назвою "Могильные кресты в Суботове. 1844").

21 жовтня 1845 року, перебуваючи в с. Мар'їнському на Полтавщині, поет написав відомий, і як говорять сьогоднішні критики - пророчий для України вірш "Стоїть в селі Суботові". Слова поета стали пророчими, не втрачають своєї актуальності дотепер. До речі, більшість сучасних шевченкознавців визнає поезію "Стоїть в селі Суботові..." за епілог містерії "Великого льоху".

За громадянщини Холодний Яр став палажком вогнищем гніву і помсти українського селянина. Збулися Шевченкові слова "І повіє огонь новий з Холодного Яру" (вірш "Холодний Яр"). Образ Холодного Яру, як і за Коліївщини, став своєрідним реалістичним символом селянської революції. І вогонь дійсно повіяв, але вже у ХХ ст. В роки громадянської війни у 1917-1920 рр. на території Холодного Яру існувала Холоднороська республіка, яку очолювали брати Чучупаки та їх соратники. В роки війни в 1941-1942 рр. тут діяли загони УПА "Холодний Яр", а в 1942-1943 рр. - радянські партизани. Тому по всій території Холодного Яру встановлено багато пам'яток знаків, які свідчать про славу історію краю.

Великий Кобзар присвятив державотворчій Чигиринщині багато рядків своєї полум'яної поезії.

Відвідини Т. Г. Шевченка Чигиринщини не залишили байдужими мешканців Чигиринщини. Адже

проходили вони серед оточення простих селян - нащадків звияжних козаків і гайдамаків. Митець виконував багато замальовок навколишніх краєвидів, портрети селян, які відразу ж роздаровував. Існують перекази, що в холоднороських селах ще під час німецько-фашистської окупації 1941 - 1943 рр. в багатьох оселях зберігалися малюнки, виконані рукою Т. Г. Шевченка. Проте більшість їх загинула під час каральних акцій загарбників.

Народна пам'ять досі зберігає перекази літніх суботян про перебування Т. Г. Шевченка в с. Суботів. В середині 50-х рр. XX ст. суботівськими школярами було занотовано розповідь Хіври Сергіївни Головащенко, який на той час було 106 років, про зустрічі місцевих селян з Т. Г. Шевченком, які відбувалися в лісі на найвищій точці округи - овіяному славою козаччини Гайдамацькому шпилі. Жінка розповідала, що Т. Г. Шевченко вів розмову з селянами про їх нелегке життя та читав свої вірші.

Перебування Т. Г. Шевченка на Чигиринщині увічнено в багатьох пам'ятниках та меморіальних знаках. Перші кроки по увічненню пам'яті Т. Г. Шевченка на Чигиринщині були зроблені з нагоди відзначення 140-річчя з дня народження поета у 1953 р., коли територію колишньої Казанської соборної площі в м. Чигирині перейменовано в парк імені Т. Г. Шевченка, а вже наступного року, за рішенням сесії Чигиринської міської ради в парку встановили пам'ятник Великому Кобзарю.

У 1954 р. в м. Чигирині, біля Замкової гори, бригадою будівельників райміжколгоспбуду встановлений пам'ятний знак. Пам'ятник мав вигляд обеліску форми чотиригранної піраміди. На фасадній стороні обеліска - герб УРСР, нижче дошка, на якій викарбувано: "В місті Чигирині у 1843 і 1845 роках перебував великий український революціонер-демократ Тарас Григорович Шевченко". Поруч з обеліском була встановлена скульптура сидячого Кобзаря, який грає на кобзі.

В 1968 р. за активного клопотання краєзнавця О. А. Найди, біля Мотронинського Свято-Троїцького монастиря встановлено гранітну стелу з викарбуваними словами: "Встановлено на відзнаку перебування у Холодному Яру в 1922, 1843, 1845 роках геніального українського поета революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка".

У 1970 р. погруддя Кобзаря за власні кошти О. А. Найди було встановлено на хуторі Кресельці (т. зв. Креселецька галіянина).

У 1985 р. в с. Вершаці біля будинку культури у парку встановили погруддя Т. Г. Шевченка.

20 травня 1989 р. новий пам'ятник Т. Г. Шевченку було встановлено у міському парку м. Чигирин. Погруддя, споруджене у 1954 р., було демонтовано в зв'язку з незадовільним технічним станом в кінці 1960-х рр..

У 1989 р. було оновлено обеліск біля підніжжя Замкової гори, який теж почав руйнуватись. Новий пам'ятний знак має форму відкритої книги-полум'я з барельєфом Т. Г. Шевченка.

2. ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У ШКІЛЬНІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Тарас Шевченко виходить за межі однієї країни. Його заклик до братерства й любові, до правди й справедливості, а над усе - до волі, має всесвітнє значення. Підтвердженням цьому є той факт, що твори Кобзаря видавалися за кордоном понад 300 разів і перекладалися на 147 мов світу. Творчість Т. Шевченка майже вся стала якщо не піснею, то джерелом для створення опер, балетів, кантат, сюїт тощо. Не має аналога в світовому письменстві: на 240 шевченкових творів, які становлять його "Кобзар", композиторами складено понад 500 музичних творів. У світі зведено більше ніж 450 пам'ятників Тарасу Шевченку.

3 метою популяризації його творів та відзначення ювілейної річниці були проведені такі заходи:

- Виховний захід "Українська мова - то Шевченка слово".
- Книжкова виставка "Шевченкове слово в віках не старіє".
- Вікторини за творчістю Т. Г. Шевченка.
- Бесіда "Його весна довіку не зів'яне".
- Поетична година "Чарівний світ природи в поезії Шевченка".
- Книжкова виставка "Життя поета і художника Тараса Шевченка".
- Презентація "Пам'ятники Т. Г. Шевченку у світі".
- Виховний захід "До тебе я, Тарасе, йду".
- Бесіда "Чарівне слово Кобзаря".
- Бібліотечний урок "Т. Г. Шевченко і Чигиринщина".
- Книжкова виставка "Шевченкова творчість".
- Презентація "Біографія Т. Г. Шевченка".
- Поетична година "Вінок Кобзареві".
- Конкурс читців поезії Т. Г. Шевченка "Ми чуємо тебе Тарасе крізь століття".
- Книжкова виставка "Любов і святиня українського народу" тощо.

На книжково-ілюстративних виставках окрім літератури та матеріалів періодичних видань представлені фотопродукції, картини, альбоми. Протягом року широко використовувались різноманітні форми масової роботи з читачами-дітьми. "Шевченкове слово в віках не старіє": книжкова виставка для читачів-учнів 5-9 класів.

Інтелектуальна вікторина по творчості Т. Г. Шевченка для учнів 7 - 9 класів. У шкільній бібліотеці Боровицької загальноосвітньої школи I - III ступенів проводився конкурс читців віршів Т. Г. Шевченка, присвячений річниці митця "Ми чуємо тебе Тарасе крізь століття".

Шевченківські урочистості - Дні пам'яті Великого Кобзаря - крокують українською землею, крокують світом, де живе незгасна людська пам'ять про великого сина України. Наша шкільна бібліотека не стоїть осторонь, був проведений виховний захід "Українська мова - то Шевченка слово", яке підготувала і провела Онопрієнко Н. М., шкільний бібліотекар. Була проведена презентація "Картини

Т. Г. Шевченка" та "Пам'ятники Т. Г. Шевченку".

3. СЛОВО ШЕВЧЕНКА У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Т. Г. Шевченко ніколи не був учителем і не писав педагогічних творів, крім "Букваря Южнорусского", однак у багатьох його віршах, повістях і драмах, у щоденнику і листуванні з близькими є багато цінних думок про освіту і виховання, які не втратили актуальності і сьогодні.

Бог, Любов, Добро, Україна... - все це становить суть творчості Митця, найбільші цінності для поета, але "убога" Україна для нього найдорожча за все у світі. Так, він більше ніж любив Україну. Те почуття наскільки було могутнє, що навіть у нього - поета геніального - не вистачало слів, аби висловити всю його незглибимість.

Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу.

Що проклену святого Бога,

За неї душу погублю.

Люблячи, поважаючи, шануючи свій народ, Шевченко з особливою любов'ю ставився до дітей. Не маючи власних, не маючи досвіду спілкування з дітьми, поет завжди знаходив порозуміння з ними. Так, Тарас Григорович перебуваючи на засланні в Орембурзьких степах, подружився з дітьми коменданта Новопетрівської фортеці.

Шевченка як громадянина і патріота не могли не хвилювати проблеми української школи. Т. Г. Шевченко глибоко знав стан народної освіти. У ряді поетичних творів ("Наймичка", "І мертвим, і живим..."), повістях "Близнець", "Княгиня", "Прогулка с удовольствием и не без морали", "Щоденнику" та ін.) він започаткував педагогічні ідеї, які значно вплинули на формування педагогічної думки в Україні.

Перш за все просвітитель обстоював право свого поневоленого народу на рідну школу, яка є засобом поліпшення життя народу, його пробудження й усвідомлення свого рабського стану. Народна школа, на думку Т. Г. Шевченка, має бути доступною для всіх дітей. У ній діти мають одержувати міцні й глибокі знання, всебічно розвиватися. Рідна школа має задовольняти потреби свого народу і діяти на засадах народності.

Велику роль у народній школі поет надає особі вчителя, справу якого вважає найвищою мірою благородною і серйозною. Народний учитель самовіддано служить людям, своїй батьківщині. Саме таким педагогом був для Шевченка І. П. Котляревський, змальований ним у повісті "Близнець". На противагу йому поет у ряді своїх творів описує бездарних і обмежених учителів, які своєю нікчемністю не могли сприяти розвитку учнів. Частина з них були садистами, знущалися над дітьми. Так, дяк Совгира.

Народний вчитель має бути доброю, високоморальною людиною, носієм духовності свого народу.

Т. Г. Шевченко розвінчує політику царизму, який дбав не про освіту, а про затемнення народу. Робилося це тим, що шкіл було дуже мало, більша частина дітей не охоплювалася навчанням. А ті діти, яким випала доля навчатися, набували примітивних знань, бо вчилися здебільшого у церковно-приходських школах малограмотними дячками.

Засуджує поет й освіту дворянської молоді. В інститутах шляхетних дівчат, кадетських корпусах у дітей вбивалися їхні задатки, кращі людські якості, одержані від природи та батьків. Освіта в них була збідненою, основна увага приділялася виробленню дворянських манер та моралі. У своєму знаменитому "Щоденнику" поет записав свої враження, які виніс від відвідання Нижньоновгородського інституту шляхетних дівчат. Він обурюється низьким рівнем естетичної культури в навчальному закладі, а з приводу безграмотності кращого випускника кадетського корпусу 22 жовтня 1857 р. залишив такий запис: "Что же посредственные и худшие воспитанники, если лучший из них безграмотный и вдобавок пьяница? Проклятие вам, человекоубийцы - кадетские корпуса!"

Засуджуючи колоніальну політику в галузі освіти в Україні, Т. Шевченко закликав не до відрубності вітчизняної школи, а обстоював всебічну широку освіту української молоді.

*Не дуріте самі себе,
Думайте, читайте,
І чужому научайтесь,
І свого не цурайтесь.*

Поет показує, що шлях до національного відродження пролягає через усвідомлення своєї історії, національної гідності.

*Подивіться лишень добре,
Прочтайте знову
Тую славу.
Та читайте
Од слова до слова.
Не минайте ані титли
Ніже тії коми,
Все розберіть... та й спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким? За що закуті?*

Ця порада Т. Г. Шевченка як ніколи актуальна й у наші дні, коли відбувається процес духовного відродження та відновлення суверенної України.

Піддаючи різкій критиці тогочасну систему виховання, Шевченко одночасно з цим мріяв про справжню народну школу, яка б давала учням міцні, глибокі знання, і виховувала в душі любові до рідної мови. Під кінець свого життя він з великим ентузіазмом зустрів світку про появу недільних шкіл, бо й справді, то був важливий крок у боротьбі за поширення освіти серед трудящих.

Навряд чи може мати сумнів, що саме Шевченко піддав своїм друзям ідею широкого розгорнення шкільництва, в якому викладачі проводилися б українською мовою з українським національним забарвленням.

Перебуваючи в Петербурзі, поет підтримував найтісніші зв'язки з діячами цих шкіл, всіляко стимулював їх роботу. Виявлено архівні матеріали, які свідчать про спільну діяльність Шевченка і Чернишевського в справі організації недільних шкіл і в самій столиці.

Недільні школи (перша з них була відкрита у Києві, на Подолі в 1859 р.) в основному призначалися для неписьменного дорослого населення, але в них навчалися грамоти і діти шкільного віку. Вчителями тут були студенти, які працювали добровільно і безкоштовно. Покладаючи великі надії на недільні школи, Шевченко намагався надати їм всіляку підтримку. Так, в 1860р. в Петербурзі він разом з іншими письменниками виступив на літературному вечорі на користь недільних шкіл. Він регулярно передавав їм частину своїх коштів після реалізації видань "Кобзаря".

Слухачі й викладачі цих шкіл з радістю і гордістю зустрічали звістку про те, що Шевченко так турбується про освіту для народу.

Ставши охоронцем рідної мови, Т. Г. Шевченко закликав зрозуміти, пізнати таїни рідної мови, бо людина без любові до материнської мови не може бути вірною ні своєму народові, ні державі.

"Букварь Южнорусский" - перший підручник, виданий народною мовою. У листах до М. Костомарова та М. Чалого Шевченко підкреслював, що необхідно створити спеціальні підручники для цих шкіл. Сам він взявся за написання одного з них - "Букваря Южнорусского" і закінчив роботу над ним в 1860 році, вже тяжко хворим. В свою чергу А. Чужбинський-Афанасьєв у замітці в "Северной пчеле" від 27 січня 1861р. писав: "Поет наш Т. Г. Шевченко для поширення грамотності поміж своїми земляками склав південно-руський буквар, який належить до числа книг з прикладною ціллю... для малоруського простолюдю - це як найліпший подарунок".

"Буквар" був виданий у кількості 10 тисяч примірників (вартість - 3 копійки). Усього кільканадцять сторінок нараховує ця книжечка, але яких глибин вони сягають! Виданий народною мовою (замість церковнослов'янської), цей підручник був доступний кожній простій людині, розрахованим при вивченні грамоти на буквоскладальний метод і метод засвоєння цілих слів. Шевченко намагався так скласти свій "Букварь", щоб учні спочатку вивчили звуки і літери в алфавітному порядку, а відтак упереміш. Таке знання абетки сприяло тому, що вони могли легко переходити до читання цілих слів, які поділялись на склади. Далі текст подавався вже без такого поділу.

Шевченко хотів зацікавити своїм "Букварем" не лише дітей, а й дорослих. Для цього він умістив у ньому дві великі народні думи - "Про Олексія Поповича" та "Марія Богуславка", а також багато народних приказок та прислів'їв. Включаючи в свій "Букварь" зразки народної творчості, Шевченко цим самим надавав навчанням народного характеру, аби в школі діти спілкувалися рідною мовою. Бо, на його думку, існуюча освіта була не народною. Вона розвивала в людях

"несамознательность", наслідуваність, і тому таку школу потрібно було "перешколити". Для нього було ясно, що це для усвідомлення техніки читання нічого не дає. Порівнюючи зміст "Букваря" Шевченка з відповідним матеріалом інших українських букварів, ми повинні будемо визнати, що, незважаючи на вимоги духовної і світської влади, Шевченко дає значно менше текстів релігійного змісту, ніж інші автори. Друкувалася книжка на кошти автора. На початку січня 1861 р. Шевченко почав розсилати буквар по Україні. Особливо турбувався він про те, щоб книжка потрапила у недільні школи, а гроші, виручені за неї, пішли на користь цих шкіл.

Буквар Шевченка відіграв велику роль у системі загальноосвітніх заходів революційної демократії. Він насамперед засвідчив практичні кроки передових суспільних сил щодо освіти народу, їх прагнення підтримати школи для простолюду. Немало важило й те, що своїм змістом книжка націлювала писати підручники для недільних шкіл у дусі здорової народної моралі, з залученням кращих зразків уснопоетичної творчості.

Перед духовим зором поета поставили вже незлічені лави національно усвідомлених земляків, і хто ж би їм тоді спромігся поставити перешкоди для влаштування життя по власній подобі? На жаль, передчасна смерть завадила здійсненню задумів Кобзаря.

4. РОЛЬ Т. Г. ШЕВЧЕНКА У ВИХОВАННІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Геніальні поетичні й прозові твори Т. Г. Шевченка насичені проблемами навчання і виховання, вони несуть молоді виховний потенціал, спрямований на плекання національної свідомості, патріотизму, духовного збагачення особистості; його бентежить духовна байдужість, змирення з рабським станом свого народу,

*Страшно власти у кайдани.
Умирать в неволі,
А ще гірше - спати, спати
І спати на волі...*

Уся творчість Т. Шевченка пронизана ідеєю незалежності України, любові до неї, відданості своєму народу, злагоди в суспільстві:

*Подивіться на рай тихий,
На свою країну,
Полюбіте щирим серцем
Велику руйну,
Розкуйтеся, братайтеся!
У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.*

*В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.*

Народність поет розумів як засіб патріотичного виховання, прищеплення їй святого почуття любові до рідного краю, до нездоланого українського народу. Досягається це шляхом вивчення історії своєї батьківщини, безпосереднім життям з народом, боротьбою за його щастя.

Визначальну роль у вихованні патріотизму, любові до рідного народу, формування самосвідомості, на думку Т. Шевченка, має рідна мова. Вона є невмирущим виразником народних ідеалів, духовного збагачення.

*Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос - більш нічого.
А серце б'ється, ожива,
Як їх почує...*

Ведучи наполегливу боротьбу за народну освіту, Т. Шевченко не міг облишити вчителя, впливу виховання на формування його особи. Показовою в цьому плані можна вважати повість "Близнець", в якій багато теплих слів сказано про педагогіч.

Винятково важливу роль у правильному вихованні людини Тарас Григорович відводив сім'ї, побожно ставився до жінки - матері: "Слово мати - велике, найкраще слово!". Глибокою повагою до матері-трудівниці пройнято багато його творів ("Катерина", "Наймичка", "Сова").

Гнівно писав Шевченко і про тих матерів - аристократок, які безвідповідально ставились до виховання своїх дітей.

Високу оцінку надає поет родинному вихованню. У трудовій сім'ї, на його думку, діти зростають працюючими, духовно багатими. Сім'ї мають створюватися на підставі любові, спільна праця є основою життя дорослих і дітей. Тому поет вчить молодь, особливо дівчат, обачливості у коханні, застерігає від спокус, зради. Йому болить доля матерів-одиначок, дітей-безбачченків ("Катерина", "Наймичка"). Твори Т. Г. Шевченка з цього циклу - це стогін народу над сплюндрованою долею, ствердження краси і величчя українців засобами викриття їх катів різних мастей...

Надзвичайно велику увагу Т. Г. Шевченко надавав трудовому вихованню. Тільки в праці людина може знайти справжнє задоволення, і тому вона повинна займати домінуюче місце в житті кожного. Однак він розрізняв працю, яка задовольняє потреби трудящих, і працю, що виснажує і від якої стогнуть мільйони знедолених.

Т. Г. Шевченко у своїх віршах, повістях, драмах, епістолярній спадщині висловив багато думок про виховання, про роль сім'ї у становленні молодої людини. Він поклав своє життя на вітар боротьби за краще майбутнє свого народу, за створення такого ладу, в якому всі діти здобували б освіту і виховувались у вільній, творчій праці.

До 200-річчя від дня народження великого Кобзаря у нашій школі проведені такі заходи:

1. "Вшануємо пам'ять Тараса Шевченка".
2. Презентація "Тарасовими шляхами".
3. Виховні години "Тарас Шевченко - наш земляк".
4. Урочиста загальношкільна лінійка - відкриття тижня "Вінок Кобзареві".
5. Конкурс малюнків "Шевченко очима дітей".
6. Конкурс "Кобзар у моєму серці";
- декламаторів (на краще читання творів Шевченка);
- знавців творів Шевченка (вікторини, кросворди);
- творчих робіт.
7. Конкурс презентацій "Творча спадщина Т. Г. Шевченка".

З великим задоволенням учні школи сприйняли літературно-музичну композицію "Ми чуємо Тебе, Кобзарю, крізь століття". Підсумком даних заходів був створений проект "Уклін тобі, Тарасе".

5. ТАРАС ШЕВЧЕНКО І СЬОГОДЕННЯ

Щороку відзначають українці на своїй землі річницю від дня народження великого сина України, геніального поета і художника Тараса Шевченка. Ми називаємо його ще апостолом правди і свободи, нескореним борцем за волю України.

Шевченківське слово має великий вплив на формування світогляду всіх поколінь, в тому числі і молодого покоління.

Злякалась Шевченкового слова вся муштрована Росія - тюрма поневолених народів, і підняла на нього свій каральний меч, запроторила його на довгих десять років у "солдати" в Оренбурзький край, позбавивши його при тому права писати й малювати.

Розпинателі України не скорили, не могли зламати волелюбний дух патріота, який, будучи в неволі, писав: "Караюсь, мучусь, але не каюсь". Боялась його і російсько-більшовицька імперія зла, одягаючи його в одяг атеїста, інтернаціоналіста, строго

цензуруючи програми Шевченківських концертів, вилучаючи із шкільних програм низку його творів, забороняючи читання його поезій біля пам'ятників Шевченкові в різних містах.

Гнівно викриває і засуджує поет всю сутність російського царизму, його загарбницьку політику. Це він, царизм, пише поет, "неситим оком на край світу заглядає, чи нема країни, щоб загарбать"...

І, як видно, Росія Путіна й сьогодні не відмовилась від політики експансії, поневолення інших народів: веде війну для підкорення чеченського народу, узяла під свій контроль Абхазію і Південну Осетію, підтримує Придністров'я, в її руках майже весь інформаційний простір України; вона не хоче змиритись з існуванням незалежної української держави, не визнає її права на незалежну закордонну політику, погрожує націлити ракети на нашу територію, якщо ми оберемо собі європейську безпеку.

Вивчивши добре історію України, Шевченко приходиться до висновку, що тільки "у своїй хаті - своя правда і сила, і воля". Він закликає всіх українців вивчати добре історію свого народу:

*... "Та читайте од слова до слова,
Не минайте ані титли,
Ніже тої коми,
Все розберіть... та спитайте
Тоді себе: що ми?
Чиї сини? Яких батьків?
Ким? За що закуті?
... Учіться, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь".*

Тарас Шевченко перестав бути поетом однієї доби, - він наш повсякчасний провідник. Він виступав у той час проти поневолювачів, проти ворогів нашого народу серед своїх земляків. Його гнівні слова й сьогодні спрямовані проти брутальних і підступних українофобів на нашій землі, які діють скрізь, прикриваючись інтересами народу. У листі до Кухаренка він пише: "Був я торік на Україні - був у Межигірського Спаса, і на Хортиці був, і скрізь був, і все плакав, сплюндрували нашу Україну катової віри німота з москалями, - бодай вони переказилися"...

В умовах складних процесів нашого державотворення, політичного протистояння між національно-патріотичними силами, які відстоюють демократичний розвиток нашої держави і її європейський вибір, і силами проросійської орієнтації, які заради своїх корпоративних і партійно-кланових інтересів готові завести Україну у підневільний союз з імперською Росією, актуальними є заповіді Тараса Шевченка. Чи не найважливішим у сьогоднішній є його заклик до єднання всіх здорових сил української нації в ім'я утвердження нашої незалежної держави:

*... "Обніміте ж, брати мої,
І забудеться срамотна
Найменшого брата, -
Давня година,
Нехай мати усміхнеться,
І живе добра слава,
Заплакана мати.
Слава України.
Благословить дітей своїх
І світ ясний, невечірній
Твердими руками
Тихо засяє...
І діточок поцілує
Обніміть, брати мої,
Вольними устами.
Молю вас, благаю!"*

Ми всі хотіли б дожити до часу здійснення Шевченкових ідеалів свободи і любові, коли справді нарешті

*... "на оновленій землі
Врага не буде, супостата,
А буде син і буде мати,
І будуть люди на землі..."*

Очікувані результати

1. Формування в учнів національної свідомості, любові до рідної землі.
2. Забезпечення духовної єдності поколінь та вивчення пам'яток матеріальної і духовної культури.
3. Формування освіченої творчої особистості та сприяння відродженню і розбудови національної системи освіти.
4. Формування громадянських цінностей через залучення до пошукової роботи.
5. Збереження шкільних традицій.

Висновки до проекту.

Ім'я Тараса Шевченка відоме всьому світові. Особливо воно близьке нам, українцям.

Для багатьох поколінь українців Тарас Шевченко - порадник і провідник у цьому швидкоплинному світі. І хоча писав два століття назад, проблеми, які він порушував у своїх творах, актуальні і сьогодні.

Тарас Шевченко - це взірць, до якого потрібно прагнути. Адже досягнути його поетичної майстерності не може ніхто. Та й на прикладі життя поета можна показати, хто такий справжній патріот своєї Батьківщини. А "Кобзар" - це статут і закон для всіх українців.

Отже, Тарас Шевченко - це втілення сили духу, мужності, коли кожен українець буде прагнути до висоти його думок і ідей, то буде й щасливою, вільною Україна...

Шевченко є, перш за все, людиною правди, яка веде нас. Доля народу його повсякчас турбувала, він завжди залишався з народом. Завжди залишався українцем, хоч так мало часу був на Україні, - у ньому жив український дух, чого, власне, зараз нам так бракує. І, мабуть, він, як ніхто інший з поетів, не розкрив так глибоко тему жінки - з болем, переживаннями і любов'ю до неї.

Оцінювання й самооцінювання проекту: кожному класному колективу підготувати на шкільну урочисту лінійку звіти про проведені заходи до 200-річчя Т. Г. Шевченка; зібрана інформація про Шевченка і наш край, сценарії свят, розробки уроків до Шевченківських днів представити на шкільну виставку. На свята, уроки, інші виховні заходи запросити батьків, громадськість села.

Створити комп'ютерну презентацію про проведені заходи до 200-річчя Шевченка у школі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гіршман М.М. Ритм художньої прози / М.М. Гіршман. - М., 1968. - 208с.
2. Голобородько К. Нестандартні уроки з української мови та літератури / К. Голобородько. - Х., 2006. - 67с.
3. Голота Л. Камені до твого замку / Л. Голота // Українознавство. - 2005. - № 1. - С. 59-60.
4. Денисюк І. Гнат Хоткевич і його повість про Шевченка // Хоткевич Г. Тарас Шевченко. - Львів, 1966. - 98с.
5. Лавріненко Н. Вовчий, або "гайдамаків" шпиль / Н. Лавріненко // Чигиринські вісті. - 7 березня 2015 р. - № 12.
6. Сверстюк Є. Шевченко понад часом: Есеї / Є. Сверстюк. - Луцьк: ВМА "Терен"; К.: ВД "Києво-Могилянська академія", 2011. - 112с.
7. Середюк Г.М. Позакласна робота з української мови та літератури. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2007. - 123с.
8. Чупринін О. О. Усі уроки української літератури у 9 класі / О.О. Чупринін. - Х.: Основа, 2009.

С.М.Лис,

учитель української мови та літератури, заступник директора з навчально-виховної роботи Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради

ШЛЯХ ДО КОБЗАРЯ

Шлях до Шевченка у кожного свій. Для одних - це "Кобзар" як сімейна реліквія, що вкладається у душу через читання бабусею чи мамою, для інших - відкриття поета на уроках у школі, ще для когось - це постійне перечитування і нове осмислення слова уже в зрілому віці. Можливо, поштовхом до бажання пізнати Поета стає переглянутий фільм про нього чи відвідування могили Тараса у Каневі, хати у Шевченковому чи Кирилівці, почути на Майдані поетичні рядки. Завдання школи полягає в тому, щоб постать поета не стала просто перегорненою сторінкою обов'язкової програми, а примусила учня доторкнутися до глибин його душі, осмислити світ і себе у ньому. Шевченко має стати для учня тим, хто розбудить думку, бажання знайти відповіді на питання, які хвилюють кожного: чого ти прийшов у цей світ, якою має бути твоя держава, що таке патріотизм і любов до матері, як осмислити уроки минулого, щоб потім не допускати помилок у майбутньому.

Готуючись до відзначення ювілею Кобзаря, ми просто продовжували робити те, над чим працюємо постійно: відкривати для себе і для учнів нашого Шевченка, не лише Кобзаря-поета, але прозаїка і художника. Для нас Тарас Григорович - це борець за волю України, символ духовного життя нації, символ її незалежності. Але ми хотіли розкрити Шевченка і як людину з пристрастями і почуттями, зі стійкими смаками та мистецькими вподобаннями, освіченого чоловіка, тонкого знавця світової культури, інтелігента тонкої душі і світлого розуму. Саме це ми мали на увазі, коли продумували заходи, які проведемо у школі, в яких візьмемо участь на міському рівні.

Специфіка профілю Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 дозволяє використати найрізноманітніші засоби впливу на втілення цього задуму. Адже сьогодні школа є гнучкою індивідуальною системою, яка має два напрями профілізації: художньо-естетичний з образотворчим, музичним навчальними профілями та гуманітарним із поглибленим вивченням української мови та літератури. У школі створені і успішно працюють творчі колективи: зразковий хореографічний ансамбль "Надія" (керівники Л.А.Філіпова, О.В.Дейнега), зразковий оркестр народних інструментів (керівник А.Ю.Колесник), зразковий духовий оркестр (керівник В.О.Шуляка), зразкова вокальна студія "Беліссімо" (керівник Н.О.Висоцька), дитячий хор "Джерельце" (керівник Л.І.Андрущенко), а також художні та театральні студії, ансамблі домристів, баяністів. Як можна було не залучити ці колективи до підготовки та проведення заходів під час шевченківського ювілею? Адже у кожного з них у репертуарі є твори Т.Г.Шевченка, музичні твори, покладені на його слова. "Садок вишневий коло хати", "Зоре моя вечірняя" - у репертуарі шкільного хору, оркестр народних інструментів виконує "Реве та стогне Дніпр широкий", духовні твори звучать у виконанні ансамблю "Горицвіт". А як може стояти осторонь театр-студія "Астрейя"? Готуючись до ювілею, студії відтворили на сцені фрагменти життя Великого Кобзаря. Працюючи над образами, учні перейнялися почуттями молодого Тараса, перенеслися у світ, у якому довелося жити Шевченку.

Протягом року в школі було розгорнуто тематичні художні виставки робіт учнів художніх класів "**Черкаський край - колиска Кобзаря**". Постійними були тематичні екскурсії з учнями до обласного краєзнавчого музею до залу Т.Г.Шевченка та музею "Кобзар", Канівського заповідника, шевченківських місць. Предметні тижні присвячені шевченківській тематиці. Так під час проведення Тижня мистецтв для 4-7 класів

старшокласники провели **музичний лекторій "Шевченко у музиці"**, у якому представили нашого Шевченка європейським митцем, висвітлили нові, цікаві, досі не відкриті загалу грані цієї непересічної, всебічно обдарованої особистості, ознайомили із символічними моментами переплетення Шевченкового життя з музикою. Учні могли почути, яким композитором Тарас Григорович надавав перевагу, як захоплення Шевченка музикою перепліталось з його літературною творчістю, які улюблені його музичні твори. А у вестибюлі школи було розгорнуто виставку дитячих ілюстрацій до творів Т.Г.Шевченка.

Серед старшокласників пройшов конкурс презентацій "Наш Шевченко", демонструючи які учні прагнули розкрити Шевченка не лише як поета та прозаїка. Учні більше говорили не про кріпака, а про академіка, наводили важливі факти, які допомагають осягнути всю велич і багатогранність його таланту, зрозуміти його як людину тонкої душі і ясного розуму.

Організовано було у школі перегляд художніх і документальних фільмів на шевченківську тематику, книжкові виставки "**Шевченкове слово у віках не старіє**". Дев'ятикласники провели круглий стіл "**Живописна спадщина Т.Г. Шевченка**", під час якого поділилися своїми дослідженнями мистецької спадщини Шевченка-художника.

Під час проведення Тижня української мови та літератури було представлено виставку цікавих видань творів поета (новий, ілюстрований роботами дітей Черкащини "Кобзарик", факсимільне видання "Захалавної книжки" поета, фототипічне видання "Букваря южнорусского 1861 року", укладеного і виданого Т.Г.Шевченком; "Заповіт", перекладений мовами світу) та художніх і критичних праць про митця. У рамках тижня проведена **Всеукраїнська літературознавча гра "Соняшник"**. Традиційно у програмі Тижня - конкурс стіннівок. Класні газети висвітлювали матеріали про письменників-лауреатів премії ім. Т.Г.Шевченка. Як завжди, цікаво пройшов і шкільний конкурс читців, під час якого звучали твори поета. Започатковано під час **Тижня акцію "Читай Шевченка"**. Старшокласники роздрукували вірші поета і роздали їх жителям мікрорайону. Літературно-мистецьку вітальню "**Жінка в житті Шевченка**" було проведено у 10-их класах (учитель А.Л.Сокур).

Школа зі специфічним соціально-культурним середовищем відкрита до контактів із закладами культури і мистецтва (музеями, філармонією, театрами), до взаємодії з професійними та самодіяльними колективами і відомими митцями, більше того, вона стає ініціатором таких контактів. До святкування 200-літнього ювілею ми запросили до школи Черкаський народний хор, який подарував учням 7-9 класів незабутнє виконання творів на вірші Великого Кобзаря, капела бандуристів зачарувала виконанням стрілецьких пісень, творів на вірші Кобзаря ("Зоре моя вечірняя", "Садок вишневий коло хати", "Реве та стогне Дніпр широкий").

Завершився тиждень літературним вечором "Свою Україну любіть!", під час якого звучала поезія Кобзаря, пісні на його слова, інсценізація уривків із відомих його творів. Взяли участь у святі творчі колективи школи: дитячий хор "Джерельце", гурт "Беліссімо", оркестр народних інструментів, театр-студія "Астрейя".

Закономірно, що учні школи взяли участь і у міських заходах, приурочених ювілею: в обласному конкурсі **творчих есе "Образ Шевченка на карті Черкащини"**, у всеукраїнському **брейн-рингу "Шлях до Тараса"**

(команда школи вийшла у півфінал), конкурсах художніх робіт "Дитячий Кобзар", дитячої творчості "Творчість Т.Г.Шевченка очима дітей", обласному конкурсі учнівської творчості "Творчість Т.Г. Шевченка очима дітей" (у номінації "Графіка" Кулинич Олександр отримав І місце; Шугайло Тетяна - ІІ місце, учитель -Тубелевич Іраїда Анатоліївна), у Всеукраїнському конкурсі ім. Т.Г.Шевченка. В обласному фестивалі, присвяченому 200-річчю з дня народження Т.Г.Шевченка "Шлях до Тараса", зразкова вокальна студія "Беліссімо", зразковий хореографічний ансамбль "Надія" завоювали І місце, а Озірний Денис у конкурсі читців (керівник Валентина Федоренко) завоював ІІ місце. У міському квесті "Тарасові шляхи", який був організований за ініціативи Учнівської міжпарламентської асамблеї, взяла участь команда старшокласників "Хвиля". Учениця 11-А класу Кудріна А. (учитель Миколенко Т. О.) отримала схвальні відгуки за виступ у міській учнівській конференції, присвяченій творчості Т.Г. Шевченка. Учні 6-А класу завоювали І місце у конкурсі "Шевченко - це круто!", який відбувся в обласній бібліотеці для дітей ім. О. Кошового. Керівник МО учителів гуманітарних дисциплін Сокур А. Л. була учасником семінару "Сучасні підходи до організації навчання, використання інноваційних та інформаційно-комунікативних технологій на уроках української мови та літератури, проведення тематичних уроків з нагоди 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка".

Семінар педагогів-організаторів "Використання можливостей позаурочної діяльності у навчально-виховному процесі як важлива умова виховання національно свідомої, духовно багаті особистості", який відбувся у лютому 2014 року, ознайомив учасників семінару з тим, як на прикладі життя і творчості Т.Г.Шевченка виховувати національно свідому, духовно багату особистість.

У рамках семінару, підготовленого заступником директора із виховної роботи Жарко О.Ф., проведено

виховний захід "Віночок вити-життя любити" (учитель Миرونюк К.В., член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, Федоренко В.О. - керівник драматичного гуртка "Астрейя"). Майстер-клас "Шевченко-художник" запропонувала учасникам семінару Тубелевич І.А., учитель образотворчого мистецтва. Педагогічні організатори прослухали музичний лекторій "Струни мої золоті..." , підготовлений Колесник А.Ю., заступником директора із навчально-виховної роботи. Усі учасники заходу мали змогу спробувати себе у грі на народних інструментах.

Традиційним у нашій школі є звітний концерт творчих колективів, який щороку проходить у квітні на великих черкаських сценах. Готуючись до ювілею Т.Г.Шевченка, ми присвятили його нашому Кобзареві. "Свою Україну любіть..." - таку назву мав звітний концерт, який відбувся на сцені черкаського палацу культури "Дружба народів". У програмі було виконано вокально-хореографічну композицію "Шлях до Тараса", оркестр народних інструментів запропонував слухачам "Реве та стогне Дніпр широкий". Вразив читанням поезії Т.Шевченка "Холодний Яр" Денис Озірний. Хор молодших класів "Джерельце" виконав пісню на слова Т.Шевченка "Тече вода з-під явора". Театр "Астрейя" відтворив на сцені сторінки життя Великого Кобзаря. Творча атмосфера, яка панувала у залі, викликала захоплення та почуття гордості за учнів, які зуміли пробудити у душах глядачів глибокі душевні переживання. Учасники концерту переконали: Шевченко живе, його Слово не дасть зігнутих перед ворогом, воно допомагає зростати новому поколінню українців, виховує справжнього патріота своєї землі.

Аналізуючи роботу, проведену до ювілею Т.Г.Шевченка, хочеться сказати, що шлях до Тараса не завершується ювілейними святкуваннями, а продовжує кликати учнів та вчителів відкривати ще не знані грані таланту Великого Митця. А для цього треба багато працювати над Словом, Живописом, Музикою.

Ю.В. Мельник,
заступник директора з навчально-виховної роботи;

О.В. Миколайко,
заступник директора з навчально-виховної роботи Уманської ЗОШ І-ІІІ ступенів №11 ім. М.П.Бажана Уманської міської ради

"САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ" ТВОРЧИЙ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПРОЕКТ

Рід людський міцний своїм корінням. І треба робити все, щоб зелені пагони від нього ніколи не висихали, а проростали і березли пам'ять про предків, минуле. "Садок вишневий коло хати..." Тараса Шевченка - не просто вірш, у ньому душа нашого народу, це рідні і близькі мелодії для нашої української сутності. Так і хочеться промовляти рядки, торкнутись їх, як струн, і вигравати на них і увяляти, як "зудуть хрущі, плугатарі з плугами йдуть, співають ідучи дівчата"...

Зміст проекту

Проект "Садок вишневий коло хати..." (Т.Г.Шевченко)
до 200 річчя від дня народження Кобзаря)

Тип проекту: творчий, дослідницький

Учасники проекту: учні 4-11 класів

Партнери проекту:

- класні керівники 4-11 класів;
- літературна студія "Алеями вічного саду" наукової бібліотеки Уманського національного університету садівництва;
- координаційна рада шкільної дитячої організації "Багаття";
- дитячі навчальні заклади №12, 18, 25.

Мета проекту:

- вивчення творчої спадщини Т.Г. Шевченка;
- залучення школярів до вивчення етнографії Черкащини;

- формування культурологічної, літературознавчої компетентностей та екологічної культури;
- сприяння креативності, творчій ініціативі, активній громадянській позиції;
- створення умов для самореалізації, організації змістовного дозвілля.

Завдання:

- вплинути педагогічними методами на свідомість та розвиток творчої ініціативи учнів шляхом розвитку в них ціннісних ставлень, життєвих і спеціальних навичок, сприятливих для гармонійного розвитку та естетичних уподобань.

Актуальність упровадження проекту

Великий пізнавальний та виховний потенціали містить у собі літературна спадщина Т.Г. Шевченка.

Всебічне знання рідної літератури та історії - невичерпне джерело історичної пам'яті і мислення учнів.

Робота допоможе учасникам проекту осмислити велич Кобзаря, усвідомити етнографічні особливості рідного краю, відчувати зв'язок між минулим і сьогоденням.

Працюючи над проектом, учні розширяють і поглиблюють отримані під час уроків знання з мови і літератури, інформатики (електронні джерела, ресурси Internet), отримують базові вміння роботи з програмами Microsoft Office (Excel, Word, Power Point), навички роботи з природними матеріалами, виконання художніх робіт у різній техніці тощо.

Проект має виховний аспект, адже виробляє в учнів відповідальне ставлення до праці, створює атмосферу співтворчості педагогів, учнів, батьків, навчас бережному та толерантному ставленню до витоків української культури та природи.

Предмети, у рамках якого проводиться робота над проектами:

- українська мова і література;
- образотворче мистецтво;
- інформатика;
- біологія і природознавство;
- обслуговуюча та технічна праця.

Етапи реалізації проекту

I. Підготовчий етап

1. Ознайомлення учнів з етапами проведення проекту, його метою та завданнями. Допомога учням зрозуміти характер майбутньої роботи.

2. Формування ініціативної групи для координування роботи над проектом.

3. Комплектація творчих груп з урахуванням інтересів і здібностей учасників проекту за спеціальностями:

- Художники
- Фотографи
- Дизайнери-декоратори
- Поети
- Читці-декламатори
- Режисери відеопрезентацій
- Садівники
- Технологи з переробки ягід

4. Розробка плану заходів та розподіл роботи між учасниками

II. Проведення позаурочної виховної роботи

присвячений 200-річчю від дня народження видатного генія українського народу Тараса Шевченка.

Проект передбачав створення творчих різнобічних груп з урахуванням інтересів і здібностей учасників.

У 2013 році було проведено виставку малюнків, ілюстрацій до творів Т.Г.Шевченка, фотоконкурс "Садок моєї бабусі", підготовлено збірку старовинних та сучасних рецептів страв з вишень "Уманська вишня", проведені конкурси читців-декламаторів і конкурс власних творів "Вінок Кобзареві" та відео-презентацій "Мамина вишня в саду".

Організатори проекту запросили всіх бажаючих взяти активну участь у запропонованих конкурсах. Персональні виставки під загальною назвою "Садок вишневий коло хати" проходили з вересня 2013 по березень 2014 у школі №11 та на абонементі художньої літератури Наукової бібліотеки університету.

Довго будуть згадувати майбутні студенти Уманського національного університету садівництва-учні Уманської школи №11 і літстудійці, як на вогнищі варили вишневе варення з достиглих ягід шкільного садка.

Ще більш масштабною подією проекту стала посадка молодих вишневих садків в Уманській школі №11, Уманському національному університету садівництва та ДНЗ №12, 18, 25.

Університет на святі представляли Олександр Леонідович Бурляй - кандидат економічних наук, завідувач наукового відділу, співробітники Наукової бібліотеки Уманського НУС Олена Олександрівна Рудковська та Наталія Василівна Михайлова, співавтор проекту "Садок вишневий коло хати" та фотокореспондент прес-центру університету Валерій Анатолійович Макаров. Від імені науково-педагогічних працівників, студентів Національного університету садівництва всіх присутніх привітав О.Л.Бурляй, який висловив надію на подальшу плідну співпрацю, підкреслив, що школа може пишатись своїми випускниками, які навчались і навчаються у нашому університеті. Олександр Леонідович запропонував зробити символом нашого міста, оспівану у піснях і легендах, квітучу вишню. Висловив надію, що у закладанні університетського вишневого саду візьмуть участь і учні школи №11.

Працювали завзято, злагоджено, з вірою, що навесні на деревах розквітнуть перші квіти, а згодом нові покоління

Березень 2013	Старт роботи над проектом; доведення завдань творчим групам	4-11 кл.
Квітень 2013	Виставка малюнків, ілюстрацій до творів Т.Г. Шевченка	4-6 кл.
Травень 2013	Фотовиставка «Садок моєї бабусі»	7-9 кл.
Червень 2013	Приготування варення із вишень за старовинними рецептами	4-6 кл.
Липень 2013	Збір старовинних та сучасних рецептів страв: виготовлення збірки рецептів	9-11 кл.
Серпень 2013	Виставка дизайнерських поробок «З любов'ю до України та Кобзаря»	4-8 кл.
Вересень 2013	Поетична вітальня: конкурс читців-декламаторів, ознайомлення з власними творами (випуск збірки «Вінок Кобзареві»)	4-11 кл.
Жовтень 2013	Висадка вишневого садка біля школи, у ДНЗ №12, 18, 25 та в Уманському національному університету садівництва. Філателістична виставка «Черкащина – батьківщина Т.Г. Шевченка»	4-11 кл. 8-9 кл.
Листопад 2013	Конкурс кулінарів «Старовинна та сучасна випічка»	7-9 кл.
Грудень 2013	Конкурс відеопрезентацій «Мамина вишня в саду» Виставка-презентація «Старовинні, сучасні та авторські рецепти варення «Уманська вишня»	10-11 кл. 6-9 кл.
Січень 2014	Персональні виставки світлин «Садок вишневий коло хати» Фестиваль літературно-музичних композицій «Наша пісня, наша дума не вмере, не загине» Т.Г. Шевченко	4-11 кл. 1-11 кл.
Лютий 2014	Художній вернісаж «Ой у вишневому садку»	4-11 кл.
Березень 2014	Загальношкільне Шевченківське свято. Підбиття підсумків проекту, нагородження активних його учасників.	1-11 кл.

У березні 2013 року в Уманській загальноосвітній школі III ступенів №11 ім. М.П.Бажана Уманської міської ради стартував творчий дослідницький проект "Садок вишневий коло хати", запропонований літературною студією "Алеями вічного саду" Наукової бібліотеки Уманського НУС та координаційною радою "Багаття" Уманської загальноосвітньої школи №11, який

учнів, мешканці навколишніх будинків, вихованці дитячого садка, що поруч, будуть милуватись квітучим садом.

Заходи, проведені в рамках проекту "Садок вишневий коло хати", висвітлювалися на шпальтах обласної газети "Черкаський край", міської "Уманська зоря", на ТРК "Ятрань" на сайтах Уманської ЗОШ №11 та Уманського національного університету садівництва.

3.1. Марштура,

заступник директора з виховної роботи Леськівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради

ВЕЛИКІ РОКОВИНИ

Далекого 9 березня 1814 року засяла над Україною немеркнуча зоря Тараса Шевченка - відомого всьому світу Кобзаря - співця знедоленого українського народу. Того дня народилася панові Енгельгарду ще одна кріпацька душа, а Україні - її гордість і слава, її великий народний співець.

Впродовж 2013-2014 навчального року всі навчальні заклади України проводили заходи, присвячені 200-річчю з дня народження Тараса Григоровича Шевченка. Не стояли осторонь цієї роботи і учні Леськівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради Черкаської області.

Глибоко вшанували пам'ять великого і безсмертного Кобзаря учні початкових класів. Так учні 3-А класу запросили молодших школярів на інсценізацію твору О. Іваненко "Тарас у наймах", де своєю виконавською майстерністю маленькі артисти розкрили тему **"Тяжко - важко жити в світі сироті без роду"**. Цікаво було спостерігати, як діти перетілювалися то в малого Тараса, то в Оксану, то в інших героїв. Через серця дітей пройшов біль майбутнього поета, коли він, замість того, щоб ходити у школу, тяжко працював на пана.

Учні 3-4 класів взяли участь у конкурсі дитячих малюнків за творами Тараса Григоровича Шевченка. На сторінках альбомів ожив і малий Тарас з отарою овець, і садок вишневий коло хати, і зоря вечірняя, і калина в лузі.

Своє вміння декламувати вірші показали учні 2-4 класів у конкурсі **читців-декламаторів "Не цурайтесь свого слова"**. З уст юних декламаторів прозвучали вірші Тараса Шевченка про дитячі роки, природу, Україну і, звичайно, безсмертний "Заповіт". Перемогу в конкурсі здобула учениця 4 класу Богущька Анна, але ніхто з учасників не засмутився, бо поезія великого Кобзаря в серцях дітей - це дотик до прекрасного, це чуття єдиної родини, це гідність кожного юного українця.

Цікавими і повчальними були розповіді учнів 4 класу про створення пам'ятника Тараса Григоровича Шевченка у селі Леськи, до речі, першого пам'ятників на Черкащині.

Заохплюючи для учнів 4 - 6 класів була зустріч з жителькою села Леськи Марією Олексіївною Божко, яка розповіла про те, як у двадцятих роках минулого століття сільські активісти, вчителі, учні старших класів, серед яких була і вона, вирішили організувати драматичний гурток і їздити з виставами по навколишніх селах, щоб за виручені гроші збудувати пам'ятник великому Кобзареві. Гуртківці ставили п'єси "Назар Стодоля", "Кров людська не водиця", "Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Кайдашева сім'я" та інші, а на зароблені гроші замовили пам'ятник Т. Г. Шевченку. Але на пам'ятник грошей не вистачило, тож зробили тільки погруддя, яке у березні 1922 року було встановлено в селі. Під час Другої світової війни погруддя Тараса Григоровича Шевченка було знято активістами села і закопане на городі в одного із жителів, а весною 1944 року відкопано і знову встановлено на попередньому місці.

У захоплюючій подорожі **"Шевченко - великий співець України"** побували учні 1-2

класів. Школярі збагатили свої знання про дитячі роки Тараса Шевченка, порівнюючи його дитинство зі своїм власним. Після подорожі учні зробили висновок, що потрібно цінувати кожну хвилину, проведену поруч з татом і мамою, братиком чи сестричкою, дідусем чи бабусею.

Учням перших класів була організована зустріч з мамою учениці 1 класу Наталією Василівною Рябко, яка розповіла учням про Тарасову вербу на березі Каспійського моря у місті Форт. Саме там Шевченко відбував десятилітнє заслання, коли йому було заборонено писати й малювати. То були найтяжчі роки, вирвані з його життя, бо, повернувшись із заслання, він прожив всього неповних чотири роки. Саме там проросла вербова гілочка, посаджена Тарасом, яка стала для нього і розрадою, і місцем відпочинку. До неї звертався Шевченко як до далекої України, з нею ділився своїм горем, викликаним розлукою із рідним краєм. І діти зрозуміли, що потрібно берегти вербу і калину як символ України, як часточку Шевченкового серця.

Учні 5-11 класів також активно включилися у заходи, присвячені 200 річниці з дня народження Тараса Григоровича Шевченка.

У кабінеті української мови та літератури створено **куточок "З Шевченком у серці"**, в якому розміщені книги про великого письменника, художника, його "Кобзар", фотоматеріали з музеїв Т. Г. Шевченка. Окрасою кабінету є портрет Кобзаря, прикрашений вишитим рушником та славнозвісний "Заповіт", вишитий хрестиком колишньою випускницею Яною Чимбай.

У рамках декади української мови та літератури серед учнів 5-9 класів було проведено конкурс читців - декламаторів поезії Т. Г. Шевченка "І на оновленій землі", який не залишив байдужим жодного з присутніх на конкурсі. Кращими декламаторами були визнані Яна Пахаренко, учениця 8-А класу, Коваль Оксана, учениця 7-А класу, Коломієць Світлана, учениця 7-Б класу, Марія Петух, учениця 5 класу. Свої емоції, невеликий життєвий досвід, своє ставлення до творів великого митця передавали учні голосом, тоном, виразністю, душею.

Конкурс учнівських малюнків до творів великого Кобзаря показав як фарбами, олівцями, різноманітними техніками виконання робіт учні 5-9 класів передають своє бачення поетичної творчості Тараса Григоровича Шевченка. Експозицію найкращих учнівських малюнків до творів Кобзаря розміщено в кабінеті української мови та літератури. Цікавими виявилися роботи багатьох учнів.

На чолі зі шкільним бібліотекарем та за участі вчителів, учнів, батьків та працівників школи була організована виставка - презентація **"Кобзар у моєму домі"**. Учні мали можливість доторкнутися до "Кобзарів" 1949, 1955 та пізніших років видання від найдавніших до сучасних. З трепетом гортали дитячі руки поживклі сторінки, які читали їхні дідусі і бабусі, біля виставки, поки вона тривала, увесь час юрмилися дітлахи.

З метою виховання любові і поваги до рідного слова української словесності разом зі своїми вихованцями уже кілька років поспіль

беруть участь у Всеукраїнській україномовній грі "Соняшник", яка весною 2014 року була присвячена життєвому та творчому шляху Т. Г. Шевченка. У конкурсі взяли участь 92 учні 3-11 класів, переможцями стали Карина Марштупа (3 клас), Марія Петух (5 клас), Марія Гуриненко (6-Б клас), Артем Краснощок (7-А клас).

З метою розвитку творчих здібностей учнів працює у школі гурток "Творча криниця", де під керівництвом досвідченого вчителя А. М. Марштупи учні вдосконалюють навички майстерності поетичного слова, кращі гуртківці є щорічними учасниками районного конкурсу юних авторів "Тарасовими шляхами".

За сприяння Голови Всеукраїнського Благодійного Фонду "Дитячий світ" Валентини Жуковської у обласному фестивалі творчої молоді "Шлях до Тараса" учениця 11 класу Оксана Хабло, декламуючи твори Тараса Григоровича Шевченка, стала переможцем у номінації "Відкриття" і взяла участь у гала - концерті цього фестивалю.

Школа плідно співпрацює з Черкаською обласною юнацькою бібліотекою ім. Василя Симоненка, Черкаською обласною бібліотекою для дітей, Центральною районною дитячою бібліотекою, сільською бібліотекою. У жовтні 2014 року учні 8-9 класів брали участь у конференції "Ми нащадки твої, Тарасе", організованою обласною юнацькою бібліотекою імені Василя Симоненка, а учні 10-11 класів провели читацьку конференцію "Шлях до Тараса", організовану шкільним бібліотекарем та вчительками української мови та літератури.

Шкільним бібліотекарем організовані книжкові виставки "Ми чуємо тебе, Тарасе, крізь

століття", "Шевченко житиме у віках", "Тарас Григорович Шевченко - геній українського народу". Незабутні для учнів школи бібліотечні уроки, вікторини, усні журнали, КВК, диспути, які провів шкільний бібліотекар, присвячені 200-річчю Т. Г. Шевченка. Вони несуть учням і знання, і виховання людських якостей, і любов до своєї Батьківщини, і бажання стати на її захист за мир і незалежність.

Кожний класний керівник з учнями провели виховні години, використовуючи різноманітні форми, а саме: урок Кобзаря "Вірші Т. Г. Шевченка про дітей і для дітей", заочну екскурсію "Шевченківські місця на Черкащині", конкурс літературних газет "Шевченко житиме в віках", інтелектуальну гру 5x5 "Відомий і невідомий Шевченко" та інші.

Величезне задоволення отримали глядачі від виконавської майстерності класних драматичних колективів учнів 5-11 класів з постановками творів Тараса Шевченка.

Гарним підсумком роботи щодо відзначення 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка стала музично-літературна композиція "Шевченкові слова добра й любові, як слово батьківське, в душі ми збережемо", підготовлена силами учнів 3-11 класів.

Відзначення 200-річчя з дня народження великого Кобзаря стало ще одним етапом у формуванні патріотично-свідомого підростаючого покоління. З часом учні з гідністю визнають, що вони були свідками цієї вікопомної дати і розповідатимуть своїм дітям про ці непрості роки, становлення української держави, в яку золотими літерами вписано ім'я Тараса Шевченка.

Л. А. Нерубайська,

голова методоб'єднання учителів української мови і літератури, історії та правознавства Тальнівського НВК "загальноосвітня школа I-III ступенів №1 - гімназія" Тальнівської районної ради, Заслужений учитель України

ШКІЛЬНА ШЕВЧЕНКІАНА

У Тальнівському НВК "загальноосвітня школа I-III ст. №1 - гімназія" впродовж 25 років склалася своя система громадянсько-патріотичного виховання учнів. Благодатним матеріалом для її реалізації стали життя і творчість геніального поета і художника, національного пророка, славного земляка Т. Г. Шевченка. Тоді й виник задум створити в школі Шевченкову світлицю, яка була б центром у вихованні свідомого громадянина рідного краю, своєї Батьківщини. З того часу вшанування Великого Кобзаря стало пріоритетним в усій виховній роботі. Дні пам'яті Тараса Шевченка проводимо двічі на рік: у березні та в травні.

Щорічно Шевченківські дні проходили урочисто і піднесено. Але відзначення ювілею славного сина України, нашого мудрого пророка і вчителя Тараса Шевченка відбувалося з особливим піднесенням. І розпочалося воно ще в грудні 2013 року, коли навчальний заклад спільно з виконкомом міської ради організували

й провели відкриття меморіальної дошки про відвідини Тарасом Шевченком Тального.

А саме святкування 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря вилилося у велелюдне загальношкільне дійство, яке тривало з 24 лютого по 14 березня 2014 року. Розпочалося воно (за рекомендацією МОН України) загальношкільним святом "У майбутнє з нами йде Пророк зорі" за участю представників органів влади. Уже стало традицією у визначні пам'ятні дні збиратися великою шкільною родиною на святковій лінійці. Літературно-музичну композицію представили найстарші гімназисти - учні 11 класу. Нікого не залишив байдужим чарівний голос Ярини Циби, яка виконала пісню на слова Т. Шевченка "По діброві вітер виє", акомпонуючи на бандурі. А поезії Шевченка пристрасно і водночас задушевно декламували багато учнів.

Зворушливим і щирим було Шевченківське свято "Вшануємо Великого Кобзаря" для учнів 2-4 класів, яке підготували учні 4-В і 4-Г класів

(учителі Приліпко Г. В., Бурлака С. І.) У цій святковій композиції вдало переплелися образи України, Т. Шевченка й матері.

Традиційними уже багато років у навчальному закладі є конкурси читців-декламаторів творів Великого Кобзаря та віршів про нього. Тогорічний конкурс серед учнів 5-11 класів носив назву **"Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття"**. Учитель української мови і літератури Т. В. Бакалінська, яка була ведучою, змістовно скомпонувала тематику цього свята. Майстерність виконання й артистизм продемонстрували обдаровані учні.

Досить насиченим був захід для учнів 7-8 класів **"Величне слово Кобзаря"**, підготовлений учителем української мови і літератури Л. І. Постоловською разом із учнями 7 і 8 гімназійних класів. Вони впрямий декламували вірші поета, співали пісні на його слова, інсценізували уривки творів Тараса Шевченка.

Вражаючим та емоційно-ніжним виявилось літературно-музичне свято **"Драма кохання Тараса Шевченка"**. У дійстві взяли участь учні 11 класу гімназії. Майстерне виконання ролей, артистизм вразили всіх присутніх. Перевтілюючись у своїх героїнь, дівчата зуміли донести до глядача і дух тієї епохи, в яку жив Т. Шевченко, і характер та настрої жінок, які відіграли в житті поета неабияку роль. Вдало підібраний музичний супровід створив атмосферу задушевності та ліризму. Пристрасно й хвилююче звучало Шевченкове слово з уст читців-декламаторів. Усе дійство супроводжувалося надзвичайно цікавою медіа презентацією.

Щороку 9-е березня для учнів і вчителів школи №1 є пам'ятним і величним днем. З часу встановлення погруддя Шевченка в центрі міста ми традиційно йдемо до Кобзаря, щоб віддати йому шану і любов, несемо квіти, декламуємо його вірші, звертаємось до нього як до пророка і нашого провідника.

З особливими почуттями ми йшли і в ювілейний рік до нашого вчителя, славного земляка, несучи йому болі, страждання і тривоги за сьогоднішню та майбутню Україну.

Центром шкільної Шевченкіани був зразковий музей **"Шевченкова світлиця"**, який став переможцем обласної історико-краєзнавчої експедиції учнівської молоді **"З Кобзарем у серці"** (завідувач Л. А. Нерубайська), а екскурсіводи музею стали дипломантами цієї ж експедиції у конкурсі літературно-музичних композицій.

Чотири роки поспіль учні НВК брали участь і ставали переможцями в обласному конкурсі читців-декламаторів творів Т. Шевченка на базі меморіального музею у с. Шевченкове. Щорічно вихованці літературної студії **"Над Тікичем"** з керівником В. А. Нерубайським беруть участь і перемагають в районному та обласному етапах конкурсу юних поетів **"Тарасовими шляхами"**. У рамках шкільної Шевченкіани в світлиці було проведено 18 оглядових та тематичних екскурсій для учнів 2-11 класів НВК, педагогів школи, інших навчальних закладів району та жителів міста. Тут же відбулася і районна конференція вчителів української мови і літератури **"Вшанування пам'яті Т. Шевченка на Тальнівщині"**. А керівник методоб'єднання вчителів української мови, літератури, народознавства, історії та правознавства взяла участь у сьомій обласній науково-краєзнавчій конференції **"Черкащина в контексті історії України"**, присвяченій 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка і 60-річчю утворення Черкаської області, і виступила в секції **"Т. Г. Шевченко і Черкащина"** з доповіддю **"Робота шкільного музею "Шевченкова світлиця" як центру вивчення і популяризації творчої спадщини Т. Г. Шевченка"**.

Завершальним акордом у цьому дійстві був **загальношкільний проект "Мій подарунок Т. Г. Шевченку"**, підсумком якого стала виставка робіт, що представили учні 2-11 класів. Більшість із них зробили власноруч учні, вчителі й батьки. Вражала різноманітність, тематика і техніка виконання виробів: образотворче мистецтво, паперопластика, оздоблення стрічками, аплікація, ліплення, випалювання, різьблення, ляльки-мотанки, витинанки, вишивки, бісероплетіння, висипання манкою, оздоблення сухоцвітом, квілінг та ін.. Старшокласники подарували створену ними презентацію про життя і творчість Т. Г. Шевченка.

14 березня на урочистому зібранні вироби були передані до зразкового музею **"Шевченкова світлиця"**. Завідувач музею подякувала усім, хто долучився до цього проекту. Шкільна Шевченкіана поповнилася цікавими, пам'ятними, оригінальними експонатами.

Ювілейними заходами робота з вивчення творчої спадщини та вшанування пам'яті геніального земляка в навчальному закладі не закінчилась. Цілу низку заходів уже проведено до 201-ї річниці, найяскравішим серед яких став конкурс власних учнівських творів (поезія, проза, публіцистика) **"Присвячуємо Великому Кобзареві"**. А у творчих задумах - нові проекти.

Г.П.Сайфудінова,

учитель художньої культури Худяківської ЗОШ I-III ступенів Черкаської районної ради

МИСТЕЦЬКА ШЕВЧЕНКІАНА ЧЕРКАЩИНИ

Серед тих визначних діячів, чії серця, помисли, талант спрямовані на служіння народові, чия душа сповнена високої любові до батьківщини, Шевченко по праву займає почесне місце, бо з таким вогнем у душі захищав свободу і незалежність Вітчизни, честь і гідність народу.

Шевченко для свідомості українця - не просто література. Чи передовсім не література. Він - наш всевіт... Явище Шевченка - виправдання України перед людством. Підтвердження своєї повноцінності. Шевченко - завжди попереду. До нього треба доростати усім життям", - таким бачив значення діянь

Тараса Григоровича Володимир Базилевський, відомий сучасний український письменник.

Історія вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка невіддільна від історії духовного життя України, адже Шевченко ніколи не був тільки художником та поетом. Передусім, він уособлював у собі силу й енергію українського народу, його спроможність до боротьби й утвердження серед інших. І тому традиції вшанування пам'яті Кобзаря започаткувалися відразу після смерті поета [7].

На особливу увагу заслуговують заходи, що стосуються образотворчої шевченкіани Черкащини. Голова обласної Національної спілки краєзнавців України Василь Мельниченко провів глибоке краєзнавче дослідження, суть якого зводиться до тези: "Увічнення пам'яті Т.Г.Шевченка й популяризація його творчої спадщини засобами образотворчого мистецтва посідають особливе місце в черкаській шевченкіані. Образи Т.Г.Шевченка та його літературних героїв знайшли втілення в багатьох живописних, графічних і скульптурних творах черкаських митців та уродженців Черкащини".

Вагомий внесок в живописні полотна про Кобзаря зробив **Іван Сидорович Іжакевич** - живописець, графік, народний художник України. Народився він 6 (18) січня 1864 року в селі Вишнопіль, нині Тальнівського району Черкаської області, у сім'ї бідних селян. Через брак коштів батьки не могли дати своїм дітям навіть початкової освіти. Але Івана, який із дитинства любив малювати, надихав приклад Тараса Шевченка, що вибився з кріпаків у академіки. Самотужки навчився читати і писати, а в десятирічному віці попрямував до Києва - вчитися на художника. Невтомний митець створив близько 2000 творів, з яких майже 200 - шевченкіана. Серед них ілюстрації до творів Т. Шевченка - "Катерина", "Перебендя", "Гайдамаки", "Мені тринадцятий минало", картини - "Хата батьків Шевченка у Кирилівці" (1921), "Тарас Шевченко - пастух" (1928), "Т.Г.Шевченко в майстерні Ширяєва" (1933), "Зустріч Т.Г.Шевченка з сестрою Яриною" (1935).

1939 року за ілюстрації до "Кобзаря" Т. Шевченка художник здобув державну премію СРСР, 1951-го - удостоєний звання народного художника України. Павло Тичина писав про шевченкіану художника: "У Вас є те, чого нема в інших. Так відчуті геніального Шевченка ніхто не може..." [7].

Особливе місце в образотворчій шевченкіані займає постать маловідомого художника і педагога із села Кропивна Золотоніського району **Іллі Максимовича Шульги**, репресованого в 30-ті роки. В Україні майже не збереглося його творів. Згадувати про репресованого митця в пресі довгі роки заборонялося. Після його реабілітації у 1950-ті роки ім'я великого митця, чия творчість залишається незабутньою хвилюючою сторінкою в історії українського малярства, повернули у царину рідної культури.

Зростаючи серед мальовничої природи Черкаського краю, де з вуст у вуста передавалися оповіді про походи запорожців, про Коліївщину; все це надихало талановитого хлопця. Не менше значення в його формуванні відіграло поетичне спілкування з чарівною природою рідного краю. Хлопець змалку приривчався до малювання: спершу копіював ілюстрації з книжок і журналів, згодом малював з натури портрети родичів, знайомих, сільські хати, пейзажі.

Неодноразово звертався він до шевченківської тематики, створивши портрет Кобзаря, полотна "Тарас Шевченко на етюдах", "Могила Тараса Шевченка в Каневі", "Катерина" [8].

Іван Іванович Падалка, уродженець Драбівського району, проявив себе як художник-ілюстратор до творів Тараса Шевченка.

Серед родичів Кобзаря були талановиті художники. Із них виділяється **Фотій Степанович Красицький**, внучатий племінник Т.Г.Шевченка по сестрі Катерині. Йому належить чи не найперша спроба донести портретний образ Кобзаря до простих людей. Для цього він в 1905 році видав кольоровою літографією портрет Шевченка, який коштував всього 20 копійок, і його могли купити всі охочі. Крім того така ціна дозволила книготорговцям з Росії, Америки, Австралії, Канади, Франції завезти ці копії в свої країни. У творчому доробку Красицького - велика кількість й інших живописних та графічних портретів Т.Г.Шевченка [9].

Сучасні художники Черкащини не оминають в своїй творчості шевченківську тематику. Художник **Микола Петрович Лихошва**, житель Звенигородщини, який нині працює в Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва й дизайну імені М.Бойчука, представив Шевченкіану такими доробками: "Земля, яку сходить Тарас малими босими ногами", "Моринці, хата, в якій народився Тарас Григорович Шевченко", "Дворик села Шевченкового" та ін. [3].

Одним із творців Шевченкіани є **Іван Онисимович Кулик**, який також народився у Моринцях. В кінці 1980-х років однією з провідних тем творчості І.Кулика стала Шевченкіана. Художник відтворює природні та рукотворні пам'ятки, що пов'язані з іменем Т. Г. Шевченка - це картини "Шевченко в Корсуні", "Шевченко серед дітей", "Батьківщина Кобзаря - село Миринці" та багато інших. Всього понад 500 творів. З них 256 він подарував людям, 100 картин - рідним Моринцям, а 50 - школі мистецтв, що в Шевченковому.

Шевченківська тематика приваблювала і **Миколу Дойнеку**, що народився в Шевченковому, рідному і знаному селі славного Кобзаря. Змалку цікавили його сільські краєвиди, урочища, левади, Гупалівщина з плесом озера. Рука тяглася до пензля, і навколишня краса з'являлася на аркушах паперу. Малював, але соромився поділитись із кимсь отим потаємним, до чого прагнула дитяча душа. Затим почав пильніше придивлятися до коріння, зрізів різних порід дерев. Позиченими в сусіда різцями на звичайній фанері брався за творчість. Незважаючи на примітивність інструмента, роботи виходили як у кращих мистецьких майстернях України. Мабуть, то така земля керелівська, що надихає творчістю і родить таланти - самобутні, незрівнянні. Не навчаючись у художній школі, не беручи уроків у справжніх майстрів, Микола Дойнеко плекав свій талант сам.

Живучи на такій славетній землі, ступаючи стежками Генія народу, як можна не долучитись до його творчості? Одна за одною почали з'являтися унікальні роботи майстра на Шевченківську тематику, багато з них увійшли до колекції Національного заповідника "Батьківщина Тараса Шевченка".

Багато років працює викладачем образотворчого мистецтва у Шевченківському НВК **Іван Андрійович Кириченко**. У вільний час любить займатися вирізуванням по дереву - творити красу. Улюблена тема - кобзар, що грає на кобзі та оспівує історичну минувшину України. Кобзар як прообраз Тараса Шевченка, співця українського народу. Як прообраз себе самого, адже Іван Андрійович також чудесно виконує народні пісні та думи, акомпануючи собі на бандурі і зворушуючи своїм співом слухачів [8].

20 червня 2013 року в Черкаському обласному художньому музеї в рамках другого фестивалю аматорського мистецтва можна було спостерігати персональну виставку "**Духовна шевченкіана Василя Гелетка**".

Народився Василь Гелетка у м. Огри в Латвії. Згодом родина переїхала в Україну, у село Новоселиця Катеринопільського району Черкаської

області. Зі шкільних років почав здобувати ази творчої майстерності. Першим учителем малювання Василя Гелетко був Федір Галан - професійний художник з великим досвідом і природним даром педагога, який навчив його бачити і передавати в творах прекрасне.

З середини 90-х років майстер звертається до Шевченкіани. В експозиції художник представив більше 40 робіт, присвячених Кобзареві. На картинах - сюжети із Тарасового дитинства, військової служби і навіть останніх років життя. Полотна створенні за допомогою унікальної техніки - Василь Гелетко пише на звичайній мішковині. Сам майстер зізнається: цей матеріал дає картині неперевершену фактуру.

Своїми творами Василь Гелетко ще і ще раз привертає увагу сучасників до видатної постаті нашого земляка, його творчості і художнього спадку. Цікавою є творча інтерпретація автором відомих нам автопортретів Кобзаря у поєднанні з героями його картин, зображення хати батьків поета як духовної субстанції, до якої тяжіє поет впродовж всього життя, роздуми над картинами періоду заслання Шевченка [11].

До списку черкащан, які творили живописний образ Кобзаря слід внести В.Клименка, І Бондаря, І.Фізера, І. Кругляка, В. Сірого, В.Мухова, В.Цимбала, Т.Куліша, Т.Сосуліної, Д.Нарбута та В.Олексенка.

Знаменною подією Черкащини стала презентація в музеї "Кобзаря" факсимільного відтворення першого за хронологією альбома малюнків Тараса Шевченка.

Також в музеї "Кобзаря" відбулася виставка оригінальних робіт з колекції Національного музею Т.Г. Шевченка у Києві "Образ Тараса Шевченка у творчості видатних художників". Вперше у Черкасах виставлялися оригінали творів видатних художників XIX - XXI ст. ст., які знайомі всім зі шкільних підручників: це твори Іллі Рєпіна, Сергія Васильківського, Фотія Красицького, Миколи Азовського, Миколи Глуценка, Михайла Дерєгуса та багатьох інших. " В нас відбувається незвичайна виставка, про яку ми домовлялися з Національним музеєм Тараса Шевченка в Києві понад 20 років, - говорить директор музею "Кобзаря" Ольга Шарапа. - Вперше за всю історію існування музею ми експонуємо такі шевченківські раритети. Це роботи видатних українських художників найвищого рівня. Картини ми експонуємо в порядку обміну: ми дали свої фонди на Київ, адже в нас зібрано вже близько 100 робіт портретної шевченкіани і Київ зголосився показати нашу колекцію в себе, а нам люб'язно дали можливість насолодитися оригінальними творами".

Унікальним явищем в живописі України є робота **Пилипа Шпильового**, що народився в селі Свинарка Уманського району, а нині проживає в Криму. Підполковник, військовий інженер за професією, архітектор за освітою, його графічні замальовки до альбому "Тарасовими шляхами", передають колорит тих місць, де за життя побував Кобзар. "Збірка неповторна та цікава, з огляду на те, що автор зобразив специфічні об'єкти, людей, довкілля, все, що надихало на творчість і самого Тараса", - пише у відгуку кандидат історичних наук В.Піскун, викладач Київського університету ім. Тараса Шевченка. - Але передовсім вона має цінність як цілісний феномен, що засвідчує значимість постаті Кобзаря для кожного громадянина, навіть не художника за професією" [6].

Особливої пошани заслуговує ветеран із Сміли **Федір Гаврилович Кучер**. В свої 90 років художник - аматор намалював 100 портретів Тараса Шевченка, ще планує створити -100. Роботи Федора Гавриловича прикрашають бібліотеки та музеї Городищенського та Смілянського районів [1].

Започаткований у 2009-му році (разом із дирекцією художніх виставок України) фестиваль "Три

крапки" вже став не тільки доброю традицією, а й завжди позначений новизною світосприйняття молодими митцями.

На особливу увагу заслуговує арт-проект "Шевченкіана. Джерело натхнення" Надії Нікіфорової, нашої землячки. Вона член Всеукраїнської творчої Спілки художників "БЖ-АРТ". Заслужений художник, нагороджена Почесною відзнакою "За досягнення в розвитку культури і мистецтва" Міністерством культури і мистецтв України. Народилась 23 липня 1953 року, с. Верхнячка, Христинівського району, Черкаської області.

Арт-проект "Шевченкіана. Джерело натхнення" складається з шести мистецьких творів: "Причинна на рушникові", "Квадриптих "Шлях Тараса", "Триптих "Гренипорочная, благая!", "Пенталогія "Кохайтесь, чорнобриві", "Пенталогія "Гайдамаки", "Триптих "На чистій, на широкій, на вольній землі".

Твори Надії Нікіфорової то роздуми про долю України, про її минуле і сучасне, часом сумні, часом тривожні. Як каже сама художниця: "В часи її дитинства Шевченка більше мали в душі..."

Картини із циклу "Шевченкіана" були задумані авторкою ще навесні 2001 року під час подорожі Шевченківськими місцями. Вони зіткані з деталей, які захоплюють своєю влучністю і несподіваністю, як, наприклад, старовинна вишивка, що раптово вириває, з-під густих мазків фарби. Через авторський стиль, колаж, фактуру, рельєф, влучність деталей, переплетення образів художниці вдалося зрозуміти, відчутти серцем і майстерно втілити власне відчуття Тараса Шевченка у картинах. Кожна з них являє собою завершене мистецьке творіння, сповнене власної символіки і смислу.

Водночас у логічному поєднанні картини утворюють нову діалектичну якість: невпинне прагнення до повноцінного існування у світі й у часі України єдиної, об'єднаної генієм Тараса Шевченка.

Своєю унікальністю і неповторністю художній проект "Шевченкіана. Джерело натхнення" набуває великого суспільного значення. Авторка залучає в роботі значний обсяг матеріалу.

Художній проект "Шевченкіана. Джерело натхнення" стверджує високі гуманістичні ідеали, збагачує історичну пам'ять народу, його національну свідомість та самобутність. Одна з останніх фундаментальних мистецьких робіт Надії Нікіфорової - "Заповіт" 2013 року [9].

Заходи, що проводилися в рамках підготовки до святкування 200-річчя з дня народження Тараса Шевченка, сприяють відкриттю нових талантів, відновленню та представленню широкому загалу глядачів живописні твори про життя та творчість Кобзаря. Ця тема невичерпна і свідченням цього є лише незначна частка представлених робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирей В. Ветеран пише 200 портретів поета / В. Кирей // Урядовий кур'єр. - 2013. - №180. - С.21- 24.
2. Мельниченко В. Образотворча шевченкіана Черкащини / В. Мельниченко// Нова Доба.- 2013. - №10. - С.12
3. Мельниченко В. Образотворча шевченкіана Черкащини / В. Мельниченко// Нова Доба.- 2013. - №14. - С.3
4. Мельниченко В. Образотворча шевченкіана Черкащини / В. Мельниченко// Нова Доба.- 2013. - №18. - С.18
5. Пахаренко В. Шкільне Шевченкознавство: навчальний посібник / В.І. Пахаренко. - Черкаси: Брама - Україна, 2007. - 254с.
6. Щекун Л. Підполковник Шпильовий пройшов шляхами Великого поета / Л. Щекун // Урядовий кур'єр. - 2013.- №45. - С.10

Р.Д. Захарченко,

директор Чигиринського НВК "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів №3" Чигиринської районної ради

ЗІ СЛОВОМ КОБЗАРЯ У СЕРЦІ

Генії належать людству, проте кожен із них, насамперед, син свого народу, своєї землі. Так сином Черкащини, яка його зростила, дала крила для високого польоту, був Тарас Григорович Шевченко. Адже на нашій землі народився і віріс славетний поет. Ім'я його відоме в усьому світі, та саме наш історичний край сформував його як генія.

Його земний шлях вимірюється 47 роками, а по смертний - вже більше як півтора століття. Доля не пошкодувала йому на земному шляху ні радощів і втіх, ні смутку і печалі, ні великих творчих злетів і прижиттєвої слави, ні десятирічного страждання за неї та майбутніх поневірянь. Із 47 років життя Тарас Шевченко жив на Україні не більше як 17, але всі його думки і почуття були пов'язані з нею.

Творчість Т.Г.Шевченка - це невичерпне джерело історії, традицій, націєтворчого духу українців. З неї ми черпаємо істину буття нашого народу.

Саме тому 200 - річчя з дня народження Великого Кобзаря святкували всі українці світу, все прогресивне людство.

Колектив Чигиринського навчально - виховного комплексу I-III ступенів №3 також долучився до цієї благородної справи. Протягом 2013 - 2014 років ним була проведена велика робота по підготовці і відзначенню славетної дати та вшануванню пам'яті Т.Г.Шевченка.

Творчою групою, до складу якої ввійшли адміністрація, педагогічні працівники, учні, члени батьківської громади, були розроблені відповідні заходи. Плануючи їх, творча група визначила виховну та навчально - пізнавальну мету проведення кожного з них, особливу увагу зосередивши на національно - патріотичному вихованні, народознавчих і краєзнавчих аспектах.

Реалізуючи ці заходи, педагогічний та дитячий колективи побували на екскурсії у музеї Тараса Шевченка у місті Черкаси, на батьківщині Кобзаря в селі Шевченкове та у Шевченківському заповіднику у місті Каневи.

Для учнів було проведено усний журнал **"Життєпис долі Кобзаря"** (вчитель української мови та літератури Хижняк Т.І.), читацьку конференцію за книгою С.Васильченка **"Тарасовими шляхами"** (вчитель української мови та літератури Прокопенко Г.П.), вікторину по творчості Т.Шевченка **"Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття"** (бібліотекар Проненко І.А.), конкурс малюнків за творами Т.Шевченка та конкурс плакатів **"Вшануємо пам'ять Шевченка"** (вчитель образотворчого мистецтва Вихрест В.М.).

З ініціативи вчителів української мови та літератури у навчальному закладі було створено **етнографічний музей "Українська світлиця"**. До цієї благородної справи були залучені всі працівники навчального закладу, діти, батьківська громада, які протягом декількох років збирали матеріали для його створення. Відкриття музею відбулося до 199 річниці з дня народження Великого Кобзаря, а у грудні 2013 року було отримано свідоцтво про його реєстрацію. Музей став центром національного виховання. Тут проходить багато виховних заходів, уроків з історії України, української літератури, художньої культури, образотворчого мистецтва, заняття дошкільних груп.

У навчального закладі створено куточок **"Т.Шевченко і Чигиринщина"**, у якому зібрані матеріали, що розкривають внесок Великого Кобзаря в популяризацію історії рідного краю. Поет відвідав наш край тричі. Враження, отримані під час цих подорожей, вилилися у цикл художніх та літературних творів, котрі мають пізнавальну - історичну цінність. Під враженням від перебування на Чигиринщині Шевченко написав **поетичні шедеври** "Чигрине, Чигрине", "Заступила чорна хмара", "Розрита могила", "Княжна", "Великий льох", "Гайдамаки", "Холодний Яр", "Назар Стодоля" та мистецькі твори

*У росяні вінки заплетені суцвіття
До ніг тобі, титане, кладемо.
Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття.
Тебе своїм сучасником звемо.*

В. Симоненко

"Чигиринський жіночий монастир", "Чигирин із Суботівського шляху", "Богданові руїни у Суботові", "Богданова церква у Суботові" та інші.

Протягом двох років педагоги та діти плели віночок пам'яті Кобзареві, квітки в якому символізували проведений захід. Кожен із дитячих колективів, а це 3 дошкільні групи та 11 класів - комплектів, вплів у віночок генія свою квітку. Матеріали проведених заходів зібрано в альбомі "З Шевченком у серці" та створено відеотеку.

На базі школи вже другий десяток років працює літературна студія "Первоцвіт" (керівник Сарабєєва А.В.). Студійці мають багато здобутків. Серед них - участь у районному конкурсі юних поетів "Тарасовими шляхами".

У школі більше 10 років працює студія балетного танцю "Лілея". Танцювальною композицією "Душа поета", поставленою керівником студії Гарах Л.В., розпочиналися всі святкові заходи, присвячені ювілею Кобзаря, на шкільній та районній сценах.

Учнівський парламент виступив організатором **загальношкільної акції "Доля Кобзаря в житті родини"**, під час якої діти дізналися, яку роль відіграв Тарас Шевченко у формуванні світогляду, національної гідності та самосвідомості їх родин, якими творами світло захоплювалися їхні батьки, бабусі та дідусі, чи є книги із творами поета у домашніх бібліотеках.

Кульмінацією святкування знаменної дати стало проведення у навчальному закладі III районної історико - краєзнавчої конференції **"Т.Г.Шевченко і Черкащина"**, ініціаторами організації якої виступили вчителі історії Р.Д. Захарченко та В.В. Мієрська. У роботі конференції взяли участь більше 70 учнів шкіл району та педагогів, наукові співробітники Національного історико - культурного заповідника "Чигирин" та працівники районних бібліотек. Матеріали даного заходу узагальнені у **збірнику "Черкащина - Шевченків край"**, який був представлений на педагогічній виставці "Освіта Черкащини".

У співпраці з музичною школою була поставлена літературно - музична композиція **"Пісненими шляхами Кобзаря"**, де присутні могли помилуватися творами Т.Шевченка, покладеними на музику.

Учні та педагогічні працівники школи брали участь у заходах різного рівня, присвячених 200 - річчю з дня народження Великого Кобзаря. Так, Т.Г. Плахотна, заступник з виховної роботи, та Л.Ф. Кобиляцька, педагог - організатор, брали участь у розробці методичних рекомендацій Черкаського ОІПОПП щодо проведення першого уроку у 2013 - 2014 н.р., присвяченого пам'яті Тараса Шевченка. А учні школи Терещенко Катерина (7 клас) та Небесюк Мар'яна (10 клас) стали переможцями в обласній історико - краєзнавчій експедиції учнівської молоді "З Кобзарем у серці" за напрямком "Конкурс фотоматеріалів та слайд - шоу "Т.Г.Шевченко і Черкащина", за що були нагороджені грамотами Департаменту освіти і науки.

У день 200 - річчя з дня народження Великого Кобзаря у навчальному закладі було проведено святковий захід **"Ми тебе не забули, Тарасе"**.

Ще за життя Шевченко був шанований своїм народом. І, звісно, ми, українці, прагнемо увіковічити його ім'я. Великий Кобзар ніби передбачав, що відбуватиметься на його Батьківщині через півтора століття і вказав шлях, яким необхідно йти. Це шлях злагоди та порозуміння. І сьогодні надзвичайно актуальні є його слова: "Обнімійся ж, брати мої, молю вас, благаю!".

О. Г. Гончар,

учитель початкових класів Ропотуського НВК "Дошкільний навчальний заклад - ЗОШ I-II ступенів" Уманської районної ради

НА ВІЧНІМ ШЛЯХУ ДО ШЕВЧЕНКА

СВЯТО-ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТВОРЧОГО ПРОЕКТУ

Мета: розширювати знання учнів про творчість і життя Шевченка; сприяти національному вихованню учнів, формуванню у дітей уміння працювати в команді; розвивати здатність взаємодії; формувати громадянську і загальнокультурну компетентність, уміння вільно висловлювати свої думки, бажання читати твори Т. Шевченка; формувати в молодших школярів життєві компетентності: уміння працювати з довідковою літературою, вибирати головне, використовувати засоби Інтернету; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати критичне мислення, творчі здібності дітей; прищеплювати любов до національного колориту; розвивати прагнення бути справжніми українцями, прославляти свою країну добрими справами; виховувати почуття гордості за Україну, її національного генія.

Обладнання: малюнки учнів до творів Т. Шевченка; портрет поета; українські рушники; зала оформлена в стилі національної української хати; реквізит для інсценізації; виставка творів Кобзаря та книжок про нього, малюнки дітей до творів поета, аудіозапис пісень на слова поета.

Термін дії проекту: проект "На вічнім шляху до Шевченка" розрахований на 2 місяці напередодні Шевченківських днів і завершується 9 березня.

Тип проекту: груповий, середньотривалий.

Навчальні предмети: читання, "Я і Україна".

Склад учасників проекту: учні, бібліотекар, класний керівник, батьки.

Етапи роботи над проектом

I. Підготовчий етап.

- Визначення та обговорення з учнями теми та завдань проекту.
 - Чому постать Т.Г.Шевченка викликає в людей таке шанобливе ставлення і любов?

Завдання:

- формувати читацьку активність учнів початкової школи;
 - формувати загальнонавчальні компетентності учнів, зокрема вміння самостійно шукати нову інформацію в різних джерелах;
 - розвивати особистість дитини, розкриваючи її індивідуальність;
 - формувати в учнів уміння та навички працювати з книгами.

II. Планування діяльності.

1. Ознайомлення з "Кобзарем" Т.Г.Шевченка.
2. Екскурсії до місцевого музею, пам'ятника Тарасові Шевченку в м.Умань.
3. Обговорення та визначення ключових питань.
4. Визначення складу учасників.
5. Об'єднання учнів у творчі групи. Розподіл обов'язків між учасниками.
6. Визначення джерела потрібної інформації (бібліотека, краєзнавчий музей, Інтернет, консультації з фахівцями).
7. Висловлення пропозицій щодо форми представлення результату (виставка малюнків, усний журнал, урок-презентація).
8. Індивідуальні та групові консультації дітям.
9. Звіт учасників про проведену роботу.

III. Завдання для груп

1. Збір інформації про життя Т.Г.Шевченка.
2. Вірші Т.Шевченка для дітей, пісні на вірші поета.
3. Збір інформації про Шевченка-художника.
4. Шевченко і Черкащина. Збір інформації та фотоматеріалів.
5. Шевченко у засланні. Збір інформації та фотоматеріалів.
6. Твори про славетного земляка.
7. Як шанують Кобзаря в Україні та у світі.

Жінка сідає на лаву, хлопчик - біля неї, кладе голову на коліна матері. Вона співає "Коліскову".

Хлопчик.

- А чому так багато зірок на небі?

Мати.

- Це коли людина на світ приходиться, Бог свічку запалює, і горить та свічка, поки людина не помре. А як помре, свічка гасне. Зірочка падає. Бачив?

Хлопчик.

- Бачив, матусю, бачив... Матусечко, а чому одні зірочки ясні, великі. А інші ледь видно?

Мати.

- Бо коли людина зла, заздрісна, скупа, її свічка ледь-ледь жевріє. А коли добра, любить людей, робить їм добро, тоді її свічка світить ясно, і світло це далеко видно.

Хлопчик.

- Матусю, я буду добрим. Я хочу, щоб моя свічка світила найясніше.

Мати.

- Старайся, мій хлопчику. (Гладить його по голові).

Ведучий. 9 березня 1814 року в селі Моринцях Звенигородського повіту Київської губернії (нині Черкащина) в сім'ї селянина-кріпака (невільної людини) Григорія Шевченка блиснув вогник і народилася нова панові кріпацька душа, а Україні - великий поет і художник - Тарас Григорович Шевченко.

З учень.

*Не на шовкових подушках,
Не у величному палаці,
В хатині бідній він родивсь,
Серед неволі, тьми і праці.*

Ведуча.

Мати Тараса Катря була лагідної вдачі жінка, працююча, дбайлива, знала безліч народних пісень.

Тарас.

*Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину...*

Ведучий. Батько Григорій Іванович умів читати, стельмахував (робив із дерева вози, колеса), а іноді й чумакувати доводилося. (Чумаки - це люди, які торгували сіллям та рибою. А для цього їм доводилось їхати кількома возами в далеку подорож по товар). Батько іноді брав із собою і малого Тараса. Чимало почув і побачив тоді хлопець.

Ведуча. Письменним був і дід по батькові Іван, розповіді якого дуже любив слухати малий онук. І від діда Тарас чув, що там, де сонце лягає спати, небо підпирають стовпи.

Ведучий. У Тараса були брати і сестри: Микита, Катерина, Марія, Ярина, Йосип. До сестер Тарас Шевченко почував особливу любов: вони були єдиними друзями дитинства. Старша Катерина була йому нянькою і як могла заміняла матір.

Ведучий. Коли Тарасові виповнилось 8 років, батько віддав його в "науку" до дяка. П'яниця-дяк за найменшу провину карав своїх учнів різками. Пізніше Тарас згадував ту школу, куди привела його кріпацька доля.

З учень.

*Ти взяла мене маленького за руку
І хлопця в школу відвела
До п'яного дяка в науку.
- Учися, серденько, колись
З нас будуть люди, - ти казала.*

Ведуча. Та не довго тривала Тарасова "наука". Несподіване горе випало на долю маленького хлопчика. Змучена важкою працею, померла мати.

Ведучий. Незабаром після смерті матері раптово, застудившись у дорозі, помер батько. Вмираючи, він казав, що Тарасові маєтку не залишає, бо з нього буде або дуже велика людина, або велике ледащо. Одинадцятирічний хлопчик залишився сиротою, беззахисним і недоглянутим.

Там батько, плачучи з дитьми

(А ми малі були і голі),

Не витерпів лихої долі,

Умер на панщині!.. А ми

Розлізлися межі людьми,

Мов мишенята. Я до школи -

Носити воду школярам...

Ведуча. Тарас наймитує в школі, а потім наймається пасти громадську череду.

Сценка "Тарас - пастух".

Оксана. Чом же плачеш, ти? Ох, дуренький Тарасе.. бач, малий плаче. Давай я сльози тобі витру. (Витирає рукавом). Не сумуй. Тарасику, адже, кажуть, найкраще від усіх ти читаєш, найкраще від усіх ти співаєш, ще й, кажуть, малюєш. От виростеш і будеш малярем.

Тарас.

- Еге ж, малярем.

Оксана.

- А розмалюєш, Тарасе, нашу хату?

Тарас.

- Еге ж... А всі кажуть, що я ледащо і ні на що не здатний... Ні, я не ледащо, я буду-таки малярем!

Оксана.

- Авжеж, будеш! А що ти ледащо, то правда.

Дивись, де твої ягнята! Ой, бідні ягнятка, що чабан у них такий, вони ж питоньки хочуть! (Беруться за руки і вибігають).

Ведучий. Він був і пастухом, і погоничем, і ким він тільки не був, і чого він тільки не робив. Але йому дуже хотілося бути малярем. Все, що бачив, хотів змалювати. Мине 20 років, і він з боєм згадуватиме своє дитинство у вірші "Мені тринадцятий минало".

Ведуча. Незважаючи на те, що народився Тарас в бідній кріпацькій сім'ї і дитинство його було тяжким і безрадісним, ріс допитливим, кмітливим і розумним хлопчиком. Його не полишала думка навчитися малювати. Тарас стає наймитом дяка в школі. Але зустрівся на шляху хлопця сільський маляр, який упізнав талант Тараса і готовий був його вчити, якщо той принесе дозвіл від пана. Не отримав хлопчик дозволу, а натомість став козачком у пана Енгельгардта, який забирає 17-річного Тараса до себе в Петербург.

II сторінка журналу "Тарас Шевченко - художник"

Ведучий. Зустріч у Петербурзі із земляком - художником І.Сошенком, художниками К.Брюлловим, О.Венеціановим змінила долю Тараса Шевченка. Вони побачили здібності молодого художника і вирішили викупити його з неволі. Пан Енгельгардт зажадав 2500 карбованців. Художник К.Брюллов намалював портрет Жуковського, його розіграли у лотерею. І Енгельгардт зробив "відпускну". Сталося це у 1843 році, коли Шевченкові було 24 роки.

Тарас став учнем Карла Брюллова - почав навчатися в Петербурзькій академії мистецтв.

Ведуча.

Тарас Григорович виправдав надії своїх друзів. Він закінчив Петербурзьку художню академію з двома срібними медалями і званням "вільного художника". Тарас малював портрети, картини, ілюстрував свої вірші. Ось погляньте, які чудові картини залишив нам у спадок Тарас Шевченко!

Діти розглядають слайди з репродукціями картин Т.Шевченка на екрані.

- Великі досягнення Т.Шевченка мав у галузі акварельного та графічного портрета.

- Особливе місце в портретній творчості Шевченка посідають автопортрети, в яких він відобразив себе у різний час.

- Створював Тарас також ілюстрації до своїх власних творів: "Катерина".

- Шевченко зображав і побутові сцени.

- Після закінчення Академії мистецтв Шевченко працював художником в Археографічній комісії при університеті.

- Коли Тарасові довелося бути на засланні далеко від України, він з любов'ю малює побут казахів, туркменів, життя бідних казахських дітей.

III сторінка журналу "Форпост пам'яті"

Ведучий. Роки поетової неволі поділяють на два періоди. Перші три роки (1847-1850) він провів в Оренбурзі, Орську, в Аральській експедиції. Другий період (1850-1857) - семирічне заслання на півострів Мангишлак у Новопетровському укріпленні.

Окрім Чернечої гори у Каневі, є ще одне святе місце на Землі, де живе дух нашого Кобзаря, - місто Форт-Шевченка в Казахстані. Тут із 1850-го по 1857 рік за наказом царя він відбував тяжке покарання рекрутчиною за свої волелюбні вірші. На горі Курганташ збереглися залишки Новопетровської фортеці, де служив Тарас, а внизу, в долині, розкинулась єдина оаза Мангишлацької пустелі - парк імені Тараса Шевченка, в центрі якого розташований музей, присвячений його перебуванню у цих краях.

Ведуча. За доносом провокатора, Шевченка було заарештовано. У нього знайшли "бунтівливі" вірші. Дуже жорстоким було покарання: 10 років заслання рядовим солдатом із забороною писати й малювати.

Ведучий. Спершу відбував рекрутчину в Орській фортеці, що в Оренбурзькій губернії. Там у 1848 році він пише:

*Пішов би я в Україну
Пішов би додому,
Там би мене привітали,
Зраділи б старому...*

Шевченко нішком не раз порушував заборону "писати і малювати", про що доніс прапорщик Ісаєв губернатору Обручеву. Останній і розпорядився вислати поета в чи не найбезлюдніше місце тодішньої імперії - Новопетровську фортецю, що на східному узбережжі Каспію. Тут протягом семи років розпинали його душу.

Але... зболена душа не могла мовчати - писав і малював. Поет писав:

*Учень. О думи мої! О славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся,.... але не каюсь.*

Ведучий. ... Скелястий кряж Курганташ, на якому видніються мури Новопетровської фортеці, правіше - низина з двома озерами Булак і Кетик (солоними, як виявилось). На березі - з десяток рибальських хатин станиці Николаєвської, які Шевченко увічнив на одному зі своїх малюнків. А попереду - безмежна сіра рівнина. "...Справжня пустеля! Пісок і камінь. Хоч би травиночка, хоч би деревина нічого нема. Навіть гори пристойної не побачиш - просто чорт знає що! Дивишся, дивишся, та така нудьга візьме - хоч удавись, але й удавитись нічим!" - писав Тарас у листі до Семена Гулака-Артемовського.

Ведуча. Зі скрипом відчиняються двері - для Тараса ворота до пекла або чистилища. Трохи повагавшись, він робить кілька кроків і опиняється

у фортеці - за задумом його катів, місці його духовної страсти.

Ведучий. Сьогодні можна тільки уявити, що довелося пережити Шевченкові у засланні. Наче грім прозвучав вирок: "Заборонити писати і малювати..." Протестом Тараса була "захальна" книжечка. Для такої творчої людини, як Шевченко, ця заборона була найгіршою карою, з якою він ніяк не міг змиритися. І ось, поки ніхто не бачив, він малював, творив, писав вірші на маленьких клаптиках паперу, які зібрав до купи. А щоб ніхто її не знайшов і не побачив, ховав у халяві високих солдатських чобіт. Звідси і назва.

Ведуча. Муштра, фізичні і моральні страждання - то були ще не всі випробування, які випали на долю Тараса. З Новопетровського форту Шевченко пише своїм товаришам: "І скорбота і казармене життя зовсім зруйнували моє здоров'я...". Тараса повільно вбивали. Після Мангишлака він прожив усього чотири роки...

Ведучий. Що ж урятувало його? Мабуть, добре ставлення коменданта фортеці Антона Петровича Маєвського та його наступника Іраклія Олександровича Ускова, які знаходили можливість хоч трохи ослабити фортечні пута на Тарасові та закривали очі на його пристрасть до читання і малювання.

Ведуча. Роки муштри і очікування звістки про свободу. І таки дочекався Тарас вимріяного норд-осту, який прибив до берега поштовий човен із наказом про його звільнення. Другого вересня 1857 року о дев'ятій вечора він відплив із Тюпкараганської затоки до Астрахані.

IV сторінка журналу "Вірші, що стали піснями"

Ведуча. Немало композиторів зверталися до шевченківських творів. Багато віршів Т.Г.Шевченка стали піснями. Композитори різних країн світу написали музику на його вірші. Це: "Дивлюсь, аж світає", "Рева та стогне Дніпр широкий", "Зоре моя вечірняя", "Думи мої, думи", "Тече вода з-під явора", "Садок вишневий коло хати" та багато інших. А український композитор М.Лисенко написав музику більше ніж до 100 творів Кобзаря.

Учні виконують пісню "Зацвіла в долині...".

Вчитель. Покладено на музику і відомий Шевченків "Заповіт", давайте його послухаємо. (Запис "Заповіту")

Вчитель. Ще одна пісня на слова Т.Шевченка відома на весь світ - "Рева та стогне Дніпр широкий". (Запис пісні).

Ведучий. Сам Тарас без пісні не міг жити. Він мав гарний голос, чудову пам'ять, неабиякий музикальний слух, знав безліч гарних народних пісень. За роботою поет завжди тихенько наспівував, зачаровуючи товаришів. Шевченко був не лише поетом, не лише художником, він був Кобзарем!

Туга за рідною природою, рідним краєм звучить у його віршах, що стали піснями.

Учениця декламує вірш Т.Шевченка "Тече вода з-під явора".

Ведуча. Доля України завжди хвилювала Великого Кобзаря. Він лишив нам свої слова-заповіти. Їх називають золотими словами Шевченка.

Учень. *Свою Україну любить,
Любить її во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа молить...*

Учениця. *Не цурайтесь того слова,
Що мати співала,
Як малого словивала,
З малим розмовляла.*

Учень. *Учітєся, брати мої,
Думайте, читайте,
І чужому научайтєсь,
Й свого не цурайтєсь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураютьсє,
В хату не пускають.*

У сторінка журналу "Книга невичерпна, книга на віки"

Ведучий. З-поміж безлічі книг, з якими має справу історія світової літератури, виділяються ті, що ввібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне.

До таких належить "Кобзар". Книга, яку український народ поставив на першому місці серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів.

Слово вічне, слово немируще своєю правдою, невід цвітне художньою красою - це і є "Кобзар".

Ведучий. У першому виданні 1840 року було тільки вісім поезій "Думи мої", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "Думка", ("Нащо мені чорні брови..."), "До Основ'яненка", "Іван Підкова", "Тарасова ніч".

Видання зробило Шевченка відразу ж дуже відомим. Відгуки і рецензії з'явилися майже в усіх петербурзьких журналах та газетах. Такого раніше не було з жодною книгою, написаною українською мовою.

Ведучий. Поет мріяв про нове видання. 8 березня 1847 р. він записав: "Випускаю оце в люди другого "Кобзаря" свого..." Але видання не відбулося.

Розгром Кирило-Мефодіївського товариства, арешт поета перекреслили всі плани.

23 січня 1860 р. квиток на випуск "Кобзаря" було видано. Книга вийшла з портретом роботи М.І. Мікешина тиражем 6050 екземплярів. Це єдине видання, від якого автор отримав порівняно великий гонорар.

Ведучий. Шевченків "Кобзар" - це Біблія народу, це велика книга мудрості, книга любові до України. Народ, який має такого поета, як Шевченко, і таку вічну книгу, як "Кобзар", - безсмертний. Автор зібрав у ній кожен сльозинку, найменший стогін болю кріпака. Духовну велич і красу народу він підніс на найвищу височину, чим і збагатив увесь світ.

VI сторінка журналу "Вінок безсмертя Кобзареві"

Ведучий. 10 років заслання підірвали фізичні сили, здоров'я Шевченка. 9 березня 1861 року Тарасу Григоровичу виповнилось 47 років. Надійшло багато вітальних телеграм. Привітати поета, який лежав тяжко хворий, прийшли друзі.

Ведуча. А 10 березня 1861 року Тарас Григорович помер. Поховали його в Петербурзі на Смоленському кладовищі. Та чи змогли люди забути і не виконати ще один заповіт?

Учень. *Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого
На Вкраїні милій.
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве Ревучий...*

Ведуча. І у травні того ж року перевезли прах Тараса в Україну. Поховали його на Чернечій горі, поблизу Канева.

Ведучий. Минуло 200 років від дня народження і 153 роки від дня смерті славного

сина України, але в багатьох українських родинах ви побачите прикрашений вишитим рушником портрет Кобзаря. Він є членом сім'ї, найдорожчою людиною.

Учень.

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля.*

Учитель. А чи знаєте ви, діти. Як Т.Шевченка шанують у світі? (Відповіді дітей).

Його іменем названі міста і села, вулиці, а пам'ятники побудовані не лише в Україні. А й далеко за її межами: в Росії, Казахстані, Франції, Канаді, Америці та багатьох інших країнах світу.

Учитель. І сьогодні наша шана поетові. До Шевченка треба доростати всім життям. Не тільки його геніальна творчість, але й уся геніальна особа Т.Шевченка стала національним символом України.

Шлях до Тараса

В дні перемог і в дні поразок,

В щасливі дні і в дні сумні,

Іду з дитинства до Тараса,

Несу думки свої сумні.

Іду крізь свята і крізь будні,

Крізь глум юрби і суєту.

Ні, не в минуле, а в майбутнє

До тебе я, Тарасе, йду.

Коли в душі моїй тривога,

Коли в душі пекельний щем,

Іду до нього, до живого,

У Всесвіт віршів і поем.

І в дощ, і в сніг карбую кроки,

І чую, дивлячись в блакить:

Рече та стогне Дніпр широкий,

Щоб розбудити всіх, хто спить.

Я не один іду до нього -

Ідуть до нього тисячі,

Неначе грішники до Бога,

Свої печалі несучи,

І доки в римах Заповіту

Вогонь поезії не згас,

Той рух до сонця не спинити,

Бо зветься сонце те - Т а р а с!

(Ю. Рибчинський)

І не одне покоління буде в думках своїх підніматися до Тараса, щоб проїнятися мудрістю його поезій, величчю його думок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабишкін О. Шевченкова слава / О.Бабишкін. - К.:Знання, 1989. - 32 с.
2. Вогненне слово Кобзаря[упорядник Кислий Ф.С.]. - К.: Радянська школа, 1984. - 247 с.
3. Дорошенко К. Слово про Великого Кобзаря / К.Дорошенко.- К.:Молодь, 1995. - 158 с.
4. Карпенко О. Дорога до Тараса / О.Карпенко / Сільські вісті. - № 7,13. - 2014. - С.14-18.
5. Лепкий Б. Про життя і твори Т. Шевченка / Б.Лепкий. - К., 1994. - 78с.
6. Лисенко В. Легенди про Тараса / В.Лисенко. - К., 1967. - 89с.
7. Малий Кобзар. - Д.:Промінь, 1990.- 380 с.
8. Савченко О. Я. Читанка : підручник для 4 кл. (у 2-х частинах) / О.Я. Савченко.- К : Освіта, 2003.
9. Смілянська В.Л. Святим огненним словом / В.Л.Смілянська. - К.:Дніпро, 1990. - 290 с.
10. Телячук В. П., Лесіна О. В. Інноваційні технології навчання в початковій школі / В. П. Телячук, О. В. Лесіна. -Х. : Вид. група "Основа", 2006 - 78с.
11. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. - К.: видавництво художньої літератури "Дніпро", 1964.- 620 с.

А. М. Горбань,
педагог-організатор;

О.Д. Єременко,
заступник директора із виховної роботи;

Л.М. Юр'єва,
завідувач бібліотеки Валявської загальноосвітньої школи I-III ступенів
Городищенської районної ради

ШЕВЧЕНКО У ЖИТТІ МОЄЇ РОДИНИ

ТВОРЧИЙ ПРОЕКТ

Анотація проекту:

Хай живуть слова
Шевченка у кожній родині,
Бо тривожать серце, душу його рядки й нині.

Мета проекту:

- поглибити знання учнів про життєвий і творчий шлях Т.Г. Шевченка, вивчити історію появи "Кобзарів" у своїх родинах;
- розвивати пізнавальні інтереси школярів;
- задіяти учнів та їх батьків до творчої роботи в реалізації проекту;
- посилити вплив виховної роботи в навчальному закладі засобами спільної роботи батьків і дітей, а саме проектною діяльністю з теми - "Шевченко у житті моєї родини";
- створити умови для самовираження кожної особистості;
- виховувати любов і повагу до спадщини, яку залишив поет.

Тип проекту: індивідуально - груповий, творчо-інформаційний.

Об'єкт проекту: спадщина Т.Г.Шевченка.

Центральна проблема: "Я хочу, щоб слава Кобзаря передавалася в моїй родині з покоління в покоління".

Спосіб реалізації проблеми: пошук інформації, вивчення творів поета, виготовлення

виробу своїми руками на шевченківську тематику, створення буклету з творами та віршами про сина українського народу, свято-презентація.

Термін проекту: середньої тривалості.

Учасники проекту: учні школи та їхні родини.

Методи проекту :

- організація шкільного свята - презентації;
- проведення анкетування "Шевченко в моїй родині";
- написання газетної статті;
- створення буклету з власними творами та віршами про сина українського народу;
- організація виставки виробів на шевченківську тематику;
- організація виставки "Настільна книга моєї родини" - "Кобзарів" різних років видання, які зберігаються в родинах учнів;
- створення фотоколажу "Мандруємо шевченківськими місцями";
- прес-конференція за результатами проекту.

Очікуваний результат: стимулювання інтересу школярів до постаті Т.Г. Шевченка та популяризація життя і творчого доробку українського поета в родинах школярів.

План виконання проекту

Етап проекту	Зміст роботи	Термін виконання
Підготовчий етап	Організація проекту. Визначення теми й завдань.	
	Анкетування «Шевченко в моїй родині».	
	Створення груп (учень, його родина) для подальшої роботи в проекті.	
1 етап Вибір дослідження проблеми	Обґрунтування актуальності проблеми, вибір форм і методів її розв'язання.	
2 етап Збір інформації	Визначення джерел інформації. Розподіл обов'язків по збору та опрацюванню інформації.	
3 етап Шляхи розв'язання проблеми	Систематизація та аналіз отриманого матеріалу. Планування діяльності по розв'язанню проблеми.	
4 етап Практична реалізація	Повна чи часткова реалізація свого варіанту розв'язання проблеми. Визначити форми представлення результату – підготовка виступів, виготовлення буклету, створення фотоколажу, проведення свята-презентації	

5 етап Підготовка до представлення проекту	Надати допомогу групам в організації проведенні заходу щодо представлення результатів роботи над проблемою . Скласти план дій: кожна група - готує інформацію і створює свою сторінку для буклету; - пише власний твір, вірш про сина українського народу; - презентує свою роботу (вивчає вірші, уривки, готує інсценізації творів); - збирає «Кобзарі» різних років видання, які зберігаються в сім'ях учнів; Усі учасники проекту: - оформляють фотоколаж «Мандруємо шевченківськими місцями»; - створюють буклет з творами та віршами про сина українського народу; - організують виставку виробів на шевченківську тематику; - організують виставку «Настільна книга моєї родини» .	
6 етап Презентація проекту	Запросити гостей та презентувати проект перед широкою аудиторією (загальношкільне свято – презентація).	
7 етап Підсумок	Прес-конференція за результатами проекту . Оцінити роботу учасників проекту в цілому та особистого внеску кожного в загальну справу. Написання газетної статті.	

Вид діяльності	Час проведення
1. Домовитися про зустріч з батьками учнів, які будуть учасниками проекту.	
2. Провести індивідуальні зустрічі з групами.	
3. Систематизувати й узагальнити отриману інформацію.	
4. Скласти сценарій захисту проекту.	
5. Визначити дату й місце презентації.	
6. Організувати виставку творчих робіт учнів та їх родин.	
7. Організувати виставку «Кобзарів».	
8. Оформити фотоколаж «Мандруємо шевченківськими місцями».	
9. Провести репетиції інсценізації творів, читання віршів.	
10. Підготувати актову залу до свята –презентації.	
11. Виготовити запрошення.	
12. Запросити гостей.	
13. Провести свято – презентацію проекту.	
14. Виготовити буклет з авторськими творами та віршами.	
12. Провести прес-конференцію за результатами проекту.	
13. Написати статтю в районну газету про результати захисту проекту.	

Хід презентації проекту:

Зал святково прибраний. У центрі на журнальному столику вишитий рушник, портрет Шевченка, калина. У залі оформлені виставки: "Настільна книга моєї родини", творчі роботи; на стенді - фото колаж "Мандруємо шевченківськими місцями". За окремими столиками сидять учні зі своїми родинами(учасники проекту). Звучить ніжна мелодія, на фоні музики слова:

Ведучий 1. Весна-весняночка... Це вона, привітна й щедра, подарувала Україні Пророка. Тарас Шевченко... Геній, мислитель, людина незвичайної долі й незвичайного таланту, що здобула світову славу. В історії завжди залишаються імена, які з гордістю вимовляє, пам'ятає й шанує людство. До них належить і ім'я великого українського поета Тараса Григоровича Шевченка.

Ведучий 2. Увібравши в себе душу народу, він підніс його духовну велич і красу на найвищу височину, чим збагатив увесь світ. Тарас Шевченко звеличив Україну, увесь український народ. Увесь свій могутній талант він присвятив служінню народу. Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті - невмирущу славу й радість, яку в мільйонах людських сердець усе наново збуджуватимуть його твори.

Ведучий 1.

У своєму "Заповіті" він так казав:

*І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.*

Ведуча 2.

*Провіснику волі,
Великий титане!
Справдились думи твої!
Приймай же данину
Любові і шани
Од вольних народів
Нової сім'ї.
Покоління поколінню
Про тебе розкаже.
І твоя, Кобзарю, слава
Не вмере, не поляже.*

Керівник проекту.

Доброго дня, любі друзі! Радо вітаємо вас у цьому залі. Сьогодні тут зібралися учасники проекту "Шевченко в житті моєї родини", учні нашої школи, учителі. Наш сьогоднішній виховний захід - це історія, праця, творчість окремої родини. Прийшов час познайомитися з групами, учасниками проекту.

*Тарасе, наш Кобзарю, всюди
 Приходиш нині ти, як свій,
 Тебе вітають щиро люди
 На всій Україні моїй.*

З минулого віку і до наших часу, і далі - в майбутнє, у нові віки. Давайте сьогодні торкнемося серцем Шевченківських творів, пройдемося їхнім духом.

Ведучий 1.

*Всі його ми батьком зємо,
 Так від роду і до роду.
 Кожний вірш свій і поему
 Він присвячував народу.
 Він любив усе прекрасне
 І ненавидів потворне,
 І його ім'я незгасне -
 Світлий образ - неповторний.
 Чисту матір і дитину
 Він прославив серцем чистим,
 Всю осяяв Україну*

Ведуча 2.

*Поглядом він променистим.
 Ось чому в сім'ї великій,
 У цвіту садів прекрасних
 Буде жити він вовіки,
 Як безсмертний наш сучасник.
 Ти залишив нам славні
 Безсмертні заповіді,
 Їх будемо сповняти
 Ми - українські діти.*

Ведучий 1.

*Найкращому поету сьогодні
 Ми поклін віддаймо.*

Ведуча 2.

*І ніколи-ніколи
 Його не забуваймо!*

Керівник проекту. Шануймо геніального українського поета, художника, борця за волю народу і завжди пам'ятаймо його заповіді.

*Єднаймося, братаймося,
 Вкраїну любимо,
 Свого не цураймося,
 Шевченкові діти.
 Ми вдячно всі шануймо
 Славного Тараса.*

*В сім'ї вольній пам'ятаймо,
 Бо він - гордість наша!*

Учасники проекту (представник чи представники з групи) зачитують вірш або уривок з твору Тараса Шевченка

Ведучий 1.

*До мене сьогодні всміхнувся Шевченко
 З картини, що там на стіні.
 Читає пісні його залюбки ненька,
 Розказував батько мені:
 Як вівці він пас - ще малий був хлопчина,
 А виріс - великий дав дар:
 Для всіх поколінь, для всієї України,
 Цю книгу, що зветься "Кобзар".*

Ведуча 2.

*Як книгу святу берегли ми завзято,
 З собою забрали у світ,
 Як слово Тараса завжди зберігати,
 Великий усім заповіт.
 Буду й я любити Вкраїну рідненьку,
 То може й мені ще не раз
 З картини ласкаво всміхнеться Шевченко,
 Наш Батько, великий Тарас.*

Керівник проекту. У лютому 1840 року побачив світ святий волелюбний "Кобзар" Тараса Шевченка. Ця маленька книга відразу відкрила новий чистий світ поезії, вибухнула, мов джерело чистої холодної води, з'яснила невідому досі в українськiм письменствi яснiстю і простотою.

Прошу звернути вашу увагу на виставку "Кобзарів". Придивіться, які вони різні.

А зараз ми дізнаємося, як з'явилися ці книги на книжкових полицях наших учнів.

Учні розповідають про історію появи книги у своїй сім'ї.

Керівник проекту. Ми вже звикли до думки, що Тарас Шевченко - геніальний поет і художник, великий просвітителі і мислитель, пророк землі української. Та, аналізуючи життєвий і творчий шлях, ми все більше переконуємося в тому, що Т. Шевченко багато подорожував. Адже поетичні твори і малюнки Кобзаря склалися на тернистих дорогах поетового життя, писалися то в мандрах, то в казематах, мережилися при світлі білих ночей Півночі і в пісках закаспійських пустель під самотнім сонцем вигнання. І хоча більшість поезій і картин написані поза межами рідного краю, наскрізно струменить і мріє в них світлий образ Дніпра, синя далеч українських степів і віра в щасливе майбутнє свого народу.

Хоча на Україні теж є чимало місць, пов'язаних з іменем Тараса Шевченка. Розглянувши фотоколлаж "Мандруємо шевченківськими шляхами", розуміємо, що учасники проекту неодноразово пройшли Тарасовими шляхами. Тож просимо поділитися з нами про місця (пов'язані з життям чи творчістю Тараса Шевченка), які відвідали родини, розповісти, що цікавого дізналися про Кобзаря.

Віртуальна подорож шевченківськими шляхами.

Керівник проекту. У багатьох українських родинах ви можете побачити на стіні портрет Кобзаря, прикрашений вишитим рушником. Він - як член сім'ї, як найдорожча людина.

Ведучий 1.

*У нашій хаті на стіні
 Висить портрет у рамі,
 Він дуже рідний і мені,
 І татові, і мамі.
 Він стереже і хату, й нас,
 Він знає наші болі.
 Я добре знаю - це Тарас,
 Що мучився в неволі.
 Такий рідненький - подивись:
 Він мов говорить з нами,
 Він на портреті мов живий,
 Ось - ось - і вийде з рами.*

Керівник проекту. Український народ свято шанує пам'ять свого безсмертного пророка, поета. Кожного року ми відзначаємо Шевченківські дні. Линуть над світом вірші та пісні, написані Шевченком. А його величний образ постає в нових ліричних творах поетів. Звисока споглядає Тарас на свою Україну. Бо безсмертна слава народного поета - патріота.

Ведучий 1.

*В дні перемог і в дні поразок,
 В щасливі дні, і в дні сумні
 Іду з дитинства до Тараса,
 Крізь глум юрби і суєту,
 Ні, не в минуле, а в майбутнє,
 До тебе я, Тарасе, йду.
 Коли в душі моїй тривога,
 Коли в душі пекельний щем,
 Іду до нього до живого,
 У Всесвітї віршів і поем.
 І в дощ, і в сніг карбую кроки
 І чую, дивлячись в блакить:
 Рече та стогне Дніпр широкий,
 Щоб розбудити всіх, хто спить.*

Ведуча 2.

Я не один іду до нього -

*Ідуть до нього тисячі.
Неначе грішники до Бога
Свої печалі несучи.
І доки в римах Заповіту
Вогонь поезії не згас,
Той рух до сонця не спинити,
Бо зветься сонце те - Тарас.*

Керівник проекту. Минуло багато років з дня народження Т.Г.Шевченка - славного сина українського народу, але й сьогодні як живий говорить він зі своїми наступниками. Великий Кобзар залишив нам прекрасні твори. А що ж залишимо своїм нащадкам ми? Сьогодні серед нас присутні сучасні творці слова, які творчо й натхненно бережуть і лепіють мову. Вони залишають у спадок новим поколінням животворне слово.

Учасники проекту презентують власні вірші на шевченківську тематику.

Керівник проекту. Сьогоднішньою презентацією ми вплели і наше скромне суцвіття у вінок всенародної шани Кобзареві. Нехай ця проектна діяльність, це свято стане доброю традицією -

частіше збиратися ось так разом, усією шкільною родиною.

Саме вам, діти, слід шанувати, берегти спадщину Тараса Шевченка. Продовжуйте і далі вивчати життєвий і творчий шлях сина українського народу, щоб коли ви вирости, було що розповісти своїм дітям, внукам.

Щиро дякуємо родинам, які взяли участь у проекті. Ви дуже добре попрацювали. Зичимо вам здоров'я, щастя, добра, любові і нових творчих досягнень, щиро любити свій народ, свою Україну. Отож, продовжуйте писати історії свого роду, щоб передати їх нащадкам.

Дякую за увагу!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тиждень української мови та літератури в школі. Випуск 2 / [Упоряд. Н.Д.Павлова]. - Х.: Вид. Група "Основа", 2011. - 395 с.
2. Шевченко Т. Кобзар / Т.Кобзар. - К.: Дніпро, 1982. - 608 с.

Н.І.Кузьменко,

учитель української мови та літератури Нехайківського НВК "Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Драбівської районної ради

"МИ ЧУЄМО ТЕБЕ, КОБЗАРЮ, КРІЗЬ СТОЛІТТЯ..."

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Мета: поглибити знання учнів про життєвий шлях великого сина українського народу Т.Г.Шевченка, показати його оптимізм і нескореність, любов до рідної землі; розвивати навички виразного читання; виховувати патріотичні почуття, повагу до спадщини Кобзаря.

Обладнання: портрет Тараса Шевченка у вишитому рушнику, виставка його творів, ілюстрації. Біля портрета розміщені слова, що є епіграфом заходу:

*У росяні вінки заплетені суцвіття
До ніг тобі, титане, кладемо.
Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
Тебе своїм сучасником зємо.*

В.Симоненко

Хід заходу

Вступне слово вчителя. Кожна нація має свого генія. Ми, українці, також його маємо, це - Т.Г.Шевченко, бо в ньому наша історія, буття, наші болі і мрії. Весь свій могутній талант він присвятив служінню народові. "Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини," - писав поет. Сьогодні ми пропонуємо пройти життєвими шляхами Тараса, щоб відчути його невмируще слово серцем, переконатися в тому, що він - наш сучасник, який живить почуття, плає добре і світле, пробуджує жаду бути свідомими, сильними, справжніми патріотами.

(Звучить пісня на слова Т.Шевченка "Рече та стогне Дніпр широкий")

Ведуча.

*Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходить Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку скропив Тарас
Дрібними росами-сльозами.*

Ведучий. Рідна, мила серцю Черкащина! Тут, на Черкащині, він народився, звідси пролягли у великий світ Тарасові життєві шляхи-дороги, що зробили його безсмертними...

Ведуча. 9 березня 1814 року, темної ночі, перед світом, у селі Моринці на Звенигородщині, в хаті Григорія Шевченка, кріпака пана Енгельгардта, народилася нова панові кріпацька душа, а Україні - її великий співець - Т.Г.Шевченко.

Ведучий. Коли малому Тарасові виповнилося два роки, родина Шевченків переїхала до сусіднього села Кирилівка, звідки був родом батько Тараса. Тут, у Кирилівці, в убогій хатині минуло безрадівне дитинство поета.

Ведуча. Хлопчик ріс мовчазний, завжди чомусь замислений. Ніколи не тримався хати, а все тинявся десь по бур'янах, за що його прозвали в сім'ї "малим прибудуою". Проте був дуже допитливим. Його весь час переслідувала одна

думка: що там далі за селом, чи справді небо на величезних стовпах держиться. (Заходять мати і Тарасик)

Тарасик. Матусю, а правда, що небо на залізних стовпах держиться?

Мати. Так, мій синочку, правда.

Тарасик. Мамо, а чому так багато зірок на небі?

Мати. Коли людина на світ приходить, Бог свічку запалює, і горить та свічка, поки людина не помре. А як помре, свічка гасне, зірочка падає. Бачив?

Тарасик. Бачив, матусю, бачив... Матусенько, а чому одні зірочки ясні, великі, а другі ледь видно?

Мати. Коли людина зла, заздрісна, скупа, її свічка ледь-ледь тліє. А коли добра, любить людей, робить їм добро, тоді свічка такої людини світить ясно і світло це далеко видно.

Тарасик. Матусю, я буду добрий. Я хочу, щоб моя свічка світила найясніше.

Мати. Старайся, мій хлопчику, старайся.

Ведучий. Найбільше любив слухати Тарас розповіді діда Івана про козаків. Одного разу, ідучи на прощу до Мотронинського монастиря, дід розповів онукові про гайдамаків.

Тарасик. Діду, що ви там шепочете все? Ви розкажіть краще мені.

Дід. Як іду я цими шляхами, так і згадую батька нашого славного, Максима Залізняка, згадую гайдамаків. В цих лісах вони збиралися, отут панів проклятих били. Давно те було, я ще молодий був. Прокляті пани лясські задумали нашу землю всю загарбати, всіх людей на свою віру перевернути, всіх нас окатоличити. Знущалися - і сказати не можна як! Не стерпів народ, пішов у гайдамаки - боронити бідний свій край.

Тарасик. Ну, кажіть, кажіть, діду?

Дід. У тому Мотронинському монастирі збралися до Максима запорожці, посвятили ножі свої та й пішли Чорним шляхом панів бити. Отаке було! Хто тільки вмів сокиру підняти, всі до Залізняка - навіть жінки з рогачами в лісі до гайдамаків подалися.

Тарасик. А Гонту ви бачили?

Дід. Ні, Гонти не бачив, та, кажуть, вірним побратимом був Максимові, за Україну життя віддав. Ох, і було на Умані, дісталось ляхам...

Тарасик. А потім?

Дід. Що ж потім - зрадили гайдамаків. Цариця Катерина і її військо зі шляхтою разом задушили гайдамаків. Гонту скатували, язика йому відрізали, четвертували, Максима в Сибір заслали та й пішли ловити гайдамаків по ярах та лісах, вішати, палити.

Тарасик. Діду, а що, якби знову гайдамаки, та на панів, та за волю!..

Дід. Не кажи такого, бо ще хто почує... А он уже й монастир.

Ведуча. Восьмилітнього Тараса батьки віддали до дяка в "науку". Дивна це була наука. П'яниця-дяк навчав дітей по церковних книгах. За найменшу провину карав своїх учнів різками. Будучи уже відомим поетом, Т.Шевченко згадував ту школу.

Тарас (дорослий).

*Ти взяла мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
"Учися, серденько, колись
З нас будуть люде", - ти сказала.*

Ведучий. Та недовго тривала Тарасова "наука". Несподіване горе випало на долю маленького хлопчика. Померла мати, замучена тяжкою працею.

Тарас.

*Там матір добрую мою
Ще молодую - у могилу
Нужда та праця положила.*

Ведуча. Щоб якось упоратися із сім'єю, батько Тараса одружився знову - взяв удову з трьома дітьми. Мачуха виявилася жінкою недоброю. Вона зненавиділа "чужих" дітей, особливо Тараса. Щоб хлопець менше був на очах у мачухи, батько брав сина із собою чумакувати. Та незабаром помер і батько. Смерть приголомшила малого Тараса, і він, осиротівши, пішов у найми.

Тарас.

*Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята...*

Ведучий. Тарас наймається пасти громадську череду. Мине двадцять років, і він з боєм буде згадувати своє дитинство.

Тарас. (Читає вірш "Мені тринадцятий минало" до слів "І хлинули сльози...". Відходить углиб сцени).
(З'являються Оксанка і Тарасик)

Оксанка. Чом же плачеш ти? Ох, дурненький Тарас, бач, як малий, плаче. Давай я сльози тобі витру.

(Витирає сльози)

Оксанка. Не сумуй, Тарасику, адже, кажуть, найкраще від усіх ти співаєш, найкраще від усіх ти читаєш, ще й, кажуть, малюєш ти. От виростеш і будеш малярем, еге ж?

Тарасик. Еге ж, малярем.

Оксанка. І ти розмалюєш, Тарасе, нашу хату, еге ж?

Тарасик. Еге ж... А всі кажуть, що я ледащо і ні на що не здібний. Ні, я не ледащо, я буду-таки малярем!

Оксанка. Авжеж, будеш! А що ти ледащо, то правда. Дивись, де твої ягнята! Ой, бідні ягняточка, що чабан у них такий, - вони ж питоньки хочуть. Біжімо їх напоїмо!

(Узявшись за руки, побігли)

Тарас (дорослий).

*Ми вкупочці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
Та говорили, що колись
Одружимо їх. Не вгадали.
Старі зарані повмирили,
А ми малими розійшлись
Та вже й не сходились ніколи.*

Ведуча. Думка знайти людину, яка б навчила малювати, не покидала хлопчика. Так він потрапляє до хлипнівського маляра, але пан

СИСТЕМА РОБОТИ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО 200-РІЧЧЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

На сторінках журналу представлені фотоматеріали Новожиттєвського навчально - виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I-II ступенів» Чорнобаївської районної ради, Черкаської спеціалізованої школи I-III ступенів №20 Черкаської міської ради, Уманської ЗОШ I-III ступенів №11 ім. М.П.Бажана Уманської міської ради, Тальнівського НВК «загальноосвітня школа I-III ст. №1 – гімназія» Тальнівської районної ради, Валявської загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради, Золотоніської гімназії ім. С.Д. Скляренка Золотоніської міської ради, Городищенської загальноосвітньої школи I-III ступенів Городищенської районної ради.

Енгельгардт забирає Тараса до себе в Петербург, де той стає козачком.

Ведучий. Були в житті Шевченка і Кирилівка, і Хлипнівка, і Вільно, і Петербург. Петербург... Він зустрів Тараса білими ночами. Тут нишком малює Шевченко статуї в саду, а вночі пише вірші про людську біду. Проте чудові ескізи і малюнки талановитого художника не стали перепусткою до Академії мистецтв. Кам'яною стіною на тому шляху стояло прокляте тавро - кріпак.

Ведуча. І тоді на поміч прийшла українська інтелігенція в російській еміграції: Гребінка, Пантелеймон Куліш, Сошенко, Максимович при сприянні та участі Жуковського та Брюллова. Вони побачили великі здібності молодого художника і викупили його з неволі. Це був 1838 рік. "Воля! Воля!.." - ледве вимовив Тарас, побожно цілюючи папір, і заплакав.

Ведучий. Тарас Григорович виправдав їхні надії. У 1845 році він закінчив Петербурзьку художню академію з трьома срібними медалями. Тарас малює портрети, картини, робить ілюстрації до своїх віршів.

(Звертає увагу на них)

Ведуча. Тарас став вільним. Але чому серце в тузі? Чому не згасає біль у душі? Тому, що гострить слово-сокиру і кличе на панів.

(Вірш "Холодний Яр")

Ведучий. Чи могли такі вірші сподобатися панам, царю, жандармам? Ні! І ось вона, важка розплата: 10 років солдатчини із забороною писати і малювати. 10 років!

Ведуча. Незважаючи на заборону, Тарас Григорович писав вірші і ховав їх за халявою чобота.

Тарас.

О думи мої! О славо злая!

За тебе марно я в чужому краю

Караюсь, мучуся... але не каюсь!..

Ведучий. Коли Т.Г.Шевченко був на засланні в далеких степах Казахстану, він дуже тужив за Україною. Ось послухайте, як ніжно і тужливо звучить пісня на слова поета.

(Пісня "Зоре моя вечірняя")

Ведуча. Туга за рідною природою, рідним краєм звучить у його віршах. Він закликає український народ до боротьби за волю, за кращу долю. Він вірить у щасливе майбутнє свого краю.

І на оновленій землі

Врага не буде, супостата,

А буде син, і буде мати,

І будуть люде на землі.

(Діти читають вірші Т.Шевченка)

Ведучий. Тарас Шевченко сльозами виспівав долю української жінки. Його героїні - Катерина, Оксана, Сова, Марина, Наймичка, Лілея - символізують саму Україну, з'валтовану, пограбовану, принижену.

(На сцену по черзі виходять дівчата - героїні Шевченкових творів - і читають уривки)

Ведуча. У 1859 році Т. Шевченко востаннє приїхав в Україну. Ходив кручами Канева, мріяв оселитися біля свого улюбленого Дніпра.

(Тарас і Варфоломій)

Тарас. Упізнавай, абощо.

Варфоломій. Мій брате! Де це ти узявсь?

(Кидаються один до одного, обіймаються, витирають сльози)

Мені й не в голову, що можеш бути ти.

Почув, що ти на волі, й не повірив.

Тарас.

На волі, кажеш, братику, на волі...

Мовчи та диш, та Господа хвали! -

Така ця воля.

Варфоломій. *Ти, Тарасе, тихше,*

Бо тут, сам знаєш... все служиві люди.

Тарас. *Не бійся, мене вже навчено... Мовчу...*

Розкажуй, брате, як живеш?

Варфоломій. *Хвалити Бога...*

Живу по-людському. Сім'я, господа є.

Свою скотину на хазяйстві маю.

Тарас.

А чи мене Господь коли сподобить

Хатину мати, жіночку й діток?

Прошу тебе: знайди шматок землі,

Щоб можна було хату збудувати,

Садочок посадить... і виглядат

Братів у гості. Щоб жила Ярина

Зо мною вкупі з дітками її.

Щоб дихалося вільно. Щоб Дніпро

При самому порозі... Дві тополі...

І щоб лани виднілися...

Тоді,

Тоді я, брате, тільки одпочину,

Тоді я наче сили наберусь!

Ох, важко... як же важко на чужині!

За цим я, власне, й завітав сюди.

Ведучий. Та не судилося Тарасу оселитися на омріяній землі... Не судилося...

9 березня 1861 року йому виповнилося 47 років. Надійшло багато вітальних телеграм.

А 10 березня перестало битися серце великого українського Кобзаря. Спочатку його поховали на Смоленському кладовищі у Петербурзі. Та 7 травня того ж таки року труну вийняли з могили і повезли в Україну, де перепоховали, за заповітом Шевченка, на Чернечій горі в Каневі. Тут, тільки тут, на цій горі, повинен лежати Кобзар. Наче вся Україна перед ним: і Дніпро, і кручі, і далекі шляхи, що ведуть по всіх світах.

Заключне слово вчителя. Коли характеризують народ, то передовсім називають найталановитіших, найкращих його представників. Україна - це Шевченко. У ньому наша історія, наша сила. Українці завжди стоятимуть перед Шевченком, як перед своєю совістю. І через століття в душах наших житиме його слово, сповнене любові і самопожертви.

Шевченко. Я так її, я так люблю

Мою Україну убогу,

Що проклену святого Бога,

За неї душу погублю.

(Пісня на слова Т.Г.Шевченка "Думи мої...")

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іваненко Оксана. Тарасові шляхи / О.Іваненко. У 5т.- Т.4.- К.: Веселка, 1968. - 508 с.
2. Негода М.Т. Степом, степом / М.Т. Негода. - К.: Дніпро, 1988. - 218 с.
3. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г.Кобзар. - К.: Дніпро, 1984.- 606 с.
4. Ярошак Г.О. Літературно-музична композиція, присвячена творчості Т.Г.Шевченка / Г.О.Ярошак // Все для вчителя. - 2003.- №3.- С. 42-43.

Н.М. Буц,

учитель української літератури Новожиттівського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІ ступенів" Чорнобаївської районної ради

СУЧАСНІСТЬ І ПРОРОЧІ СЛОВА ШЕВЧЕНКА

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Мета: виховувати повагу до українського поета, зацікавити творчістю Т.Шевченка, розвивати виразність читання, виховувати патріотизм, громадянську свідомість та активну життєву позицію сучасного покоління.

Хід заходу

Слово вчителя. Є якась символічність, у тому, що Шевченківські дні - це час початку весни, коли матінка - природа пробуджується до життя. День його народження, і день смерті, стоячи поряд, замикаються в одне коло, творять один цикл - символ вічності.

Біографія Шевченка відома всім, та не перестає вражати нас. 24 роки - кріпацької неволі, 10-заслання, 13 - волі. Але як несправедливо мало відміряла йому доля - всього 47 років.

Учень. *Не на шовкових пелюшках
І не у пишному палаці,
В хатині бідній він родивсь
Серед неволі, тьми і праці.
Нещасна мати сповила
Його малого й зажурилась ...
І цілу ніченьку вона
За сина - кріпака молилась.
І Бог почув молитву ту,
І дав душі убогій силу,
І в руки хлопцеві вложив
Співацьку надзвичайну ліру.
І виріс він, і кобзу взяв,
І струн її торкнувсь рукою -
І пісня дивна полилась,
Повита вічною журбою.
В тій пісні людям він співає
Про щастя, про добро, про волю,
Будив від сну, пророкував
Ім вищу і найкращу долю ...*

Слово вчителя. Ми всі добре знаємо біографію Т. Шевченка, перечитуємо його твори, він є нашим генієм, він є символом нації, а чи коли - небудь усвідомлювали, що він є нашим пророком.

Всі ми є свідками тих страшних подій, що сталися в Україні починаючи з листопада і до сьогоднішнього дня, і, коли вчитатися у вірші Шевченка, то переконаємось, що його поезії написані 170 років тому є пророчими і перекликаються із сучасними подіями в Україні.

Шевченкове слово звучить для сучасників, щоб вселити у свідомість народу віру в кращий день, запалити енергією творення нової долі.

Слово вчителя. Тарас Шевченко часто звертався до Біблії як джерела творчого натхнення. У своїх творах він говорить з Богом, то прохаючи кращої долі Україні, то вимагаючи відповіді. У вірші "Молитва" він просить:

Учень. *Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!
.....
А всім нам вкупі на землі
Єдиносліє подай
І братолубіє пошли.*

Слово вчителя. Тарас Шевченко бачив свою долю як національного пророка. Його слова пророчі і в сьогоднішні дні:

*Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
А у поемі "Кавказ" він закликає:
Борітеся - поборите,
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!*

Слово вчителя. Шевченко застерігає у своїх віршах від братовбивчої ворожнечі, від засліплення сумнівною славою, здобутою на полі кривавої помсти, адже кров породжує кров, заздрість викликає насильство, історична непам'ять зумовлює повторення гірких зрад і національних поразок:

Учень. *Погибнеш, згинеш, Україно,
Не стане знаку на землі.
А ти пишалася колісь
В добрі і розкоші! Вкраїно!
За що тебе Господь кара,
Карає тяжко?*

"Осія . Глава 14"

Слово вчителя. Шевченко болісно реагував на трагічні історичні події. Він вважав, що вину за невільництво й руїну слід бачити, насамперед, у власних політичних помилках, у переродженні української душі, у чварах, в зраді рідного народу.

Учень. *Схаменіться! Будьте люди,
Бо лихо вам буде.
Розкуються незабаром
Заковані люде,
Настане суд, заговорять
І Дніпро, і гори!
І потече сторіками
Кров у синє море
Дітей ваших...і не буде
Кому помагати.
Одцурається брат брата
І дитини мати.
І дим хмарою заступить
Сонце перед вами,
І навіки прокленеться
Своїми синами!*

Слово вчителя. У своїх поетичних рядках Тарас Шевченко благає український народ:

Учень. *Обніміте ж, брати мої,
Найменшого брата,-
Нехай мати усміхнеться,
Залпакана мати.
Благословить дітей своїх
Твердими руками
І діточок поцілує
Вольними устами
І забудеться срамотня
Давня година,
І оживе добра слава,*

*Слава України,
І світ ясний, невечірній
Тихо засіяє...
Обнімється ж, брати мої,
Молю вас, благаю!*

Слово вчителя. Але він вірив:
Учень. *Тойді, як, Господи, святая
На землю правда прилетить
Хоч на годиночку спочить,
Незрячі прозрять, а кривие,
Мов сарна з гаю, помайнують .
Німим отверзуться уста;
Прорветься слово, як вода
І дебрь - пустиня неполита,
Зцілющою водою вмита,
Прокинеться; і потечуть
Веселі ріки, а озера
Кругом гаями поростуть,
Веселим птаством оживуть...
"Ісаія. Глава 35"*

Слово вчителя. Пророчі слова Шевченка актуальні і в сьогоdnішній день, і нам, його потомкам, слід до них прислухатись .

Сербський драматург Броніслав Нушіч про нашого генія сказав : "Шевченко не поет, а голос душі українського народу, його сльози і глибоке зітхання, стогін і поклик гніву того народу" .

Будьмо ж гідними спадкоємцями і берімо в серце його напучування :

*Свою Україну любіть .
Любіть її ...во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть !*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т.Г.Шевченко. - К.: Радянська школа, 1987. - 606с.
2. Шевченко Т. Усі твори в одному томі / Тарас Шевченко. - К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2006. - 824 с.

І.А.Жила,

заступник директора з навчально-виховної роботи,
учитель української мови та літератури;

Н.В.Сидоренко,

заступник директора з виховної роботи, учитель музичного мистецтва
Черкаської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №32 Черкаської
міської ради

БЕЗСМЕРТНА СЛАВА КОБЗАРЯ

РОЗРОБКА ЛІТЕРАТУРНО-МУЗИЧНОГО СВЯТА

Мета: розширити світогляд учнів про талант Тараса Шевченка як поета, художника, гідного борця за долю українського народу; розвивати творчі здібності, зв'язне мовлення, навички виразного читання, увагу, логічне мислення, пам'ять; виховувати у школярів на прикладі життя й діяльності Кобзаря любов до рідної землі, свого народу, його мови й культури, усвідомлення власної ролі й відповідальності в майбутньому за долю нашої держави; утверджувати високі норми моралі, національну свідомість учнів.

Міжпредметні зв'язки: музичне мистецтво, образотворче мистецтво, історія України.

Кобзарю!

*Знов до тебе я приходжу,
бо ти для мене совість і закон.*

Л. Костенко

Хід заходу

Звучать фанфари

Учитель. Тарас Шевченко, ушавлений поколіннями українців, означає так багато, що виникає думка, ніби усе про нього нам уже давно відомо і він завжди живе з нами у наших серцях. Насправді ж Тарас Шевченко завжди буде невичерпним джерелом для українців. Павло Мовчан говорив: "Шевченко для України - все. Україна - його Голгофа, воля ж - його хрест. Він розіп'ятий був за свою Вітчизну і воскрес через неї...Його передбачення - пророчі, його творчість - витвір генія...Його власний біль був продовженням народного болю".

Виходять ведучі

Ведучий.

Він був як полум'я!

*Його рядки - дзвінки і небезпечні, наче криця,
Переживуть і жито, і пшеницю,*

І хліб, і сіль, і війни, і віки!

Ведуча. Він був як полум'я!

Свої слова - легкі, як небо,

Сині, наче квіти,

Що ними тільки правду говорити -

Він в нашій душі спрагли наливав.

Він був як полум'я!

Ведучий. Він був сином мужика і став володарем в царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві і людської культури...Доля переслідувала його все життя, та вона не зуміла перетворити золото його душі на іржу...

Ведуча. Найкращий і найцінніший дар доля дала йому аж по смерті - "невмирушу славу і вічно нову насолоду, які приносять його твори мільйонам людських сердець", - так писав І.Я.Франко у "Посвяті".

Ведучий. Тарасові Григоровичу Шевченкові. Генію-земляку. Великому Кобзарю і присвячуємо ми це загальношкільне свято!

Ведуча. Тож літературно-музичне свято, присвячене ювілейній даті - 200-річчю з дня народження видатного поета, славетного сина українського народу Т.Г.Шевченка, оголошується відкритим!

Гімн України (виконує весь зал)

Вітальне слово директора школи.

Фільм "Обличчя історії" - 5 хв

Пісня "Україна"

Ведучий.

Благословен той день і час,
Коли прослалась килимами
Земля, яку сходить Тарас
Малими босими ногами,
Земля, яку кропив Тарас
Своїми росами-сльозами.

Ведуча.

Спасибі, земле, що ти родиш хліб,
 Спасибі, земле, що на Україні
 Колись давно з убогої хатини
 Тарас великий вирушив у світ.

Ведучий.

І в слово ніжне й гнівне перелив.
 Снагу свою, і віру, і надію,
 Пройшов крізь пекло нелюдів-катів,
 Та не зломився і не відступив,
 А став борцем своєї України.

Ведуча.

Хай важко - легко не бува,
 Але ніколи нам не будь рабами.
 Тарасе, Україна сильна дочками й синами.
 І не померти вічним твоїм думам,
 Вони міцнітимуть з роками!

Пісня "Тарасова земля"

*Нас народила Україна, свята Тарасова земля.
 Сповила, як малу дитину, добром і ласкою Дніпра.
 І показала нам стежину, щоб мрії всі здійснили її,
 І щоб любили Україну великі діти і малі./2
 Нас народила Україна, свята Тарасова земля.
 Блазословила нас любов'ю, як мати рідна,
 дорога.*

*І повела у світ широкий, нову славу здобувати,
 Поля засіяти хлібами, садами душу уквітчати./2.
 Нас народила Україна, свята Тарасова земля.
 Дала нам силу незбориму, любові щедрої дала.
 І показала всьому світу козацьку волю молоду,
 І з Кобзаревим заповітом плекає доленьку нову!/2*

Ведучий. Сьогодні ми зібрались в цій святковій залі, щоби вшанувати всією шкільною родиною ювілейну річницю з дня народження Тараса Шевченка.

Ведуча. Наша школа разом з усією країною довго готувалась до відзначення цієї дати. Було проведено багато різноманітних свят, конкурсів, літературно-музичних композицій.

Ведучий. Дозвольте запросити на сцену заступника директора школи з навчально-виховної роботи І.А.Жилу для ознайомлення з результатами цієї роботи.

Презентація-звіт

Ведучий. Час не владний над поезією Великого Кобзаря. Вона ніколи не старіє: людський розум завжди знаходитиме у ній те, що є сучасним, адже адресована вона "ї мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні живущим".

(Виходять читці - початкова школа, 4-А)

Пісня "Зацвіла в долині" (слова Т.Шевченка, муз. Б.Фільца)

1 читець. *Свою Україну любить,
 Любить її... Во время люте,
 В останню тяжкую минуту
 За неї господа молить.*

2 читець. *Я так люблю...
 Я так люблю
 Мою Україну убогу,
 Що прокляну святого Бога,
 За неї душу погублю.*

3 читець. *Нема на світі України,
 Немає другого Дніпра,
 А випреться на чужину
 Шукати доброго добра.*

4 читець. *Доборолася Україна
 До самого краю.
 Гірше ляха свої діти
 Її розтинають.*

5 читець. *Учітєся, читайте,
 І чужому научайтєся,
 Бо хто матір забуває,
 Того бог карає,
 Того діти цураються,
 В хату не пускають.*

6 читець. *Оживе добра слава,*

*Слава України
 І світ ясний, неувечірній
 Тихо засяє...
 Обніміться ж, брати мої,
 Молю вас, благаю!*

(Звучить пісня на слова Т.Шевченка "Бандуристе, орле сизий" (з репертуару І.Білик) Бандуристе, орле сизий!

*Добре тобі, брате:
 Маєш крила, маєш силу,
 Є коли літати.
 Тепер леши в Україну -
 Тебе виглядають.
 Полетів би за тобою,
 Та хто привітає.*

*Пр. Я й тут чужий, одинокий,
 І на Україні
 Я сирота, мій голубе,
 Як і на чужині.
 Чого ж серце б'ється, рветься?
 Я там одинокий.
 Одинокий... а Україна!
 А степи широкі!*

*Там повіє буйнесенький,
 Як брат, заговорить;
 Там в широких полі воля;
 Там синєє море
 Виграває, хвалить Бога,
 Тугу розганяє;
 Там могили з буйним вітром
 В степу розмовляють.*

*Розмовляють сумуючи,
 Отака їх мова:
 "Було колись - та минулося,
 Не вернеться знову".
 Полетів би, та й послушав,
 Заплакав би з ними...
 Та ба, доля приборкала
 Меж людьми чужими.*

Пр. 1 к.

(Виходять читці - старша школа, фон "Сонце заходить")

1 читець. *В дні перемог і в дні поразок,
 В щасливі дні і в дні сумні
 Іду з дитинства до Тараса,
 Несу думки свої сумні,
 Іду крізь свята і крізь будні,
 Крізь глум юрби і суєту,
 Ні, не в минуле, а в майбутнє
 До тебе я, Тарасе, йду.*

2 читець. *Коли в душі моїй тривога,
 Коли в душі пекельний щем,
 Іду до нього, до живого,
 У Всесвіт віршив і поем,
 І в дощ, і в сніг карбую кроки,
 І чую, дивлячись в блакить:
 Рече та стогне Дніпр широкий,
 Щоб розбудити всіх, хто спить.*

3 читець. *Я не один іду до нього -
 Ідуть до нього тисячі,
 Неначе грішники до Бога
 Свої печалі несучи.
 І доки в римах заповіту
 Вогонь поезії не згас,
 То рух до сонця не спинити,
 Бо зветься сонце те - Тарас!*

Даніл Зінченко - авторська пісня на сл. Шевченка

Сценка - герої творів Шевченка. Фон - музика "Дума" І.Карабиця -

На середину виходить Перебендя з хлопчиком-поводирем. Вони мовчки ідуть до портрета Шевченка.

Учень. *Перебендя старий, сліпий
 Хто його не знає?*

Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люди.
Він їм тугу розганяє,
Хоч сам світом нудить...
Перебендя сідає на ослінчик.
Гра на бандурі

Лілея (виходить у довгій білій сорочці з розпущеними косами):

За що мене, як росла я,
Люде не любили?
За що мене, як вироста,
Молодую вбили?

Катерина (проходить з дитиною на руках і тихо говорить сама до себе):

Утік!.. Нема!..

Сина, сина
Батько отцурався!
Боже ти мій!.. Дитя моє!
Де дінусь з тобою?

Москалики!голубчики!

Візьміть за собою...

Візьміть його... бо покину,

Як батько покинув...(теж стає біля портрета).

Наймичка (входить):

...А я ледве додиграла

До вашої хати,

Не хотілося б на чужині

Одній умирати!

Коли б Марка діждатися...

Так щось тяжко стало!

Заходить Марко.

...Марку!

Прости мене!

Я каралась

Весь вік в чужій хаті...

Прости мене, мій синочку! Я ...я твоя мати...

(Стає біля портрета).

Козак (виходить).

Україно! Україно!

Серце моє, ненько!

Як згадаю твою долю -

Заплаче серденько.(Іде до гурту).

З'являється група невідьників.

Невідьник.

О милий Боже України!

Не дай пропасти на чужині,

В неволі вольним козакам!

І сором тут, і сором там -

Вставать з чужої домовини,

На суд твій праведний прийти,

В залізах руки принести

І перед всіма у кайданах

Стать козакові...

"Думи мої, думи мої" - фон,біля портрета стоять герої творів Шевченка.

Пісня звучить, герої ідуть зі сцени.

Пісня "По діброві вітер виє", герої ідуть зі сцени.

Фон - "Прелюд пам'яті Шевченка" Я.Степового

Ведучий. Шевченко - наш. Він для усіх століть,

Він - як Ісус Христос для України .

Візьміть його воюю, хоч крихітку візьміть,

І з цим воєм виходьте із руїни.

Ведуча. І стане вам певніше на душі,

Засвітитесь вона душею в храмі.

Його слова - освячені ножі,

Вони болять народові, як рани.

Ведучий. Шевченків біль. Він протинає нас.

І гнівом вибухає в кожнім слові.

І крізь віки іде сумний Тарас

Предтечею в терновому вінкові.

Ведуча. Життя його - пекельник не

позаздрить -

Таїть в собі для світу таємницю.

Як з березня у березень дорога,
З весни у весну незворотний шлях.

Ведучий Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття

І голос твій нам душі окриля,

Встає в новій красі, забувши

лихоліття,

Твоя, Тарасе, звільнена земля...

Слайд-шоу "Заповіт"

Виходять дівчата - ансамбль "Гармонія"

1. Далекий час, дзвінка пора

і ми - всього лиш дівчата.

2. Знайомий клас, урок літератури.

В руках у всіх у нас книжки.

3. Вчимо шевченкові рядки,

а на вустах - поетова зажура.

4. Слова п'янки, як рута-мята

нікуди з пам'яті не йдуть:

5. "Садок вишневий коло хати,

хрущі над вишнями гудуть"...

6. Усі, дорослі і малі,

Ми - діти рідної землі.

Разом Твої ми діти, мудрий наш Тарасе!

Пісня "А я живу на рідній Україні"

Хтось говорить - за морями сонце світить

Там життя, неначе у раю

тільки знаю я від мами, що любити

Треба землю рідную свою

Пр.: А я живу на рідній Україні

Де волошковий цвіт мигуче зір

Де на квітучій диво-полонині

Нам соловейко свій дарує спів.

А я живу на рідній Україні,

Де знають всі Шевченкове ім'я,

Де є "Кобзар" у будь-якій хатині,

Ми - українці, всі одна сім'я!

Хтось говорить - за морями небо синє

Там пророчать гори золоті

Тільки знаю я від мами, в Україні

Можна своє щасття віднайти

Приспів, програв, приспів(3)

Ведучий. Твоя слава, великий Тарасе,

Та й по світу усьому гримить.

Вірив ти, що година настане -

Буде ненька щасливою життя!

Ведуча. Хай гримить, не вщухає ніколи

Дух козацький, гартує серця...

Він проклав нам дорогу до волі,

Його славі не буде кінця!

Ведучий. Ми є нащадки славного Тараса.

Його терни торкнулись й наших тіл.

Народ возвести в націю - не в расу

Огненним словом велетень хотів.

Ведуча. Встеляймо кручу пам'яті щоденно

Освяченими вітами верби.

Держава наша буде суверенна,

Коли з колін піднімуться раби.

Ведучий. Його надії нашими хай стануть

Його поезії ввіллються в нашу кров.

І злоба й ненависть, неначе лід,

розтануть,

І ручаями задзвонить любов!

Ведучий. І став для нас Шевченко заповітом,

Безсмертним, як саме людське життя.

Ведуча. Ми будем славить перед цілим світом

Разом. Живе й святе Шевченківське ім'я!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мандрика М. Шевченко і народна педагогіка / М.Мандрика //Початкова школа. - 1991. - №3. - С.45-48.

2. Неділько Г. Тарас Шевченко: життя і творчість: книга для вчителя / Г.Неділько. - К.:Рад. шк., 1988. - 96с.

3. Пахаренко В. Шкільне шевченкознавство. / В.

Пахаренко. - Черкаси: Брама-Україна, 2007. - 56с.

О.П. Оскирко,

учитель української мови і літератури, заступник директора з навчально-виховної роботи;

Н.В. Бабенко,

учитель української мови і літератури Ліщинівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Христинівської районної ради

БІОМЕМОРІЯ ВЕЛИКОГО КОБЗАРЯ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Мета: розкрити велич і безсмертя українського поета, світового генія, художника, неперевершеного майстра слова Т.Г. Шевченка; виховувати любов і повагу до спадщини, яку залишив поет.

Наочне оформлення: портрет Т.Г. Шевченка, виставка книжок, репродукції художніх творів, збірки творів.

Музичне оформлення: Гімн України, записи пісень " Рече та стогне Дніпр широкий ".

Обладнання: музичний цент, свічки, книжковий стелаж, ПК.

ХІД ЗАХОДУ

Дійові особи: ведучі, учитель, учні, сусід, мати, батько, сестричка, Тарас, літературознавець, Оксана, діти.

Посередині сцени портрет Т. Г. Шевченка, український рушник. Надпис на плакаті:

*...І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом....
Тарас Шевченко " Заповіт "*

Звучить мелодія Гімну України. На сцену виходять двоє ведучих.

Ведучий 1.

*Черкашино, краю мій,
Тебе усі знають.
Як матусю нашу рідну,
В віках прославляють.
Бо земля твоя священна
Шевченка родила,
В галях темних, в садах рясних
Бунтаря ростила.
Щастя їй долі не вділила
Генію людському.
Муштри - кари і кріпацтва,
Неволі страшної,
Журби також уділили
Тяжкої, тяжкої...*

Учень 1.

*Якщо не знаєш, як всміхається зоря,
Якщо не бачиш, як цвіте калина,
Як у ставку купається верба -
Не жив ти, друже, в Україні.
Якщо не чув ти пісні солов'я,
Як з м'яти падає роси краплина,
Як у саду гудить джмелів сім'я-
Не жив ти, друже в Україні.
Як не стрічав у небі журавля,
І ластівки під стріхою хатини,
Води не пив з дзвінкого джерела -
Не жив ти, друже в Україні.
Як мимо серця лине коляда
І в Божий храм ти оминав стежину,
Як не читав ні разу "Кобзаря" -
Немає в тебе, друже, Батьківщини!*

Ведучий 2. Кожна нація, якій пощастило відкрити і висловити свою творчу ідентичність, своє глибинне

самопізнання, досягнула це могутнім словом свого національного пророка. Поляки мають Міцкевича, німці - Гете, англійці - Шекспіра, італійці - Данте. Росія гордиться своїм Пушкіним, а ми, українці, пишаємося Тарасом Шевченком.

Учень 1. Читає поезію " Пам'яті Кобзарю ".

2 століття тому. Українське село.

В березневу погожую днину,

У сім'ю кріпаків, у Шевченковий рід,

Бог приніс уже третю дитину.

Раді брат і сестра, і щасливі батьки,

Хлопчик має в любові зростати.

Синьооке дитя, кучеряве маля

Стали рідні Тарасиком звати.

Підросло хлопця, набиралося сил.

Його горе і біди спіткали:

Злидні, голод, робота важка,

Біль і смуток його не здолали.

По-народному мислив, для народу творив,

Хоч мотиви у творчості їй різні,

Та близький для поета український фольклор-

Виріс він із народної пісні.

Звучить пісня на слова Т.Г. Шевченка "Рече та стогне Дніпр широкий ".

Ведучий 1. Шевченко прожив коротке і вкрай важке життя. Із своїх 47-и років він 24 роки був кріпаком, 17 років - невольником у засланнях, під наглядом жандармів і тільки 10 років - вільною людиною.

Ведучий 2. І в цих несприятливих умовах Тарас створив свій безсмертний "Кобзар", написав декілька томів прозових і драматичних творів, став Академіком Академії мистецтв.

Ведучий 1. Колись кобзарями називали мудрих дідусів, що ходили від села до села і, граючи на кобзі, розповідали людям про долю України. "Кобзар" - так Шевченко назвав свою першу книжечку віршів. Писав Тарас Григорович про бідних людей, над якими були владні жорстокі пани. Люди, хоч і знедолені, були працюючі, хороші, справедливі і могли б жити щасливо, в достатку. Тож поет і закликав їх на боротьбу за волю. Великим Кобзарем прозвали Тараса Григоровича в народі.

Ведучий 2. Великим Кобзарем прозвали Тараса Григоровича в народі. Хлопчик ріс мовчазний, замислений. Не тримався хати, а все блукав десь за вигоном.

Інценівка оповідання С. Васильченка "Залізні стовпи".

(Стоїть маленький стіл, стільці, на столі мичка, дерев'яна ложка, хліб. Одяг Тараса, батька, брата-білий, полотняний, матері - вишита сорочка, слідниця, фартух, сестрички-вишита блузка, слідничка, стрічкою перев'язані коси ; Тарас у солом'яному капелюсі)

Ведуча. Невесела вечеря - зморений батько, зажурена мати, сестричка Катеринка, брат.

Сусід. Слава Ісусу Христу!

Всі. Слава на віки!

Сусід. Це тільки вечеряєте? Що так пізно?

Мати. Та у нас клопіт, що й вечеря, не в вечерю: хлопець десь дався, - зранку як пішов, то й досі немає. Бігали і до ставка, і до греблі, всі бур'яни обшукали, - як уводу вправ!

Батько (сердито). Догляділи!

Сусід. Нічого, знайдеться. Може заснув десь у буряні. Проспитесь - прийде.

Мати. Ну й де б їй дітись, вражій дитині?

Ведуча. Раптом чути: "Чумаки! Чумаки!"

Сестричка. А ось і наш волоцюга з'явився!

Брат. Нарешті прийшов!

Мати. Де це ти був?

Батько. Де тебе носило досі?

Мати. Де ти волочився?

Батько. Де ж ти був оце - питаю? Чому не кажеш?

Тарас. Був у полі, та й заблудив.

Батько. Бачили таке? Хто ж тебе привіз додому?

Тарас. Чумаки.

Всі. Хто?

Тарас. Стринувся з чумаками, питають: "Куди ідеш - мандруєш". А я кажу: "В Кирилівку, треба назад іти. Сідай, кажуть, з нами, ми доведемо". Та й посадили мене на віз. І дали мені батіг волів поганяти.

Батько. Бачили такого? Чумакувати надумав уже! І як воно згадало, що з Кирилівки?

Сусід. Я ж казав, що знайдеться. Такий лобатий, не пропаде.

Батько. Ну, почумакував, тепер бери ложку та й сідай вечеряти.

Мати. Ну, чого тебе понесло в поле? Чого? Як мотає! Наче три дні нічого не їв.

(Тарас швидко їсть і пошепки розповідає братові і сестричці, а вони уважно слухають. Мати підслуховують).

Мати. Ви послушайте, що цей волоцюга вигадує, старий того не придумає збрехати, як воно. Каже, що ходив він туди, де сонце заходить, бачив залізні стовпи, що підпирають небо, і ті ворота, куди сонце заходить на ніч. Розповідає, ніби справді сам те є бачив. Ой, Тарасе, що з тебе буде?

Сусід. Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряче вийде!

Батько. Що вийде? Розбишака великий вийде - ось що! Ото чули про Кармелюка, а це другий буде такий.

Сусід. Це той, що в панів однімає та наділяє бідних?

Батько. Так!

Ведучий 1. Восьмилітнього Тараса батьки віддали до дяка в "науку". За найменшу провину карав він своїх учнів різками.

Учень 2. Читання напам'ять поезії "Доля".

*Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
"Учися, серденько, колись
З нас будуть люде", - ти сказала.
А я послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люди? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше, дальше слави,
А слава - заповідь моя.*

Ведучий 2. Та недовго тривала Тарасова "наука". Несподіване горе випало на долю маленького хлопчика.

Учень 3. Читання напам'ять поезії "Якби ви знали панічі".

Ведучий 1. 20 серпня 1823 року неня його... ще молодію, померла на 32-му році свого віку. На руках удівця Григорія Шевченка залишилось п'ятеро сиріт: Микита - на 12-му, Тарас - 10-му, Ярина - на 8-му, Марія - на 4-му, Йосип - на 2-му році. Батько одружується вдруге. Взяв з Моринець вдову Оксану Терещенчиху з трьома дітьми. В родину свого другого чоловіка не принесла вона кохання тихого, життя спокійного. Не заступила вона сиротам Шевченка рідної матері. Років через 20 після цього Тарас напише: "Хто хоч здалеку бачив мачуху і зведенят, той звичайно бачив пекло... Не було години, щоб меж зведенятами не було сварки, бійки, сліз!"

Учень 4 (Тарас). "І золотої й дорогої..."

Розмова між літературознавцями (сидять за столом)

1-й літературознавець. Мене дуже вразив такий випадок. Мачуха мучила Таласа по-всякому. А тут іще один випадок стався. На постій у хату до Григорія Шевченка поставили солдата. В один із днів він закривав, що зникли його гроші.

"Украв Тарас" - гучно оголосила недобра Терещенчиха. Тарас божився і клявся - не винний! Але жодні запевнення не допомагали. Втік. Заховався, знайшли... Ярина розповідала, що Тарасу зв'язали руки й ноги - катували різками. Дізнання тривало три дні, доки знесилений хлопчина не "зізнався". Зажадали, щоб гроші повернув, А де йому їх узяти? Знову били, потім кинули в темну комору. Свої монети солдат одержав: заради цього продали святкову материну спідницю, яку вона заповідала Катерині. А справжній злодій виявився пізніше. Це був син мачухи Степанко, який украв гроші й заховався у дуплі старої верби. Отакий був "гостинець" сироті Тарасу.

2-й літературознавець. А мені запам'яталося таке: в 11-ий рік свого народження Тарас почув від мачухи: "Не жилець твій батько на цьому світі - помре скоро". Заплакав хлопець і вибіг з хати. Як жити сироті? А батько, відчуваючи наближення кінця, давав розпорядження щодо майбутнього свого нехитрого скарбу. Тоді й почули люди від нього: "Синові Тарасові з мого хазяйства нічого не треба - він буде незвичайною людиною: з нього вийде або щось дуже гарне, або великий ледар, для нього моя спадщина або нічого не буде варта, або нічим йому не допоможе..."

Ведучий 2. Незадовго після смерті матері в 1825 р. помер і батько. Смерть батька приголомшила малого Тараса.

Учень 5.

*Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розпізлися межі людьми,
Мов мишенята. Я до школи -
Носити воду школярам.*

Ведуча. Тарас наймитує в школі, а потім пасе громадську череду. Мине 20 років, і він з болем згадуватиме своє дитинство у вірші "Мені тринадцятий минало". (Інсценізація вірша "Мені тринадцятий минало").

Інсценізація вірша "Мені тринадцятий минало".

Оксана. Чом же плачеш ти! Ох, дурненький Тарасе. Давай, я сльози витру. Не сумуй, Тарасику, адже кажуть, найкраще від усіх ти читаєш, найкраще за всіх співаєш, ще й, кажуть, малюєш. От виростеш і будеш малярем.

Тарас. Еге ж, малярем.

Оксана. Розмалюєш нашу хату.

Тарас. Атож. А всі кажуть, що я ледащо і ні на що не здатний. Ні, я не ледащо. Я буду таки малярем.

Оксана. Авжеж, будеш!

Ведуча. Незважаючи на те, що народився поет у бідній кріпацькій сім'ї і дитинство його було тяжким та безрадісним, малий Тарас ріс допитливим та розумним хлопчиком. Але золотим сонячним промінчиком в безпросвітній темряві була вірна, щира дружба Тарасика і його сусідки Оксани Коваленко.

(Тарас сидить за столом, щось малює. Раптом до нього тихо підкралась дівчинка, закрила долонями очі).

Оксана. Ку-ку! Хто я?

Тарас. Оксана? Оксана! Ти у вінку - найкраща за всіх панянок на світі. А я тобі ще й чобітки справлю із срібними підківками.

Оксана. Із срібними?

Тарас. І золотими дзвіночками в закаблуках.

Оксана. Золотими? Щоб ні в кого таких не було!

Тарас. А в тебе будуть! І по дзвіночках зразу вгадаю, що ти йдеш!

Оксана. Я без тебе нікуди!

Тарас. І я тебе нікому не оддам...

Діти беруться за руки.

Тарас. Ми вкупці колись росли Маленькими собі любились.

Оксана. А матері на нас дивились

Та говорили, що колись

Одружимо їх. Не вгадали.

Тарас. Старі зарані повмирали,

А ми малими розійшлись

Та вже й не сходились ніколи...

(Обоє виходять)

Ведучий 1. Тарас наймитує, а випаде вільна часина - читає і малює. Вечорами, щоб ніхто не бачив, плаче з горя. Але думка навчати малювати у маляря не покидає хлопчика. Так він потрапляє до хліпківського маляря. Згодом пан Енгельгардт забирає його до себе в Петербург, і Тарас стає козачком.

Ведучий 2. Щоб мати дворового маляря, Енгельгардт у Петербурзі віддав його на 4 роки в науку до живописця Ширяєва. Там Тарас уперше почав писати вірші. Влітку 1836 він познайомився зі своїми земляками - художником Сошенком, поетом Євгеном Гребінкою, письменником Григоровичем і художником Венеціановим. 25 квітня 1838 зусиллями друзів, з доброї волі знаменитого художника Брюлова та поета Жуковського молодого поета викупили з кріпацтва.

Ведучий 1. Шевченко навчається в Академії мистецтв, стає улюбленим учнем Карла Брюлова. Шевченка природа надіпила так щедро, що за 2 роки самоуком він встиг багато перечитати і стати надзвичайно інтелегентною людиною.

Ведучий 2. А чим пам'ятним для поета став 1840-й рік?

Ведучий 1. Цього року свій день народження Тарас Григорович відсвяткував напередодні виходу в світ свого першого поетичного збірника. Складався він і друкувався в одній із кращих приватних друкарень Петербурга - в друкарні Фішера. До першого видання "Кобзаря" увійшло 8 поезій: "Думи мої, думи мої", "Перебендя", "Катерина", "Тополя", "Думка". "До Основ'яненка", "Іван Підкова" і "Тарасова ніч".

Учень 6. Читання поезії "Минають дні, минають ночі..."

Ведучий 2. 1840-й рік був щасливим для Тараса і як для художника. За свою першу роботу з живопису масляними фарбами - картину "Хлопчик-жебрак що дає хліб собаці" - він був удостоєний срібної медалі другого ступеня. Все це його дуже тішило.

Ведучий 1. За час навчання в Академії Тараса тричі нагороджують срібною, а потім золотою медалями за малюнки з натури та живописні твори. Однак, незважаючи на радісні події в Петербурзький період життя, думи поета про Україну стають "сумними рядами". Життя на чужині гнітило його. І ось після довгої розлуки, в 1843 році поет вперше відвідав рідну Землю, а в 1845 р. відбулася друга поїздка в Україну. І що ж він побачив на рідній Землі?

Учень 4. "І виріс я на чужині".

Ведучий 2. Тарас Шевченко любив і знав історію рідного краю. Багато своїх віршів поет присвятив різним історичим подіям: козацькій добі, Гайдамаччині, Коліївщині.

Учень 7. Читання поезії Тараса Шевченка "Розрита могила".

Світе тихий, краю милий, Моя Україно!

За що тебе сплюндровано,

За що, мамо, гинеш?

Чи ти рано до схід сонця

Богу не молилась?

Чи ти діточок непевних

Звичаю не вчила?

"Молилася, турбувалась,

День і ніч не спала,

Малих літок доглядала,

Звичаю навчала.

Виростали мої квіти,

Мої добрі літи.

Панувала і я колись

На широкому світі, -

Панувала... Ой Богдане!"

Нерозумний сину!

Подивись тепер на матір,

На свою Україну,

Що, колишучи, співала

Про свою недолю,

Що, співаючи, ридала,

Виглядала волю.

Ой Богдане, Богданочку!.....

Ведучий 1. За бунтарські вірші 33-річного Тараса забрали в солдати.

І знову довга розлука з рідним краєм. Тяжка солдатська служба, постійний нагляд, заборона писати й малювати, страждання, туга за рідним краєм, хвороба... Але поет не просить помилування. З-під його пера з'являються рядки "Караюсь, мучусь, але не каюсь"...

Співець-патріот Тарас Шевченко і в засланні мріє ще повернутись на Україну, подивитись на зелені ліси, вилити там своє горе. Мрія Тараса про вільне, щасливе життя своїх знедолених земляків - у багатьох його творах

Учень 1.

Україно! Україно!

Серце моє, ньенько!

Як згадаю твою долю -

Заплаче серденько.

Лічу в неволі дні і ночі,

І лік забуваю.

О Господи, як-то тяжко

Тії дні минають.

А літа плывуть за ними,

Плывуть собі стиха.

Забирають за собою

І добро, і лихо.

Воскресну я!

Воскресну нині!

Ради їх, людей закованих моїх,

Убогих, нищих.

Возвеличу Малих отих рабів німих!

Я на сторожі коло їх поставлю слово.

*Я так люблю Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога,
За неї душу погублю.
Холоне серце, як згадаю,
Що не в Україні поховано,
Що не в Україні буду жить,
Людей і господа люблю.
Для кого я пишу? Для чого?
За що я Україну люблю?
Чи варт вона огня святого?
А все-таки люблю її,
Мою Україну широку,
Свою Україну любить,
Любить її во время люте,
В останню тяжку минуту
За неї Господа молить....*

Ведучий 1. В останні роки Шевченко написав значно менше, ніж в період "Трьох літ" чи в Орській фортеці на Кос-Аралі - давалися взнаки вимушене семирічне мовчання, кволе здоров'я, поліційний нагляд, особисті негаразди... У 1857 р. було написано лише дві поеми - "Неофіти" і "Юродивий" (остання залишилася незакінченою); у 1858 - п'ять невеликих віршів: "Доля", "Муза", "Слава", "Сон" ("На панщині пшеницю жала"), "Я не нездужаю, нівроку"; у 1859 - одинадцять віршів і одну поему; у 1860 - тридцять п'ять поезій; у 1861 - одну.

Але це був урочий час його генія.

Учень 2. Читання поезії "Доля".

Ведучий 2. 9 березня 1861 р. Шевченку минуло 47 років. Привітати поета, який лежав тяжко хворий, прийшли друзі. А 10 березня перестало битися серце великого українського Кобзаря. Тіло Т. Шевченка було

перевезено в Канів і поховано на Чернечій горі. Так заповідав великий поет.

Вчитель. Дорослі, і діти шанують геніального українського поета, художника, борця за волю народу і завжди пам'ятатимуть його заповіді.

Учениця 1. Читання поезії "Я, маленька українка".

**Я, маленька українка,
Вісім років маю,
Про Тараса Шевченка
Вже багато знаю.
Він - дитя з-під стріхи,
Він - в подертій світлі,
Він здобув нам славу,
Як ніхто на світі.
А та наша слава
Не вмере, не загине.
Наш Тарас Шевченко-
Сонце України.**

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бевзенко Н.І. Уроки дослідження творчості Тараса Шевченка / Н.І. Бевзенко // Вивчаємо українську мову та літературу. - 2011. - № 16 - 18. - С. 30 - 39.

2. Галич О. та ін. Теорія літератури: підручник / Олександр Галич, Віталій Назарець, Євген Васильєв. - К.: Либідь. 2008. - 488 с.

3. Джерела пружно б'ють: хрестоматія з української літератури для 9 класу / Уклад Борис Степанишин. - К.: Арт-Освіта, 2004. - 480 с.

4. Наумова Надія. Шляхами Кобзаря: від Києва до Чернечої гори / Н. Наумова // Дивослово. - 2005.- № 5.- С. 61 - 64.

5. Шевченко Т. Усі твори в одному томі / Тарас Шевченко. - К.: Ірпінь: ВТФ "Перун", 2006. - 824 с.

С. Д. Гончар,

учитель української мови та літератури Вознесенської ЗОШ І-ІІІ ступенів Золотоніської районної ради

ШЕВЧЕНКО ПОРЯД З НАМИ

РОЗРОБКА ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Тема. Усний журнал "Шевченко поряд з нами".

Мета: розширити знання учнів про життя і творчість Т.Г.Шевченка; розвивати мислення, творчу уяву, активність, працювати над виразністю читання. Виховувати інтерес до вивчення творчості Т.Г.Шевченка, пошану до героїчного минулого, любов до свого народу.

Обладнання: портрет Т.Г.Шевченка, ілюстрації до творів, малюнки учнів, виставка книг про життя і творчість Т.Г. Шевченка.

Хід заходу

Вчитель. розпочинаємо усний журнал, присвячений Т.Г.Шевченку.

1 сторінка. "Життя і творчість Т.Г.Шевченка"

Навесні, коли тануть сніги

І на рясні заграє веселка,

Повні сил і живої снаги

Мившановуємо пам'ять Шевченка.

Вчитель. Т.Г.Шевченко - великий український народний поет. Життя нашого генія таке дивне, що слухаючи про нього, можна було б сказати, що це якась легенда, коли б усе те не було правдою.

1-й учень. Дата 9 березня 1814 року пам'ятна історія української літератури. Тоді, темної ночі, перед

світанком, у селі Моринцях на Звенигородщині, у хаті Григорія Шевченка, кріпака пана Енгельгарда, блиснув єдиний на все село вогник: народилася нова панові кріпацька душа, а Україні - її Великий співець - Тарас Шевченко.

2-й учень.

Не називаю її раєм

Тії хатиночки в гаї

Над чистим ставом край села.

Мене там мати повила

І, повиваючи, співала,

Свою нудьгу переливала

В свою дитину... В тім гаю,

У тій хатині, у раю

Я бачив пекло ... Там неволя,

Робота тяжкая, ніколи

І помолитись не дають.

3-й учень. Безрадісним було дитинство Тараса.

Тяжке кріпацьке життя. Був він і пастухом, і кухарчуком, і козачком, тобто слугою у пана.

4-й учень. Коли Тарас був юнаком забрав його пан, як свого слугу, аж у Петербург. Знущався над ним і над його талантом художника. Ось як згадує Т.Г. Шевченко про своє дитинство.

5-й учень.
*Мені тринадцятий минало,
 Я пас ягнята за селом.
 Чи то так сонечко сіяло.
 Чи так мені чого було?
 Мені так любо, любо стало.
 Інсценізація "Тарасова доля"*

6-й учень. У 9 років залишився без матері, зазнав тяжких знущань лихого мачухи. Коли хлопчику було 11, помер батько.

7-й учень. Тарас Григорович Шевченко прожив усього 47 років, із яких 24 роки був кріпацтві, 10 років мучився у солдатській неволі на засланні і всього 13 років був вільною людиною. 13 років волі...

8-й учень. Ще з дитинства Т.Г.Шевченка тягло до малювання. Крейдою чи вуглинкою змалював усе, що бачив. Та саме тут пощастило Шевченкові - його талант до малювання помітили видатні художники.

9-й учень. Т.Г.Шевченко перебував у кріпацтві недовго. Художники зібрали 2500 крб. і викупили його. Саме вони допомогли Шевченкові звільнитися від кріпацької неволі та відкрили перед ним шлях до науки і мистецтва. На все життя зберіг він у серці любов до благородних діячів російської і української культури, що вирвали його з кріпацького пекла.

10-й учень. Т.Г.Шевченко навчається у Академії мистецтв, читає твори російських поетів О.Пушкіна, Ю.Лермонтова, М. Некрасова. У цей час він усе більше задумується над гіркою долею рідного к р а ю , над безправним становищем покріпаченого люду.

11-й учень. Гнів та жорстоке панство, жаль та біль від споглядання мук - все це виливалось на папері у хвилюючих поетичних рядках.

*Думи мої, думи мої,
 Лихо мені з вами!
 Нашо стали на папері
 Сумними рядками?*

12-й учень. Його славні твори кликали до боротьби за волю. Мріяв поет про прекрасне майбутнє трудящого люду, але добре знав, що за це треба боротися.

*13-й учень. ... вставайте, кайдани порвіте,
 І вражою злою кров'ю
 Волю окропите, -* закликав поет.

14-й учень. За сміливі заклики, вільнодумні твори царський уряд переслідував і жорстоко карав поета. Найтяжкою карою була заборона писати і малювати.

15-й учень. Відправили Т.Г.Шевченка на заслання. Але ні цар, ні жандарми не змогли заглушити могутній голос великого поета, який писав вірші.

16-й учень. У 1861 році на Україну страшним громом, чорною хмарою печалі прилетіла сумна звістка - у Петербурзі 10 березня перестало битися серце великого поета.

Вчитель. Поховали Т.Г.Шевченка в Україні над Дніпром, поблизу Канева. Мрія поета про нове життя здійснилася. Ми шануємо пам'ять поета. Волею історії він ніби ототожнений з Україною, представляє нас, українців, народам світу. Він є шаную гордістю, честю і славою. І нам, дітям, потрібно знати його твори, його життя. Ми називасмо Кобзарем. Так поет назвав книгу всього свого життя - "Кобзар". Пам'ять про Т.Г.Шевченка живе у серцях людських. Його іменем названі вулиці, театри, школи. Пам'ятники Шевченку стоять у багатьох містах України у далекій Канаді, Угорщині, США, Франції, Парагваї, Росії, Білорусії.

2 сторінка журналу. "Поезія Т.Г.Шевченка".

Вчитель. Поезія Т.Г.Шевченка стала нетлінною частиною духовного буття українського народу. Т.Г.Шевченко для нас - це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть, з чого черпають сили і надії.

22 березня 1845 року Шевченко закінчив Академію мистецтв і одержав диплом "вільного художника", а 24 березня вже вирушив на Україну.

Майже всю осінь і зиму 1845 року Шевченко провів у Переяславі у доброго знайомого лікаря Андрія Козачковського. Поета мучила тяжка недуга (застуда із серйозним ускладненням). Козачковський лікував його, але хвороба то відступала, то загострювалася. І саме в цей час відбувається вибух довго накопичувальної творчої енергії в душі митця. Талант поета сягнув найвищого свого розквіту. Євген Сверстюк назвав 1845 рік "роком високого сонця України". Буквально за півтора місяці з 10 жовтня по 25 грудня на папір лягли такі геніальні твори як "Сретик", "Великий льох", "Кавказ", "Холодний яр", "Послання", "Псалми Давидові", "Минають дні, минають ночі", "Три літа", "Як умру, то поховайте".

Шевченко з болем і осудом стежив за тим, що відбувається на Кавказі. Поштовхом для створення поеми "Кавказ" стала звістка про загибель з бою з горянами поетового друга Якова де Бальмана. Війна Росії з Кавказом тривала близько півстоліття і вирізнялася особливою жорстокістю.

До вашої уваги уривок з поеми "Кавказ".

У поемі "Послання" Шевченко цілковито втілює в життя розпочату в "Кавказі" місію національного пророка. Своє "Послання" Шевченко адресує всій українській нації, всім її поколінням, закликає дбати про свою державу, свою культуру, любити рідну Україну і цього не цуратись.

Учень читає уривок з "Послання". Звучить вірш "Минають дні, минають ночі".

У далекому від України Петербурзі, в казематі, в уяві Шевченка виникає картина рідного краю, вишневі садки, обліті білим цвітом, молоді дівчата, пісні, які не стихали і пізно ввечері, плугатарі, що повертаються втомлені з поля, матері, які чекають на вечерю свою дружню сім'ю. Все це поет відтворив у невеличкому вірші "Садок вишневий коло хати". Наскільки ж треба любити свій народ, природу свого краю, щоб, перебуваючи за ґратами і чекаючи жорстокого вироку, може, навіть не сподіваючись більше побачити Україну, намалювати таку чудову картину.

Поезія "Садок вишневий коло хати"

Поема "Сон", за визначенням дослідників творчості Т.Г.Шевченка, була розкриттям дійсності суті російського тоталітарного імперського режиму. Поема була написана під враженням першої подорожі в Україну в 1843-1844 роках.

Уривок з поеми "Сон" читає учень.

Першим твором Шевченка, що дійшов до нас, є балада "Причинна", написана 1837 року в період коли поет був кріпаком. В основі сюжету балади лежить мотив розлуки закоханих.

Уривок з балади "Причинна".

3 квітня 1948 року до листопада 1848 року Тарас Шевченко працював у науковій експедиції О.Бутакова, якій було доручено вивчення Аральського моря. Т.Шевченко змалював береги моря й різноманітні пейзажі. Але думка про рідний край, красу його природи, не залишала митця. Він згадував повсякчас Україну і сумував за нею. Так і виникла поезія "За сонцем хмаронька пливе".

Свій знаменитий "Заповіт" Тарас Шевченко написав 25 грудня 1845 року в м. Переяславі під час важкої хвороби, гостюючи в поета Козачковського. Прийшла невесела думка, що це, може, останні години його життя. Так не хотілося умирати, бо ж тільки почав по-справжньому жити. Але до всього треба бути готовим. Якщо смерть, то треба сказати людям останнє слово. Так був створений вірш "Заповіт".

Звучить "Заповіт".

У вірші "Мені однаково" виражено глибокі патріотичні почуття поета. Шевченка турбує не власна доля, а доля всієї України. Це зразок філософської лірики.

Учень читає "Мені однаково".

У поезії "Ой три шляхи широкі" постають виразні народнопісенні образи, які зворушують нас до глибини душі, адже перегукуються із нелегкою долею України. У поезії звучать мотиви суму, самотності.

Учениця читає "Ой три шляхи широкі"

Поезія "Минають дні, минають ночі" написана у 1845 році, коли Шевченко перебував у складі археологічної експедиції в Україні. Він спостерігав похмурі картини кріпацького життя. Цей твір можна віднести до жанру філософської лірики, де основним мотивом поезії є роздуми ліричного героя над своєю нелегкою долею та сенсом життя взагалі.

4 сторінка журналу. Вікторина із залом "З якого твору?"

... Поклала мати коло хати

Маленьких діточок своїх,

Сама заснула коло їх.

Затихло все, тільки дівчата

Та соловейко не затих.

("Садок вишневий коло хати")

... Село неначе погоріло,

Неначе люди подуріли,

Німі на панщину ідуть

І діточок своїх ведуть.

("І виріс я на чужині")

... Чого так весело було?

Господнє небо, і село,

Ягня, здається, веселилось!

І сонце гріло, не пекло!

("Мені тринадцятий минало")

.. Ще треті півні не співали,

Ніхто ніде не гомонів,

Сичі в гаю перекликались,

Та ясен раз у раз скрипів.

(Поема "Причина". Уривок

"Реве та стогне Дніпр широкий")

.. А качечка випливає

З качуром за ними,

Ловить ряску ,розмовляє

З дітками своїми.

("Тече вода з-під явора")

.. І усміхнулася небога.

Проснулася - нема нікого.

На сина глянула, взяла

Його тихенько словила....

("Сон")

... Пишається калинонька,

Явір молодіє,

А кругом їх верболози

Й лози зеленіють.

("Тече вода з-під явора")

Вчитель. А зараз я пропоную вам доповнити ці рядки за змістом словами

Неначе сонце засіяло,

Неначе все на світі стало

Мої... лани, гаї, сади!

І ми, жартуючи, погнали

Чужі ягнята до .....(води).

Дивлюся, аж світає,

Край неба палає,

Соловейко в темнім гаї

Сонце .....(зустрічає)

Не називаю її раєм,

Тії хатиночки у ....(гаї)

Тече вода з-під явора

Яром на долину.

Пишається над водою

Червона .... (калина)

На панщині пшеницю жала,

Втомилася; не спочивать

Пішла в снопи, пошкандибала

Івана сина..... (годувать).

В лиху годину,

Якось недавно довелось

Мені заїхати в .... (Україну)

Гра "Прочитай і пригадай". 1 учень від класу читає зашифровані рядки з вірша і пригадає, як називається поезія і хто її автор.

Це рядки з віршів Т.Шевченка:

1. "Садок вишневий коло хати...."

2. "За сонцем хмаронька пливе...."

3. "Зацвіла в долині червона калина..")

Вікторина "Що ми знаємо про Тараса"

1. Село, у якому народився Тарас. (Моринці)

2. Ім'я старшої сестри поета. (Катерина)

3. Село, у якому минуло дитинство Тараса.

(Кирилівка)

4. Ім'я та прізвище подружки Тараса. (Оксана

Коваленко)

5. Прізвище пана, кріпаками якого були Шевченки (Енгельгардт)

6. Ім'я улюбленого Тарасового діда. (Іван)

7. Ян називається сад, у якому Шевченко змальовував скульптури? (Літній)

8. Художник, земляк Шевченка, який став його другом і розпочав справу викупу його з кріпацтва. (Іван Сошенко)

9. Прізвище художника, який намалював портрет для викупу Т.Шевченка (Брюллов)

10. Чий портрет було розіграно в лотерею у царській родині? (В.Жуковського)

11. Коли Шевченко став вільним? (22 квітня 1838 року)

12. Перша відома книга Шевченка? ("Кобзар")

Гра із залом "З чим пов'язана дата?"

(Ведучі називають найпомітніші дати з життя Т.Г.Шевченка)

5 сторінка журналу. "Твори Т.Г.Шевченка в малюнках".

Вчитель. Довго Шевченко був недооцінений як майстер живопису, графіки, а тим часом понад 1200 робіт він нам залишив на цій ниві, і серед них багато високомистецьких акварелей, чудових портретів, де Шевченко розкривається як глибокий психолог, - його недаремно вважали одним з найкращих художників свого часу. Найвідоміші полотна "Хлопчик-жебрак, що дає хліб собаці", "Циганка-ворожка", "Катерина" відзначені в Академії мистецтв срібними медалями.

Вчитель. Перед нами виставка малюнків до творів Т.Г.Шевченка. Їхніми авторами є учні нашої школи. Давайте доберемо до цих малюнків рядки віршів.

Вчитель. Ось і перегорнули ми останню сторінку нашого журналу. Минають віки, стираються написи на камені, тліють книги, руйнуються будівлі, але слово Шевченка - живе і вічне. Вивчаймо його, думаймо над його істинною, виконуймо його заповіти, які посилав він сином свого народу. І серед них - найперший і найголовніший:

Свою Україну любіть,

Любіть її.. Во время люте,

В останню тяжкую минуту

За неї Господа моліть.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела пружно б'ють: хрестоматія з української літератури для 9 класу. - К.: Освіта, 1999. - С. 227-336.

2. Українська література : підручник для 9-го класу. - К.: Генеза, 2004. - С. 252-254, 261, 268-270, 282-284, 302, 313-315, 326-329.

3. Чупрін О.О. Українська література. 9 клас ІІ семестр / О.О.Чупрін. - Х.: Вид. група "Основа", 2010. - С. 24-49.

4. Шевченко Т.Г. Кобзар. Повна ілюстрована збірка [текст] / передмова І. Дзюба/ - Х.: книжковий клуб "Клуб сімейного дозвілля", 2010. - С. 5-49, 54, 91, 100, 164, 173, 254, 365, 446, 461.

О. М. Івко,

учитель української мови і літератури, художньої культури;

М. О. Мазниця,

керівник дитячого хореографічного колективу Драбово-Пристанційної загальноосвітньої школи I-III ступенів Драбівської районної ради

ПРОНИКНУТИЙ ЧАРАМИ НАРОДНОГО ТАНЦЮ...

СЦЕНАРІЙ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ КОМПОЗИЦІЇ

У цьому матеріалі ми поставили собі за мету показати особливості сприйняття танцю, музики самим Тарасом Шевченком. Відзначено, що в дитячі роки малий Тарас, почувши нову пісню, одразу запам'ятовував слова й мелодію (невипадково вся його творчість характеризується передусім органічним зв'язком із народною піснею).

Проблема впливу народного танцювального мистецтва на творчість поета ще й досі залишається малодослідженою. Попри достатню велику спадщину досліджень шевченкіани в різних видах мистецтва (значний внесок у дослідження цього напрямку зробили Ф. Колеса, М. Грінченко, Д. Ре-вцький, О. Правдюк та ін.), майже відсутнє дослідження творчості Т. Шевченка в галузі хореографії.

Мета:

- ознайомити учнів з однією зі сторінок життя Т.Г. Шевченка;
- розкрити зв'язок душі Кобзаря з музичним фольклором українського народу;
- формувати вміння сприймати художні, мистецькі твори та робити їх аналіз;
- виховувати почуття єдності з українським народом та його Пророком, любов до Батьківщини та рідного краю, естетичний смак.

Обладнання: декорації, костюми, мультимедійна дошка.

Хід заходу

Звучить мелодія українського танцю на слова Т. Шевченка: "Добре! Добре! Ну до танців..."

Ведуча 1. Доброго дня! Нам випала честь торкнутися сьогодні ще однієї, до сьогодні не зовсім розкритої, таємниці душі великого сина українського народу Т. Г. Шевченка.

Ведуча 2. Ми розкриємо нову рису його творчості, дізнаємося про ставлення поета до мистецтва танцю та про те, яке місце займало це мистецтво в його творчій діяльності.

Ведуча 1. Танець... Цей таємничий вид мистецтва...

Ведуча 2. Він підкреслює в мистецтві те, що змінюється, проходить - так і в Тараса Григоровича все змінювалося, проходило...

На сцені сидить за столом Т. Шевченко, пише, згадуючи дитинство (демонструється мультимедійна слайд - презентація "Рідна Черкащина", учень-Шевченко озвучує думки)

Шевченко. Особливо, по-домашньому, почував себе в родині Євгена Гребінки, у його батьківському хуторі Убежище над мальовничою річкою Оржицею. Тут відпочивав, як кажуть, і тілом, і душею.

Відчуваю себе щасливим і як людина, що повернулася на батьківську землю з чужини, і як

художник, готовий на полотні увічнити красу свого рідного краю. Мені здається, що ця природа - лани, гаї, діброви і ця притока Сули, чарівна Оржиця, - частинка моєї Черкащини. Здається, душа моя робиться ніби чистою, мов ота вода в Оржиці, через яку видно дно і навіть маленьких пліточок, що ніби виконують якийсь магічний танок, такий же потаємний як і той, що танцюють дівчата на моїй рідній Звенигородщині під час календарних весняних, літніх та зимових свят. Без танців не відбувалося.

Звучить "Веснянка", діти танцюють.

З'являється із-за куліс Євген Гребінка Гребінка. А я оце йшов по вас.

Шевченко. Хіба скучили?

Гребінка. Може й скучив. Але то не головне. Думка геніальна прийшла мені в голову. Давайте, Тарасе Григоровичу, поїдемо сьогодні в Мойсівку.

Шевченко. Куди?

Гребінка. У Мойсівку. До моєї сусідки пані Волховської.

Шевченко. Чого? Вона якась родичка вам?

Гребінка. Ні. Там сьогодні святкують іменини хазяїна.

Шевченко. Але ж я того хазяїна в очі не бачив.

Гребінка. І не побачите. Він уже давно на тім світі Богові служить. А іменини його святкують щороку на Петра й Павла, за традицією.

Шевченко. Вас на ті іменини запрошували?

Гребінка. Ні.

Шевченко. А чого ж ми поїдемо. Традиція традицією, але непроханий гість...

Гребінка. Гірше татарви. Усі гості туди йдуть без запрошень. Це ніби з'їзд українського дворянства (посміхнувся.)

Шевченко. Це вже інша справа. З'їзд - це щось більше за іменини.

Гребінка. Готуйте свою парадну форму, бо тут хоч і провінція, а можуть і столичним носом втерти. Та й сама Мойсівка - не Свіччина Слобода.

Виходять. На екрані мультимедійна презентація "У Мойсівку на гостини"

Ведуча 1. На Полтавщині (тепер Черкащина, Драбівського району) у селі Мойсівка, яке належало багатим і вельможним панам Волховським, щороку відзначали іменини вже покійного пана й старої, занадто старої пані. Влітку на Петра і Павла, а взимку на свято Тетяниного дня без запрошень приїздили туди гості. І гостей тих було дуже багато, часом до трьохсот чоловік, їхали вони з Київщини, Чернігівщини і Полтавщини, хтось - у пишних каретах, хтось - у ридванах, хтось - у візках, а деякі, переважно молоді паничі, - верхи.

Ведуча 2. У тому українському версалі, як називало українське панство маєток

Волховських, бо палац був споруджений відомими французькими зодчими ще за часів Катерини II, гуляли українські пани, переважна більшість яких мала козацьке коріння. Але гуляли вже по-московському, як при цариці у столицях, коли після 1785 року малоросійській старшині було надано титул російського дворянства - замість козацького вбрання одягли фраки. По-дворянському.

Виходять святково одягнені Є. Гребінка та Т. Шевченко.

Гребінка. Уже й звечоріло, час вирушати.

Шевченко. Коли час - поїхали!

Гребінка. А танцювати ви ж вмієте? Нині модними танцями є вальс, полька, мазурка, екосез, котильйон...

Шевченко. Я люблю танцювати, і в мене досить непогано це виходить. (Демонструє вміння, виконуючи присядку). Та найбільш мені до вподоби "Метелиця", ноги аж самі просяться в танок, та й інші наші, українські танці такі гарні: дивився б та дивився... А так - залишається тільки про них писати...

(Ідуть зі сцени)

Ведуча 1. Сказав Тарас Григорович, а сам подумав: "Ну кого я там, на тому балу, не бачив, українське нещире дворянство?" і знову згадав рідний край, що зачепив в душі найболючіше, найрідніше - десь неподалік його рідня, прості люди, що вміють широко святкувати, вкладаючи душу в народну пісню, танець...

Ведуча 2. А якщо додати до всіх свят зібрання молоді на "вулицях", толоках, весіллях, вечорницях та традиційному танцюванню в неділю на вигоні перед корчмою, то виходить, що танцювали у нас протягом усього року.

Діти танцюють "Полтавський козачок", виконується "Увиванець"

Ведуча 1. Пізно увечері, коли сонце давно вже закотилося за чудовий парк, справді схожий на версальський з його італійськими скульптурами, водограями, альтанками й квітниками, коли молодь вже почала нудитися в чеканні танців, власниці маєтку, стара Волховська, зробила незвичне розпорядження - вона висловила бажання, щоб бал відкривала вальсом найчарівніша з присутніх жінок у парі з найталановитішим чоловіком.

Ведуча 2. І для Тараса, та, мабуть, не лише для нього, сталося диво: багатолюдний гурт українських дворян - всі гості, без винятку, найталановитішим визнали його, поета, вірші якого вони, особливо жінки, не лише читали, а часом заучували напам'ять, щоб при нагоді декламувати, виявляючи своє ставлення до рідного краю, до України.

Ведуча 1. А найчарівнішою жінкою - Ганну Закревську...

З різних боків із-за куліс з'являються Т. Шевченко та Г. Закревська, звучить вальс, вони починають танцювати.

Ведуча 2. Запаморочилася Тарасова голова, коли дружина Платона Закревського поклала йому одну руку на плече, а друга опинилася на його долоні. Коли ті тонкі довгі пальці торкнулися його руки, здалося, що вони водночас торкнулися й його серця.

Ведуча 1. Той день, 30 червня 1843 року став для Т. Шевченка фатальним: він закохався. Закохався безнадійно у чужу дружину. Його серце тої ночі полонило голубі, аж чорні очі Ганни Закревської, якій тоді виповнився лише 21 рік, а йому було 29.

Шевченко з Закревською в танці читають вірш "Якби зустрілися ми знову..."

Ведуча 2. Як воно те сталося, як народилося почуття, Тарас не зміг би пояснити навіть самому собі. Звела ж цих двох молодих, наче створених одне для одного людей, напівсліпа Тетяна Густавівна Волховська, яку Шевченко після того дня називатиме не інакше, як "матінкою", "матусею", "матір'ю".

Ведуча 1. Під звуки дурманливої мелодії пара пливла, ледве торкаючись ногами блискучого паркету, їм здавалося, що вони летять у повітрі. І може, не самі вони, а їхні душі, які у вальсі злилися в одне ціле. Тарас і Ганна дивились одне одному в очі й бачили там щастя. Тарас тоді вперше в житті відчув, що ество його заповнюється почуттям, назва якому кохання.

Ганна йде, залишаючи Шевченка самого, з'являється Гребінка.

Гребінка. Ну що, поїхали додому, до рідного села, до своїх?

Шевченко не чує свого товариша.

Ведуча 2. Та Тарас вже більше нічого не бачив, крім голубих аж чорних очей Ганни, які ніби випромінювали магічне тепло, під хвилями якого він ставав сильним і безсилим водночас.

Гребінка. Тарасе Григоровичу, ви мене чуєте?

Шевченко ніби просинається, чуючи слова Гребінки.

Шевченко. Так. Ви щось казали, друже?

Гребінка. Поїхали додому кажу! Ви ж говорили, що після цих іменин відразу ж до своїх, інакше й бути не може.

Шевченко. Говорив, але... Давайте ще на трішки затримаємося тут. Я вас дуже прошу.

Гребінка. Хай буде й так.

(Ідуть зі сцени.)

Ведуча 1. Тарас не відходив від Ганни ні на крок. Він був галантним кавалером, дотепним співбесідником, чудовим партнером у танцях.

Ведуча 2. Того вечора Т. Шевченко здобув і зберігав потім квітку з сукні Ганни Закревської, мов талісман свого першого великого почуття, його грішної любові, яка, маючи початок, не могла мати кінця. Саме таку любов дала йому доля. Він був вдячний їй за те...

Ведуча 1. Сьогодні ми разом з вами по-новому переглянули сторінку з життя Т.Г. Шевченка.

Ведуча 2. Сподіваюся, що вам сподобався наш сьогоднішній захід.

На завершення я хочу вам побажати, щоб ви цікавилися життям відомих українців, бо воно приховує багато цікавого.

Разом.Єднаймося! Бо ми того варті!

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Билинская М. Шевченко и музыка / М. Билинская. - К., 1984. - 78с.
2. Купленник В. Тарас Шевченко і українське танцювальне мистецтво / В.Купленник // Н Г Е. - 2003. - № 3. - С. 42 -47 .
3. Стеценко О. Сині аж чорні очі / О.Стеценко // Українська мова та література.- число 9 (505). - 2007.- С.28-32.
4. Шевченко Т. Дневник / Т.Шевченко. - М., 1954. - 67с.
5. Шевченко Т. Кобзар / Т.Шевченко. - К., 1966. - 606с.

В.І. Перевертень,

учитель географії Новодмитрівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Крупського НВК Золотоніської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Т. Г. ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Географія за своїм змістом і сутністю є наукою інтеграційною. Інтеграційність шкільних курсів географії полягає в тому, що в них сфокусовано знання з інших шкільних предметів про конкретну теорію Землі - як планети, сукупність ознак і властивостей географічних об'єктів і явищ, способів діяльності в процесі їх пізнання, сукупності методичних аспектів у формуванні змісту географічної освіти. Без історичних, біологічних, математичних, фізичних, хімічних знань, знань з мов і літератури учень не зможе пояснити причинно-наслідкових, функціональних, родово-видових, логічно-змістових, просторових зв'язків і закономірностей між географічними об'єктами і явищами, не зможе проаналізувати їх сутності, порівняти ознак, зробити узагальнення та висновки. В сучасних умовах наукової інтеграції особливо важливим фактором системного формування змісту навчального предмета, який засвоюється у формі фактів, уявлень, понять, закономірностей і теорій, а також структури предмета є міжпредметні зв'язки. Проблема їх встановлення не втратила актуальності і на сьогоднішній час.

Використання літератури на уроках географії не є новим у методиці викладання. Застосування поетичного слова на уроках географії може служити засобом для з'ясування окремих ознак уявлення, поняття чи встановлення різних видів зв'язків (причинно-наслідкових, просторових, логіко-змістових та ін.) [2]

Поєднання літератури та географії формує загальнокультурну компетентність, яка передбачає опанування спілкуванням у сфері культурних, мовних відносин; здатність цінувати найважливіші досягнення національної, європейської та світової культур.

Невід'ємною частиною життя для нас, українців, є творчість Тараса Григоровича Шевченка.

Т.Г. Шевченко - центральна постать не лише в історії української літератури, а й у всьому культурному житті України. У Шевченкові ми і зараз бачимо нашого сучасника і соратника, він близький нам своїм немеркнучим словом, бо слово це звеличує красу України, виховує найкращі людські почуття. На уроках географії та інших позакласних заходах ми часто застосовуємо поетичний доробок Т. Шевченка.

Наприклад, під час вивчення теми "Повітряні маси. Вітри." (6 кл.) вчитель використовує уривок "Реве та стогне Дніпр широкий" та пропонує учням визначити силу вітру.

*"Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма,
І блідний місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядає,
Неначе човен в синім морі,
То виринає, то потопає."*

("Причинна", 1837) [1, с.7]

Під час вивчення теми "Атмосферні опади" (6 кл.) на етапі мотивації навчальної діяльності доцільно процитувати уривок:

*"Чорна хмара з-за лиману
Небо, сонце криє
Синє море звірюкою
То стогне, то виє."*

("Іван Пікова", 1839)[1, с.68]

На уроках у 9 класі під час вивчення систем розселення в Україні, зокрема про типи сіл можна застосувати поетичний опис села:

*"Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні -
Неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади, біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколисті тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори за Дніпром."*

Сам Бог витає над селом."

("Княжна", 1847)[1, с.407]

Під час вивчення теми "Населення України. Міграції" (9кл.) потрібно звернути увагу на найактуальнішу проблему сучасних трудових міграцій - їх нелегальний характер, який обумовлює незахищеність працюючих мігрантів і призводить до порушення трудових прав, не сприяє наповненню пенсійного і соціального фондів України, поглиблює соціальну проблему покинутих дітей.

*"У чужому краю
Не шукайте, не питайте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.
Нема в світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра."*

**("І мертвим, і живим, і
ненародженим землякам моїм в
Україні і не в Україні моє
дружнє посланіє", 1845)[1, с.342]**

Характерною рисою патріотизму Шевченка є любов до природи, милування красою рідної землі. В художніх творах Шевченка образи рідного пейзажу, картини природи є неперевершеними зразками живопису слова. Наприклад, чудову картину ранку в творі "Сон" (1844):

*"...світає, Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють." [1, с.246]*

Природа в усіх поезіях Кобзаря така справжня, така красива і жива:

"Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона калина.
Пишається калинонька,
Явор молодіє,
А кругом їх верболови

Й лози зеленіють." (1860)[1, с.760]

Ці уривки є органічними при вивченні природних зон України у 8 класі.

Під час вивчення краєзнавчого матеріалу можна також використати літературний доробок Шевченка. Наприклад, досліджуючи походження назви джерела цілющої питної води "Королівська криниця", виявилось, що у квітні 1787 року у Каневі відбулася зустріч короля Польщі Станіслава Августа Понятовського та імператриці Катерини. Під час їх перебування воду їм доставляли із криниці Альтанки. Властивості води були високо оцінені та з того часу джерело носить назву Королівської криниці. Ці події знайшли відображення у творчості поета. Під час перебування на Канівщині Шевченко милувався дніпровськими горами. У містерії "Великий льох" (1845) словами душі померлої дитини промовляє:

"А я в Каневі родилась
Ще й не говорила
Мене мати ще сповиту
На руках носила
Як їхала Катерина

В Канів по Дніпрові..." [1, с.305]

Застосування поезії Шевченка у краєзнавстві є засобом морального, патріотичного, естетичного виховання, закладає перші свідомі почуття любові до рідного краю, поваги до його історії. Дослідження особливостей рідного краю розкриває його багатство та красу. Діти, яким небайдужа історія предків, виростуть патріотами, відповідальними за рідну землю.

Отже, використання на уроках географії творчості Т.Г.Шевченка сприяє встановленню міжпредметних зв'язків; є засобом для з'ясування окремих ознак поняття чи встановлення різних видів зв'язків; служить засобом патріотичного виховання учнів. Поетичне слово, що надає науковим фактам своєрідного поетичного забарвлення, є поштовхом до розвитку самостійного мислення.

Творчість Т.Шевченка пронизана плеканням національної свідомості, патріотизму, ідеєю незалежності України, почуття любові до рідного краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шевченко Т.Г. Кобзар./Т.Г.Шевченко - К.: Видавець Корбуш, 2008.- 800 с.

2. Міжпредметні зв'язки у формуванні географічних знань [Електронний ресурс]. - Режим доступу - http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/metodika_vikladannja_geografiji/mizhpredmetni_zv_jazki_u_formuvanni_geografichnih_znan/35-1-0-465

А. Ф. Іванова,

учитель хімії та біології Носачівської ЗОШ I-III ступенів Смілянської районної ради

СЕЗОННІ ЯВИЩА В ЖИТТІ ПТАХІВ. ПОВЕДІНКА ПТАХІВ. ОХОРОНА ПТАХІВ

РОЗРОБКА УРОКУ-КОНФЕРЕНЦІЇ ІЗ ЗООЛОГІЇ. 8 КЛАС

Мета: сформувати знання про пристосування птахів до сезонних явищ природи; продовжувати формувати поняття про птахів; з'ясувати причини міграцій та способи орієнтування під час перельотів; розвивати пізнавальний інтерес та інтелектуальні здібності учнів; розвивати предметні та загальнонаукові вміння і навички; розвивати навички самоосвіти; ознайомити учнів із видами птахів, які занесені до Червоної книги України; формування комунікаційних вмінь, культури спілкування; виховання бережного ставлення до природи і відповідальності за все живе.

Обладнання й матеріали: скелети й опудала птахів, портрет Т. Г. Шевченка, "Кобзар" Т. Г. Шевченка, таблиці "Клас Птахи"; навчальні посібники, презентації, слайд-шоу.

Базові поняття й терміни: міграції, зимівля, перельоти, осілі, кочові й перелітні птахи, заповідники, заказники.

Тип уроку: Урок - конференція.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань та вмінь учнів.

1. Гра "четвертий зайвий" (Діти за допомогою цифрових карток (1,2,3,4) повідомляють, який птах зайвий в даному переліку)

Серед наведеного переліку видів необхідно відкинути зайвого за певними ознаками:

1. Вони зустрічаються у Південній Америці:

А) єгипетська чапля - червоний фламінго - тукан - ему (4)

Б) ара - какаду - амазон - квезеал (2)

2. Вони зустрічаються у Африці:

А) секретар - страус - кардинал - жако (3)

Б) і біс - казуар - гриф - медоужкачик (2)

3. Вони будують гнізда на землі:

А) жайворонок - коноплянка - щеврик - жовта плиска (2)

Б) журавель сирій - куріпка - журавель вінценосний - лунь польовий (3)

4. Це представники ряду соколоподібних:

А) яструб - костогриз - канюк - боривітер (2)

- Б) підорлик - кречет - підкоришник - лунь (3)
- 5. Вони живляться мертвими тваринами:**
Могильник - стервятник - сип - гриф (1)
- 6. Це нелітаючий птах:**
А) страус - ківі - казуар - коровайка (4)
Б) ему - пелікан - нанду - какапо (2)
- 7. Це представник сов:**
сич - широкорот - сипуха - пугач (2)
- 8. Вони будують гнізда у дуплах:**
А) шпак - одуд - дрізд - горобець (3)
Б) сойка - гаїчка - повзик - синичка (1)
- 9. Вони зустрічаються на водоймах:**
А) крижень - лунь очеретяний - мартин
звичайний - дрохва (4)
Б) дрімлюга - квак - бугай - попелюх (1)
- 10. Вони добувають корм у польоті:**
Ластівка - сапсан - мухоловка - осоїд (4)
- 11. Вони їдять рибу:**
Скопа - мартин - крячок - кулик-пісочник (4)
- 12. Це представники ряду папугоподібних:**
А) какаду - какапо - каракара - кеа (3)
Б) мара - ара - амазон - арара (1)
- 13. Вони зустрічаються в Австралії:**
Казуар - ківі - ему - какаду (2)
- 14. Це морські птахи:**
Рибалочка - альбатрос - буревісник - фрегат (1)
- 15. Їх можна навчити говорити:**
Папуга - шпак - ворона - канарейка (4)
- 16. У їх видовій назві присутнє слово "білий":**
лелека - журавель - ворона - чапля (3)
- 17. Вони належать до ряду сивкоподібних:**
Лежень - грицик - мартин - нестор (4)
- 18. Це найбільші сучасні нелітаючі птахи на своїх материках:**
Моа - нанду - ему - африканський страус (1)

- 19. Ці птахи мають зігнутий на кінці дзьоб:**
Папуга - сокіл - сорокопуд - сиворакша (4)
Яструб - косар - сапсан - боривітер (2)
- 20. На цих птахів дозволяється полювати:**
Глухар - гуска сіра - чирянка велика - лиска (1)
Куріпка сіра - дрохва - припутень - крижень (2)

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності учнів.

1. Мозкова атака. Нас постійно оточують птахи. Одних ми бачимо майже поруч, інших, щоб побачити ми подорожуємо чи то до лісу, чи до моря. Деяких птахів ми можемо побачити лише в певну пору року, а інших навпаки - кожного дня. З чим це пов'язано? Поведінка птахів завжди приваблювала людину і загадувала їй загадки. Як ці створіння знаходять шлях у вирій, а потім безпомилково повертаються додому, в місця, де вони народилися? Як вони визначають час для кочування чи відльоту. Питань дуже багато, а відповідей на чимало з них і досі немає. Сьогодні на уроці ми з вами спробуємо відповісти на деякі з цих запитань.

2. Повідомлення теми та мети уроку.

3. Повідомлення учителя.

Сьогоднішній урок у нас пройде у вигляді прес - конференції. З допомогою довідкових матеріалів ви спробуєте дати відповіді на певні питання.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Розповідь учителя з елементами бесіди .Побудова схеми.

У птахів, що живуть в умовах сезонного клімату, виокремлюються кілька основних періодів річного циклу. У різних птахів вони різні. Для птахів, що живуть протягом року в одній місцевості, виділяють два основні періоди - гніздування й зимівлю. У птахів, які залежно від сезону змінюють район перебування, виокремлюють чотири основні періоди - весняний переліт, гніздування, осінній переліт, зимівлю.

Залежно від того, як птахи реагують на зміну сезонів, їх поділяють на осілих, кочових і перелітних. Осілі птахи в усі сезони залишаються в межах однієї місцевості. Кочові птахи в певні сезони здійснюють міграції на невеликі відстані. Перелітні птахи зі зміною сезону відлітають на значні відстані від місць гніздування.

2. Розподіл питань між групами учасників прес - конференції.

Підготовка учнів з використанням довідкової літератури.

1 повідомлення. Осілі птахи.

Осілі птахи - птахи, що не здійснюють регулярних міграцій, у протилежність до міграційних птахів.

Багато популяцій птахів залишаються на одному місці за сприятливих природних умов, проте за нетипових природних умов (наприклад, виключно холодної зими або посухи) або зміни чисельності популяції ці птахи можуть здійснити міграцію до іншого району.

Переважає більшість видів осілих птахів мешкають в таких умовах, де сезонні зміни не впливають на доступність корму-тропічному і субтропічному кліматі. У помірному і північному поясі таких птахів небагато; до них зокрема відносяться синантропи - птахи, що мешкають поблизу людини і залежні від неї: сизий голуб (Columbalivia), хатній горобець (Passerdomesticus), сіра ворона (Corvuscornix), галка (Corvusmonedula) і деякі інші. Частина осілих птахів, яких також називають напівосілими, поза сезоном розмноження переміщається на незначні відстані від своїх гніздовій - на території України. До таких птахів можна віднести, зокрема, глушців (Tetraourogallus), рябчиків (Bonasabonasia), тетеруків (Tetraotetrix), частково сорок (Picapica) і звичайну вівсянку (Emberizacitrinella).

2 повідомлення. Кочові птахи.

За характером сезонних переміщень птахів ділять на три основні категорії: осілих (що постійно мешкають на відносно невеликій території), кочових (що пересуваються на порівняно великі відстані не регулярно, лише у пошуках їжі або у разі поганої погоди) і мігруючих або перелітних (що здійснюють далекі сезонні міграції). Проте цей поділ досить умовний, як через існування безперервного спектру моделей поведінки між цими категоріями, так і через те, що в межах однієї популяції поведінка птахів відрізняється, а кожен конкретний птах може змінювати її (в окремих випадках) протягом життя.

3 пара. Перелітні птахи.

Перелітні птахи здійснюють міграції між місцями гніздування і місцями зимівлі. Переселяються на близькі та далекі відстані, знаходять дорогу, орієнтуючись на магнітне поле Землі, маючи внутрішній магнітний компас та орієнтуючись на Сонце і зорі. Дрібні птахи летять безперервно 70-90 год, долаючи відстань до 4000км, їх швидкість перельоту 30км/год. Швидкість перельоту великих птахів 80км/год. Не всі птахи прилітають до нас одночасно. Перша хвиля летить задовго до того, як розтане сніг. Це граки, чайки, качки, шпаки, жайворонки, зеленушки, коноплянки. Друга хвиля - зяблики, пліски, гуси, чаплі, бекаси, луні. Третя хвиля, які годуються жуками, павуками, черв'яками: лісові коники, вівчарики-ковалики, кулики, лелеки. Це друга половина квітня. Четверта хвиля - ті, що ловлять комах у повітрі: сільські ластівки, горихвістки, мухоловки, різні піночки, карбівки. Це перша половина травня. 5 хвиля: ті, що живуть далеко, навіть в іншій півкулі або тропіках. Це славки, сочевиці, сорокопуди, деркачі, зозулі. 6 хвиля. Нарешті прилітають очеретянки, золотисті щурки, іволги.

2. Гра "Пантоміма"

Зобразити: павича, пінгвіна, горобця.

Міграція птахів. Розповідь учителя. Для багатьох птахів переліт - важлива життєва функція. Здатність перелітати з місця на місце дозволяє їм у різні пори року жити в найбільш сприятливому для них кліматі.

Запитання для обговорення:

- Чому птахи перелітають?

Очікувана відповідь учнів: Необхідність здобувати поживу, пошук місць, придатних для виведення пташенят, та втеча від природних ворогів - ось три головні причини, через які птахи здійснюють перельоти.

Тривалість польотів птахів та відстані, які вони долають, дуже різні.

Частина птахів улітку живе в лісах або на луках, а взимку перебирається в міста, де тепліше й де значно легше здобути їжу.

Птахи, які влітку висиджують яйця на півночі, восени, коли приходить холод та зменшується кількість корму (наприклад, комах), відлітають на південь.

Навесні, коли в місцях їхньої зимівлі стає сухо й тепло, птахи знову повертаються на свої виводкові місця у північних краях.

Коли вони знаходять придатні для гніздування місця, то залишаються там на літо, розмножуються, вирощують пташенят, а восени знову летять на південь.

Запитання для обговорення:

- Як птахи знаходять дорогу?

Повідомлення учня. Багато птахів летять зграями, а це дозволяє припустити, що старші, найбільш досвідчені птахи летять першими, вказуючи дорогу молодшим. Таким чином, інформація про напрямок польоту передається з покоління в покоління.

Деякі птахи роблять перельоти поодиночі. Але звідки ж вони знають, куди і як летіти? Отже, у птахів повинно бути щось на зразок природженого інстинкту, що підказував би їм, у

якому напрямку вони повинні летіти, долаючи такі простори.

Мореплавцям протягом тривалого часу доводилося орієнтуватися за Сонцем та зірками.

Птахи, які під час польоту орієнтуються за Сонцем, за допомогою біогодинника відчують його положення й так визначають правильний напрямок. Вони повинні пристосуватися до положення Сонця. Птахи, які роблять нічні перельоти, користуються зірками і саме за розташуванням на небі зірок правильно визначають для себе шлях.

Птахи, щоб правильно визначити напрямок, використовують також і магнітне поле нашої планети. Якщо птах під час перельоту користується внутрішнім компасом, то він, очевидно, потім пригадує, з якого боку прилетів і тим самим шляхом повертається назад. Птахи, імовірно, розпізнають також певні орієнтаційні відмітки на землі, за допомогою яких можуть створювати собі щось на зразок внутрішньої карти.

Також припускають, що деякі птахи, аби визначити напрямок польоту, використовують запахи. Запахи у них асоціюються з певними напрямками. Птахи пригадують, у якій послідовності натрапляли на різні запахи і завдяки цьому летять у потрібному напрямку. Більшість птахів, щоб не збитися зі шляху, користуються всіма переліченими методами.

Удень птахи керуються положенням Сонця.

Формулювання висновку:

Причини міграцій:

- зменшення тривалості світлового дня;
- сила освітлення;
- погіршення кормової бази;
- поява снігового і льодового покривів і т. ін.

Самостійна робота учнів з підручником (технологія "Метод позначки")

- Які існують методи вивчення перельотів птахів?

Заповнення таблиці

Методи вивчення перельотів птахів

Назва методу	Зміст	Значення
Візуальне спостереження	Безпосереднє спостереження за птахами у природі	Установлення видового складу та чисельності перелітних птахів
Кільцювання	Закріплення на птахах нумерованих кілець	Установлення шляхів перельоту, місць зимівлі
Радіолокаційні спостереження	Спостереження за допомогою радіолокаторів у будь-який час доби	Вивчення перельоту птахів уночі, установлення видового складу та чисельності птахів

4. Охорона птахів (Перегляд слайд - шоу).

5. Птахи і література.

Зауважимо, цього року ми святкуємо день народження геніального сина українського народу Т. Г. Шевченка. **Творчість Шевченка** - глибока криниця, цілюща вода якої здатна вгамувати спрагу людини з різноманітними інтересами. Давайте і ми згадаємо нашого

Кобзаря, його багату поетичну палітру, в якій природа відчувалась, як кажуть, на дотик.

Тваринний світ представлений у поезіях Шевченка 61 видом. З них найбільше птахів - 26 видів; ссавців - 20 видів; комах - 7; плазунів, земноводних - 4; риб - 4 види.

Найчастіше згадуються коні - 33 рази, собаки - 29, орли - 26, голуби - 24, корови - 19, змія - 17, соловейко, ягнята - по 16, свині - 15, ворони, гадюки - 14, кози - 13, півні, кури, сови - 11, зозуля - 9, сичі - 8, гуси - 7, гайворон - 6, кіт - 5, осел, лев, крук, сокіл, пугач - по 4, ласка, вовк, миша, журавель, лебідь, качка, сорока, жаба - по 3, ведмідь, тур-буйвол, жайворонок, чайка, горобець - по 2, ховрашок, кажан, верблюд, леопард, сарна, бобер, крячок, рибалка (птах), чапля, індик, шуліка, рак, тараня, лин, плітка, сарана, мошка, комашка, бджола, цвіркун, джміль, шашіль - по одному разу.

Ерудиція поета і тут проявляється цілком виразно. Пересічний житель міста чи, скажімо, обиватель, навряд чи відрізняє сьогодні крука від гайворона (грака). Для нього і гава, сіра ворона і гайворон, грак і крук, ворон - усе це ворона. У Шевченка кожний з названих видів займає належне йому місце.

Поет знає не лише рослини, птахів, звірів свого краю, а й особливості кожного виду. Уважне око поета помічає над гладінню води гарного птаха рибалочку:

Пливуть собі та співають;
Рибалка літає...

А попереду отаман
Веде, куди знає.

Рибалка, рибалочка блакитний, зимородок - невеликий птах з блакитним забарвленням верхньої частини тіла, низ тіла яскраво-рудий. Живиться переважно дрібною рибою, комахами та їх личинками. Ці птахи були колись окрасою водного ландшафту.

Це лише перша спроба глянути на творчість поета очима натураліста і вона, звичайно, далека від досконалості, але вже цей перший погляд свідчить, що поет був великим знавцем природи рідного краю.

Я пропоную вам невелику пошукову роботу. У книзі "Кобзар" знайти вірші де згадуються птахи.

*Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.*
***

*Сидить козак на тім боці,-
Грає синє море.
Думає, доля зустрінеться,-
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак - шляхи бити*

Заросли тернами.

***

*Катерина
Кричать сови, спить діброва,
Зіроньки сіяють,
Понад шляхом, щирцею,
Ховрашки гуляють*
***

*Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.
Тепер летиш в Україну -
Тебе виглядають.
Полетів би за тобою,
Та хто привітає.*
***

*Летим. Дивлюся, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає.*
***

*Як у полі на могилі
Вовкулак ночує,
А сич в лісі та на стрісі
Недолю віщує.
Як сон-трава при долині
Вночі розцвітає...*

V. Узагальнення, систематизація й контроль знань і вмінь учнів

1. Складання схеми "Способи вивчення перельотів птахів". Взаємоперевірка виконаного завдання. (Готову схему учитель вивішує на дошці).

2. Складання схеми "Способи орієнтації птахів під час перельотів".

Взаємоперевірка виконаного завдання. (Готову схему учитель вивішує на дошці)

VI. Домашнє завдання.

Опрацювати текст підручника §47 дати відповіді на запитання 1-3, ст. 223

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Серебряков В.В. Біологія: підручник для 8 кл. загальноосвітніх навчальних закладів / В. В. Серебряков. - К.: Генеза, 2008. - 320с.:іл.
2. Пометун О. Інтерактивні методики та системи навчання/ О.Пометун. - К.: Шк. світ, 2007. - 67с.
3. Талпош В. У світі птахів: Зоовікторина/ В. Талпош. - Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. - 69с.

Г.В. Іванько,

учитель історії та правознавства Житницької загальноосвітньої школи I-III ступенів Жашківської районної ради

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ КОЛЕКТИВНОЇ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

*Кобзарю, знов до тебе я приходжу,
бо ти для мене - совість і закон.
пробач, що я дрібницями тривожу
твій вічний, твій глибокий сон.
А може, це не зовсім і дрібниця,
ти ж бачиш сам- які складні часи.
великі струси, перелом традицій,
переосмислення краси...*

Ліна Костенко

Уже минуло 200 років з дня народження Великого Кобзаря, але його мудре слово живе і залишається актуальним та пророчим і сьогодні. Тарас Григорович Шевченко - своєрідний національний оберіг. Важко уявити себе у нашій національній культурі без його слова. Сотні, тисячі діячів підносили і возвеличували перлину духовної спадщини України - "Кобзар" Т. Г. Шевченка. Крізь століття геніальний поет справді був і залишається народним з усіх великих українських митців пера. А його поезія стала єдиною і неповторною для всього українства.

Щороку відзначають українці на своїй землі і в зарубіжжі річницю від дня народження великого сина України, геніального поета і художника Тараса Шевченка. Ми називаємо його ще апостолом правди і свободи, нескореним борцем за волю України.

Поет пов'язав свою долю з долею України, яка постала перед ним поневоленою, сплюндрованою завойовниками з усіх сторін. Він виступив зі своїм полум'яним словом на її захист від поневолювачів, закликав до боротьби, залишив своїм "живим і ненародженим землякам" важливі дороговкази. Уявімо собі, що було б з нашим народом, з Україною, якби Господь не послав нам Шевченка, виразника голосу поневоленого народу.

Про Тараса Шевченка - поета і людину - написано вже не одну сотню книжок мовами різних народів світу, не одну тисячу наукових розвідок та публіцистичних і популярних статей. Обсяг Шевченкіани можна порівняти хіба що з обсягом літератури про найбільших світових поетів і митців. Але в чому він, мабуть, і від них усіх відрізняється (власне, в чому його відрізнено зусиллями його сучасників і нащадків), - так це в кількості й різноманітності модифікацій його образу: стереотипів сприйняття, які випали на його долю, починаючи від того, для якого він сам дав привід, назвавши свою першу збірку поезій: "Кобзар" [3, 5]. Втім, кобзар - образ дуже місткий і надається для символічного переосмислення, яке й дає Шевченкова поезія, хоч символічна глибина цього образу не всіма сприймається.

Український письменник, академік І. М. Дзюба зазначає: "Вдумливий читач, опинившись на самоті з "Кобзарем", а ще краще - із зібранням творів Шевченка, без особливого труда зможе відшарувати від його текстів різні ідеологічні наноси. Якщо його читати" [3, 7]. Отже, треба мати потребу читати "Кобзаря". І варто вміти його читати.

Поезія Т. Г. Шевченка - це квінтесенція ментальності нації, яка не може створити державу. І в цьому його пророцтво.

"Тяжко мені сиротою на сім світі жити"[6, 56].

Це не просто сирітство. Це відсутність відчуття себе у світі, відсутність стрижня, а у нашому випадку - відсутність своєї держави. Тому "ніхто її [Україну] не рятує", "не вернеться воля"[6, 67]. Але ж хто її повинен рятувати? Тільки сама нація і може себе врятувати. А що ж вона? "Гірше ляха свої діти її розпинають..."[6, 226].

Поезія Т. Г. Шевченка віддзеркалює сутність нації, яка через багатотисячолітнє страждання хоче мати власну державу.

Візьміть до рук "Кобзар", відкрийте ледь не будь-яку сторінку - ніби написано сьогодні і прямо з природи. Та й думи-роздуми, філософія поета, його болі - у серцях і думках наших сучасників. Не як історія, не як відлуння історичної пам'яті - як сьогодні.

Творити для Т. Г. Шевченка рідно мовою означало закласти основу нової української літератури, а цим самим - базу під українську національну ідентичність. Бо ж саме він вперше в українській інтелектуальній історії сформулював ідею нації як духовного трансцендентного континууму "мертвих, і живих, і ненароджених"[6, 56], пов'язаних духовною і моральною відповідальністю за історичну долю нащадків, а й нащадки - за посмертну ганьбу і славу своїх предків [4, 2].

Т. Г. Шевченко відкрив нації духовний зміст культурної традиції через пробудження національної свідомості завдяки введенню міфологічного коду в систему поетичного самовираження [4, 2]. Він створює нову, вже художню модель України, її історії, духовності, культури, прагнучи "приживити" цей образ у

суспільну свідомість завдяки використанню фольклорних жанрів: балади, думи, легенди, ліричні пісні, перекази.

Завдяки органічному звучанню української мови його образно-стильова система відкрилася такими гранями новаторського "пробудження" вільної особистості, появи якої в умовах замкнутих традиційних формул зображення, мабуть, ніхто й не чекав. А вільна особистість Т. Г. Шевченка з'явилась в атмосфері російсько-імперського культурного канону як виклик усій політичній системі, про що свідчать поеми "Сон", "Кавказ"[2, 2].

Український письменник О. Т. Гончар зазначав: "У своїй поемі "Кавказ" він пристрасно виступає на захист пригноблених народів Кавказу, створює образ прикутого до скелі борця Прометея, образ, який сміливо можна віднести до *найвищих творів світової поезії*" [2, 3].

"Споконвіку Прометея

*Там орел карає,
Що день Божий довбе ребра
Й серце розбиває.*

*Розбиває, та не вип'є
Живущої крові -
Воно знову оживає
І сміється знову.*

*Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля"* [6, 311].

Свою знамениту поему "Сон" Т. Г. Шевченко написав у Петербурзі в червні 1844 р. [6, 250] - після першої поїздки в Україну, де він перебував майже цілий рік (весна 1843 р. - лютий 1844 р.). Поему "Кавказ" поет закінчив у Переяславі в листопаді 1845 р. [6, 315].

В Україні молодий поет побачив повне безправ'я свого народу, жажливі злидні, бідність, духовну спустошеність, пригаслий національний дух. У цій прірві зла, в яку заглянув Т. Г. Шевченко і від якої жажнувся, вже гуркотіли громи обурення колоніальної політикою Російської імперії та розпачливі докори своїм землякам:

*"Україно! Україно!
Оце твої діти,
Твої квіти молодії,
Чорнилом політі.
Московською блекотою
В німецьких теплицях
Заглушені! .. Плач, Україно!
Бездітна вдовиця!"* [6, 249].

"Сон" - політична поема вражаючої сатиричної сили та органічної пристрасної правди авторського самовираження. Історико-літературне, суспільне значення цього твору виходить далеко за національні межі України. Жоден тогочасний письменник Російської імперії не наважився і не зумів так глибоко та влучно узагальнити, за допомогою сатиричних, саркастично-іронічних засобів і прийомів суспільно-політичне життя та устрій царської Росії.

І це той Т. Г. Шевченко, який полишив не з власної волі в п'ятнадцять років Україну, який провів поза її кордонами на засланні без права писати і малювати десять років, який не дожив і п'ятидесяти літ, зумів піднятися від раба-кріпака до академіка гравюри Петербурзької Академії мистецтв, а головне - стати речником етнонаціонального буття та консолідатором української нації [4, 3].

Надзвичайно вражає та тішить його творчий спадок: 240 віршів, балад, з них 8 поем; драма "Назар Стодоля"; 9 повістей із 20 ним написаних, але втрачених; щоденник, автобіографія, 250 листів. Мистецька спадщина Шевченка-художника

нараховує 835 творів - живописних полотен, рисунків, офортів та ескізів. Він був першокласним акварелістом - відомо 210 його акварелей, передусім пейзажів, які за рівнем мистецької досконалості є в ряду світових здобутків малярства; блискучим портретистом, про що свідчать 150 портретів, з яких - 43 автопортрети; офортистом - відомі 6 офортів серії "Живописна Україна" та 21 офорт, виконаний в останні роки життя; чудовим рисувальником - залишилося 230 олівцевих рисунків ландшафтів України, етюдів з натури, виконаних в Аральській та Каратауській експедиціях... [4, 4].

Переважну частину своїх творів Т. Г. Шевченко написав і намалював ще в Україні, але він зумів на чужині виразити, відтворити духовне єство свого народу на драматичному етапі його історичного розвитку.

Поет зумів глибоко зазирнути в народну душу, що йому відкрилися першопричини згаслого стану духу і свідомості народу. Тому його Слово має прорости в душах народу:

*"Я посию мої сльози,
Мої щирі сльози.
Може, зійдуть і виростуть
Ножі обоюдні,
Розпанахають погане,
Гниле серце, трудне,
І вицідять сукровату,
Наллють живої
Козацької тої крові,
Чистої, святої!!!"* [6, 192].

Т. Г. Шевченко відчуває себе будителем нації, тим, хто зобов'язаний сколихнути свідомість українців.

Найгостріші соціальні драми і найтонші нюанси інтимного, гнівний біль безправства, неволі, хвилини розпачу, що їх теж знав поет, смутки-жалі знівченого життя, голос потоптані і пробудженої людської гідності, сила непокорі, що не раз переходить у скрик прокляття, у різні вибури прометеївського титанізму - все клекоче, все скипілося в художню цільність книги-сповіді, від початку й до кінця перейнятої вогнем, може, найсильнішого поетового почуття:

*"Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю!"* [6, 345].

Шевченко - це людина яка була сповнена невичерпної енергії та сили. Епічна поема "Гайдамаки" була завершена поетом у 26-річному віці [3, 18].

У шевченкознавстві твір "Гайдамаки" (1839-1841 рр.) трактують як історичну поему, яка чимось подібна з національним епосом.

*"Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля, -
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі!"* [6, 62].

Гайдамаччина - це останнє поривання українського народу здобути собі свободу, це масштабна трагедія доведеного до відчаю пригнобленого, багатостраждального українського люду.

Мотиви вибору саме теми гайдамаччини, історик В. І. Яременко вважає наступні: "по-перше, Коліївщині переплелось багато моментів історіософського плану (органічний зв'язок з Гетьманщиною); міжнародні та міждержавні протиріччя того часу і місце в них українського питання з можливою проекцією на сучасний стан; протистояння між слов'янськими народами, яке корелювало з ще неподоланим панслов'янізмом

сучасників поета; ставлення з боку тодішньої історичної науки до вивчення даної теми" [7, 160].

Коліївщина характеризувалася рідкісним в історії явищем: політичне протистояння Російській імперії і Речі Посполитої досягає майже кульмінації, але історичні противники і церковні антиподи вкотре об'єднуються проти українців і спільно придушують їхній рух до свободи. А самі процеси супроводжуються високим рівнем ідеологічного тиску й одурманювання, які пізніше частково закріплюються у формі міфу про іманентну жорстокість українського простолюдю.

"По-друге, Т. Г. Шевченко прагнув від своїх читачів не просто знайомства з минулим, а його осмислення та зіставлення із сучасним. Портрет, він хотів показати саме ті історичні процеси, які породжують неоднозначні оцінки і в історіографії, і в людській пам'яті, особливо корелюють із моральністю, людським взаємопорозумінням. Саме на таких "дражливих" темах найвиразніше проявляється історіософія людини. І Коліївщина, безумовно, належала до них" [7, 160]. А вже й досі навколо гайдамачини ведуться дискусії [5, 163].

Отже, одним із мотивів вибору теми міг бути біль Т. Г. Шевченка за спотворений образ України. Для нього це була тема-виклик. Для осуду тих, хто поверхово, байдуже сприймає трагедії минулих часів. Шевченко вважав, що для формування індивідуальної та колективної пам'яті народу потрібні не лише книжні знання, а й безперервність прямої, усної передачі історичної інформації із покоління в покоління.

Її можна назвати "живою пам'яттю народу". Сама наявність такої інформації для формування нації важить не менше, ніж її достовірність.

*"Як то тяжко блукать в світі
Сироті без роду;
А до того - душа щира,
Козацького роду,
Не одиуравсь свого слова,
Що мати співала,
Як малого повивала,
З малим розмовляла;
Не одиуравсь того слова,
Що про Україну
Сліпий старець сумуючи,
Співає під тином"* [6, 66].

Автор вибудовує сюжет свого твору в такий спосіб, щоб показати, що насильство в історії породжує ланцюгову реакцію множення зла: єврей-крамар знущується над Яремою, над ним знущаються поляки-конфедерати, над останніми - відплатною помстою українці-гайдамаки.

*"Гайдамаки встали,
Помолились, одяглись,
Кругом мене стали.
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похились.
"Благослови, кажуть, - батьку,
Поки маєм силу;
Благослови шукать долю
На широких світі"* [6, 66].

Під час заслання на Кос-Аралі восени 1848 р. Т. Г. Шевченко пише вірш, в авторському тексті якого згодом з'являється назва - "Пророк"[1, 3].

Тільки через 11 літ автор, переписуючи текст, дасть йому таку назву. На біблійні риси накладаються риси автобіографічні. Твір стане одним з найвиразніших духовних автопортретів Т. Г. Шевченка, Воскресителя України - ще уярмленої, але ним пробудженої, удержавленої у слові.

*"Неначе праведних дітей,
Господь, любя отих людей,
Послав на землю їм пророка;
Свою любов благословить!
Святу правду возвістить!"*[6, 439].

Для нас, українців, Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що жодне визначення не є вичерпним.

Шевченко - це вічна таїна тайн, щось понад часове, щось болюче і радісне, без чого українська душа вже не може існувати, вона почувається вільно і розкрито лише в Шевченковому безсмерті. Шевченкове безсмертя - це поняття не абстрактне: його сутність, конкретика у сприйнятті тими чи іншими категоріями людей несуть і нестимуть у вічність єство української душі, української стихії, світобачення, а головне, забезпечуватимуть нові й нові генерації енергетикою українського світотворення.

Послання "І мертвим, і живим, і ненародженим ..." [6, 315] Т. Г. Шевченко напише в маєтку свого товариша С. Самойлова, в селі В'юнища 14 рудня 1845 р. [4, 4], а 11 днів перед цим, хворий поет складає "Заповіт" - висловлює надію, що "в сім'ї вольній, новій" [6, 335] його згадають "незлим, тихим словом" [6, 335].

Адресат Шевченкового звернення: "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє" [6, 315] тільки нині стає відродженою, сучасною нацією. То не є аморфне статистично-географічне утворення "народ України", а жива, повноцінна, етнополітична, консолідована спільність - український народ!

Т. Г. Шевченко вірив, що коли потоком "прорветься слово, як вода", людині відкриється свята правда, доцільність буття на землі, скривджені навчаться творити добро, що пророче слово зцілить і захистить душі. Тільки така національна душа здатна відкритися братолюбю, порозумінню і злагоді.

*"А всім нам вкупі на землі
Єдинодуміє подай
І братолюбіє пошли"*[6, 612].

Тож і звертаємось до Т. Г. Шевченка для пізнання самих себе, на раду й розраду. Вклоняємося його могилі як національній святині, де не покійник лежить, а витає дух любові до України, до життя, до свого народу, де ясніють промені Світла і Розуму, Правди і Совісті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус Г. Дарувала йому безсмертя... / Г. Білоус // Літературна Україна. - 2004. - №10. - С. 3 - 4.
2. Гончар О. Т. Вічне слово [Електронний ресурс] / О. Т. Гончар. - Режим доступу: http://ukrlit.org/Honchar_Oles_Terentiiovich/Vichne_slovo/2/
3. Дзюба І. М. Тарас Шевченко. Життя і творчість / І. М. Дзюба. - К.: Вид-дім "Києво-Могилянська академія", 2008. - 718 с.
4. Жулинський М. Шевченко: повернення в "нашу Україну" / М. Жулинський // Літературна Україна. - 2004. - №9-10. - С. 3 - 4.
5. Чухліб Т. Хто вони гайдамаки - козаки, "бомжі" чи "вурдалаки?" / Т. Чухліб // Сучасність. - 2010. - №3. - С. 163-185.
6. Шевченко Т. Г. Кобзар. Вперше зі щоденником автора / Тарас Григорович Шевченко; упорядник С. А. Гальченка; передмова І. М. Дзюби. - Х., 2012. - 960 с.
7. Яременко В. І. Історіософський зміст Шевченкових "Гайдамаків" (до 170-річчя виходу поеми) / В. І. Яременко // Український Історичний Журнал. - 2011. - №2. - С. 157-179.

С. М. Фатіф,

учитель української мови та літератури Дмитрівського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа I-III ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради

ІСТОРИЧНА ТЕМА У ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА. ПОЕМА "ІВАН ПІДКОВА"

РОЗРОБКА УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 6 КЛАС

Мета: поглибити знання учнів про життєвий шлях Т.Г. Шевченка, визначити вагоме місце історичної теми в його творчості; удосконалювати навички роботи з текстом ліро-епічного твору, розвивати вміння виразного читання та аналізу художніх засобів; формувати кругозір, світогляд школярів; виховувати почуття пошани, поваги до життя і творчості Великого Кобзаря, прищеплювати інтерес до наслідків власної праці.

Тип уроку: засвоєння знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Тараса Григоровича Шевченка, міні-виставка книжок поета, дидактичний матеріал (кросворд, і кольорові ілюстрації, картки).

Хід уроку

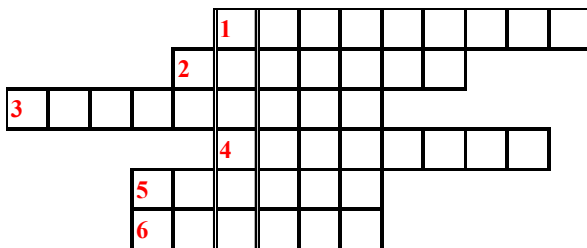
I. Організаційний момент.

II. Перевірка домашнього завдання.

1. Вікторина "Так і Ні".

1. Тарас Шевченко народився в селі Моринцях. (Так)
2. Народився майбутній поет в сім'ї коваля. (Ні, кріпака)
3. У 9 років Тарасик утратив матір. (Так)
4. У дитинстві хлопчик мріяв стати музикантом. (Ні, художником)
5. У Літньому саду Шевченко познайомився з К. Брюлловим. (Ні, з Сошенком)
6. Шевченко став вільним 2 квітня 1838 року. (Ні, 22 квітня)
7. Навчався Тарас в Академії мистецтв. (Так)
8. "Кобзар" побачив світ у 1840 році. (Так)
9. У засланні Шевченко перебував 20 років. (Ні, 10 років)
10. Тарас Григорович видав для дітей "Читанку". (Ні, "Буквар")

2. Кросворд "Кобзар".

1. Село, в якому проходило дитинство Шевченка.
2. Обов'язки малого Тараса у маєтку пана.
3. Місто, де навчався Тарас Григорович.
4. Місце перебування поета з 1847 по 1857 рік.

5. Портрет козака, який малював Шевченко.

6. Цехових справ майстер.

Відповідь: 1. Кирилівка. 2. Козачок. 3. Петербург. 4. Заслання. 5. Платов. 6. Ширяєв. У виділеному стовпчику - Кобзар.

3. Усна зв'язна розповідь учнів про життя і творчість Т. Г. Шевченка.

План

1. Дитинство Тараса.
2. У Петербурзі.
3. На засланні.
4. Останні роки життя.
4. Виразне читання вірша "Думка".

III. Мотивація навчальної діяльності.

1. Вступне слово вчителя. Тарас Шевченко - геніальний національний поет, вірний син української землі, якого народ справедливо назвав своїм батьком. Саме в особі Шевченка він втілює свої найкращі духовні сили і обрав його співцем своєї історичної слави і соціальної неволі, власних сподівань і прагнень. Шевченкова поезія повною мірою охоплює всі сторони життя багатостраждального народу. Тому тематика його творів різноманітна, а мелодика слова прониклива і зворушлива.

Твори Кобзаря добре відомі кожному учневі, адже вивчаються вони за програмою щороку. Чи бережемо ми у своїй пам'яті Шевченкове слово, зараз доведе літературна гра.

2. Літературна інтерактивна гра "Відгадайко".

Завдання: відгадати за ілюстраціями рядки з Шевченкових творів.

Ілюстрації демонструються в режимі слайд-шоу.

Відповідь: 1. "За сонцем хмаронька пливе".
2. "Садок вишневий коло хати".
3. "Думка" ("Плаче козак - шляхи биті заросли тернами").

Та однією з найулюбленіших для Шевченка і найвагоміших з пізнавальної та виховної точки зору для нас, сучасників, є історична тема. До

героїчного історичного минулого українського народу, а саме, козацької доби, поет звертався у своїх творах з метою: прославити героїзм і мужність наших славних пращурів і пробудити в душах сучасників дух боротьби за волю і власні права, почуття гордості за славні сторінки історії.

Одним із перших таких творів і є історична поема "Іван Підкова".

IV. Оголошення теми і мети уроку.

V. Сприйняття та засвоєння нового навчального матеріалу.

1. Розповідь учителя.

Поему "Іван Підкова" Т. Г. Шевченко написав у 1839 році, а вперше опублікував у "Кобзарі" 1840 року. Іван Підкова - особа історична. Він походив із молдаван, був запорізьким козаком, отаманом, який, за народними переказами, очолював морські воєнні походи у турецьку неволю, визволяв бранців. Легендарний герой ще за життя прославив себе як мужній месник у боротьбі з турецько-татарськими поневолювачами, чим і заслужив всенародну любов і пошану.

Твір складається з двох частин: перша - ідеалізація минулого і туга за ним, друга - захоплююча розповідь про один із походів запорожців на Царгород.

З особливою любов'ю автор зображує образ головного героя - Івана Підкови, який поєднує в своїй особі мудрість і розважливість козацького ватажка і мужність та завзяття народного захисника.

2. Виразне читання поеми "Іван Підкова".

3. Заповнення "паспорту" поеми.

Автор	Т. Г. Шевченко.
Назва	«Іван Підкова».
Час написання	1839 рік, Петербург.
Жанр твору	Історична поема.
Будова	Складається з двох частин.
Тема	Боротьба українського народу проти турецько-татарських загарбників. Морський похід запорожців на Царгород.
Образи	Іван Підкова, запорожці.
Художні засоби	Гіпербола, епітети, порівняння, персоніфікація.
Ідея	Гордість за героїчне історичне минуле українського народу, прославлення мужності і героїзму запорожців.

4. Колективна словникова робота за питаннями учнів.

Китайка - надзвичайно синя шовкова тканина, яку вивозили з Китаю.

Поставець - великий полив'яний келих.

Байдак - великий дерев'яний човен.

Синоп - портове місто в Туреччині.

Царград - Царгород, давня назва Константинополя (Стамбула).

5. Евристична бесіда за змістом твору.

- Які рядки з поеми засвідчують, що це твір на історичну тему?

- Чи сумує автор за героїчним минулим?

- Яку роль у поемі відіграє опис шторму на морі?

- Які художні засоби використовує поет при цьому?

- Чи переконав вас автор, що козаки - сміливі люди?

- Якою людиною постає перед нами козацький ватажок?

- На які риси характеру отамана звертає увагу Шевченко?

- Які почуття загалом викликає цей твір?

6. Гронування образу козацького ватажка.

Іван Підкова

{ мудрий
відповідальний
вольовий
надійний
мужній
безстрашний
романтичний

7. Інтерактивна гра "Футбол".

Завдання: назви пару за текстом твору.

Гармати - ревіли, могили - високії, лихо - танцювало, серце - спочине, хмара - чорна, море - синє, хвилі - запінились, отаман - походить, воров - гине.

VI. Закріплення знань, умінь та навичок.

Інтерактивна вправа "Мозковий штурм".

Дайте відповідь на запитання:

- Чи актуальна поема "Іван Підкова" у наш час?

- У чому полягає її виховне і пізнавальне значення для сучасників?

VII. Підсумок уроку.

Інтерактивна вправа "Мікрофон".

Продовжіть речення:

- Поема Т. Г. Шевченка "Іван Підкова" мені запам'яталася тим, що...

- Козацький ватажок мені сподобався, як...

VIII. Інструктаж домашнього завдання.

1. Підготувати виразне читання і усний детальний переказ поеми "Іван Підкова".

2. Прочитати поему Т. Г. Шевченка "Тарасова ніч".

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабишкін О.К. Шевченкова слава / О.К. Бабишкін. - К.: Рад. Україна, 1989. - 56с.

2. Неділько Г. Я. Тарас Шевченко. Життя і творчість / Г.Я. Неділько. - К.: Рад. школа, 1988.- 34с.

3. Федченко П. М. Тарас Григорович Шевченко / П.М.Федченко. - К.: Наукова думка, 1989. - 67с.

4. Чалий М. Життя і твори Тараса Шевченка / М.Чалий. - К.: Веселка, 2011.- 89с.

5. Шевченко Т. Г. Кобзар / Т.Г.Шевченко. - К.: Рад. школа, 1983.- 606с.

6. Шевченко Тарас. Кобзарик / Т.Шевченко. - Черкаси.: Видавець О. Вовчок, 2013.

Н.М.Власик,

учитель української мови та літератури Смілянського НВК
"ЗОШ I ступеня - гімназія ім.В.Т.Сенатора" Смілянської міської ради

Т. ШЕВЧЕНКО І БІБЛІЯ

РОЗРОБКА УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ. 9 КЛАС

Мета: проаналізувати роль Святого Письма, Біблії, Псалтиря у творчості Т. Шевченка, дослідити зображення поетом образу Бога у творах; визначити основні християнські принципи у творчості Кобзаря; розвивати вміння обґрунтовувати власну позицію, трактувати розуміння Шевченком Бога на матеріалі його творів; виховувати повагу до Бога як високого духовного ідеалу.

Тип уроку: засвоєння нових знань і формування вмінь.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, тексти творів; презентація "Біблійні мотиви в живописі Т.Шевченка"; дидактичний матеріал (картки із завданнями для груп); "літературознавчі словнички", підготовлені учнями-консультантами.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Бліц-опитування

- Як ви розумієте поняття "віруюча людина"?
- Чи був Тарас Шевченко віруючою людиною?
- Яке значення в житті поета мало Святе Письмо?
- У яких своїх творах він згадував або звертався до Бога? Якщо можете, процитуйте ("Причинна", "Катерина", "Тополя", "До Основ'яненка")

III. Оголошення теми мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Вступне слово вчителя. Святе Письмо Тарас Шевченко знав із дитинства, навчаючись грамоти у сільського дяка, Тарас першим із учнів після вивчення "азбуковника" перейшов до читання Псалтиря. Часто п'яний дяк посилав Тараса до осиротілих родин читати Псалтир, оплакуючи небіжчиків. Згодом, коли за плечима Шевченка був певний життєвий досвід, відбулося глибоке усвідомлення християнських ідей. Про що б не розповідав, що б не описував, до якої б теми не звертався поет, він не залишає Бога, йде поруч з ним, але найголовніше - має Бога в душі і серці.

Він звертається до Бога, Богородиці і святих, молиться за "окрадених сліпих невольників", тобто за свій цілий народ, за все людство.

2. Виразне читання учнем уривка з поеми "Марія"

*Всеупованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє,
Все упованіє моє
На тебе, Мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, Благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твогого мученика-Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю.
Достойно петая! Благаю!
Царице неба і землі!
Вонми їх стону і пошли
Благий кінець, о Всеблагая!*

Презентація "Біблійні мотиви в живописі Т.Шевченка"

Методична ремарка: вчитель демонструє презентацію і пояснює новий матеріал.

Навчаючись в Академії мистецтв у Петербурзі, художник вивчав Біблію, проникаючи у світ її образів і сюжетів, створених видатними європейськими майстрами пензля. Біблійній тематиці Шевченко присвятив велику кількість власних малярських творів: "Визволення апостола Петра з темниці" (1838), "Видубецький монастир" (1844), "Святий Себастьян", "Самарянка" (1856), "Благословення дітей" (1856), "Розп'яття" (1856), Серія "Притча про блудного сина" (1856 - 1857), "Свята родина" (1858), "Притча про робітників на винограднику" (1859).

В останній період творчості поета біблійні мотиви посідають значне місце. Поет звертається до тих сюжетів, в яких ідеться про боротьбу правди з неправдою, добра зі злом, про неминуче покарання "нечестивців", настання щасливого життя земних мучеників. Шевченко був християнином філософського складу думання, який готовий був навіть душу погубити, аби лиш його народ був помилуваний і прощений, аби зменшилися його страждання. За глибоким переконанням Тараса Шевченка покарання "жорстоких людей неситих" мало відбутися не в пеклі, а на землі.

3. Відомості з теорії літератури. Повідомлення учнів-консультантів.

Методична ремарка: учні-консультанти заздалегідь готують міні-словники літературознавчих термінів за темою уроку. Перед своїми повідомленнями роздають їх учням.

Псалом - жанр духовної лірики, релігійна пісня, молитва, в якій висловлено різні релігійні почуття.

Тематично псалми можна поділити на такі групи:

- пригнічений горем чи тяжкою недугою автор скаржився на заподіяну кривду, біль, страждання і просить у Бога захисту і підтримки;
- від імені народу автори благають у Бога милосердя в час лихоліття, війни, голоду, мору;
- автори прагнуть розбудити віру в Бога, в його милість та опіку;
- твори, де висловлені почуття вдячності від окремих осіб та цілої громади;
- гімни, що прославляють Бога;
- псалми історично-навчального характеру;
- псалми філософсько-медитативного характеру, в яких оспівуються велич і гідність, даровані людині Богом;
- псалми, які уславляють космічну світобудову, де небеса - це оселя Бога.

Гімн (гр. *hymnos* - урочиста пісня, похвала) - один з видів ліричної поезії: урочиста, похвальна пісня, в якій возвеличується якесь явище, особа, подія. За тематикою відомі такі гімни: державні, військові, релігійні, на честь історичних осіб та подій, сатиричні.

Особливість гімнів:

- урочиста лексика;
- величні і прості мелодії;
- монументальність поетичних образів і музичної фактури і т.д.

Псалтир з давньоєврейської мови перекладається як "книга хвали". Це найулюбленіша книга Старого Заповіту багатьох поколінь людей, у якій вміщено 150 псалмів, покладених на музику для богослужіння. Головний автор псалмів - ізраїльсько-іудейський цар Давид (у заголовках 73 псалми приписуються йому), іншими авторами були Асаф (12

псалмів), сини Корееві (11), Соломон (2), Мойсей (1), Ефам (1) і невідомі автори (50).

Переспів - а) Вид перекладу: вільне передання художніх творів засобами іншої мови або ж вірш, написаний за мотивами іншого твору. б) Повторення давно написаного, відомого, набридлого.

4. Робота над програмовими творами Т. Шевченка 4.1. "Ісаїя. Глава 35" (1859).

Історія та джерела написання.

Про історію створення "Подражання" відомо, що вірш у чорновому варіанті був записаний на звороті офорта, над яким працював митець. Весною 1859 р. (поезія датується 25 березня) Шевченко працював як художник, удосконалював гравірувальну техніку, великої уваги приділяючи офорту. Несподіване поетичне натхнення відірвало поета від гравірування на міді і змусило взятися за перо. Оскільки чистого паперу не було, поет записував вірші на зворотному боці нещодавно виконаного офорта.

Тлумачення незрозумілих слів-понять. Повідомлення учнів-консультантів

Текст стане зрозумілішим, якщо знати, що:

Карміл (Кармель) - це вкрита пишною рослинністю гора в Палестині, стала біблійним символом гордої краси;

Ліван - гірське пасмо на півночі Палестини, яке біблійні пророки часто символізували як славу і велич Іудейського царства;

Омофор - багатий, золотом вишитий покрив.

Ісаїя - стародавній єврейський пророк, автор однієї з книг Біблії. Його пророцтва і є джерелами Шевченкового наслідування.

Бесіда:

- З якою промовою звернувся поет до землі, ниви?

- Через що все довкола розквітне, позеленіє? Що це символізує?

- Чому Т. Шевченко називає людей незрячими?

- Які господні дива мав на увазі Тарас Григорович?

- Кого, на ваш погляд, поет називає злодіями?

- Що розуміє Т. Шевченко під святою правдою?

- Яких змін зазнає земля, суспільство внаслідок Божих діянь?

- Чому трудящі у творі - німі і незрячі?

- Про які зміни мріє поет? Чим буде викликана радість рабів у зв'язку з цим?

- Чи можна за текстом твору дослідити настрої митця?

- Охарактеризуйте колористику в першій частині твору. Чи можна сказати, що вибір кольорів - це художній прийом, застосований поетом?

- Знайдіть у поезії вислови, що стали крилатими.

Прокоментуйте їх зміст і доречність використання у мові.

Характеристика образів твору.

Настання блаженства Божого показано через конкретні образи, кожний з яких є опорним:

- "розплющатся очі сліпим і відчиняться вуха глухим";

- "буде скакати кривий, немов олень";

- "буде співати безмовний язик";

- "води в пустині заб'ють джерелом, і потоки в степу! І місце сухе стане ставом, а спрагнений край збірником від джерельних";

- "леговище шакалів, в якій спочивали, стане місцем тростини й папірису";

- "і буде там бита дорога та путь, і будуть її називати дорогою свята, не ходитиме нею нечистий, і вона буде належати народові його; не заблудить також нерозумний, як буде тією дорогою йти".

Всі ці опорні образи можна поділити на три групи.

(1) Прихід блаженства як фізичного одужання людей, коли сліпим повертається зір, глухим - слух, кривим - здатність рухатися.

(2) Показ оводнення пустелі - перетворення пустелі в оазу було сповнене особливого емоційного естетичного змісту.

(3) Образ святої дороги до Бога, по якій піде звільнений народ. Це символічний образ, у якому йдеться про праведне життя народу, що керується справедливими Божими законами. Образ дороги уособлює образ щасливого суспільства, яке не тільки фізично здорове, і не тільки живе в здоровому та родючому природному середовищі, а й іде правильним шляхом, тобто живе за моральними християнськими законами.

Тема: мрія поета про неодмінність повалення самодеожавства і розбудову нового суспільства - вільних людей.

Ідея: впевненість Т. Шевченка у святість божої правди, яка запанує на землі, віра у щасливе і вільне життя.

Основна думка: "Оживуть степи, озера, / І не верстові, / Скрізь шляхи святії / Простеляться..."

Жанр: переспів з Біблії ("подражаніє"); гімн Волі.

4. 2. Цикл "Давидові псалми".

1845 року поет переспівав 10 Псалмів із Псалтиря. Поет обрав саме ті Псалми, які найбільше нагадували долю України та його власну. Цикл "Давидові Псалми" згодом переконаліше підсумував як духовне зростання Кобзаря, так і його творчості.

Загальна характеристика "Давидових псалмів".

- Хто такий Давид?

(Давид - другий цар Ізраїлю, який очолив державу близько 1000 років до Різдва Христового і правив приблизно 40 років. Він створив могутню імперію, заклав столицю Єрусалим. Давид був марнославною і мстивим. Але й духовно багатим, талановитим, мудрим. За переказами, він зібрав обдарованих людей, що володіли мистецтвом музики і слова, й доручив їм виконувати релігійні пісні-гімни під час Богослужіння)

5. Робота в групах

Опрацювання змісту творів циклу "Давидові псалми" Т. Шевченка. Кожна група визначає тему, ідею, основну думку псалмів.

I група:

Псалом № 1.

Псалом № 12.

II група:

Псалом № 43.

Псалом № 52.

III група:

Псалом № 53.

Псалом № 81.

VI група:

Псалом № 93.

Псалом № 132.

V група:

Псалом № 136.

Псалом № 149.

VI. Підсумок уроку.

VII. Домашнє завдання

1. Підготуйте тези до уроку "Світова велич Т. Шевченка".

2. (Для творчо обдарованих учнів) Написати власну поезію, присвячену Тарасу Шевченку

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ключок Г. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація: посібник для вчителя / Г.Ключок. - К.: Освіта, 1998. - 238с.

2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т.Гром'як, Ю.І.Ковалів та ін. - К.: ВЦ "Академія", 1997. - 752 с.

3. Пахаренко В.І. Основи теорії літератури / В.І.Пахаренко. - К.: Генеза, 2009. - 296 с.

4. Суліма В. Біблія і українська література: навч. посібник / В.Суліма. - К.: Освіта, 1998. - 400с.

А.А.Бардіна,

учитель української мови та літератури Балаклєвської ЗОШ І - ІІ ступенів №3 Смілянської районної ради

ПЕРШЕ ВИДАННЯ ЗБІРКИ "КОБЗАР" Т. Г. ШЕВЧЕНКА У КРИТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У романтизмі була осмислена й узагальнена ідея українства, що стає виразником національної самосвідомості, ідейним побудником борців за українську незалежність і свободу. Насамперед, саме романтизмові ми завдячуємо становленню української літератури та літературної мови.

З середини ХІХ ст. Т. Шевченко входить у нашу історію та культуру як історичний та політичний діяч. Про себе він сказав: "Історія мого життя є частиною історії мого народу". Він вивів українську культуру на вищий щабель розвитку, сміливо підкреслюючи її національну самобутність. В умовах української бездержавності правдивому Слову поет надавав особливого значення. Він писав: "...возвеличу малих отих рабів німих! Я на сторожі коло них поставлю слово...".

Уже перша його книжка "Кобзар" (1840) засвідчила воскресіння нації у драматичний період національної історії.

12 лютого 1840 року вийшов цензурний дозвіл друкувати "Кобзар". Так назва в свою першу віршовану збірку двадцятишестирічний поет Тарас Шевченко. Цю назву було збережено і для двох наступних видань 1844 і 1860 років. Це була подія величезного значення не тільки в історії української літератури, а й в історії самосвідомості українського народу.

Ми зробимо спробу переосмислити з позиції сьогодення значимість першого видання "Кобзаря" Т. Г. Шевченка, зважаючи на його проблематику і поетику. У наш час до цієї теми звертаються О. Забужко, П. Зайцев, І. Дзюба, О. Білецький, В. Бородін та інші. Вони переосмислюють значення творчості великого майстра слова. Вихід у світ збірки Т. Г. Шевченка "Кобзар" у 1840 році зробив величезний прорив в історії української держави, ставши величезним поштовхом для розвитку літератури. Збірка "Кобзар" розпалила справжній вогонь протиріч між літературними критиками. Усі вони зійшлися на одностайному визнанні поетичного хисту автора "Кобзаря", але переважна більшість із них не сприйняла самої збірки, оскільки вона була написана малоросійською мовою, або як її ще називали наріччям.

Найбільш гостро проти української літератури виступили **"Сынъ Отечества"** ренегата-українця професора Никитенка та **"Бібліотека для Чтения"** ренегата-поляка Сенковського. Критик із першого часопису усю "штучну" сучасну українську поезію вважав "за жарт і забаганку", він не міг зрозуміти, як люди з талантом можуть "займатися такими дурницями". Йому не шкода було письменників "сумнівного таланту", як-от Гребінка: він навіть радив таким письменникам писати по-українському, щоб звільнити російських читачів від обов'язку читати їх твори. Але йому шкода було, що це робить поет талановитий, у якого "є душа, є почуття" і який міг би збагатити "справжню російську поезію", а замість того "гидко спотворює ("уродує") думку й російську мову, підробляючись під хахлацький лад". Таку ж негативну оцінку подає і Сенковський. Він ще гостріше накинувся на українську мову й літературу,

але як і Никитенко, жалкуючи, що Шевченко пише штучною й "небувалою" мовою, Сенковський прославляв Шевченка як поета. Він заявляв, що це не правда, ніби по смерті О. С. Пушкіна перевелися таланти.

Збірка Т. Г. Шевченка - тому підтвердження. "Чудові пісні" талановитого поета Сенковський зараховував до "радісних явищ, що носять на собі печать безсумнівного таланту". Незважаючи на те, що вірші Шевченка написані не російською мовою, проте він мусив зазначити, що "якою б мовою він не писав, він - поет. Він уміє відчувати й висловлювати відчуте гарним віршем; на кожному творі його лежить печать поезії, що іде просто до самого серця". Такі коментарі з боку Сенковського можна пояснити тим, що він як і більшість російських літературних діячів вважав сучасну літературну мову "наріччям, що навіть не існує в Росії", "гібридним діалектом", "небувалою мовою, що її ні одна з усіх можливих Росій - невелика, ні середня, ні мала, ні біла, ні чорна, ні червона, ні нова, ні стара - не можуть визнати за свою", "мішаниною слів хохлатих і бородатих, голених і не голених, південних і північних" [1, с. 74]. Аристократичний журнал "Современник", який після смерті Пушкіна редагував професор Плетньов, містив позитивний відгук на збірку "Кобзар". У цій статті редактор говорив, що серед усіх творів поезії, які з'явилися за останні три місяці, саме "Кобзар" вартий уваги. "В ньому зібрано кілька простонародних ліричних звірень душі, живих і вдало переданих автором. Ті, хто розуміє малоросійську мову, почитають цю збірку, звичайно, з задоволенням і вдячністю". З часом несподівано для **багатьох Плетньов** в іншій статті сказав:

"Книга, що з'являється у світ на крайовому наріччі простолюддя, коли панівна мова відрадно виблискує і звучить для кожного з читачів, завжди скидається на пародію або на літературний жарт". Критик, що писав в органі ретроградів Булгаріна і Греча "Северная Пчела", також радив Шевченкові писати поросійському: "Сумно, - казав він, - дивитись на літературу тих слов'янських діалектів, які волею долі мусять зсякнуті у творцях, умерти в архівах, згубивши навіть слова і звуки, що в них вони привдяглися, а ще смутніше дивитись, коли цими діалектами пишуть люди, що могли б оздобити "первевстную, всепоглощающую славянскую літературу" - тобто літературу російську [1, с. 75].

Отже, спираючись на перші негативні відгуки про перше видання "Кобзаря", можемо зробити певні висновки. Всі критики визнавали Т. Шевченка, як неперевершеного митця, проте їх гостре невдоволення збіркою було викладано лише мовою її написання, оскільки вона була надрукована малоросійською мовою, яку багато хто вважав мертвою чи діалектом російської. Всі рецензенти вважали, що такому талановитому письменнику не гоже писати "діалектною" мовою, бо його талант гідний більшого.

Лише три рецензенти-критики поставилися позитивно не тільки до творчості Т. Г. Шевченка, а й до права українського народу мати власну - щоправда

лише "регіональну" літературу; це були критики, що писали про "Кобзаря" в "Отечественных Записках" і "Литературной Газете" А. Краєвського та в консервативно-слов'янофільському "Маяку".

Не всі і земляки однаково сприймали ідейне багатство цієї невеликої збірки, але всі однаково були захоплені нею, як справжнім літературним скарбом. Корсун і Костомаров, два молоді харківські поети, доставши "Кобзаря", як присіли на вулиці, так і з місця не зійшли, поки не прочитали, а старий Г. Ф. Квітка писав Шевченку, що йому "волосся на голові навстопужилося", коли читав кобзарські думи.

Отже, узагальнюючи відгуки всіх рецензентів, зазначимо, що не всі однаково розуміли значимість невеличкої збірки "Кобзар", проте вони зуміли побачити великий потенціал в творчості Т. Г. Шевченка, оцінити глибину його поезії і пророкували йому велике майбутнє.

Як бачимо, перше видання збірки "Кобзар" спричинило справжній фурор серед критиків. Думки з приводу цього видання поділилися навпіл, одні критикували її і не радили Т. Шевченку звертатися до написання українською мовою, а інші досягнули глибину поезії та зазначали великий вплив цієї збірки на розвиток української літератури, оскільки до цього ніхто з її представників не дав таких артистичних творів, як ті, що склали збірку "Кобзар", не підіймав таких думок і настроїв як Т. Шевченко. Він представив Україну у тому стані, у якому вона перебувала.

Для багатьох поколінь українців - і не тільки українців - Тарас Григорович Шевченко означає так багато, що сама собою створюється ілюзія, ніби ми все про нього знаємо, все в ньому розуміємо, і він завжди з нами, в нас. Та це лише ілюзія. Т. Шевченко як явище велике й вічне - невичерпний і нескінченний. Волею історії він ототожнений з Україною і разом з її буттям продовжується нею, вбираючи в себе нові дні і новий досвід народу, відзиваючись на нові болі й думи, стаючи на нові скрижалі долі. Він росте й розвивається в часі, в історії, і нам ще йти і йти до його досягнення. Навіть зараз, коли минуло стільки часу,

дослідження творчості Т. Г. Шевченка залишається дуже актуальною темою.

Збірка "Кобзар" має дуже велике значення для становлення української літератури. На початку ХХ ст. точилася боротьба за право на життя нової української літератури, української мови, яку петербурзька критика висміювала і зневажала. Українську мову називали "мужичою". І ось коли з'явився "Кобзар" Тараса Шевченка, ситуація дуже змінилася. Надруковані в ньому українські поезії вражали своєю досконалістю і красою. Поява цих поетичних творів стала подією як в українській літературі, так і в усьому слов'янському красному письменстві. Тарас Шевченко своїм першим виданням "Кобзаря" поставив українську літературу в ряд європейських літератур, і право української мови на самостійний розвиток стало безперечним. З виходом у світ "Кобзаря" почалося відродження національної культури України, і вже ніяка сила не змогла зупинити цей процес.

З вершин сьогодення ми горді тим, що далекого 1840 року великий син українського народу заявив усьому світові про те, що є український народ, є українська мова, якою можна створювати літературні шедеври і що їх можна поставити в ряд відомих світових творів. Слава йому за те, що він не послухав порад критиків і не став писати російською, а продовжував творити своєю мовою, оригінальною мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка / Павло Зайцев. - [2-ге вид.]. - К. : Оберег, 2004. - 480 с.
2. Корш Х. Шевченко среди поэтов славянства / Х. Корш // На спомин 50-х роковин смерті Шевченка. - Москва, 1912. - 67с.
3. Сумцов М. Вага і краса української народної поезії. - Х., 1910. - С.23.
4. Сумцов М. Вага і краса української народної поезії. - С.24.
5. Шевченко Т. Твори: У 3 т./Т. Шевченко - К., 1949. - Т. 1. - С.37, 38.

Т.І. Бублій,

учитель світової літератури;

С.В. Коврига,

заступник директора з навчально-виховної роботи Журавського навчально-виховного комплексу "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" Городищенської районної ради

ГЕНІЙ ШЕВЧЕНКА У МИСТЕЦЬКІЙ ПАЛІТРИ МИКОЛИ СТОРОЖЕНКА

Творче життя Тараса Шевченка - не лише потужний вияв таланту, корені якого сягають у глибини творчого генія українського народу. Це також формування його як митця шляхом наполегливого навчання в інших митців, шляхом опанування культурного досвіду багатьох європейських художніх шкіл і найкращих їх представників. Він, увібравши в себе величезний пласт знань, був енциклопедично обізнаним у всіх галузях мистецтва, літератури, історії, філософії, сам справляв великий вплив на своє оточення. Одним із яскравих прикладів впливу Шевченка на творчу долю багатьох поколінь українських митців є творчість **Миколи Стороженка** (1928 р. н.) - народного художника України, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Коли спілкуєшся зі Стороженком, завжди

відчуваєш високе осяяння і духовне збагачення, що незримо охоплює тебе. Його наповненість енергією, мистецьким професійним завзяттям передається колегам, друзям, надихає його учнів до справжньої творчої повсякденної роботи. Микола Андрійович учитель від Бога. Перше знайомство малого Миколи з "Кобзарем" відбулося в батьківській хаті, коли йому не було й шести років. Тоді його вразила ілюстрація І. Їжакевича до вірша "Мені тринадцятий минало". А ще запам'ятався образ Шевченка з кобзою. Односельці просили його батька Андрія, великого Тарасового шанувальника, щоб Микола їм намалював "Кобзаря". Мали таку потребу. І він малював. Коли постало питання про ілюстрування "Кобзаря", Стороженко себе перепитував: чи потребує "Кобзар" ілюстрування, чи

розуміє він Думи його? Ілюстрація - це рамка обмеженої можливості. Тому слід шукати форму та ще й умилостивлювати душу. Вона мусить відкритися щитом очищення від намулу. Книга книг "Кобзар" має увійти в чисту душу.

Проживши життя із Шевченковою поезією, Микола Стороженко у своїй Шевченкіані синтезував енергію всіх своїх мистецьких шукань і осягнень. Це не ілюстрації, це співтворчість, це діяння Шевченкової поезії і самого образу Шевченка, долі Шевченка - в душі естетично чуйної і національно відповідальної людини. Мініатюрне видання для поціновувачів поезії та живопису. Мистецький альбом народного художника України Миколи Стороженка містить художні твори, навіяні поезією Великого Кобзаря.

Видатний художник, Микола Стороженко досконало володіє мистецьким ремеслом, різноманітними техніками живопису, монументального мистецтва, іконопису та графіки. Текстові коментарі щодо альбому "Мій Шевченко" відтворюють світобачення художника, пропущене крізь призму життя і творчості геніального поета. Оригінально подані, полотно спонукають читача по-новому поглянути на твори Великого Кобзаря, на долю українського народу, на його минуле й майбуття.

Усі великі поети - Пророки. Зранені в болях і плачах над Долею землі людей: "Поможи молитвою дітя до краю" (Т. Шевченко). І вознеслися маккавеями в муках правдою сповіті... Поет - не учасник подій, поет над битвою витає і суд трагедії не чинить. Він усе бачить із прийняттям болю й плачу у вимірах Буття - і в книгу сповіді заносить. І знак, помітку нам, онукам-правнукам, на докір залишає.

Світло Тараса Шевченка явив нам на полотнах талановитий пензель Миколи Стороженка. Їм різь в очах від того, що в стінах Храму - світло. Він - Світло ... Тут порухом душі відбувається удар пензля. Той, хто тримає пензля, транслює через руку весь свій вогонь, і цей вогонь з кінчика пензля йде на полотно - це вже офіра. І це вже є душа.

Образи глобальних творів Миколи Андрійовича Стороженка кличуть до покаяння, прощення, добра, бо серце цієї шляхетної людини сповнене життєдайної правди, миру і любові. Так, існуючи у реальних та ірреальних вимірах, крокує маестро своїм невгомним творчим та життєвим шляхом, стверджуючи споконвічні поняття краси, гармонії, вічності, створюючи своє мистецьке Євангеліє. На його полотнах звучать Євангельські сюжети в сучасній авторській інтерпретації.

Силою слова Шевченко воскресив героя і передав його у вічність. Така сила поетична - дужча за реальність. Бо не реальність визначає силу поезії, а душа поета відлунює на реальні дії й кодує тимчасовість у вічне. Микола Андрійович не просто проілюстрував твори Шевченка, - творчо прожив; бо хто торкався цієї духовної глибини, поринаючи цілком у неї, той не забував того дивовижного щему, тієї святої сили слова й думки, наче нового народження, коли ти здобував крила та нову силу, необхідних для повноцінного життя.

В малярських композиціях Стороженка всі засоби - і літературні і художні, спрямовані на розкриття драматичних образів, сповнених муки та болю, терпіння та страждань. Життєва правда передана з надзвичайною енергетикою в картинах: "Катерина", "Ярина", "Причинна", "Перебедня", "Наймичка".

Митець винайшов такий спосіб передачі - **ракурс**, коли ілюстрація сприймається як окрема планета, що рухається в Космосі. Погляд на Шевченкову Україну як художнє явище у Всесвіті, де абсолютний час і абсолютний простір освічуються спалахами пророчих ініціацій геніїв. Тому в супровідних розмислах: "... на крилах Всесвіту, в Поезії..." Тому: " Не в домовині - у вирії століть плывуть нетлінні у бойових строях герої, лицарі історії, живої і давньої. І Поет плыве..... у вирії мерехтливих воскресінь".

"Створюючи ці полотна, я прив'язувався не до рядків, а до духу поезії Шевченка", - мовив великий художник М.Стороженко. Адже Шевченко - це Величний храм Краси у Слові й Думи глибина. Стороженко працював з глибоким бажанням подарувати сучасникам віру у невичерпну силу волі та людяності, в ім'я правди та незалежності. Монохромна палітра кожного сюжету збагачена стильовими нашаруваннями, в ланцюгу яких єднається дух, душа, свідомість.

Знаряддя пошуку істини М.Стороженко знаходить в культурному пласті **Бароко**, завдяки якому правдивіше, точніше і глибше показує нашому часові геній Шевченка. Він вбачає саме в Бароко те золоте зерно, яке, прорісши, дало нам колос і колос в особі Шевченка. Адже українське Бароко аби досягнути ілюзії руху, все, що зображується, чи хоча би значну його частину, розташовує навкосо по відношенню до глядача; додає й асиметричність: центр пересунуто, зміщено в бік, і тим досягається своєрідна напруга в композиції; окремі предмети не представлені з усією повнотою, а дещо приховані; дуже важливий цей мотив перекривання одного предмета іншим. Окремі частини картини маскуються, предмети розташовуються один позад іншого, і таким шляхом фантазія отримує поштовх до найвищої напруги - до угадування прихованого. Всюди владарюють збудження і пристрасть, все перетворюється в пристрасну напругу.

Не реальність визначає силу поезії, а душа поета відлунює на реальні дії й кодує тимчасовість у вічне. **"Кобзар" Тараса Шевченка для Стороженка** - книга священна. Більше 18 років він працював над цим виданням. Тож цей "Кобзар" звирений його життям, думкою і сумлінням. Серед численних видань "Кобзаря", ілюстрованих графіками й художниками в різні часи, роботи Миколи Стороженка є одним із найкращих. "Кобзар" робить українців патріотами, бо "Кобзар" - історія нашого народу, написана кров'ю і болем, сповнена безприкладного героїзму, невичерпної волі до свободи й незалежності, глибокої віри в торжество справедливості й братерства. Робота над "Кобзарем" тривала не один рік. Стороженко довго виношував концепцію видання, створив сотні ескізів, задля цього винайшов авторську техніку - так звану **холодну енкаустику**, секрети якої він нікому не розкриває, бо саме нею йому вдалося досягти унікального трактування геніальних поетичних творів Шевченка.

Монументальний твір **"Передчуття Голгофи"** М.Стороженка є світлоносним, живить світлом і чистотою, не робить зла, сповнене відчуттям, спрямованим у майбутнє. "Це підсумок мого життя, - заявив у своєму виступі автор живописної картини. - Ми маємо бути відповідальними за планету, на якій ми живемо. Планета стомилась від наших дій, її треба лікувати. Кожний з нас має запалити свічку і освічувати нею все навколо. І вся планета буде освічена. Лише теплом і світлом можна її спасти. Мій твір - це літургія по паралелі і офіра по меридіану. Він побудований на зіставленні холодного і гарячого. Енергетика розійшлась по периферії. Твір національний і сучасний, промовляє до кожного з нас. Месія буде, Воскресіння після Голгофи буде!".

Таким чином М.Стороженко переключається своїми переконаннями з Т.Г.Шевченком.

Ілюстрації можна переглянути в інтернет-режимі

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ковадло Г. Статус моральної аргументації у класичних та сучасних філософсько-антропологічних уявленнях / Копії антропологічного розмислу :збірник / Г. Ковадло. - К., 2002. - 110 с.
2. Макаров А. Світло українського Бароко / А. Макаров. - К., 1994. - 56с.

Л.Ю.Гриценко,

учитель історії Канівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 3
Канівської міської ради

ВШАНУВАННЯ ВЕЛИЧІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА ЧЕРЕЗ СТОЛІТТЯ І КОРДОНИ

РОЗРОБКА УРОКУ ІЗ ІСТОРІЇ

Мета уроку:

- сформувати уявлення учнів про вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка - українського поета, художника українською діаспорою у США та Канаді; допомогти усвідомити світове значення його творчої діяльності;
- розвивати просторову, картографічну компетенції, навички проектно-дослідницької роботи, комунікативність, творчі здібності, вміння самостійно працювати з книгою та іншими джерелами; критично оцінювати отриману інформацію, висловлювати своє ставлення до почутого чи прочитаного, робити висновки;
- виховувати почуття гордості за генія нашої землі, незламного поета -патріота.

Очікувані результати. На уроці учні сформулюють уявлення про масштаби популярності творчості Т.Г.Шевченка за океаном у середовищі української діаспори; навчатися визначати значення його творчості для українських переселенців на американському континенті; отримують навички проектно-дослідницької роботи, аналізу першоджерела; зможуть висловлювати свою думку щодо отриманої інформації, робити власні висновки.

Тип уроку. Урок вивчення нового матеріалу, формування умінь та навичок.

Обладнання: карта міст, де розміщені пам'ятники Т.Г.Шевченку у світі, світлини, роздатковий матеріал із кандидатської роботи викладача кафедри історії Черкаського університету ім.Б.Хмельницького Тихоненко Ю.М. "Шевченківський національний заповідник у місті Каневі 1925-2005 роки.", поетичні збірки Т.Г.Шевченка, учнівська презентація, рефлексійна анкета для учнів.

Епіграф: "Чи є в усьому світі поет, могила якого була б таким дорогоцінним скарбом, як могила Т.Г.Шевченка на Україні? Немає такого місця в цілому світі".

В. Чаговець

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Організація робочих місць учнів, перевірка готовності класу до уроку.

II. Активізація пізнавальної діяльності учнів.

Вступне слово вчителя. У 2014 році весь світ, де знають ім'я Т.Г. Шевченка, відзначав річницю з дня народження Великого Кобзаря. Між Каневом та Канадою був підписаний договір, згідно якого в цьому році музей Т.Г.Шевченка та його могилу мають відвідати 50 тисяч канадців. Слава незламного борця за волю увічнена у постаментах по всьому світу. Прошу розглянути карту світу та визначити, в яких містах розташовані пам'ятники Т.Г.Шевченку.

Учні розглядають карту міст світу, в яких встановлено пам'ятники Т.Г.Шевченку.

Мотивація навчальної діяльності учнів.

Учитель пропонує учням спрогнозувати змістове наповнення розділів, що вивчатимуться на уроці, і пропонує учням заповнити перші дві колонки таблиці.

Що вже знаємо?	Що хочемо дізнатись?	Про що дізнались?
<ul style="list-style-type: none"> • Шевченко – відомий на весь світ поет. • Талановитий художник. • Борець за свободу. • Наш земляк. • Його могила-на Чернечій горі в м.Каневі.	<ul style="list-style-type: none"> • Чи відомий Т.Г.Шевченко за межами України? • Як вшановують пам'ять Великого Кобзаря за кордоном? • Яке значення має творча спадщина Тараса Шевченка для українців, що живуть за кордоном?	

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Вшанування величі Т.Г.Шевченка українською діаспорою у США.

2. Внесок канадської діаспори у збереження світової спадщини Великого Кобзаря.

Повідомлення учнів про діяльність української діаспори у США.

Учень 1. Незважаючи на непорозуміння в історії, українські поселенці, зокрема за океаном, завжди прагнули до зріднення з землею, яку покинули і яку не бачила більшість їх нащадків. Українським переселенцям завжди були не байдужі ні українська культура, ні люди, які її прославляли. Цю любов до неньки - України вони пронесли через роки і передали у спадок своїм дітям, онукам.

Протягом десятиліть діаспорою було нагромаджено значний духовно-культурний потенціал, створено чималі наукові, літературні, художні цінності, там працювали і працюють багато видатних українських науковців, письменників, митців. За далеко неповною статистикою, у країнах Заходу проживає понад 5 мільйонів громадян українського походження, а в межах пострадянського простору - до 10 мільйонів чоловік. Українські емігранти змогли зберегти свою національну ідентичність завдяки потужній праці на ниві культури. Враховуючи, що Т. Г. Шевченко вже давно став частиною національної культури, а заодно ідентичності всіх українців світу, то місце його спочинку теж відразу набуло певної символічності для українців, що опинилися за межами держави [23,11].

Українська громада протягом усього періоду її проживання на американському континенті постійно демонструвала світові прагнення зберігати й розвивати національні традиції. Вперше Тарас Шевченко згадується в Сполучених Штатах Америки приблизно в 1868 році. Політичний іммігрант Агапій Гончаренко, близький товариш Олександра Герцена, опублікував у газеті "Вісник Аляски" переклад кількох рядків поеми "Кавказ". Пізніше, в основному завдяки іммігрантам із Західної України, творчість Шевченка

все частіше зустрічається за кордоном. Зараз важко визначити хто перший привіз "Кобзар" Шевченка. Проте іммігранти з України створювали кучочки вшанування Великого Кобзаря на нових землях, читали його вірші. Пізніше вихідці з України задля вшанування пам'яті Шевченка і для створення малої України в нових державах починають об'єднуватись в товариства, громади, будувати пам'ятники українському поету. В більшості країн Америки та Європи ці бажання були зустрінуті позитивно з боку влади [24;13].

Учень 2. У 1964 році, коли українська нація в Радянському Союзі відзначала 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка, діаспора за океаном також святкує в міру можливостей. У Сполучених Штатах в цьому році вийшла цікава книга англійською мовою "TarasShevchenko", в якій вміщені статті радянських літературознавців та американських публіцистів, а також переклади творів поета на англійську мову. На сторінках газети "Українські вісті" друкуються статті, що висвітлюють життя та творчість поета [8;2].

Окрема сторінка вшанування Т. Г. Шевченка за кордоном стосується історії встановлення пам'ятника поету у Вашингтоні. 27 червня 1964 року в столиці Сполучених Штатів Америки було відкрито пам'ятник Тарасу Шевченку. Українські патріоти хотіли закласти в нього грудочку рідної землі, привезеної з Тарасової могили в Каневі. Перша спроба прийняття землі з могили Т. Шевченка була відхилена Комітетом з будівництва пам'ятника поету у Вашингтоні. Скарбник Комітету Платон Стасюк, котрий привіз землю з України до США, не узгодив свої дії з Комітетом, крім того американська влада вважала, що цьому "сприяли кола радянських структур", політика яких тоді мала відкритий "антиімпералістичний" характер стосовно США. Відтак, скринька зі священною землею була відвезена назад до Канева і передана у фонди музею на Чернечій горі [21;7].

Наступного разу, вже без згоди радянської сторони землю хотів привезти Степан Куропась (активний діяч українського комуністичного руху в Північній Америці). Проте, при проходженні митниці в московському аеропорту грудку землі в нього відібрали на митниці. Але канівська земля з могили Кобзаря все ж була вмурована в постамент пам'ятника Т. Г. Шевченка у Вашингтоні. Її привезли з ініціативи Марії Бек - лідера жіночого руху в США. Група американських українців прибула до Канева завдяки посередництву Віри Ковбасюк - Шумейко [20;9].

До будівництва пам'ятника Т. Г. Шевченка у Вашингтоні були причетні 5 президентів США. Президент Г. Трумен був почесним головою Комітету по створенню пам'ятника Т. Г. Шевченка, а майбутній президент Р. Рейган входив до його складу, тогочасний діючий президент Д. Ейзенхауер підписав схвалений парламентом закон про будівництво пам'ятника, Д. Кеннеді допоміг реалізувати задум, а спеціальна заява президента Л. Джонсона вмурована під постаментом пам'ятника. Ще одна цікава деталь: під час закладання пам'ятника використано спеціальну лопату, якою до цього користувались при закладанні пам'ятників Джорджу Вашингтону і Аврааму Лінкольну в американській столиці [5;4].

За словами Пола Добрянської відкриття пам'ятника Т. Г. Шевченка у Вашингтоні "...це особливо видатна подія, оскільки є знаковою в багатьох аспектах. В сенсі відносин між Сполученими Штатами та Україною він, поза сумнівом, підсилює ті дуже тісні відносини, які ми мали з Україною протягом вже багатьох років. Це, на мою думку, свідчить про наші спільні цінності та дуже сильне прагнення свободи. Беручи до уваги поезію та твори Тараса Шевченка, які

свідчать про важливість свободи та демократії, - саме ті цінності, які є спільними для нас" [3;2].

4. Виступ - дослідження учнів про Агапія Гончаренка - першого дослідника творчості Т.Г. Шевченка за кордоном. (Використовується проектор. Слайд додається).

Учень 3. Народився Андрій Гончаренко у сім'ї священика Онуфрія Гумницького. У рідному селі отримав початкову освіту. У 1853 р. закінчив вище відділення Київської духовної семінарії і пішов на службу до Києво-Печерської лаври: з того часу носив ім'я Агапія. Він познайомився з Кулішем та Драгомановим, близькими за духом стали для нього вірші Тараса Шевченка. Однак самодержавна Росія не терпіла вільнодумства. У 1857-му році отця Агапія призначили священиком до посольської церкви в Афінах. Маючи вроджену схильність до мов, отець Агапій вивчив грецьку. Царська таємна розвідка уважно стежила за кореспонденцією отця і, перехопивши листа, передала його послові Росії у Греції Олександрові Озерову. Той, 16 лютого 1860 року запросив Агапія пообідати на пароплаві "Русалка", вручив йому наказ про арешт і негайне повернення до Росії. На щастя, друзі, довідавшись про арешт, зуміли викрасти Агапія дорогою до Росії, і вже 4 березня він виїхав до Лондона. Перебуваючи в Лондоні, Агапій підтримував зв'язки з Олександром Герценом, Михайлом Бакуніним та іншими емігрантами-опонентами царської влади, що проживали в західній Європі. У часописах російських вільнодумців "Дзвін" та "Полярна Зірка", що виходили в Лондоні, почали з'являтися статті отця Агапія. У новому 1865 році він прибув до Нью-Йорка для справляння богослужінь грецькою та старослов'янською мовами для невеличких тодішніх російських та грецьких громад Америки. На схилі віку Агапій з дружиною Альбіною Цітті (італійкою за походженням) жив у передмісті Сан-Франциско (неподалік м. Hayward). Помер він 5 (за іншими даними - 3 або 6) травня 1916 р. Похований разом із дружиною на фермі, яку занесено до офіційного списку історичних місць Каліфорнії під номером 1025. 15 травня 1999 року колишній хутір Агапія Гончаренка було оголошено державним заповідником "Україна".

5. Учні самостійно опрацьовують вірш: "І виріс я на чужині" та висловлюють свою думку, які відчуття та емоційний стан навіть цей твор?

IV. Закріплення нового матеріалу.

- Учитель пропонує учням скласти запитання до вікторини "Вшануймо пам'ять Кобзаря" для учнів 9-х класів інших шкіл міста, щоб розмістити її на сайті школи № 3.

- Самостійна робота учнів з першоджерелами. Для роботи учні об'єднуються у три групи.

Учитель. На основі критичного аналізу та інтепретації альтернативних джерел інформації опрацювати матеріали кандидатської дисертації викладача кафедри історії Черкаського університету ім.Б.Хмельницького Тихоненко Ю.М. "Шевченківський національний заповідник у місті Каневі 1925-2005роки." підготувати відповіді на питання.

Група 1. "Українські організації ім.Т.Г.Шевченка в Канаді".

В Канаді в 1901 році в місті Едмонтоні існувало Товариство ім. Т. Г. Шевченка. Пізніше були створені Товариство український робітничо-фермерський дім, Товариство допомоги визвольному рухові на Західній Україні, Товариство об'єднаних українських канадців та інш. Товариства та організації із вшанування українського поета створюються в Аргентині. Тут виходить газета "Рідний край", в якій друкуються статті про Т. Г. Шевченка у зв'язку з ювілеєм. З середини першої декади ХХ століття почався збір коштів, зокрема під час проведення традиційних щорічних

шевченківських свят, на допомогу землякам "старого краю", підтримку політичних партій, студентів та школярів Галичини тощо [22;20].

Зарубіжні українці з тривогою сліdkували за національно-визвольною боротьбою на українських землях. Пізніше ловили інформацію про голод 1921 - 1922 та 1932 - 1933 років та збирали кошти для допомоги голодуючим. Незважаючи на власне тяжке економiчне становище та безробіття, українські іммігранти завжди знаходили можливість допомогти своїм братам та сестрам в Україні. Надходила допомога від західної діаспори і під час Другої світової війни, для підтримки СРСР у війні з фашизмом канадськими українцями було зібрано 678 тисяч доларів, американськими - 250 тисяч [19;6].

На нашу думку, для української громади за кордоном, Тарас Шевченко став одним із символів України. І цьому символу українці завжди намагалися надати зримі форми, увiнчуючи Кобзаря у музиці, драматургії, монументах. Пам'ятники українському співцю виникали в різних містах Європи та Америки, де існувала українська громада.

1 жовтня 1949 року у Канаді було організовано Наукове Товариство ім. Т. Г. Шевченка, перший голова якого став Євген Вертипорох. Товариство проводило наукові конференції із шевченкознавства, кращі праці друкувало у своїх Збірниках та Записках. Як видно з назв, тут не лише глибоке проникнення в образну тканину безсмертного "Кобзаря", а й осягнення заповітних ідей, таких, що будять і спокушають націю, не дають їй впадати в заскніння, у дрімотний сон, навіюваний ошуканством впродовж століть. Цінні та новаторські аспекти досліджень про Шевченка-тираноборця, про роль незгасного слова у розхитуванні комуністичної тоталітарної системи, в захисті української людини від геноциду. З боєм називає Аріядна Стебельська, мучеників новітніх казематів (Алла Горська, Василь Стус та інш.).

Крім того, в Канаді після війни було створено Товариство об'єднаних українських канадців, Канадське товариство зв'язку з Україною, які вирішили в 1951 році відзначити 60-річчя перебування українців в Канаді і в містечку Палермо поблизу Торонто (провінція Онтаріо) встановити пам'ятник Т. Г. Шевченку. У зв'язку з цією подією Шевченківський комітет українців Канади, звернувся до українського радянського народу з проханням про допомогу. Уряд УРСР вирішив піти на зустріч проханням, оскільки в містечку Палермо була одна з найбільших українських громад, як тоді говорили "прогресистів", тобто тих українців, що стояли на радянофільських позиціях [5;4].

Запитання.

1. Що нового ви дізнались з поданої інформації?
2. Яку мету ставили перед собою члени українських товариств в Канаді?

Група 2. "Вшанування Великого Кобзаря за кордоном"

В 1951 році "...народ радянської України подарував українцям - переселенцям в Канаді пам'ятник Шевченка". Цей пам'ятник було доставлено пароплавом із Ленінграду та встановлено в місті Палермо. Тут же було відкрито музей Т. Шевченка, експонати до якого були надіслані Київським державним музеєм Т. Шевченка. Пам'ятник і музей розміщуються у чудовому парку, що носить ім'я Великого Кобзаря. Цей чудовий меморіальний комплекс називають канадським Каневом. Сюди щороку приїжджають тисячі людей різних національностей і з різних країн. Іноді, залежно від політичної ситуації, сюди приїжджали туристичні делегації з Радянського Союзу. В числі делегатів були: Любомир Дмитренко, Ірина Вільде, Оксана Іваненко,

Платон Воронько, Дмитро Павличко та багато інших [15;14]

В 1957 році, на замовлення української громади США, український митець світового визнання О. Архипенко, виконав погруддя Шевченка, яке було встановлено на високому постаменті в так званій Союзівці, оселі Українського національного союзу в Кетскільських горах. На відкриття постаменту Тараса Шевченка..? Це тому, що я вірю, що відображення великих національних геніїв може викликати ідеї та почування, які можуть зберегти національне сумління..." На думку великого українського скульптора, українці за кордоном повинні бачити обличчя українських геніїв і саме це може заохотити шанувати і не забувати рідну мову та культуру [25;10].

Українці на американському континенті гідно відзначили 100-річчя з дня смерті Кобзаря. У різних містах Канади і Сполучених Штатів Америки відбувалися збори, близько 700 українців відвідали Тарасову гору в Каневі і поклонились прахові великого Кобзаря. Тут було видано збірку поезій і прозових творів Т. Шевченка в перекладі на англійську мову, а Ганна Польова написала повість "LittleTaras", а Марія Скрипник переклала на англійську мову "Катерину", вийшов нарис автора "Shevchenko in Canada". Зусиллями Товариства об'єднаних українських канадців у провінціальних центрах відбуваються фестивалі за участю Торонтського чоловічого хору ім Т. Г. Шевченка. З великим успіхом демонструється у містах країни виставка дитячих малюнків на шевченківські теми. Поширюються грамофонні пластинки із записом твору Ганни Польової "LittleTaras" і опери "Катерина" у виконанні артистів Київського радіо. Демонструється документальний фільм "Музей Т. Г. Шевченка у Палермо". Товариство разом з українцями США планують будівництво пам'ятника Шевченку у Вашингтоні в 1964 році [12;1].

Запитання.

1. Охарактеризуйте діяльність канадських українців щодо вшанування пам'яті Великого Кобзаря.
2. Якого значення українські переселенці надавали описаним подіям?

Група 3. "Закордонні гості на канівській землі".

У загальній масі відношення до пам'ятника Т. Шевченка в Каневі було позитивним. На запитання, "Чи хотілось би щось поліпшити, прикрасити?" - звучали побажання про покращення побутових умов, щоб були кращі сходи, ресторан. Коли виникло питання про заміну дерев'яних сходів на Тарасовій горі, представники діаспори відреагували позитивно. Зарубіжні українці збрали кошти на заміну сходів, без ніякого політичного мотиву. Проте Радянська держава не могла собі дозволити взяти ці кошти, тим самим показати свою неспроможність організувати заміну сходів до усипальниці Українського Кобзаря. А представники української діаспори хотіли допомогти зробити гарні сходи до національної святині і користуватись ними під час приїзду [18, арк. 10].

Коли Канів відвідав Президент Всеканадської банківської асоціації Михайло Ребрик, він був захоплений краєвидом біля приплаву "Тарасова гора", дав пропозицію створити тут забудову яку б назвали "Канадський Канів" і виділити на це будівництво 10 млн. дол. Цю ідею провалили жадливим чином. Тоді Михайло Ребрик подарував снігоочистний трактор заповіднику.

За спогадами Ю. Г. Батировського, українці за межами держави, що відвідували Тарасову гору -

національно свідомі люди, які глибоко шанували свою Батьківщину та її святині. Юрій Гаврилович згадує святенницьке відношення до України, до Шевченкового краю в їхніх розмовах вчинках. У 1959 році Канів відвідав М. Король - Член Всесвітньої Ради миру. В цей рік Дніпро був дуже повноводний і вода досягала до Тарасової гори. Він роззувся і босий брів по воді, говорячи, що для нього велика честь змочити ноги у водах святого Славути [17, арк. 12].

Батировський Ю. Г. згадує цікаву історію, про те, що батько одного з туристів, дав синові черевики, щоб він тут походив і в них його похоронив. Юрій Кодак, син С. Васильченка, розповідав, що будучи відомою, заможною людиною на новій батьківщині, все серце тягне в Україну і якби поклали дошку через океан, то пішов би пішки не чекав і літака. Але в Канаді у нього родина, два сини, онуки, яких він не може покинути.

Більшість з них із зарубіжних українців як ідеологічно, так і матеріально були налаштовані допомогти облагородити, покращити, збагатити могилу Т.Г. Шевченка та його музей. У 1961 році, коли відзначали 100-річчя перепоховання Шевченка Черкаське видавництво "Промінь" видало книгу "Вінок Кобзареві". Ця книжечка була розхватана у кількості 5000 примірників українською діаспорою прямо на святі і до сьогодні користується величезною популярністю [17, арк. 7].

У 1980-х роках відбулося пом'якшення відносин між Радянським Союзом та країнами так званого капіталістичного світу. Тому в цей період спостерігається збільшення іноземних туристів на Тарасову гору. За спогадами колишнього відповідального секретаря товариства "Україна" у місті Каневі Ю. Батеровського, у вісімдесятих роках збільшується кількість туристів з США, Канади, Аргентини, Франції, особливо тих, кого раніше не пускали в Радянський Союз. 22 січня 1984 Тарасову гору відвідали гості з Канади, зокрема президент фірми "GlobType" Зиновій Николишин (Вінніпег), директор фірми "Українська книга" Стенлі Зенюк (Торонто), директор відділення "GlobType" - Волтер Маковецький (Едмонт), керуюча відділенням "GlobType" Люсі Николишин (Вінніпег). На Тарасовій горі вони поклали вогненні гвоздики до могили Кобзаря. Хор музейних працівників зустрів гостей співом. Вони були дуже здивовані і вдячні за такий щирий прийом, висловили думку, аби такий чудовий хор відвідав Канаду і виконав там прекрасний репертуар на шевченківську тематику. Ганна Гнатюк, дружина Я. Гнатюка, лікаря із США, який багато разів бував в Україні, організувала приїзд в Україну української Капелли бандуристів. У серпні 1984 року хор "Гагілка" та його керівник Наталка Мохорук - виступили на Тарасовій горі.

Запитання.

- Хто і з якою метою відвідував музей Т.Г.Шевченка?

- Які наміри і побажання висловлювали закордонні гості в ході своїх візитів до святої землі?

6. Виступ учнів з презентацією-дослідженням: "Т.Г.Шевченко і Канада".

Учнівська презентація демонструється на екран через проектор. (додається).

Учні коментують кожен слайд 1-3 реченнями.

Слайд 2. 12 травня 1991 року група канадських письменників з м.Вінніпегу прибула на Чернечу гору, щоб відчувати спів душі Великого Кобзаря.

Слайд 3. На світлинці-пам'ятник Т.Г.Шевченку в м.Палермо, що в Канаді. Позаду будівля музею після пожежі в 1964 році, причетними до якої, за однією з версій слідства, було визнано прогресистів.

Слайд 4. На цьому слайді - пам'ятник Кобзарю на тлі споруди музею ще до пожежі.

Слайд 5. 12 травня 1993 року на Тарасовій горі побувала родина Олекси Кобця (Варави)-нашого земляка, письменника, що іммігрував до США через

політичні переслідування. Його син - Олександр Воронин фінансував будівництво церкви в мікрорайоні Костянець м.Канева.

Слайд 6. 31 липня 1992 року прахові Тараса Григоровича приїхали вклонитись канадський письменник українського походження М.Гнатюк з дружиною Анною.

Слайд 7. 28 серпня 1984 біля підніжжя Тарасової могили канадський хор "Гагілка" виконував твори Великого Кобзаря.

7. Узагальнююча бесіда. Учитель пропонує учням дати власну оцінку діяльності канадських українців щодо вшанування і збереження безцінної спадщини Тараса Шевченка.

V. Узагальнення й систематизація знань, умінь учнів.

- Учні виконують завдання "Інформаційне гроно". Використовуючи засвоєні на уроці знання, добирають дані, що стосуються діяльності українців у США та Канаді.

Т.Г.Шевченко і США

Агапій Гончаренко

Пам'ятник Кобзарю у Вашингтоні

Книга англ. мовою "Taras Shevchenko"

Олекса Кобець

Т.Г.Шевченко і Канада

Товариство ім.Т.Г.Шевченка

Музей Т.Г.Шевченка в Палермо

Канадський хор "Гагілка"

Учитель пропонує учням завершити заповнення таблиці (третьої колонки), розпочатої на уроці.

Що вже знаємо?	Що хочемо дізнатись?	Про що дізнались?
<ul style="list-style-type: none"> Шевченко – відомий на весь світ поет. Талановитий художник. Борець за свободу. Наш земляк. Його могила - на Чернечій горі в м.Каневі. 	<ul style="list-style-type: none"> Чи відомий Т.Г.Шевченко за межами України? Як вшановують пам'ять Великого Кобзаря за кордоном? Яке значення має творча спадщина Тараса Шевченка для українців, що живуть за кордоном? 	<ul style="list-style-type: none"> Т.Г.Шевченка шанують в усьому світі. Його ім'я є символом незламної боротьби за свободу українського народу. Творча спадщина Великого Тараса поєднує українських переселенців з батьківщиною.

V. Підсумок уроку.

- Учитель пропонує учням спрогнозувати змістовне наповнення для наступних уроків на тему вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка, присвячених 200-річчю з дня його народження.

- Учитель пропонує учням ідповісти на запитання анкети.

- Чого я навчився на уроці?

- Що було найцікавішим і чому?

- Які завдання я виконував і якими способами?

- Які труднощі зустрічалися і як я долав їх?

- Мій настрій на уроці.

- Побажання (собі, учителю).

VII. Домашнє завдання.

Користуючись довідковою літературою, Інтернетом тощо для самостійного пошуку інформації підготувати повідомлення або есе:

1. Повідомлення "Дослідження Зінаїдою Тулуб творчості Т.Г.Шевченка періоду заслання до Казахстану".

2. Есе "Моя вдячність Вірі Річ, англійської перекладачки творів Великого Кобзаря"

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко В. Шевченківському меморіалу на Чернечій горі в Каневі - 70 років / В. Авраменко // Просвіта. - 2009. - 19 вересня. - С. 2.
2. Акіменко О. Останнім шляхом Кобзаря / О. Акіменко // Анабіоз генези. - 2008. - №1. - С. 6.
3. Андрієнко К. Переступив океан / К. Андрієнко // Дніпрова зірка. - 2003. - 16 липня. - С. 5.
4. Батеровський Ю. Г. Маршрутами дружби / Ю. Г. Батеровський // Дніпрова зірка. - 1983. - 1 вересня. - С. 2.
5. Бондар М. Нариси з музейної справи / М. Бондар, Г. Мезенцева, П. Славін. - К. : Видавництво Київ. ун-ту, 1959. - 191 с.
6. Гамоля Н. Спонсор української справи / Н. Гамоля // Укр. ділов. тижневик "Контракти". - 2003. - № 29. - 21 липня. - С. 10.
7. Данилов Я. Сюди стежки навіки пролягли / Я. Данилов // Вісті з України. Видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. - 1979. - №28. - 5 липня. - С. 5.
8. Дацків І. Б. Втрати Україною історико-культурних цінностей під час Другої світової війни 2001 года : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 - історія

України / І. Б. Дацків. - Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2001. - 20 с.

9. ДАЧО. - Ф. Р-3709 Про зв'язки Канівського музею Т. Г. Шевченка з іншими державами. - Оп. 1. - Спр. 612. Про зв'язки Канівського музею з Болгарією, 1976 р. - 57 арк.

10. Зарічанський Г. Творча інтелігенція України - зарубіжним друзям / Г. Зарічанський // Вісті з України Видання Товариства культурних зв'язків з українцями за кордоном. - 1979. - № 49. - 29 листопада. - С. 4.

11. Кобець Олекса "Коли б не він, про нас не чув би світ ..." (З нарисів "Дещо про могилу Т. Г. Шевченка" / О. Кобець // Чернеча гора. Вісник Шевченківського національного заповідника в м. Каневі. - 1993. - №2. - С. 3 - 4.

12. Синиця О. І. Українці за межами України / О. І. Синиця. - Івано-Франківськ : Зірниця, 2001. - 235 с.

13. Стасюк П. На чисту воду. Друга історія неприйнятої землі з Шевченкової могили / П. Стасюк. - Нью-Йорк, 1965. - 123 с.

14. Указ Президента України "Про національні заклади культури" від 11. 10. 1994 №587/94 [Електронний ресурс]. Доступний з : // <http://zakon.rada.gov.ua>.

К. С. Мазур,

учитель української мови і літератури Сорочотязької ЗОШ I-III ступенів Жашківської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА УРОКАХ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
Тебе своїм сучасником звемо*

В. Симоненко

2014 рік в Україні оголошено роком Шевченка, і це не випадково. 9 березня було відзначено ювілей - 200-річчя з дня народження талановитого поета, прозаїка, драматурга, художника, сина українського народу, Великого Кобзаря Т. Г. Шевченка. Але ми знов і знов перечитуємо його книгу книг, заповіт нащадкам, Євангеліє від Шевченка - "Кобзар", шукаємо нове про генія і пророка нашого народу і досліджуємо його творчість.

Саме сьогодні, як ніколи, його твори є актуальними. Вони хвилюють, навчають, тривожать душі. "У чому феномен нашого великого митця? Син кріпака, сирота змалку, талановитий юнак, що немає змоги розвинути свій талант художника... Це ж яку силу духу слід мати, щоб у таких умовах не зламатися, не збайдужити душею, не зчерствіти серцем, а все думати і піклуватися про свій народ?" [4, с. 37]

Завдяки своєму народному характеру твори Великого Кобзаря й сьогодні живуть поміж нас. І сьогодні є напрочуд актуальними. А його всесвітньовідомий тепер "Кобзар" став Біблією українського народу, а самого Шевченка називають Пророком, натхненним голосом народу, духовним батьком відродженої української нації. Саме слово Шевченка зробило величезний вплив на українську

свідомість. Таку книжку могла створити лише людина, яка безмежно любила Батьківщину, свій народ [2, с. 6].

У статті "Раритети Шевченка" Дмитро Дроздовський зазначає: "Повернення до Шевченка в XXI столітті є спробою витворення самої України XXI століття. Інтелектуальне наповнення шевченківських творів не застаріває: в тому джерелі нуртує думка, яка допомагає не просто вистояти, віднайти себе в такий час, а й побачити майбутнє" [2, с. 165].

У його поезії та прозі кожен з нас знаходить для себе щось своє. Його творчість - неоціненне багатство, яке кожен учитель на своїх уроках використовує по-своєму. Якщо уроки української літератури насамперед відіграють виховну, розвивальну й пізнавальну роль у формуванні особистості, то уроки мови передусім спрямовані на формування мовної та мовленнєвої компетентностей учнів, розвиток комунікативних, творчих здібностей, уміння створювати оригінальні усні й письмові висловлювання в будь-якій формі, користуючись лексичним, стилістичним, морфологічним багатством рідної мови.

У 6 класі, вивчаючи тему "Велика буква і лапки у власних назвах", проводжу орфографічну

п'ятихвилинку з використанням слів на шевченківську тематику. Наприклад, Звенигородщина, Великий Кобзар, збірка "Кобзар", село Моринці, Тарасова гора, вірш "Заповіт", Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка, готель "Дніпро", канівські гори, Шевченків дуб, повість "В бур'янах", бульвар Шевченка, картина "Катерина", черкаський край, лауреати премії ім. Т. Г. Шевченка, поема "Гайдамаки" та ін.

Під час вивчення теми "Повні й короткі форми прикметників" застосовують прийом роботи в групах. Із вірша "І виріс я на чужині" учні **I групи** виписують прикметники повної стягненої форми (чужому, одинокому, хорошому, зелені, біленькі та ін.); **II група** - прикметники повної нестягненої форми (славная, найкраще, тяжкі, добрая тощо).

Вивчаючи тему "Відокремлені обставини" у 8 класі, проводжу тестування з використанням речень із творів Шевченка, а також пропоную відкриті форми роботи [3, с.42].

Тести

1. Який відокремлений член речення в поданому реченні: Мріяла і діяла, не спитавши долі?

- А. Відокремлена прикладка.
- Б. Відокремлена обставина.

2. Не відокремлюється обставини, виражені фразеологічними зворотами.

- А. Так.
- Б. Ні.

3. За яким правилом розставлені розділові знаки в реченні: *Зажурилась стара мати, над дітям схилившись?*

- А. Відокремлюються обставини, виражені дієприслівниковим зворотом;
- Б. Відокремлюються обставини, виражені одиничним дієприслівником.

4. У реченні: *Ви сидите собі сплутивши руки та й граєте ідилію обставина не відокремлюється.*

- А. Так.
- Б. Ні.

5. У реченні: *Сподіватись марно без долі далі живучи обставина відокремлюється.*

- А. Так.
- Б. Ні.

6. Обставини, які стоять після присудка й означають спосіб дії (як? яким чином?) не відокремлюються:

- А. Завжди;
- Б. У переважній більшості випадків.

Вибірковий диктант.

З аудіозапису вірша "Не так ті вороги..." [1, с.243] виписати речення з відокремленою обставиною.

Синтаксичний практикум.

Зробити повний синтаксичний розбір речення **Ідуть дівчата в поле жати, Та, знай, співають ідучи.**

Узагальнюючи тему "Пряма мова, розділові знаки при ній", пропоную учням творче завдання. За схемами 1."П", - а. 2.А:"П". 3."П,- а,- п!" виписати речення з поеми "Катерина".

Заридала Катерина:

*"Прости мене, мій батечку,
Що я наробила!*

*Прости мене, мій голубе,
Мій соколе милий!" [1, с.23]*

*"Дала, кажуть, бровенята,
Та не дала долі!" [1, с.29]*

Використовую багато звертань у своїх творах, тому, вивчаючи цю тему, наводимо кілька речень, на прикладах яких учні пояснюють правила вживання розділових знаків при поширених і непоширених звертаннях:

*Слава тобі, Гамаліє,
На весь світ великий,*

На всю Україну! [1, с.101]

Сили мої, гайдамаки!

Світ широкий, воля, ?

Ідть, сини, погуляйте,

Пошукайте долі. [1, с.42]

Вивчаючи "Складносурядне речення" у 9 класі, проводжу пояснювальний диктант за реченнями, виписаними з поезій Т.Шевченка.

При систематизації знань про види складнопідрядних речень використовую тести на встановлення відповідності між видами цих речень тощо.

А. Слава тобі, Гамаліє, На весь світ великий, На всю Україну, Що не дав ти товариству, Загинуть на чужині.	1. Підрядне причини.
Б. В таку добу під горою, Біля того гаю, Що чорніє над водою, Щось біле блукає.	2. Підрядне з'ясувальне.
В. Якби ви вчилися так, як треба, То й, мудрість би була своя.	3. Підрядне означальне.
Г. Схаменіться! Добрі люди! Бо лихо вам буде!	4. Підрядне умови.

На прикладах речень із творів Великого Кобзаря пояснюю тему "Безсполучникове складне речення". Наприклад: 1. *Ще треті півні не співали, Ніхто ніде не гомонів, Сичі в гаю перекликалися, Та ясен раз у раз скрипів.* 2. *Вітер віє - повіває, По полю гуляє: На могилі кобзар сидить Та на кобзі грає.* 3. *І день, і ніч гвалт, гармати; Земля стогне гнеться Сумно, страшно, а згадаєш - Серце усміхнеться.*

У 9 - 11 класах пишемо диктанти "Тарас Шевченко - художник", "Світова слава Тараса Шевченка", "Заповіт" Т.Шевченка, "Образ матері у творах Т.Шевченка", перекази "На Чернечій горі", "Шевченко на Кос-Аралі", "Тарас Шевченко", "Тарасові стовпи".

Шевченкіана нам дає багатющий матеріал для розвитку творчих здібностей молодого покоління. Тому, пишучи твори на суспільну тему, морально - етичну, пропоную учням такі теми: "Шевченко - мій ідеал людини", "Чим близький і дорогий нам Шевченко сьогодні", "Перед портретом утомленого Кобзаря" та інші. Пишучи реферати, доповіді, учні найчастіше звертаються до таких тем: "З історії пам'ятників Шевченка", "Творчий доробок Тараса Шевченка", "Великий Кобзар у музиці".

До багатьох уроків української мови добираю епіграфи із творів Тараса Шевченка.

Вивчаючи твори Т.Г.Шевченка, введені до програми з української літератури 5-9 класів, використовую різні методи і прийоми, щоб краще донести до учнів віще слово Кобзаря. Але особливу увагу звертаю на нестандартні уроки, які надовго запам'ятаються школярам. Так, вивчаючи драму "Назар Стодоля", звертаю увагу на те, що це твір про велике кохання, благородство та підлість.

Починаю розповідь з легенди "Коли народжується дитина, Господь благословляє її у білий світ своєю рукою. Покладе на голову - мудра буде, на серце - милосердною буде, на руки - майстер - золоті руки. І такою дитиною, я вважаю, котрій поклав Господь руку на серце, голову та руки, був Т.Г.Шевченко".

Актуалізацію опорних знань проводимо у формі літературної вікторини, презентації книжкової виставки, практикуму з теорії літератури, презентації "Життєвий подвиг Шевченка" з використанням ІКТ.

Під час вивчення нового матеріалу використовую міні - прес-конференцію, в якій беруть участь журналіст

і літературознавець. Робота в парах "Розподільний літературний диктант" допомагає розкрити риси характеру героїв п'єси.

Під час поетичної хвилинки учні декламують вірші про щастя на фоні музики.

Кульмінацією уроку була інсценізація уривків поеми "Назар Стодоля". (Монолог Стехи, обряд сватання).

Підсумок уроку проводжу за допомогою інтерактивної вправи "Незакінчені речення".

- Шевченко відкрився для мене як...
- Мене здається, що реалістичний характер п'єси поєднується з...
- Цей твір навчає...

Після вивчення творчості Т.Шевченка у 8 класі проводжу урок-бесіду з позакласного читання "Душі жіночої не випита криниця..." Образ знедаленої жінки в поемі та повісті "Наймичка". Заспівом уроку може бути вірш П. Власюка "Ода матерям".

Інтерактивна гра "Точка зору" допомогла знайти спільне і відмінне у поемі та повісті "Наймичка". Під час поетичної п'ятихвилинки прозвучали уривки "Така її доля...", "Кохайтеся, чорноброві..."

Працюючи в групах, учні склали цитатний і складовий план до характеристики образу Ганни.

Група "Творчість" розіграла в ролях заключну сцену поеми "Наймичка".

Учні вивели "Кодекс честі"

- живи за законом моралі!
- Будь гідним сином чи донькою!
- Поважай жінку - берегиню роду людського.

Плине час, змінюються держави, режими та ідеології... А Шевченко живий. У вільній і незалежній Україні ми зараз можемо припадати до цілющих його джерел, до вічно живого слова.

*Пам'ятайте, що на цій планеті,
Відколи створив її пан Бог,
Ще не було епохи для поетів,
Але були поети для епох.*

Л.Костенко

Отже, творчість Тараса Шевченка є актуальною. Вона змушує нас сьогодні по-іншому сприймати цінності життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко Т. Українська мова: інноваційні методи навчання / Т. Гончаренко // Школа. - №12. - 2012.
2. Мостова Н. Вивчення балади "Тополя" Т. Шевченка / Н. Мостова // Українська мова і література в сучасній школі. - К. : Педагогічна преса, 2012. - №3.
3. Шевченкіана/упоряд.: Л.Голота, Є.Букет. - К. : Укр. Пріоритет, 2011. - (Бібліотека "Слово Просвіти").
4. Шевченко Т.Г.Кобзар / Т. Г. Шевченко. - Х.: Школа, 2012.

Г.Ф. Шевченко,

учитель початкових класів Васютинського навчально-виховного комплексу "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Чорнобаївської районної ради

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО І ДОСІ ЖИВЕ

РОЗРОБКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО - СПОРТИВНОЇ ГРИ - КВЕСТУ ДЛЯ УЧНІВ 2- 4 КЛАСІВ

Мета: закріпити знання учнів про життя і творчість Т.Г. Шевченка. Показати учням красу, неповторність Шевченкового слова, його значення для українського народу. Розвивати пам'ять, мислення, читацькі інтереси учнів. Виховувати в учнів любов до народного поета.

Обладнання: портрет Т.Г. Шевченка, "Кобзар", завдання на картках для команд по станціях.

Хід гри Учитель.

Благословенна хай буде година,
і тая хата, і село,
що Україні принесло

з великих найбільшого сина... **(Б. Лепкий)**

- Кого мав на увазі поет? **(Т. Шевченко)**

Саме творчості Т.Г.Шевченка присвячена наша гра. Сьогодні ми з вами помандруємо у захоплюючий світ літературного квесту.

- Хто знає, що таке квест?

Квест - це спортивно-інтелектуальна командна гра, мета якої - швидше та краще від інших команд дістатися фінішу, виконуючи в процесі різні інтелектуальні та спортивні завдання, знайти предмет пошуків.

- Предметом пошуку сьогодні буде цікава інформація про життя і творчість видатного українського поета, письменника, художника - Т.Г.Шевченка.

То ж, пропоную сформувати 3 команди по кілька учасників, розділившись за кольорами та вибрати капітана.

Команда "Читачі" - учні у 4 класу.

Команда "Ерудити" - учні у 3 класу.

Команда "Поети" - учні 2 класу.

Шановні учні!

Міркуйте-швидко!

Відповідайте - точно!

Читайте - вдумливо!

Пишіть - правильно!

Від чітких і швидких дій команди залежить Ваш успіх. Команда, яка зуміє злагоджено і швидко пройти всі станції, переможе.

Капітани команд підійдіть до мене і отримайте маршрутний лист (додаток 1), що містить схему руху та табло результативності виступу команди на кожній станції. Тож, команди, вперед !

Станція "Біографічна" (10 балів). У поданій інформації про життя Т.Г. Шевченка знайти помилки і виправити їх:

10(9) березня 1814 року в селі Моринці Звенигородського повіту на Київщині (тепер Черкащина) у багатій (бідній) кріпацькій хаті Шевченків народився хлопчик.

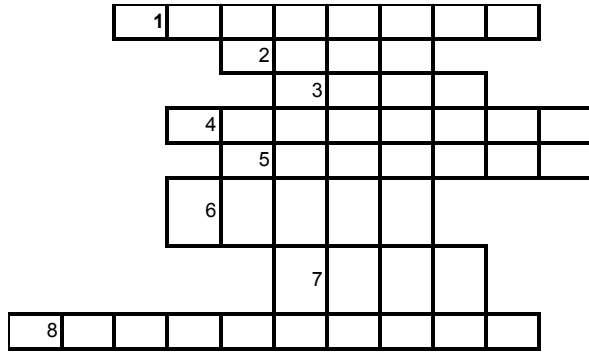
Коли виповнилося Тарасу два роки, переселилися Шевченки з усією сім'єю до села Моринці (Кирилівки). Велика була сім'я: батько Григорій, мати Катерина, Тарасик, три сестрички (Катря, Ярина, Марійка), два брати (Микита, Йосип) і дідусь Іван. Всі десятеро (дев'ятеро). Красива була Кирилівка. Коло хати - розкішний квітник, стара крилата груша (верба), за хатою - садок, а там - левада, засіяна квітами, а через леваду в'ється річечка. Серед цієї краси зростав малий Тарас. Піклувалися ним добра мати та менша (старша) сестра Катерина. Любив Тарас неділю,

коли всі збиралися довкола дідуся Григорія (Івана). Слухали його розповіді про Січ, гайдамаків, про високі могили, в яких спочивають славні лицарі - запорожці.

Помер тарас Шевченко 10 березня 1814 року (1861 року). Як і заповідав поет, його поховано над Десною (Дніпром) на високій Чернечій горі, яку народ називає Тарасовою. Тут дуже часто можна почути українських народних співців, які грають на кобзі (бандурі) і співають. Це кобзарі. Свою збірку творів (1840 рік) поет назвав "Кобзарі" ("Кобзар").

Станція "Поетична" (8 балів)

Розгадати кросворд. Якщо правильно запишете слова по горизонталі, то по вертикалі прочитаєте прізвище народного поета.

1. Любо, любо стало, ...зраділа. (Пташечка).
2. Свігає, край... палає. (Неба).
3. Тече ... з-під явора. (Вода).
4. Зоре моя ..., зійди над горою. (Вечірня).
5. Зацвіла у лузі ... калина. (Червона).
6. Встала й весна, чорну землю ... розбудила. (Сонну)
7. Садок вишневий ... хати (Коло).
8. Пишається ..., явір молодіє. (Калинонька).

Станція "Словами Кобзаря" (10 балів) Літературна гра "З якого твору?"

а) Якому з творів Т.Г.Шевченка відповідають ці віршовані рядки (6 балів)

1. "...Мені тринадцятий минало..."

2. "І виріс я на чужині"
3. "Ой діброво - темний гаю!"
Раз укріє тебе рясно
Зеленим покровом
Поглянув я на ягнята -
Не мої ягнята.
Аж страх погано
У тім хорошому селі...

б) Який рядок зайвий? (Підкреслити).(4 бали)

- Тихесенько вітер віє,
- Стели, лани мріють,
- Тече вода з-під явора,
- Між ярами над ставами
- Верби зеленіють.

Станція "Бібліотечка читача". (Найвищий бал за кожен вірш - 12 балів)

Учням пропонується прочитати напам'ять виразно підготовлені вірші Шевченка.

Станція " У галереї художника". (10 балів)

Вправа "Пазли". Учням пропонується ілюстрація до вірша Т.Шевченка, діти мають, склавши пазли, назвати, якому віршу вона відповідає та прочитати його напам'ять.

Підсумок гри. Український народ свято шанує пам'ять Т.Г.Шевченка. Адже Шевченко для нас - це не тільки те, що вивчають, а й те, чим живуть у глибині душі. Нам, нащадкам, посилав він свої заповіді, і серед них - найперший і найголовніший.

*Свою Україну любіть,
Любіть її.
Во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть...*

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бібліографія Тараса Шевченка. - К.: Вид-во Академія наук, 1961.
2. С.Я.Савченко. Читанка: підручник для 4 класу / Савченко С.Я. - К.: Освіта, 2004. - 195 с.
3. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. - К.: Радянська школа, 1987. - 607 с.
4. Програма для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. - К.: Видавництво "Початкова школа", 2006. - 115с.

О. Г. Булеховець,

учитель української мови та літератури Кочубіївської ЗОШ I - III ступенів Уманської районної ради

ВИКОРИСТАННЯ ПОЕЗІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ ПРОСТОГО І СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Досвід педагогічної роботи підказує, що практично на всіх уроках можна використовувати міжпредметні зв'язки, а на уроках української мови та літератури особливо.

Поезія Т.Г.Шевченка експресивна, філософська, пророча і, водночас, різноманітна за будовою, тому це дуже багатий матеріал для вивчення на уроках української мови, адже ми маємо можливість спочатку дослідити ідейну

спрямованість твору, а потім охарактеризувати речення як синтаксичну одиницю.

Під час вивчення односкладних особових речень, зокрема означено-особових, можна запропонувати учням таку цитату: **Тої слави козацької повік не забудем!** [1, с.322].

Присудок не забудем вказує на І особу множини, але не називає її, таким чином підтверджуючи, що це речення - означено-особове.

Під час опрацювання інфінітивних речень слід використати як приклад таке питальне речення: **Як же його у неволі жити без надії?** [1, с.324].

Доречним буде стрічка поезії Шевченка і при вивченні неповних речень з пропущеним другорядним членом: **По тім боці - моя доля, по сім боці - горе.** [1, с.327].

На місці другого тире мали б знаходитись пропущені присудок та означення.

Вивчаючи другорядні члени речення, пропонуємо учням цитату, що містить сполучення числівника з іменником на означення додатка: **Посадила стара мати три ясени в полі.** [1, с.339].

Іноколи можна використати цілу строфу, наприклад, при вивченні однорічних членів речення: **І виросла я на диво: кароока, чорнобрива, білолиця.**

За горами гори, хмарою покриті, засіяні горем, кровію политі. [2, с. 297]

Учітєся, читайте, і чужому научайтєся, і свого не цурайтєся.

[1, с. 354]

Можна проілюструвати стрічкою поезії Тараса Шевченка і розділові знаки при однорідних членах речення: **Наша дума, наша пісня не вмре, не загине.** [1, с.367]. Ми бачимо, що в цьому реченні однорідні підмети та однорідні присудки не з'єднані сполучниками.

А тим часом місяць пливе оглядати і небо, і зорі, і землю, і море. [1, с. 379]. У цьому реченні можна спостерігати, як однорідні додатки з'єднуються повторювальними єднальними сполучниками.

Доречним буде наведений приклад з поезії Т.Г.Шевченка під час розгляду відокремлення обставин, виражених одиничним дієприслівником:

Мене там мати повивала
І, повиваючи, співала,
Свою журбу переливала
В свою дитину. [1, с.389]

Оскільки Тарас Шевченко часто використовував у своїх поезіях звертання, то такі стрічки, що їх містять, треба опрацьовувати під час вивчення цієї теми: **Учітєся, брати мої, думайте, читайте...** [1, с. 401]

Багато мовознавців, крім вставних, виділяє ще вставлені конструкції(слова, словосполучення, речення). Їх використовував у своїх віршах і наш геніальний поет, а тому бажано цю тему проілюструвати такими стрічками: **І золоті й дорогої мені, щоб знали ви, не жаль моєї долі молодой.** [2, с. 474].

Для поезії Тараса Шевченка характерні і складні конструкції. Розглядаючи тему "Крапка з комою у складносурядному реченні", можна використати такі стрічки:

Встала весна,
Чорну землю сонну розбудила,
Уквітчала її рясом,
Барвінком укрила;
І на полі жайворон,

Соловейко в гаї

Землю, убрану весною,

Вранці зустрічають. [1, с. 402]

Яскравий приклад поєднання простих речень у складносурядному, при цьому вони далекі за змістом і мають свої розділові знаки.

Можна запропонувати поезію видатного земляка і під час роботи над складнопідрядними реченнями, зокрема підрядними порівняльними:

Зацвіла в долині червона калина,

Ніби засміялась дівчина-дитина. [3, с. 317]

Та найбільше Тарас Григорович любив використовувати у своїй поезії безсполучникові речення. Приклади безсполучникових речень з однотипними частинами. Сміслові відношення в таких реченнях:

1. **Одночасність дій, явищ:**

Зорі сяють; серед неба

Горить білолиций. [1, с. 423]

2. **Часова послідовність дій, явищ:**

Минають дні, минають ночі,

Минає літо. [1, с. 423]

Приклади безсполучникових речень з різнотипними частинами. Сміслові відношення у таких реченнях:

1. **Часові:**

Зайде сонце - Катерина

По садочку ходить. [1, с. 424].

2. **Умовні:**

Защебече соловейко

В лузі на калині, -

Заспіває козаченько,

Ходять по долині. [1, с. 424].

3. **З'ясувальні:**

І досі сниться: під горою

Між вербами та над водою

Біленька хаточка. [1, с. 424].

4. **Наслідкові: Підняв шапку - човни стали.**

[1, с. 424].

5. **Причинові: Не жди сподіваної волі: вона заснула.** [1, с. 424].

6. **Порівняльні: Засіяли карі очі - зорі серед ночі.** [1, с. 424]

І завершити цей матеріал хочеться пророчими словами Тараса Григоровича Шевченка у вигляді складного речення з різними видами зв'язку (поєднання безсполучникового та складнопідрядного речення):

Будеш, батьку, панувати,

Поки живуть люди,

Поки сонце з неба сяє,

Тебе не забудуть. [1, с. 429]

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела пружно б'ють: хрестоматія з української літератури для 9 класу/ Уклав Борис Степанишин. - К.: Освіта, 1999. - 156с.

2. Новий довідник:Українська мова та література. - К.:ТОВ "КАЗКА", 2004. - 127с.

3. Шевченко Т.Г. Кобзар / Т.Г. Шевченко. - К.: Радянська школа, 1987. - 607 с.

А.В.Пришлюк,

учитель початкових класів Кривчунської ЗОШ I-III ступенів
Жашківської районної ради

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО - ВЕЛИКИЙ СИН УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

РОЗРОБКА УРОКУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. 3 КЛАС

Тема. Урок розвитку писемного мовлення. Написання переказу за колективно складеним планом "Тарас Григорович Шевченко - Великий син українського народу"

Мета: формування ключових компетентностей:

- вміння вчитися - самоорганізуватися до навчальної діяльності у взаємодії з іншими учасниками навчально-виховного процесу;
- загальнокультурної компетентності - користуватися рідною мовою, застосовувати навички мовлення та норми відповідної мовної культури;
- соціальної компетентності - визначати мету спілкування, вміти емоційно налаштуватися на спілкування з іншими; продуктивно співпрацювати з партнерами у команді (групі), проявляти ініціативу;

Формування предметних компетентностей:

- вчити учнів писати переказ за колективно складеним планом;
- поглибити знання учнів про життя і творчість Т.Г.Шевченка;
- закріпити практичні навички етики мовлення;
- розвивати культуру мовлення, логічне мислення та творчі здібності учнів; вміння робити висновки, послідовно і тактовно висловлювати власну думку;
- виховувати пошану до історичного минулого свого народу, повагу до творчої спадщини митця.

Обладнання уроку: запис пісні "Дивлюся аж світає", презентація "Малюнковий кросворд", словникова робота на дошці, портрет поета, вишитий рушник, виставка малюнків до творів Т. Шевченка.

Тип уроку: урок розвитку писемного мовлення.

Особливості проведення уроку: урок розроблено відповідно до Державного стандарту початкової загальної освіти. Даний урок характеризується реалізацією сучасних освітніх технологій, а саме: проблемно-модульного навчання, групової діяльності та застосуванням ігрових форм роботи. Це сприяє розвитку розумових здібностей учнів, їхньої пізнавальної активності й самостійності, формуванню комунікативної компетенції.

Епіграф:

*Є люди як свічки -
Згоряють, відходять в небуття.
Є люди як зірки -
Горять і світять усе життя.
Та ні, це не зірки, холодні, мертві,
Вони - сонця, засвічені у небі,
Які горять, обігривають все й не гаснуть.
І не загинуть....*

В. Сухомлинський

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Психологічний настрій на початку уроку.

Нам урок уже давно

Час розпочинати.

Будем знову мовлення

Наше розвивати.

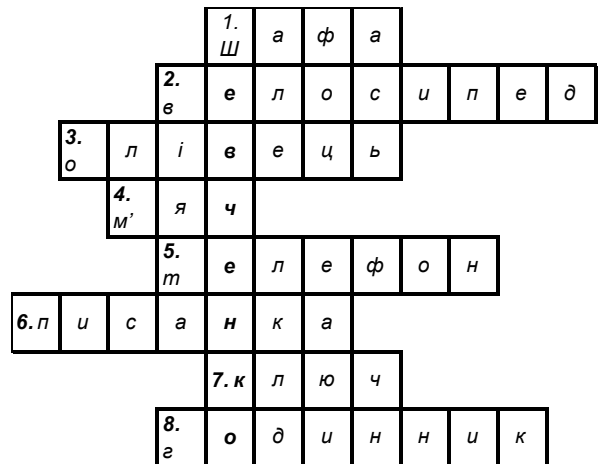
II. Актуалізація опорних знань.

1) " Малюнковий" кросворд.

- Діти, я пропоную вам розгадати кросворд.

Він незвичний - він малюнковий(презентація "Малюнковий кросворд")

- Яке слово ви утворили? (Шевченко)

- А хто такий Тарас Григорович Шевченко?(Відомий український поет, письменник, художник)

III. Повідомлення теми та мети уроку.

Учитель. Сьогодні на уроці ми з вами будемо говорити про видатного українського поета, письменника Т.Г. Шевченка. Кожен з вас пригадає, що знає про відомого Кобзаря. Тема нашого уроку: "Написання переказу за колективно складеним планом". Отже, ми з вами напишемо переказ, який буде присвячений Великому Кобзарю.

Вправа "Очікування".

- Що ви очікуєте від нашого уроку?(дізнатися щось нове про життя Тараса Шевченка, складати план до тексту, виконувати словникову роботу, проводити руханку, записувати переказ та зачитувати переказ, хорошу оцінку)

IV. Формування знань, умінь і навичок.

1. Актуалізація опорних знань.

а) Мозковий штурм. Вправа "Асоціативний куц" (Додаток 1)

- Діти, що пригадується вам, коли ви чуєте слово "Шевченко"? (Кобзар, письменник, художник, поет, митець,патріот, кріпак, геній, наймит, сирота, Моринці)

б) Вправа "Мікрофон"

- Діти, в руках я тримаю "чарівний" мікрофон. Він допоможе нам у подальшому спілкуванні з вами.

- Де і коли народився Т.Г.Шевченко? (9 березня 1814 р. в селі Моринці, Черкаської області)

- Яким було дитинство Тараса? (важким, сповнене болі, тому що дуже рано померли батьки)

- Який талант прокинувся у маленького хлопчика? (**талант до малювання, а пізніше талант поета**)

- Як називається найвідоміша збірка Тараса Шевченка? ("Кобзар")

- Які вірші ви знаєте і можете зачитати?

- Діти яку важливу дату ми відзначатимемо цього року? (200- річницю з дня народження Т.Шевченка)

2. Сприймання і усвідомлення нового матеріалу.

а) гра "Продовж речення"

- Перш ніж ми прослухаємо текст, давайте пригадаємо, що ми знаємо про переказ. Ми пограємо у гру "Продовж речення".

- Переказ - це ... (виклад своїми словами прочитаного або почутого тексту)

- Перекази бувають ... (усні, письмові, стислі, вибіркові, творчі, детальні)

- Для того, щоб правильно передати зміст потрібно ... (уважно і зосереджено слухати текст)

- До переказу складають ... (план)

Руханка

Україна - рідний край(діти встають із-за парт, розводять руки в сторони)

Річка, поле, синій гай(піднімають руки вгору, нахилиються вправо, вліво)

Любо стежною іти(крокують на місці)

Тут живемо я і ти. (вклоняються і сідають за парти)

V. Робота над темою уроку.

1. Слухання тексту "Тарас Шевченко - Великий син"

- Діти, послухайте уважно текст і запам'ятайте факти, які для вас нові.

Тарас Шевченко - Великий син

На співучій землі України народився Великий син її - Тарас Шевченко.

З ранніх літ вслухався він у мамину пісню, у казки, прислухався до співу мандрівних кобзарів. Та й сам дуже любив співати.

Малим хлопчиком залишився Тарас круглим сиротою. А мамині пісні дзвеніли у пам'яті, викликали найщасливіші спомини дитинства.

Свою першу книжку назвав Тарас Шевченко "Кобзарем", бо звуки цього інструмента для нього були найдорожчими.

Наприкінці нелегкого життя Великий поет написав для дітей рідної землі "Буквар".

2. Словникова робота.

Пояснення лексичного значення слів та словосполучень:

співуча земля, Великий син, вслухався, мандрівні кобзарі, круглий сирота, найщасливіші спомини, нелегке життя, "Кобзар", "Буквар".

Пояснення граматичного значення слів:

ранніх, вслухався, дзвеніли, у пам'яті, найщасливіші, спомини, найдорожчими.

3. Аналіз змісту тексту за запитаннями.

- Хто саме народився на українській землі?

- Що любив Шевченко з ранніх літ?

- Яке горе спіткало малого хлопчика?

- Які згадки залишилися у пам'яті з дитинства?

- Як називається перша книга Великого митця?

- А називається книга, написана Тарасом Шевченком, для дітей?

4. Повторне читання тексту вчителем.

- Уважно слухайте текст, і визначте кількість абзаців для складання плану.

- Діти, пригадайте, що таке план?(порядок, послідовність викладання матеріалу)

5. Колективне складання плану.

- Прослухавши текст, ми з вами складемо план тексту, за яким ви будете писати переказ.

План

1. Митець України.

2. Захоплення Тараса українською піснею.

3. Круглий сирота з дитинства.

4. Перша книга поета - "Кобзар".

5. "Буквар" Т.Г.Шевченка.

VI. Написання переказу учнями (диференційовано)

1. Підготовча робота. Офтальмологічна пауза.

- Перш ніж ви розпочнете писати переказ, я пропоную трішки відпочити і послухати пісню на вірші Т.Г. Шевченка "Дивлюся аж світає".

- Який настрій викликав у вас цей прекрасний твір? Чому?

2. Самостійна робота учнів.

(Сильніші учні записують детальний переказ, всі інші - стислий)

Психологічний настрій до початку роботи.

Серце і душу в роботу вкладаємо,

Кожну хвилину в труді збережемо!

3. Заслуховування письмових робіт учнів.

Учні (за бажанням) зачитують написані перекази.

4. Робота в групах (Інтерактивні вправи "сенкан", "мозаїка", "абетковий суп").

- Молодці, діти! Я задоволена вашою роботою. Тепер я пропоную попрацювати у групах. Кожна з груп отримує своє завдання.

1 група. Скласти "сенкан" до слова Шевченко. (Додаток 2)

1. Тема (іменник).

2. Опис (два прикметники).

3. Дія (три слова).

4. Ставлення (фраза - чотири слова).

5. Перефразування сутності (одне слово).

2 група. Із слів, записаних на окремих аркушах, скласти вислів, пояснити його.(Додаток 3)

(Зажурилась Україна - така її доля!із вірша "Тарасова ніч")

3 група. Скласти "абетковий суп" до слова Шевченко. (Додаток 4)

(Кожен учень групи бере з "Абеткової торбинки" літеру, складає словосполучення (інгредієнт) у приготуванні цікавого і корисного до слова "Шевченко", яке б починалося на цю букву).

VII. Підсумок уроку.

Психологічний настрій до підсумку уроку.

Ось уроку добігає кінець.

Хто активно працював - молодець!

Що сподобалось вам, поділіться.

Що не вийшло у вас - не журіться.

- Чи справдилися ваші очікування від уроку?

- Робота кого з учнів сподобалася найбільше?

Чому?

- Що нового ви дізналися про Тараса Шевченка?

- Яким був сьогоднішній урок?

- Урок закінчений. Дякую за співпрацю.

Додатки

Додаток 1

Додаток 2
"Сенкан" до слова Шевченко.

1. Шевченко.
2. Видатний, великий.
3. Страждав, поневірявся, писав.
4. Тарас Шевченко - Великий син.
5. Кобзар.

Додаток 3
"Мозаїка" до слова Шевченко

доля!	Україна -	Зажурилась	така	її
-------	-----------	------------	------	----

Зажурилась Україна - така її доля!(із вірша "Тарасова ніч")

Додаток 4
"Абетковий суп" до слова Шевченко

Видатний Шевченко, Шевченко - художник, Шевченко - поет, Шевченко - митець, Шевченко -

Кобзар, Шевченко - геній, Шевченко - сирота, талановитий Шевченко, Шевченко - мандрівник, Шевченко - засланець, Шевченко - друг, Шевченко - чумак, Шевченко - наймит, Шевченко -український письменник.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Володарська О.М. Українська мова./ Володарська О.М.,Настенко А.І., Пілаєва М.О.; підручник для учнів третього класу.- Х.: Видавництво "Ранок", 2014. - 101 с.
2. Кидисюк Н.П. Збірник переказів з української мови /Ніна Петрівна Кидисюк. -Х.: Видавництво "Ранок", 2010. - 81 с. (Посібник для учнів 1-4 класів).
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1- 4 класи. - К.: Видавничий дім "Освіта".

Л.Ф.КАЧАН,

учитель української мови і літератури Малосеvastянівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Христинівської районної ради

Т. ШЕВЧЕНКО - ГЕНІЙ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

УРОК ЛІТЕРАТУРИ РІДНОГО КРАЮ. 9 КЛАС

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
 І голос твій нам душі окриля
 Встає в новій красі, забувши лихоліття,
 Твоя, Тарасе, звільнена земля.
 У росяні вінки заплетені суцвіття
 До ніг тобі, титане, кладемо.
 Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
 Тебе своїм сучасником звемо*

В.Симоненко

Тема. Література рідного краю. " Т. Шевченко - геній українського народу".

Мета: поглибити й узагальнити знання учнів про життєвий і творчий шлях Кобзаря; розвивати вміння правильно будувати власні висловлювання; виховувати любов та повагу до творчості знаменитого земляка, а також прагнення глибше пізнати літературу рідного краю.

Тип уроку: урок-усний журнал

Обладнання: портрет Т.Шевченка, вишитий рушник, "Кобзар", хлібина, квіти.

Хід уроку

I. Організаційний момент

Емоційна готовність школярів до уроку

II. Цілевизначення і планування

1. Ім'я нашого уроку "Т. Шевченко - геній українського народу". Я сподіваюсь, що в кінці уроку ви зможете дати власну аргументовану оцінку цій думці (написати есе).

2. Перед вами цілі нашого уроку. Але в кожного на сьогоднішній урок є ще свої. Запишіть власні цілі в зошит.

3. **Учні знатимуть:** цікаві факти біографії Кобзаря, діяльність кобзаря в галузі мови та

літератури, а також факти про світову велич генія українського народу

4. **Учні вмітуть:** висловлювати власні міркування щодо проблем, порушених у творах поета, аналізувати мистецьку спадщину Шевченка, усвідомлювати роль і значення творчості Т. Шевченка в Україні і світі.

III. Оголошення теми й мети уроку. Мотивація навчальної діяльності.

1. **Поетична хвилинка**(читає підготовлений учень). Шлях до Тараса .Юрій Рибчинський .

2. **Вступне слово вчителя.** В історії кожного народу, серед її великих творців, є люди, імена яких оповиті невмирущою любов'ю і славою. Данте, Петрарка, Боккаччо, Сервантес, Шекспір - ці імена асоціюються з епохою Відродження у світовій літературі. Поряд з ними стоїть прізвище Шевченка, який не тільки підніс українську літературу на світовий рівень, а й змінив народний світогляд. Талант Шевченка, його допитливість, незвичайна любов до всього рідного, до свого пригнобленого народу, до своєї культури, що перебувала тоді в московському ярмі, а також освіта, начитаність, праця над собою - все це було ґрунтом для появи геніальних його творів.

Шевченко для України - не просто народний поет, геніальний митець, національний пророк, апостол правди, заступник знедолених, провидець - так його називають українці. І в цьому немає перебільшення. На щастя, ми з вами маємо велику честь називатися земляками геніального українського поета, мислителя, основоположника нової української літератури та української мови Т. Г. Шевченка. Сьогодні ми з вами, вшановуючи пам'ять Великого Кобзаря, проведемо нетрадиційний урок, а саме - урок-усний журнал, впродовж якого з'ясуємо. Що ми знаємо і пам'ятаємо про життєвий і творчий шлях Т. Г. Шевченка. Етапи уроку ми умовно назвемо "сторінками", тож швидше гортаймо їх!

3. Учні записують у зошити тему уроку й епіграф

IV. Основний зміст уроку. (Робота над пошуковим матеріалом із залученням дослідницьких груп.) (Учні класу були організовані в групи, які мали попередні завдання).

Перша сторінка. Екскурсія шевченківськими місцями. (Група "Екскурсоводи").

Екскурсії шевченківськими місцями дають можливість у всій повноті й точності пізнати життєвий і творчий шлях, громадську діяльність, духовні інтереси та запити поета, познайомитися з щоденниками, переказами, спогадами учасників і очевидців описуваних подій - друзів і соратників Кобзаря.

с. Моринці (Звенигородського району Черкаської області) 9 березня 1814 р. тут народився Тарас Григорович Шевченко. Сім'я Шевченка жила у с. Моринцях недовго, але в дитинстві Тарас часто приїздив сюди до свого діда Я. Бойка. Поет бував тут і в 1843, 1845 та 1859 рр. Село згадується у повісті "Княгиня". У Моринцях створено музей поета, встановлено меморіальний камінь у колишньому дворі діда Шевченка.

с. Шевченкове (Звенигородського району Черкаської області). Село Кирилівка перейменовано на Шевченкове у 1929 р. У цьому селі пройшло дитинство Великого Кобзаря. Теплий спомин про нього поет зберіг на все життя. У 1829 р. доля надовго розлучила Шевченка з рідною домівкою. Лише у 1843 р., а згодом у 1845 р. і в 1859 р. він знову відвідав Кирилівку.

У 1924 р. на місці колишньої садиби батьків Шевченка встановлено пам'ятник поету, а на місці старої батьківської хати - обеліск. У 1939 р. відкрито Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка. У 1957 р. встановлено пам'ятник поету. Збереглася хата дядя, у якого навчався грамоти Тарас. На місці колишніх садиб діда поета, його брата І. Г. Шевченка та сестри Я. Г. Бойко встановлено меморіальні дошки. Тут поховано батька та матір Т. Г. Шевченка.

с. Будище (Лисянського району Черкаської області) Т. Шевченко жив тут у 1829 р., коли був козачком пана П. Енгельгардта. Село згадується в багатьох творах поета. На колишньому будинку Енгельгардта, у якому тепер розмістилася школа, встановлено меморіальну дошку. У школі організовано шевченківський музей, експонати якого розповідають про дитинство Тараса. У сільському парку ростуть два вікових дуби, що у народі зветься Шевченковими.

м. Корсунь-Шевченківський (Черкаської області) Поет бував тут у дитинстві та в 1845 і 1859 рр. Записував народні пісні, малював. Зберігся малюнок Т. Шевченка "У Корсуні". На будинку, в якому він зупинявся, встановлено меморіальну дошку. Ще одна меморіальна дошка встановлена під старим каштаном, де, згідно з переказами, любив відпочивати поет.

м. Черкаси. Поета було направлено сюди у 1859 р. після арешту в с. Прохоровці. У місті він написав кілька віршів, зробив замальовки Черкас. Зберігся будинок, у якому поет жив під наглядом пристава.

м. Канів (Черкаської області). Т. Г. Шевченко бував тут у 1845 р. (ймовірно) та влітку 1859 р. Оглянув місто та його околиці, намалював пейзаж "Біла Канава". На Чернечій горі біля Канава поета було поховано.

м. Київ. Життя видатного українського поета, художника, мислителя Т. Г. Шевченка тісно пов'язано з Києвом. Ще в дитячі та юнацькі роки він приїздив сюди разом зі своїм паном. Ймовірно, зупинявся на Подолі. З літа 1843 р. до весни 1847 р. періодично мешкав у м. Києві. З квартир, в яких жив поет, збереглася одна - в сучасному провулку Т. Г. Шевченка, № 8-а. 6-7 травня 1861 р. труну з тілом поета було встановлено в церкві Різдва на Подолі (Поштова площа). Первісним наміром було поховати його в Києві на горі Щекавиця. Після остаточного визначення місця поховання труну з Києва пронесли сучасним Набережним шосе до пароплава, що відійшов від Ланцюгового мосту (район сучасного мосту Метро) до м. Канава. Київ знайшов відображення у творах Т. Г. Шевченка. Залишилися замальовки Куренівки, Видубицького монастиря, Аскольдової могили, Олександрівського костелу. У Києві створено музей Т. Г. Шевченка.

м. Переяслав-Хмельницький (Київської області). Уперше Т. Шевченко побував у місті в серпні 1845 р., приїздив сюди і пізніше за дорученнями Археографічної комісії. Жив у свого давнього товариша, лікаря О. О. Козачківського. Під час перебування в 1859 р. описав історичні та архітектурні пам'ятки Переяслава в "Археологических заметках" і в повісті "Близнецы". Збереглися малюнки Михайлівської та Покровської церков, Вознесенського собору. У Переяславі-Хмельницькому Шевченко написав знамениті поеми "Кавказ", "Наймичка", присвяту до поеми "Єретик", а також безсмертний "Заповіт". У колишньому будинку О. О. Козачківського створено історичний музей, поблизу встановлено пам'ятне погруддя Т. Г. Шевченка. Неподалік від будинку росте акація, яку посадив поет.

м. Чернігів. Т. Г. Шевченко кілька разів був у Чернігові: у 1843 р. проїздом з Петербурга в Україну, в 1846 і 1847 рр. - за завданням Археографічної комісії. Поет згадує Чернігів у своєму щоденнику та в повісті "Капитанша". У Чернігівському літературно-меморіальному музеї знаходяться численні експонати, що розповідають про перебування Т. Г. Шевченка на Чернігівщині. У 1959 р. у місті встановлено пам'ятник поету.

снт. Седнів (Чернігівського району Чернігівської області). Шевченко був тут у 1846 р. за завданням Археографічної комісії. Жив у маєтку братів Лизогубів, де була добре обладнана художня майстерня. Побував поет у Седневі й у 1847 р. Ще до 1917 р. у місті було встановлено пам'ятне погруддя поету, але воно було знищене під час Другої світової війни. У 1957 р. відкрито новий пам'ятник. На колишньому будинку Лизогубів встановлено меморіальну дошку. У міському парку збереглися альтанка та стара липа, що зветься в народі Шевченківською, під якою любив відпочивати поет. Під нею встановлено пам'ятне погруддя поету та меморіальну дошку.

с. Качанівка (Ічнянського району Чернігівської області). Поет приїздив сюди у 1843 р. на запрошення Г. С. Тарновського, який придбав у Шевченка картину "Катерина". В. В. Тарновський (молодший) зібрав у Качанівці велику колекцію пам'яток, пов'язаних із життям і творчістю Великого Кобзаря, яку згодом передали до Чернігівського історичного музею. Після смерті поета в Качанівці на його честь було насипано високий курган, в якому у 1893 р. було поховано товариша поета, художника Г. Честяхівського. У Качанівці зберігся колишній палац Тарновських.

м. Крелевець (Сумської області). Т. Шевченко був тут неодноразово. Зберігся будинок Р. Огієвської, в якому в 1859 р. зупинявся поет. У дворі цього будинку в 1861 р. стояла труна з тілом Великого Кобзаря під час її перевезення з м. Петербурга в Україну. На будинку встановлено меморіальну дошку.

м. Острого (Рівненської області). У 1846 р. під час подорожі по Волині в Острозі побував Т. Г. Шевченко. Тут він записував народні пісні, змальовував пам'ятки старовини. У 1964 р. в міському парку, поблизу того місця, де у XVI ст. була друкарня І. Федорова, відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку, до його підніжжя покладено землю з могили великого Кобзаря..

Відвідав поет також і село Вербу. Останнє цікаве ще й тим, що в ньому свого часу побували Г. Сковорода, І. Франко, М. Коцюбинський. Матеріали народного музею у селі розповідають про перебування великого поета у Вербі. У повісті "Варнак" Т. Шевченко писав: "З Кременця пішов я через село Верби до Дубна". У музеї демонструється літературна карта, що розповідає про подорожі Т. Шевченка на Рівненщині.

с.м.т. Почаїв (Кременецького району Тернопільської області). Побував Т. Шевченко і в Почаєві; жив у монастирському будинку, який зберігся донині. На будинку встановлено меморіальну дошку. У Почаєві Т. Шевченко зробив кілька акварельних малюнків, записував народні пісні.

м. Берестечко (Горохівського району Волинської області) У 1846 р. у Берестечку побував Т. Шевченко. Подіям 1651 р. він присвятив вірш "Ой чога ж ти почорніло, зеленее поле?" Подвиг 300 козаків поет увічнив також у вірші "За байраком байрак". У 1961 р. у Берестечку встановлено пам'ятник Т. Шевченку.

Друга сторінка. Тарас Шевченко - основоположник української літератури. (Група "Літературознавці").

Великий український письменник, людина з незвичайною, тяжкою долею, з світовою славою поета-правдолюбця - це Тарас Шевченко. Його думки зрозумілі усім пригнобленим, усім тим, хто хоче вільного, радісного і щасливого життя. Чому ж поезія Шевченка має не тільки національне, але і світове значення? Творчість поета-демократа у великій мірі вирішила подальший розвиток української літератури, бо не було жодного відомого письменника другої половини XIX - початку XX ст., який би не відчув впливу Т. Шевченка.

Максим Рильський зазначав, що "як пушкінський реалізм освічував шлях російській літературі, так реалізм Шевченка освічував шлях українській літературі".

Своєю славетною збіркою "Кобзар" він започаткував нову епоху не тільки в історії української літератури, а й у духовності. Думки Шевченка-поета, борця-революціонера завжди звернені до майбутнього, вони надихають нові покоління. Ця людина завжди служила правді і боролася за щасливе майбутнє свого народу.

І дійсно, на той час процес становлення нової української літератури відбувався одночасно із процесом розвитку науки і культури. А твори Т. Шевченка є зразками глибокої народності, критичного реалізму. У літературі з'являються нові герої: селяни-протестанти-бунтарі, повстанці, борці проти феодального гніту. Література збагатилася новими жанрами: ліро-епічна поема, політична поезія, оповідання і повість...

Він був основоположником критичного реалізму і в українському образотворчому мистецтві. Його чудові картини, рисунки, гравюри вчили інших правдиво і багатогранно відбивати сучасну дійсність. Цінність художніх творів полягає в гострому викривальному змісті, чіткій соціальній спрямованості. І в своїх безсмертних поезіях, і в живописних полотнах

Шевченко пропагував світлі ідеали свободи, рівності; закликав народ до боротьби проти усіх гнобителів простому люду конкретний шлях цієї боротьби, цим самим впливаючи на розвиток і літератури, і мистецтва, і духовної культури. Сюжети й образи "Кобзаря" відбилися в численних картинах, малюнках, скульптурах українських художників і скульпторів: В. Штернберга, Я. де Бальмена, Трутовського, М. Пимоненка, О. Сластіона, І. Іжакевича, В. Касіяна, М. Дерегуса, І. Гончара та багатьох інших. Міцно ввійшли до репертуару наших театрів п'єса "Назар Стодоля", інсценізовані поеми "Катерина", "Гайдамаки", "Наймичка". За цими ж творами написані сценарії кінофільмів, які ми бачимо в кінотеатрах та на телеекранах.

Третя сторінка. Роль Т.Шевченка в розвитку української літературної мови. (Група "Мовознавці").

Шевченко відіграв важливу історичну роль у розвитку української літературної мови. Він установив ту структуру української літературної мови, яка збереглась у всьому істотному як основа сучасної мови, тобто розвинув і утвердив певний склад словника і граматичний лад української мови, які стали нормою і зразком для письменників, преси, театру тощо.

Попередники Шевченка в українській літературі, починаючи з Котляревського, використовували в своїх творах живу народну українську мову, а також скарби усної народної творчості, але це використання було ще обмеженим, відповідно до не досить широких тем і літературного стилю цих письменників. Крім того, вони ще не позбулися діалектних, вузькомісцевих елементів.

Норми української літературної мови, створені на народній основі, дала поезія Шевченка. Основні мовні джерела великий народний поет черпав із скарбів фольклору і живої розмовної мови. Він відібрав від загальнонародної мови все найбільш істотне і яскраве і розкрив у своїй творчості багатство, гнучкість, красу і милозвучність українського слова.

Четверта сторінка. Світова велич Великого Кобзаря. (Група "Мудреці").

Царизм репресіями прагнув зупинити лавину народної шани й любові до великого сина України, а вийшло навпаки. З 1918 року вшанування пам'яті великого Кобзаря 9 березня стало в нашій країні щорічним і всенародним. Відкрито пам'ятники поетові в Києві, Каневі, Харкові та в інших містах України, могили великого Тараса оголошено заповідником, ім'я Шевченка присвоєно Київському університетові, театру опери та балету; масовими тиражами видаються його твори, відкрито Державний музей Т. Г. Шевченка, його ім'я присвоєно навчальним закладам і науковим установам, вулицям, бульварам, площадам, пароплавам.

Починаючи з 1962 року, щорічно присуджуються Державні премії України імені Т. Г. Шевченка в галузі літератури і мистецтва. За цей час почесного звання шевченківського лауреата удостоєні П. Тичина, О. Гончар, П. Загребельний, В. Сосюра, М. Бажан, Г. Тютюнник, Ю. Збанацький, П. Майборода, С. Людкевич, О. Кульчицька, А. Малишко, В. Касіяна, І. Драч, Л. Новиченко, Д. Павличко, М. Вінграновський, В. Стус, Б. Антоненко-Давидович, М. Жулинський, Р. Лубківський та інші митці. За рішенням ЮНЕСКО, ювілей Т. Г. Шевченка відзначалися в усіх державах світу, в багатьох із них вийшли переклади "Кобзаря".

Кожний, хто глибоко вивчає творчість великого сина України, неминуче переконується, що має вона світове значення.

Про все більшу світову славу великого Кобзаря свідчать пам'ятники, встановлені в різних країнах світу: у Палермо (Канада), Бухаресті, Вашингтоні, Нью-Йорку, Парижі тощо.

Творчість Шевченка постає чи не найвидатнішим всеєвропейським і світовим явищем, бо досі, як

слушно зауважив Вадим Скуратівський, "вікове горе мас, по суті, не мало своїх літературних уст, не розверзалося ними, не прорізалося своїм художнім голосом". Були окремі літературні спроби, але настільки несміливі й наслідувальні стосовно панівної культури, що ставали панською іграшкою, а не грандіозним мистецьким явищем і національно-соціальним викликом, яким була творчість великого Кобзаря. Саме Шевченко вперше в історії порушив тисячолітню німоту соціальних низів. Тому "Кобзар" і має планетарне значення, саме українським словом вперше заговорили невідомі досі для елітарної культури світи, речником яких став українець, він своєю творчістю демократизував європейську та світову літературу.

2. Слово вчителя. Тарас Шевченко є однією з найвищих вершин духу світового, одним із найбільших мислителів світу і водночас нашою українською совістю, нашим порадиником, нашою найбільшою правдою. Тому сьогодні ми повинні знати творчість цього геніального поета. Бо без цих знань ми не маємо права на самоповагу. Зачитування поезії В. Климентовської (підготовлений учень).

Говорячи про Шевченка, ми думатимемо про самих себе. Він і досі є нашим дзеркалом, вдивляючись у яке ми, хочемо того чи ні, змушені питати себе, хто ми є і які ми є.

V. Рефлексійно-оцінювальний етап. (Систематизація і закріплення матеріалу)

1. Коментування епіграфа.
2. Перегляд цілей, поставлених на початку уроку.
3. Складання есе (роздум) "Чи погоджуєтесь ви з висловом " Т. Шевченко - геній українського народу".

VI. Підсумок уроку.

1. Слово вчителя про відзначення 200- річчя від дня народження Т. Шевченка в Україні і світі.

2. Складання сенканів про Т. Шевченка.

2.1 Шевченко

Пророк, вільнолюбивий.

" Караюсь, мучусь, але не каюсь"

Поет, художник, новатор, геній.

2.2 Шевченко

Світовий велетень.

Бореться, викриває, захищає.

Поет, новатор, живописець.

Велетень.

2.3 Кобзар

Народний співець.

Оспівує, возвеличує, восхваляє.

Борець, політик, пророк.

Прометей.

VII. Визначення рівня успішності учнів на уроці Обґрунтування оцінок.

VIII. Домашнє завдання.

Написати творчу роботу за одну із запропонованих тем: Іду душею до Тараса (моє ставлення до Тараса Шевченка); "В сім'ї вольній, новій" (вшанування пам'яті Великого Кобзаря).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вічний як народ: сторінки до біографії Т.Г.Шевченка: навч. посіб./авт.- [упоряд. Руденко, Н.Петренко]. - К.: Либідь, 1998. - 272 с.
2. Гончар О. Письменницькі роздуми / О. Гончар. - К., 1980. - 28с.
3. Красицький Д. Тарасові світанки: повісті/ Д.Красицький. - К.:Веселка, 1989. - 264 с.
4. Неділько Г.Я. Тарас Шевченко. Життя та творчість: книга для вчителів- К.: Рад.школа, 1988. - 247с.
5. "Я дуже щиро Вас люблю...": Шевченко у розповідях сучасників. - Х.: Прапор, 2004. - 352 с.

Г.В.Шевченко,

заступник директора з навчально-виховної роботи Смілянської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №16 Смілянської міської ради

ЖІНКИ В ДРАМІ КОХАННЯ Т.ШЕВЧЕНКА

УРОК -ДОСЛІДЖЕННЯ З ЕЛЕМЕНТАМИ ТЕАТРАЛІЗАЦІЇ

Мета: на основі спогадів, щоденникових записів, поезій Т.Шевченка підняти завісу над найбільш загадковою сторінкою життя поета - коханням; знайти ще один з ключів до розкриття тематики творчості Шевченка;розвивати навички виразного читання ліричних творів та уривків прозового матеріалу, вміння перетворюватися в образи героїв; виховувати в душах світлі почуття - любові, співпереживання, людяності; зацікавленість творчістю українських письменників.

Обладнання: репродукції портретів В. Репніної, Г. Закревської, А. Ускової, К. Піунової, М.Максимович, Л. Полусмакової, роботи Т. Шевченка; стіл, накритий скатертиною, на ньому ваза з квітами, люстерко, свічка, чорнильниця, перо, папір та конверт для листа, томик Шевченкових поезій, грамзапис мелодій.

Епіграф уроку: Я розгортаю томик Кобзаря, і мені здається, що я кладу руки на трепетне гаряче серце, що так багато пережило (М. Бажан).

Перебіг заняття

Слово вчителя. Досліджуючи творчість Т.Г. Шевченка, ми, в першу чергу, звертаємо увагу на громадянську лірику поета, філософську, соціально-побутові поеми, забуваючи, що кожна людина - це згусток емоцій, почуттів. І, мабуть, чи не найбільшим почуттям є бажання кохати та бути коханим.

Отже, дослідження теми любові в житті Тараса Григоровича є певною спробою подальшого прочинення дверей до складної і своєрідної душі поета - з однієї сторони. А з другої, відкриваючи в Шевченкові все більше земного, людяного, ми дедалі більше

осягаємо його геніальність, наближаємося до пізнання філософії його впливу на долю України.

Будучи емоційною і чутливою натурою, Т. Шевченко, як і кожен поет, захоплювався часто. Однак лиха недоля переслідувала його все життя, не даючи йому щастя жити у шлюбі, у любові з дружиною, про яку мріяв, особливо в останні роки свого життя.

То хто ж вони були, ті музи, які надихали поета, які давали йому втіху і навівали смуток, які любили його, яких любив він? Їх було чимало, але зупинимось лише на деяких постатях. Тож, доторкнувшись цієї делікатної теми, спробуймо підвестись до вершин духу генія, а не приземлити його, звівши велике до дрібного чи дріб'язкового.

Ведучий. До 13 року свого життя відніс Шевченко зворушливий епізод, що ясною смугою блиснув у житті обдіраного і голодного сироти. Він "пас ягнята за селом, і душу його знезацька опанував молитовний настій, якийсь невідоме почуття щастя, радості. І йому здалося, що радість ту поділяє і "господнє небо, і село, і ягнята", що він їх пас. Але так само знезацька виринуло в його душі почуття самотності, сирітства, бездомності, і він почав гірко плакати. Тут з'явилася дівчинка, що близьенько плоскінь вибирала і отерла йому слюзи своїм чистим поцілунком. Почуття щастя знову вернулося в душу хлопця і діти разом погнали свої ягнята до води.

Героїня цього епізоду в поезії "Мені тринадцятий минало" не названа, але дослідники стверджують, що це перше кохання Шевченка - сусідська дівчинка **Оксана Коваленко**, яка пізніше, нібито, була заанапащена москалями і стала покриткою.

Тарас Шевченко (виходить до столу, на якому підсвічують свічку, читає - на фоні музики "Ми вкупочці колись росли...").

Ведучий. Історія знеславлення Оксани, скупі братові слова про поведінку заанапащеної дівчини лягли згодом в основу поем "Катерина", "Наймичка", "Слепий", "Капітанша". І ми побачимо, як пізніше цей тип фатально буде подобатися Шевченкові в жінках, змушуючи його шукати в них ту "справжню" подругу, дружину, порадицю, якою в дитинстві ввижалась його Оксана. (картина Т.Шевченка до поеми "Катерина")

Ведучий. Схожою на Оксану (старша, лагідна, опікувалася сиротою) була польська швачка Гусиковська, теж "чорноброва". Друге юнацьке кохання Шевченка, ов'яне чарівністю чужого далекого міста Вільно, чужого народу, чужої мови. Вона навчала дворового козачка пана Енгельгарда польської мови, по-сестринськи жаліла його. Зустрівшись з нею, майбутній поет вперше гостро відчув різницю між вільним і кріпаком, між долями хоч і бідної, але вільної людини і раба.

Ведучий. Студентом Академії художеств у Петербурзі Шевченко переживає третє своє захоплення - натурницею, яку він вивів під ім'ям Паші в повісті "Художник". 15-річною входить у його академічну мансарду ця дівчина, а 30-річною знову відвідує ту саму майстерню, тепер уже немолодого, хворого Шевченка в 1859 році.

Ведучий. 1839 року студент Шевченко малює портрет молодій натурниці з розпущеним волоссям, напівдитячим ротом і великими очима. На цій акварелі художник уперше і востаннє підписався не Шевченко, а Чевченко. Мабуть, натурниця не могла вимовити його слов'янського імені чисто, - замість "ш" говорила "ч", і підсміюючись, на догоду їй поет підписав своє ім'я на портреті так, як вона вимовляла.

Через багато років, повернувшись із заслання, він зустрічає в крамниці свою давню знайому, бо в альбомі Шевченка вона, **Амалія Клоберг**, записує свою адресу, а пізніше в архіві С.В.Лазаревського знаходять рахунок цієї крамниці, виписаний рукою цієї Амалії Клоберг, - "Г-ру Чевченку".

Ведучий. Навчаючись в Академії, вже прославленим автором "Кобзаря" і відомим портретистом, їде Шевченко 1843 року в рідну Україну, і саме в ці роки -1843-1847 переживає він справжнє своє, єдине велике кохання... До цього він зовсім не думав про шлюб, а після, як реакція на його безнадійність, з'являється в поета те характерне для нього і вже незмінне впродовж усього життя бажання мати свою родину, свій дім, дружину, тихий і надійний захисток. Це бажання невдовзі переростає в гостру душевну потребу

Виходить Ганна Закревська. Вішає на стіні свій портрет, намальований Шевченком.

Ганна Закревська. Перед моїм портретом зупиняються і довго стоять люди, навіть ті, які нічого не знають про історію кохання Шевченка, бо мої очі невідступно переслідують їх. На жодному іншому з портретів Шевченка, стилізованих за модою того часу, немає таких очей, немає такого трагічного, душевного життя очей, такого слізно-ніжного, промовистого погляду, як на моєму портреті. Мої очі тільки на перший погляд здаються чорними, але, якщо придивитися, ви побачите, як старанно Шевченко витримав у них справжній їхній колір, сяючи навколо великих зіниць глибоку синяву, тому що очі мої сині. Хоч синіх очей поет майже ніколи й ніде не оспівував, бо улюбленими очима його були очі карі.

(Бере зі столу томик Шевченка)

Тепер останнє свідчення, найвиіршальніше - вірші Шевченка.

Він не любив друкувати на віршах посвяти жінкам. До заслання це робив, як виняток, для Оксани Коваленко, та й то залишив крапки в її прізвищі, для Варвари Миколаївни Репніної, присвятив їй "Тризну", і для маленької дівчинки Мар'яни. Лише на засланні Шевченко стає відвертшим у віршах. Пише про своє кохання, про те, що "снилося-говорилося..." Поезія "Якби зустрілися ми знову" має адресата - Г.З. отже - Ганні Закревській, тобто мені.

(Шевченко і Закревська стають поруч, але обернені спинами одне до одного, наче якась перешкода не дає їм бути разом). Читають на фоні музики.

Шевченко. Якби зустрілися ми знову, чи ти злякалася б, чи ні? Якєє тихєє ти слово Тоді б промовила мені?

Закревська. Ніякого. І не пізнала б, А може б, потім нагадала, Сказавши "Снилося дурній".

Шевченко. А я зрадів би, моє диво! Моя ти доле чорнобрива!

Закревська. Якби побачив, нагадав Веселєє та молодєє Колишнє лишенько лихєє.

Шевченко. Я заридав би, заридав! І помоливсь, що не правдивим, А сном лукавим розійшлось, Сльзьми-водою розлилось Колишнєє святєє диво!

Ведуча. Серед сучасників Шевченка, серед галереї жіночих образів, що були ним оспівані чи просто ввійшли в його життя, постає з минулого світле видіння - образ княжни Варвари Миколаївни Репніної. Їй пощастило зустрітись на своєму шляху із двома видатними людьми - М.Гоголем та Т.Шевченком - і вплести кілька небесних троянд в їхнє земне життя.

З Тарасом Шевченком вони зустрілися влітку 1843 року в Яготині, коли Шевченко після довгої перерви зміг приїхати на Україну. Йому було 29 років, а княжні - 35. Саме сюди в Яготин і привіз молодого Шевченка Капніст. Родина князя складалася зі старої книгині, онуки останнього гетьмана лівобережної України Кирила Розумовського, сина Василя з дружиною і незаміжною дочки Варвари.

Ведучий. Варвара Миколаївна, енергійна, тоненька, з великими живими виразними очима жінка, на кілька літ старша за Тараса, легко захоплювалася. Спалахувала, мов порох. Була добра,

дотепна, мила й люб'язна, допомагала бідним і нещасним, роздавала їм що в неї було і вивляла співчуття до всіх, хто до неї звертався за допомогою і порадомою.

3 листа княгині Рєпніної до Шарля Ейнара:

Входить Варвара Рєпніна, сідає до столу, пише, перечитує написане

Рєпніна (читає): Шевченко здався мені простим і невибагливим. Він відразу став у нас своєю людиною. Одного разу Шевченко читав свій твір-поему "Сліпая". Вперше почувши його читання, я була вражена і до того не могла заснути. Моє обличчя було мокро від сліз і це було щастям. Це була м'яка, чаруюча, захоплююча музика. Полум'я неповторних настроїв тривожили душу мою.

У день і час його від'їзду я зі слезами кинулася йому на шию, перехрестила чоло, й він вибіг із кімнати. Капініст переконаний, що я кохаю його і що я втратила голову. Я ж дуже прив'язана до нього й не перечу, що коли б я бачила з його боку кохання, я, може, відповіла б йому пристрасно. (Складає листа, вкладає в конверт.)

Рєпніна. Я чекала його любові, виглядала її, що ось завтра, ось-ось він прийде і скаже все.

- Все. Я була слабкою жінкою, яка так хотіла любові, а він... Він іноді відповідав мені теплим почуттям, але пристрасним - ніколи. (Княжна знову бере перо, пише)

*Вернути б час, і я - Варвара,
Сумна, задумана княжна,
Я б утекла з Яготины
Аж за Урал, де, наче хмара,
Пісок підводивсь над тобою,
Де цар кривавою рукою
Вершив безбожні діла.
Я б у задушливу казарму
Як вірна подруга, прийшла.
Твоєю стала б я сестрою,
І в Придніпровський рідний край
Листи б од тебе одсилала,
Я б берегла твої пісні...
Щоб чорний вітер Кос-Арапу*

Ведучий. Є у Шевченка жіночий портрет, намальований у 1843 році. На виставці 1911 року він фігурував як портрет Маєвської. Ніяких даних про цю жінку ми не маємо. Висловлено припущення, що спирається на лист Платона Лукашевича Івану Вагілевичу від 21 вересня 1843 року. Наприкінці листа, у котрому йдеться про перебування Шевченка в Березані, Лукашевич пише: "Мені доручено дізнатися, чи живий у Львові обер-фервактель Людовік фон Ріхтер або його син Климент? Він був живим і здоровим ще у 1833 році. Мешкав на Краківській вулиці в будинку Вольфа. То передайте уклін від його небоги Терезії Олександрівни Маєвської. Можливо, Шевченко намалював у Березані портрет саме тієї Терезії Олександрівни Маєвської - знайомої Лукашевича.

Ведучий. Як відомо, за вироком царя Шевченка було заслано в Оренбурзький окремих корпус рядовим солдатом із заборонаю писати і малювати. Понад 10 років гнітив його цей тягар. Але творча натура не скорилась. За ці страдницькі роки він створив 400 малюнків, портретів. Написав 178 поезій, 10 повістей. І там, серед безраднісних буднів блиснув промінчик кохання.

Узимку 1854-1855 рр. Шевченкові знов зблиснула зірка кохання - й погасла. Йдеться про дружину коменданта Новопетровської фортеці, матір трьох дітей - Агату Ускову. Перше, що зіграло поета - це були діти, поет палко полюбив їх. Про його незвичайне вміння спілкуватися з дітьми, палку любов і ніжність до них є десятки зворушливих свідчень.

Захоплення дітьми переросло у схиляння перед їх матір'ю. Агата Ускова довго здавалася йому

найвищою досконалістю. Поет захопився нею безтямно, відчайдушно. А скільки і яких високих мрій було виткано в душі!

Ведучий. Але хтось пустив брудну плітку. Хтось комусь щось сказав. Дійшло до коменданта. І коменданша замість прогулок стала сидіти вдома і невтомно грати з гостями в преферанс. Повітряний замок, побудований поетом, розвалився. Чарівність, що йому примріялась, незвичайність цієї жінки, щастя від зустрічей з нею - усе відразу зникло. Тверезий розум Тараса Шевченка, на хвилину одурений, побачив Ускову такою, якою вона була насправді.

Ведучий. Вирвавшись із осоружної фортеці, поет мріє якомога швидше потрапити до Петербурга. Та доля на цілих 5 місяців міцно пов'язує його з Нижнім Новгородом. Там Шевченко освідчується в коханні 15-річній актрисі Катерині Піуновій, не зважаючи на 28 років різниці між ними. Що це було? Мана, сп'яніння від волі, політ у прірву юності і краси? Ні, Боже наслання, яке спізнають лише генії - сини Всесвіту, обранці вічності. Так уже судилося, що невеличка, гінка, кучерява Катерина (яке символічне для поета ім'я!) була фатально схожа на першу, осяянену, осяяну дитинством, кохану Оксану.

(Входить Піунова. На хвилинку зупиняється біля свого портрета.)

Піунова. У Нижньому Новгороді під час спектаклю до мене підійшов Тарас Шевченко, посміхнувся і тихо промовив: "Вами, Катерино Борисівно, я люблюсь, коли бачу вас на сцені".

Тарас Григорович познайомився з моїми батьками, став приходити до нас. Я горіла нетерпінням бачити його, без нього дні ставали мукою... В один з візитів Тарас Григорович сказав моїм батькам ті слова, які для мене були найчудовішою мелодією глибоких почуттів. Він просив у батьків моєї руки. Я була щаслива, його ласкавий усміх тривожив душу, в моє серце вривався промінь його сонця, творчості, кохання, але... грізні очі матері наказували мені вийти з кімнати і я кинулася до дверей. (Виходить.)

Ведучий. Шевченку не відмовили прямо. Але його більше не запрошували в дім, і сама дівчина уникала його. "Случайно встретил я Пиунову, - пише Шевченко у "Щоденнику", - у мене не хватило духу поклониться ей. А давно ли я видел в ней будущую жену свою, ангела-хранителя своего, за которую готов был положить душу свою?"

Наслання несподівано налинуло, та зовсім уже несподівано розвіялося, як світанковий серпанок під дощем. Шевченко від'їжджає до Петербурга. Наступної весни йому прийшла відмова.

Після розлуки Піунова вийшла заміж, грала на сцені, але не мала великого успіху в театральній публіки. Зникло сяйво генія, яке на якусь мить вихопило її постать із мороку повсякдення, й усталене життя повернулося на круги свої - на круги сірої одноманітності, монотонності, швидкоплинної дріб'язковості.

Ведучий. *Моя ти любя! Усміхнись
І вольную святую душу,
І руку вольную, мій друже,
Подай мені...*

Ведучий. Ці щирі рядки, сповнені доброти та ласки, Тарас Григорович написав 5 серпня 1860 року та присвятив двадцятирічній дівчині-кріпачці Лікері Полусмак. Тій, що полонила душу поета, запалила його серце (малюнок Шевченка)

Трохи раніше, а саме 27 липня, автор "Кобзаря" і без п'яти хвилин академік імператорської академії художеств запропонував Лікері стати його дружиною. Судячи з усього, та відповіла взаємністю. Відтоді Тарас Григорович енергійно взявся за здійснення заповітної мрії - прикупити коло Канева трохи землі, спорудити

будинку і переїхати на рідну Україну разом з молодою дружиною. Заодно клопочеться перед панством про звільнення його родичів і самої Ликери з кріпацтва.

Ведучий. Та не так сталося, як гадалося. Чи то й справді панство добилося свого, нашіптуючи, мовляв, не до пари, та й у віковій різниці, а, може, далася взнаки звичайна дівоча легковажність. Як би там не було, а на початку жовтня Тарас Григорович у листі до свого брата Варфоломея писав: "Я з своєю молодістю, не побравшись, розійшовся". І далі - у розпачі: "Що мені на світі робить? Я одурію на чужині та на самоті"

Ликера. Яюсь мене запитала пані, чи хочу я побачити Тараса Григоровича. Я відповіла, що хочу. "То царствіє йому небесне", - відповіла пані.

Ця смерть мене дуже вразила. У відчаї я навіть кинулася у воду. Врятували. Та тяжка хвороба на кілька місяців прикувала мене до ліжка.

Згодом я дістала волю, вийшла заміж за перукаря Яковлева. Шлюб був нещасним, бо чоловік виявився п'яницею. Після смерті чоловіка 1904 року я вперше приїхала у Кнів на могилу Шевченка, потім вдруге, втретє, та й залишилася тут назавжди, щоб споткувати гріх, вимолити в Бога прощення за те, що злегковажила, не відповіла взаємністю. Подивись, подивись на мене, як я каюсь...

Над моїм ліжком завжди висів портрет Шевченка.

Ведучий. Сьогодні ми підняли завісу над найбільш загадковою сторінкою життя та творчості Тараса Шевченка. Образ жінки завжди приваблював Т.Шевченка своїми гранями: жінка-мати, вдова, сестра, покритка.. На сьогоднішньому уроці засвітилася ще одна грань жіночого образу - жінка-кохана.

М.Луків писав: "Щоправда, можна все життя прожити, а так оту, єдину, й не зустріти"

Слово вчителя. *Любов - не кара, але й не гра.
Вона не квітка, цю зів'яне швидко.
Любов - це дар. І Бог сам вибирає,
Хто заслужив оце пізнати диво.*

Підсумок. Тести.

1. Перший промінчик кохання блиснув у житті поета, коли йому було:

- А) 10 років
- Б) 13 років
- В) 16 років

2. Перше кохання Шевченка:

- А) Оксани Коваленко
- Б) Ганни Закревської
- В) Варвари Репніної

3. До кого звернені слова:

Кого ти без мови, без слова навчила
Очима, душею, серцем розмовляти.
З ким ти усміхалась, плакала, журилась,
Кому ти любила Петруся співати.

- А) Оксани Коваленко
- Б) Ганни Закревської
- В) Ликери Полу смак

4. Кому присвячена поезія "Якби зустрілися ми знов":

- А) Варварі Репніній
- Б) Ганні Закревській
- В) Ягати Ускової

5. Про чий портрет згадується; "Перед нами не просто вродлива жінка. Її усміхнені очі, уста, мудрий погляд сповнені загадковості..."

- А) Ганні Закревській
- Б) Ликері Полу смак
- В) Терезії Маєвській

6. Із чіх спогадів ці рядки: "Я розмовляла з ним ще кілька разів, і щораз більше виявлявся мій потяг до нього, він відповідав мені деколи теплим почуттям, але пристрасним - ніколи"

- А) Агати Ускової
- Б) Варвари Репніної
- В) Катерини Піунової

7. Захоплення дітьми перейшло у схилення перед матір'ю, і ця жінка здавалася йому найвищою досконалістю. Про кого йде мова

- А) Ганну Закревську
- Б) Варвару Репніну
- В) Агату Ускову

8. Із чіх спогадів рядки: "Тарас Григорович любив природу, пісні. А коли він де-не-де чув українські пісні, то плакав. А як він любив квіти. Прості польові ромашки, маки, дзвіночки":

- А) Агати Ускової
- Б) Варвари Репніної
- Г) Катерини Піунової

9. Після заслання Т.Г.Шевченко перебував деякий час у Нижньому Новгороді, де познайомився і закохався у:

- А) Ликеру Полу смак
- Б) Агату Ускову
- В) Катерину Піунову

10. З ім'ям цієї жінки, любов до якої спалахнула у серці поета, і пов'язані ці поетичні рядки:

Поставлю хату і кімнату,
Садок-райочок заведу.
Посиджу я і походжу
В своїй маленькій благодаті.

- А) Ликері Полусмак
- Б) Катерині Піунової
- В) Ганні Закревській

11. образ жінки завжди приваблював Т.Г.Шевченка оязними своїми гранями. Сьогодні засвітилась одна із граней жіночого образу:

- А) жінки-матері, вдови
- Б) жінки-коханої
- В) жінки-сестри, покритки

12. Любов - не кара, але й не гра.

Вона не квітка, що зів'яне швидко.

Любов - це.....

- А) щастя і диво
- Б) мрії і палкі бажання
- В) Божий дар

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Большаков Л.Н. Повесть про вічне життя: науково-художня книга / Л.Н. Большаков. - К.: Веселка, 1990, 214 с.
2. Вісім жінок Тараса Шевченка [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://chask.net/?p=26544>
3. Жінки в житті й творчості Тараса Шевченка: Ганна Закревська [Електронний ресурс] . - Режим доступу : <http://cityukraine.info/?citynews=24467>
4. Ковтун Ю.І. Кохані жінки Шевченка: Тарасові музи / Ю.І. Ковтун. - К.: Україна, 2004. - 78с.
5. Полусмакова Ликера Іванівна [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Полусмакова_Ликера_Іванівна
6. Репніна Варвара Миколаївна [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Репніна_Варвара_Миколаївна
7. Така його доля. Ганна Закревська [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://shevchobr.blogspot.com/p/blog-page_602.html
8. Тарасові музи [Електронний ресурс] . - Режим доступу: http://tarasway.at.ua/load/shevchenko/zhinki_v_zhitti_shevchenka/tarasovi_muzi/10-1-0-401
9. Я їх любив. Кохані жінки Т. Г. Шевченка. Відгук на книгу Любові Гонтарук "Я їх любив. Кохані жінки Т. Г. Шевченка" [Електронний ресурс] . - Режим доступу: <http://ukrainka.org.ua/node/2359>

ВПЛІТАЄМО У ВІНОК КОБЗАРЕВІ СВОЇ СПРАВИ

По всій державі пройшли заходи щодо вшанування пам'яті Великого Кобзаря. І в нашій школі ми теж вплітаємо в вінок Кобзареві свої справи. Ми відкрили кабінет - музей до 200-річчя від дня народження геніального поета, художника і мислителя Т.Г. Шевченка.

Співець України народився і зростав на черкаській землі Тут він знайшов і свій вічний спочинок. З гордістю можна сказати, що щасливий народ, який має такого поета. Адже зараз рідко знайдеш куточок землі, де б не чули цього славнозвісного імені – Шевченко, де б не знали його «Кобзаря». Напевно, немає на землі жодного українця, гордого своїм корінням, який би не носив в душі образ Шевченка. Він став символом нашої нації, бо не можна уявити Шевченка без України, як і Україну без Шевченка.

Великий поет живе у своїх творах. До уваги відвідувачів музею ми запропонували знайомство з різнобарв'ям книг славного сина українського народу Тараса Шевченка. Представили видання однієї з найбільших реліквій українського народу – так звану захаявну, або Малу книжку поета. Це рукописний збірник його віршів перших чотирьох років заслання (1847 – 1850). Поета відправлено на заслання «під найсуворіший нагляд із заборобою писати і малювати». Але як не важко було Шевченкові зносити заслання, він усе ж не відступив від своїх переконань. Ховаючись від наглядачів, Шевченко записує в «захаявних книжечках» свої нові вірші. В одному з них він рішуче заявляє: «Караюсь, мучусь, але не каюсь!» У «Малій книжечці» три нумеровані і 431 нумерована сторінка. Розмір її – 9,8 на 6 см.

До уваги представили також одне із цікавих видань «Кобзарів». У Женеві в 1878 році була видана мініатюрна книжечка. Її формат 55 на 85 мм. Вийшла вона тиражем 1000 примірників в друкарні «Громади», заснованій Михайлом Драгомановим. Цікаво, що через кордон книжечки перевозили у пачках для цигарок.

Крім цього, у музеї можна побачити різноманітні видання книги «Кобзар» Тараса Шевченка у різні роки.

У нашому музеї зберігається ще одне цікаве видання «Кобзаря» - польовий Кобзар.

Музейну кімнату відкриває директор Василь Володимирович Грищенко

У жовтні 2014 року в приміщенні Національного музею Тараса Шевченка відбулася презентація кишенькового видання вибраних поетичних творів Тараса Шевченка, випущеного спеціально для українських воїнів на передовій. Автором ідеї такого «польового Кобзаря» став старший викладач Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» полковник Сергій Рудюк. На початку книги надруковано звернення автора ідеї створення цього видання до українських воїнів: «У час воєнного лихоліття, коли брудний чобіт знівсілого російського окупанта знову топче нашу рідну українську землю, коли миршавий московський карлик укотре намагається затулити своїм нікчемним ватником сонце свободи, коли на полі кровавого бою з ворогом вирішується доля народу й держави, прийми цей «Кобзар». Читай його. Читай перед боєм і після нього. Знай, що «вогненне слово» нашого національного пророка Тараса Шевченка додасть тобі сил «перемогти і вижити, щоб перемогти знову». Зберігай «Кобзаря» у лівій нагрудній кишені однострою. Нехай твоє серце постійно чує ритм

сердця Шевченкових гайдамаків, запорожців, трьохсот козаків з-під Берестечка, всіх «лицарів великих, Богом не забутих!». Нехай твоє серце запалає незгасимим вогнем святої любові до України й українського народу та спопеляючим праведним гнівом до ворогів, як це було у наших славних предків! Їхня доблесть спонукає нас, «нині в Україні сущих», примножити батьківську славу, а ворожу силу – загнати під лаву!

Цю книгу з особливим інтересом роздивляються школярі, бо горді з того, що і наш музей має таке видання творів Тараса Шевченка.

Минуло 200 років від дня народження Тараса Григоровича Шевченка, але й сьогодні його слово живе між нами. Кожне слово Кобзаря ніби із сьогоднішнього дня. Читайте його твори. Вони допоможуть осмислити минуле та зазирнути в майбутнє, відкрити для себе нове в мудрих рядках його творчості.

С.М.Хавронич,

учитель української мови та літератури Черкаської спеціалізованої школи I – III ступенів № 18 Черкаської міської ради